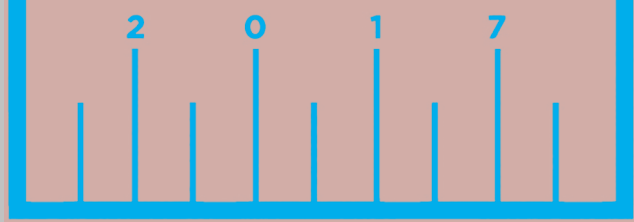

LA PILOTA VALENCIANA

Reptes per al
segle XXI

26 - 28 d'octubre de 2017
València

**CONGRÉS LA PILOTA VALENCIANA:
REPTES PER AL SEGLE XXI**

LA PILOTA VALENCIANA

Reptes per al
segle XXI

26 - 28 d'octubre de 2017

València

CONGRÉS

LA PILOTA VALENCIANA: REPTES PER AL SEGLE XXI

LA PILOTA VALENCIANA: REPTES PER AL SEGLE XXI

Coordinadors de la publicació:
Ricard Sentandreu Sebastian
Vicent Añó Sanz
Sebastià Giner Muñoz
Víctor Agulló Calatayud

Diseny portada i maquetació:
Kolor Litógrafos, S.L.

Imprimeix:
Kolor Litógrafos, S.L.

Correcció:
Servei de Traducció i Assessorament del Valencià de la CEICE

ISBN: 978-84-09-10447-5

Introducció

Un congrés aglutinador. Amb aquest títol definia el congrés “La pilota valenciana: reptes per al segle XXI” qui fou primer president de la Federació de Pilota Valenciana Víctor Iñúrrria i impulsor del I Congrés Mundial de Pilota a Mà celebrat a València l’any 1995.

Des d’un temps enrere, la pilota valenciana sembla travessar moments de canvi per a intentar adaptar-se a les exigències de la societat del segle XXI. Trobem un esport que no ha sabut conjugar encara tradició i modernitat, i necessita l’espenta d’experts i expertes de diversos àmbits que l’ajuden a modificar pràctiques antiquades i desgastades que no deixen progressar un esport de gran riquesa motriu, social i cultural.

Amb aquesta premissa, la Càtedra de Pilota Valenciana i la Conselleria d’Educació, Investigació, Cultura i Esports han treballat de valent i obertes a tot el món de la pilota i la societat en general per organitzar un congrés esperançador amb l’objectiu principal de marcar el camí a seguir per promocionar la pilota i, sobre la base del coneixement generat, crear i consolidar estructures que n’asseguren la pràctica i difusió entre els valencians i les valencianes.

Durant els dies 26, 27 i 28 d’octubre del 2017, la seu de l’ADEIT de la Universitat de València va acollir conferències, tallers, taules redones, comunicacions i presentació de pòsters, dividits en quatre àrees temàtiques de treball:

Àrea 1: Iniciació i Formació

Àrea 2: Món Professional, Alt Rendiment

Àrea 3: Món Aficionat, Oci i Cultura

Àrea 4: Gestió, Màrqueting i Comunicació

Amb la mateixa classificació d’aquestes àrees, durant l’any 2016, foren quatre les jornades precongressuals que marcaren un punt molt important d’on partiria l’organització del congrés. València, Sella, Borriana i Oliva acolliren les jornades d’escoles esportives, del món *amateur*, del màrqueting i la comunicació i del món professional. Les respectives conclusions es presentaren al congrés amb una ponència. A més a més, durant els mesos previs s’organitzaren activitats com-

plementàries de tots les vessants, presentacions, xarrades, tallers, partides... que serviren com a reclam i així aconseguir adeptes per a assegurar l'èxit de l'esdeveniment.

No es pot concloure la introducció sense agrair a tots els que han fet possible la celebració del congrés “La pilota valenciana: reptes per al segle XXI”: les persones que han integrat el comitè organitzador i el científic, els diferents ponents, coordinadors i moderadors, així com totes les institucions, entitats i patrocinadors que han col·laborat i/o patrocinat aquest esdeveniment extraordinari que, sens dubte, formarà part de la història i esperem que també del futur de la pilota valenciana.

ÍNDIX

Bloc 1: CONFERÈNCIES	7
Conferència marc d'inauguració: La pilota valenciana entre la tradició i la modernitat. <i>Gabriel Garcia Frasset</i>	8
Associacionisme i clubs de pilota. Reptes de futur. <i>Francisco Orts Delgado</i>	22
La introducció de la pilota al món educatiu: orígens, actualitat i reptes cap al futur. <i>Manolo Conca Pavia</i>	62
Bloc 2: COMUNICACIONS	79
Proposta d'un nou mètode per a la millora del rendiment en pilota valenciana: SIT. <i>J. Koral, L. Ramos, R. Herrera i G. Millet</i>	80
Anàlisi notacional en l'escala i corda. <i>José Antonio Carbonell Martínez i Norberto Pascual Verdú</i>	90
La difusió del frare. Parlem d'una modalitat de futur. <i>Lluís Ramos Santamaria</i>	104
El frare, modalitat autòctona "en perill d'extinció". <i>Lluís Ramos, Daniel Martos i Pablo Vidal</i>	110
Dona, pilota i mitjans de comunicació. <i>Miriam Civera Jorge</i>	118
Proposta de model per a les competicions d'escala i corda. <i>Domingo Miguel Palacios Nevado i Agustín Larre Casaña</i>	122
El màdel, una modalitat adaptada als nous temps <i>Ricard Sentandreu Sebastian i Guillem Sentandreu Sebastian</i>	136
La promoció de la dona. <i>Begoña Castillo Alonso i Miguel Juan Fabra</i> ..	144
Proposta d'un pla estratègic per a la comunicació i màrqueting per a la fundació. <i>Guillermo Sanahuja Peris</i>	154
Proposta d'un programa de patrocinis per a la pilota professional. <i>Guillermo Sanahuja Peris</i>	162
Proposta d'implantació d'un model de treball de comunicació i màrqueting per a la fundació. <i>Guillermo Sanahuja Peris</i>	170

El joc de pilota valenciana: valor educatiu i riquesa motriu. <i>Jordi Naya Noguerols, Vicent Pérez Bernabeu i Manolo Conca Pavia</i>	178
Montcada: la ciutat i la pilota. <i>Josep Andreu Bosch Valero</i>	186
El joc de la pilota dintre del marc conceptual de la cultura popular. <i>Rafael Tormo Cuenca i Aina Vidal Pérez</i>	194
La pilota valenciana: una fricció entre la tradició i la modernitat. <i>Víctor Durbà i Cardo, Daniel Martos Garcia, Alex Miquel Novajra</i>	202
Els artesans de la pilota, custodis de joc. <i>Ricard Sentandreu Sebastian i Víctor Agulló Calatayud</i>	210
Bloc 3: PÓSTERS	215
La pilota valenciana a l'educació física de la Ribera. <i>Ernest Mortes Marquès i Daniel Martos Garcia</i>	216
L'impacte de la pilota en les revistes científiques d'esport espanyoles. <i>Vicent Úbeda Pastor</i>	217
La pilota valenciana a la televisió i al cinema. <i>David Sarasol Moscardó i Víctor Agulló Calatayud</i>	218
Els artesans de la pilota, custodis de joc. <i>Ricard Sentandreu Sebastian i Víctor Agulló Calatayud</i>	219
Pilotaris i salut dental. <i>Berta Garcia Mira i Víctor Agulló Calatayud</i>	220
La Pilota Grossa, perspectives de passat i futur. <i>Víctor Agulló Calatayud i Josep Congost Timoner</i>	221
El màdel, una nova modalitat amb molt de futur. <i>Ricard Sentandreu Sebastian i Guillem Sentandreu Sebastian</i>	222
La Pilota Valenciana i la toponímia. <i>Víctor Agulló Calatayud i Josep Congost Timoner</i>	223
La pilota valenciana als mitjans de comunicació. <i>Ricard Sentandreu Sebastian i Ulisses Ortiz Badal</i>	224
Bloc 4: ALTRES	225
Les jornades tècniques per a la preparació del congrés: diagnòstics i idees compartides. <i>Pablo Giménez Font</i>	226
Estudi diagnòstic: La percepció dels grups d'influència sobre la situació actual de la pilota valenciana. <i>Daniel Martos</i>	234

BLOC 1

CONFERÈNCIES

**Conferència marc d'inauguració: La pilota valenciana
entre la tradició i la modernitat**

Gabriel Garcia Frasset

*Doctor en Filologia, catedràtic d'ensenyament secundari i
exdirector del Centre d'Estudis i Investigacions Comarcals Alfons el Vell*

La pilota valenciana es troba en una cruïlla i es repensa per a encarar el futur. El debat arriba a tots els aspectes. La pilota no genera la suficient activitat econòmica per sobreviure autònomament, ni tan sols en l'àmbit professional, i ha de subsistir dels magres pressupostos de la Generalitat i altres organismes públics. La situació amenaça de convertir-se en estructural amb la creació d'una fundació gestora, integrada, en gran part, per patrons polítics. Enfront d'això, alguns pensen que no es pot seguir eternament fabricant pluja artificial i uns altres que, al cap i a la fi, la pilota és un símbol de la valencianitat i que altres esports reben avals i patrocinis molt majors.

Hi ha qui creu que el retorn de la televisió serà una panacea que multiplicarà els espectadors i els patrocinis, però d'altres recorden que no ho fou en el passat i que no és fàcil massificar l'audiència d'un espectacle on la protagonista mesura poc més de quatre centímetres de diàmetre i viatja per l'aire a més de cent quilòmetres per hora, siga en trinquets blaus o blancs.

Altres opinen que caldria una remodelació dels trinquets per a fer-los més còmodes i segurs, amb la qual cosa se n'ompliria l'escala, i critiquen que els recursos públics que hi podrien contribuir es dediquen a acabar una Ciutat de la Pilota que consideren poc rendible. Però hi ha qui respon que va ser concebuda per a convertir-se en un referent internacional i, una vegada iniciada, s'havia de concloure; i que, d'altra banda, trinquets recentment construïts, amb tots els requisits desitjables, estan tancats per manca de públic.

Hi ha aficionats que qualifiquen de funcional el treball d'uns jugadors que perceben una nòmina fixa, i que s'hauria de tornar a la llibertat de contractació per part dels trinqueters; però d'altres repliquen que els rànquings i les variables actuen com a al·licients i que perdre la seguretat laboral de l'actual model significaria un pas enrere.

La polèmica també s'estén al destinatari de les ajudes públiques, que alguns consideren que haurien d'anar a la base, als clubs sense ànim de lucre, que també s'haurien de professionalitzar. I s'allarga a la importància o no de la internacionalització, a les modalitats clàssiques que cal promocionar o relegar, al tractament que s'ha de donar a les exògenes invasores com el *one wall* o a les novetats casolanes com el màdel, a les taxes tributàries sobre les travesses per tal de le-

galitzar-les, al calendari de partides soltes i competicions, a l'ús del màrqueting i la presència en les xarxes socials com a solucions salvadores, a l'exploració de la Llei del mecenatge o a la relació amb la Federació Espanyola. El sistema està immers en una crisi que ben segur que serà de creixença. Ara bé, la major part de parers n'atribueixen la causa al fet que el joc de pilota no ha sabut fer la transició de la tradició a les exigències de la modernitat. Però és una afirmació discutible que requereix matisacions i una certa perspectiva, que limitarem als darrers quaranta anys.

Podem entendre la tradició com els usos i els costums d'una societat que ja existeixen quan una persona naix i que la seua generació transmetrà com a natural a la que vindrà. Amb aquest enfocament, el joc de pilota en terres valencianes és plenament tradicional. Sabem que s'hi juga des del mateix moment de la conquesta jaumina i que ha travessat els segles i ha arribat a hui mateix amb un fil conductor ininterromput a pesar de les prohibicions, els successius canvis socials i tota mena de vicissituds. D'altra banda, l'han practicat totes les capes de la societat, des dels nobles i hòmens de paratge als menestrals i camperols fins que, als segles XIX i XX, pel refús de la burgesia ciutadana, adquireix un caràcter eminentment popular. I també en podem constatar la presència de punta a punta del territori, de les ciutats als pobles més recòndits, des del trinquet de Morella, a la comarca dels Ports, fins als de Crevillent, Elx, Elda i Petrer a les valls del Vinalopó; i amb la consciència col·lectiva de ser un joc ancestral i alhora propi.

Però tots els paràmetres de la societat tradicional, quasi inamovible al llarg del temps, comencen a trontollar en la dècada dels seixanta del segle passat i es capgiren en les següents tot alliberant-se d'unes formes de relació que s'estimen obsoletes, pròpies d'un temps premodern. Aquest vertiginós canvi de mentalitat va acompanyat de transformacions urbanístiques i constructives mentre els vehicles de motor s'ensenyoreixen dels carrers i la televisió entronitza el futbol i popularitza altres esports quasi desconeguts fins aleshores com el tenis, el bàsquet o l'handbol. L'antic joc de pilota es veu desplaçat i sembla caminar inexorablement cap a la desaparició entre la indiferència quasi general, entre altres raons, per la seua escassa consideració social.

Al llarg del segle XX les classes altes valencianes, al·lèrgiques al vernacle i a la ruralitat, que jutjaven antiquats i rústecs, sempre desdenyaren el joc de pilota; a

part que els trinquets eren bons solars urbanitzables. D'altra banda, els nuclis valencianistes, que tenien una altra idea de país, no esmentaren mai el nostre esport com un senyal d'identitat a preservar ni durant les primeres dècades del segle ni quan la República albergà debats infructuosos sobre un possible estatut d'autonomia. I, amb el franquisme, emmudiren forçosament.

La dictadura, a més de la repressió, ho amerà tot d'una mena d'hipocresia social i rànica moralitat que, en el cas del nostre esport, escampà que les travesses convertien els trinquets en un lloc de perdició, mentre que les loteries i les quinielles de futbol, hipòdroms i canòdroms n'eixien indemnes. I, per acabar-ho d'arredondir, els frontons del dau o del rest apareixien decorats amb unes grans majúscules travesseres que prohibien blasfemar. I així els mateixos valencians acceptaven, sense massa reticències, que un joc que reunia unes qualitats ètiques i estètiques de noblesa, respecte, sociabilitat, autenticitat i bellesa, del qual podien sentir-se orgullosos representants, fora titllat de cau de depravació. En realitat una forma més d'autoodi induït.

Així, la modernitat que s'albirava pareixia que s'havia de construir sobre les ruïnes de la tradició. I el joc de pilota, tan entranyablement unit a la societat valenciana que li havia omplert el registre col·loquial de locucions i refranys al·lusius, que hi era tan omnipresent i consubstancial que fins i tot podia passar desapercbut a ulls tan acostumats, ara era prescindible i llanguia sense remei. I encara la subalternitat en la Federació Espanyola de Pilota, enfront de la preponderància de la pilota basca, el convertia en una excrecència negligible.

Els escassos tractadistes, forasters o indígenes, en constataren el naufragi. Francesc Almela i Vives s'hi referí l'any 1960 des del punt de vista de l'erudició històrica, com també ho havia fet amb les corregudes de joies, l'esport hípic valencià. Roberto Rosselló reflectí, l'any 1968 en la revista *Buris-Ana*, l'èxode depriment que patien els trinquets de la Plana. L'any 1973, Jorge Cela Trulock, tot i que amb la mirada distanciada d'un mig gallec mig madrileny, no podia evitar el to elegíac: els jugadors, ja majors i sense recanvi; com el públic, cada vegada més escàs. La televisió, uniformant els gustos i les aficions dels joves en el marc d'una incipient societat de consum. I la gran majoria de la població, oblidant un joc que ignorava i que deixava morir sense recança, encara que poguera ser el fidel reflex de la seua idiosincràcia, de gent dura, treballadora i esforçada, però amb un sentit

mediterrani de la bellesa a flor de pell i profund alhora. Un joc democràtic, deia, d'humilitat natural, de figures ben llunyanes dels mites deïfics d'altres esports. Però ara, segons sostenia, tot redolava pendent avall i el joc de pilota prompte esdevindria una peça de museu igual que els seus orígens grecoromans.

L'any 1976, Llorenç Millo, el cronista més capdavanter i constant de la pilota valenciana, publicava el llibre *El trinquet*, on es planyia de la desaparició dels recintes d'Alacant, Elda, Castelló, Alcoi, Sogorb, Xàtiva, Burjassot i Montcada, així com d'una afició esvaïda, que es mantenia estacionària en el millor dels casos. És en les seues pàgines on encunya la metàfora tan repetida de la planta silvestre que viu, a pesar de tot, sense que ningú en tinga cura, però que en realitat és l'esport més bell, "expressió de la personalitat d'un poble", a qui es permet reprotxar la desafecció. I imagina què en seria si pertanyera als bascos o als catalans, més amants de les seues manifestacions culturals: ben segur que el coneixeria tothom i que els seus representants polítics el defendrien tant socialment com econòmicament. Com a remei sorprenent, proposa la construcció d'encara que només fora un sol trinquet públic on els joves i els aficionats pogueren practicar el joc lluny de les travesses, perquè tots eren privats. Però sabia que les seues paraules caurien en el buit. Per això dibuixa un panorama desolador: així com la personalitat valenciana anava dissolent-se i esborrant-se, els trinquets anaven quedant-se buits i es tancaven al mateix ritme que la llengua pròpia desapareixia.

I si Millo pernoliava el malalt, el folklorista benisser Bernat Capó ja li cantava les absoltes. En el seu llibret *Estampes pobletanes*, editat l'any 1978, es proposa obrir al lector una finestra per on desfilaran les ombres del passat, entre les quals hi havia una partida a llargues. Una inclusió inclement, particularment per al seu poble, que tot just s'identificava amb la parèmia "Benissa, partida i missa" pel costum inveterat de dedicar-li els diumenges.

L'any 1983 en el llibre *Veure el País Valencià*, l'assagista Joan Fuster, en la mateixa línia, dedicava a la pilota unes tardanes i desinformades paraules, la qual cosa indica que mai no hi pensà com un atribut significatiu de la nostra societat. Hi esmenta les referències de Lluís Vives i l'aristocràtic Trinquet de Cavallers, del qual només quedava el nom. I es pregunta si a Morella o Elx s'hi havia jugat mai. Ara, afirma, s'havia reclòs als pobles, on encara despertava passions i animava travesses, però només restaven unes dotzenes de

jugadors i uns pocs trinquets, que subsistien més per les apostes que pel joc. Probablement no n'havia xafat mai cap perquè parla de "l'al·lucinant magnificació dels jugadors" per part d'un públic reduït però fidel. I conclou amb unes frases igualment desconcertants: "És, en el fons, una cosa dostoevskiana, però rural. O com un *derby*."

El llibre susdit quasi coincidí amb una nova aportació de Llorenç Millo, titulada *El joc de pilota*, on, amb ple coneixement de causa, descrivia una relació entre jugadors i aficionats informada per l'amistat, la prudència i la comprensió mútua. Fins i tot amb les figures, no s'hauria comés mai la baixesa de considerar-los herois sobre un pedestal, deixant-se arrossegat per l'admiració. Era un públic essencialment popular, però aristocràtic, selecte, elegant, ponderat, benèvol i indulgent, del qual recomana que prenguen exemple les multituds fanàtiques d'altres esports. Pertanyia al poble pla, que havia conservat el tresor de l'idioma i l'antic, bell i admirable joc de pilota, valencià per antonomàsia. Un joc, assegura, menyspreat per la burgesia castellanitzada, les autoritats esportives i la universitat, que tan entusiàsticament acollien els esports d'altres països.

Entre els dos llibres de Millo s'havia escolat tot el període, convuls però esperançat, de la Transició. En consonància, la situació que ara dibuixava era més combativa: el joc de pilota no era un polsós folklore.

Continuava viu i avançava, malgrat la manca de trinquets i de joves valors. I tornava a lligar la seua sort a la de la llengua pròpia, essència de la valencianitat. Aquella planta silvestre, íntimament arrelada a l'ànima del poble, sabia caminar sola, cansada de promeses institucionals incomplides. I reblava: "seria millor per a nosaltres que ens tingueren oblidats".

Mentre que el llibre encara era als aparadors com a novetat, al juliol de 1982 es promulgà l'Estatut d'Autonomia, l'instrument legal d'autogovern que impulsava el redreçament del poble valencià, el qual, cercant en els seus fonaments, havia de trobar un camí per a obrir-se a un futur de progrés i dignitat. Ara bé, per tal d'ocupar un espai reconeixible en un món cada vegada més globalitzat, calia mirar endavant però adaptant i actualitzant determinats aspectes de la tradició que posseïren un poder vivificador, vertebrador i identitari amb el fi de combinar els vincles heretats amb els que encara estaven per construir.

En aquest procés que s'encetava, el joc de pilota emergí com un tret cultural singularment i gojosament indiscutit. Després de la seua omnipresència secular en el territori valencià, ja no pertanyia només a la cultura del ser, sinó també a la del voler, que dirigia la nau cap a un horitzó de retrobament cultural i recuperació de l'autoestima.

Començaren les competicions en les diverses modalitats. Llargues, galotxa i raspall, al carrer, mentre que el Genovés omplia els trinquets a l'escala i corda. L'any 1985 es fundà la Federació Valenciana de Pilota, la qual inicià una fecunda trajectòria de la mà de Víctor Iñúrrria, que qualificava la pilota d'esport nacional valencià. S'optà per l'esportivització, es buscaren patrocinadors, s'iniciaren campionats com l'Individual. La Universitat començà a promoure'n estudis i la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, publicacions. La premsa li dedicà una major atenció. Al final de la dècada s'inaugurà Canal 9, que podia donar-li més visibilitat, fer-lo conèixer i estimar. L'any següent s'emprengueren les primeres retransmissions, encara bastant rudimentàries. El 1991 l'Ajuntament de València establí el Dia de la Pilota en desgreuge d'antigues prohibicions. Es produïren els primers contactes amb la Confederació Internacional del Joc de Pilota, que l'any 1993 fructificaren en el Primer Encontre 5 Nacions de Pilota a Llargues, disputat en diverses ciutats valencianes. I l'any següent se celebrà a València el Primer Congrés Mundial de Pilota a Mà. Molts ajuntaments inclogueren en el seu pressupost la construcció de trinquets i carrers artificials. Tot tenia un aire de canvi i revitalització puixant.

Ara bé, també s'hi posava de relleu una mancança que hem de tenir en compte: fins i tot en aquells anys d'auge, on hi havia un centenar llarg de jugadors professionals, només una dotzena podia viure exclusivament de la pilota. I, dels 30 trinquets en funcionament, no passaven de mitja dotzena els que donaven benefici.

D'altra banda el nostre esport originava interessants activitats artístiques. El 1984, Rafa Gassent, el cineasta valencià més trencador i dissident, director de pel·lícules maleïdes, no pogué alliberar-se de la nostàlgia en el film *Trinquet trencat*, on tracta amb tendresa la ruïna del trinquet de Benissanó, poble d'on provenia la seua família, i destaca la sociabilitat del joc, la partida que organitzen els veïns... En canvi, Josep Enric Gonga, actor, narrador i assagista, cercà un enfocament més agosarat amb la novel·la *Trinquet trincant*, guanyadora del

Premi de Literatura Eròtica de la Vall d'Albaida de l'any 1998. Però l'esdeveniment que significà un gir copernicà en la concepció de petitesa, ruralitat i habitud tradicional que, per a molts, encara tenia el nostre joc fou la magna exposició de pintures i escultures de Manolo Boix titulada "El punt dins el moviment", amb obres de gran format, que representaren el País Valencià en l'Exposició Universal de Sevilla de 1992 i que, ja de tornada, s'instal·là de forma itinerant en llocs emblemàtics de la nostra geografia com el Teatre Romà de Sagunt, les Drassanes de València, la Llotja del Peix d'Alacant, el magatzem Ribera de Carcaixent o la Casa de Cultura de Xàtiva. Amb aquesta macroexposició d'obres colossals i diferents llenguatges i materials, la pilota entrava en la modernitat a través de l'art i com a motiu central de la cultura valenciana.

Amb l'arribada del nou mil·lenni, altres factors afavoridors s'afegiren a la línia ascendent i renovadora que havia emprés el nostre esport. La Conselleria d'Educació engegà un ambiciós pla de construcció de minitriquets i galotxetes en els nous centres educatius i, per tal de donar-los la màxima utilitat, acompanyà la mesura del programa "Pilota a l'escola", que cada curs arriba a milers de xiquets, i edità unitats didàctiques orientadores del professorat, tot i que posteriorment no s'ha efectuat un seguiment adequat de l'ús de les instal·lacions i no s'ha avaluat seriosament l'acompliment dels objectius. I al costat d'aquest projecte de base se'n traçà un altre de megalòman i dissortadament fallit des de la seua concepció: la Ciutat de la Pilota, relativament prop de València, distant de Vila-real i molt llunyana de Petrer. Enormement costosa i inacabada. I un altre de més útil i ajustat: el Museu de la Pilota del Genovés, adossat al trinet i complementat per escultures al·lusives, distribuïdes per diversos indrets del poble.

El nombre de clubs augmentà i també el d'escoles de pilota. La Federació obrí centres de tecnificació estratègicament repartits pel territori. I, als habituals campionats d'aficionats de totes les modalitats i categories, s'hi afegiren les naixents competicions femenines de raspall.

L'any 2005, a imitació de l'experiència de la pilota basca, es creà l'empresa Valnet, que incrementà els patrocinis i dignificà els jugadors. Per primera vegada tindrien un contracte laboral i seguretat social, que els cobriria, entre altres aspectes, les baixes per lesió. La nova situació els permetia centrar-se en la preparació física, que evolucionà cap a l'excel·lència, i respondre al màxim en el trinet.

La televisió valenciana s'hi implicà més intensament amb retransmissions setmanals des del trinquet blau del Genovés, remodelat tècnicament perquè les partides arribaren a l'espectador amb bona qualitat de visió i la màxima espectacularitat. Es projectaren nous trinquets com els d'Alzira, Dénia i Oliva...

Tot plegat despertà una certa eufòria en el món de la pilota. El pas de la tradició a la modernitat s'havia culminat, el nostre esport vivia una època daurada i es disposava a convertir-se en un espectacle de masses. Parafrasejant el títol del llibre de Paco Cerdà i Purificació Mascarell que l'any 2009 en recollia tots els factors i l'esperit: la revolució anava de bo.

Encara el 2011, en el llibre *Pilota valenciana. Propostes didàctiques per ensenyar i aprendre el nostre joc*, Daniel Martos i Guillem Torrent afirmaven que la pilota estava vivint la seua millor època. Aquell mateix any es posà en funcionament el Centre d'Especialització de Pilota Valenciana, d'alt rendiment, i el Museu del Genovés organitzà una exposició fotogràfica sobre els 25 anys del Campionat Individual d'Escala i Corda - Trofeu Bancaixa.

També les xiques sorprenien amb la seua consolidació en un joc tan sovint qualificat de viril. Un altre defecte que perdia la pilota: el masclisme. Per exemple, Llorenç Millo, l'any 1982, imbuït per l'androcentrisme secular, explicava l'absència de dones espectadores al trinquet citant el filòsof alemany Schopenhauer: "Les dones van als espectacles més aviat per ser vistes que no per mirar". I, per tant, inferia Millo, no anaven als trinquets, d'altra banda incòmodes i descurats, i encara menys se'ls ocorreria de practicar-ne el joc. Però elles, ardidament, els desmentiren tots dos i han aconseguit una fita fins fa poc impensable. Ara, efectivament, van a Pelayo perquè les miren, però traure i restar, jugar de manró o de volea. I una vintena són esportistes d'elit de la Federació.

I de sobte vingué el daltabaix, que provocà una reacció en cadena. A final de novembre de 2013 tancà la televisió valenciana, amb la qual cosa s'esfumava el joc de pilota de les pantalles domèstiques, però també se silenciava la llengua pròpia, que es quedà sense cap mitjà de comunicació públic, amb la qual cosa se n'agreujava la minorització. Llengua i pilota, dos trets d'identitat novament units i emmudits alhora.

Paral·lelament s'afonà tot el sistema bancari valencià i s'interrompé la generosa aportació de Bancaixa. Quan es volatilitzaren els principals patrocinadors, feu fallida l'empresa Valnet, que ja no podia pagar les nòmines establides en els contractes professionals. I aleshores calgué recórrer al mecenes José Luis López i a les aportacions dels organismes públics, també arruïnats, i que, en tot cas, paguen amb molt de retard per ajustar-se als tràmits administratius.

El desconcert sobtat va fer aflorar altres problemes, igualment importants, que s'havien anat menystenint: l'agricultura, que havia nodrit la pilota d'aficionats i travesses, també havia perdut rendes i jornals. Les pensions raquítiques dels aficionats majors ara s'havien de destinar a passar casa i ajudar els fills. I els més joves no els substituïen a l'escala del trinquet. Foren estudiants o treballadors, no hi podien acudir els dies faeners i, en conseqüència, les partides del dia a dia de-queïen tristament, i els caps de setmana hi havia una oferta d'oci completíssima. D'altra banda, a la liberalització dels jocs d'atzar, amb bingos i màquines escu-rabutxaques, ara s'afegien les travesses *online*, anunciades amb una contumàcia i desvergonyiment que semblen voler generalitzar la ludopatia.

Sense mitjans audiovisuals, ni patrocinis, ni travesses, amb entrades acostumada-ment barates, trinetades solament ocasionals i un aforament reduït, saltaren to-tes les alarmes. Però seria injust atribuir la situació a la manca de modernitat quan sols uns anys abans se n'havien lloat unànimement els canvis revolucionaris.

Ara s'està intentant reajustar l'engrenatge després d'un colp tan contundent. Les dificultats més greus se centren conjunturalment en el camp professional, que s'ha afanyat a adoptar mesures correctores adaptades a les circumstàncies: pun-tualitat, joc sense interrupcions ni propines, galeries privades en el joc a l'alt, calendari anual de competicions... Tot esperant el retorn, exasperadament lent, de la televisió.

Hi ha d'altres aspectes més positius: els clubs no decauen, tot i que amb disminu-ció de seguidors. Les escoles continuen. Es recuperà la modalitat de perxa i, ara, s'intenta amb la del frare. Les competicions femenines s'amplien a la galotxa. El raspall adaptat es manté. La internacionalització, a pesar de les dificultats, ja ha anat bastint una bella història d'unitat en la diversitat com relata Alberto Soldado en el llibre *Units pel joc de pilota*.

Però el món professional és el més visible i mediàtic, a més de servir d'emulació per als joves que s'hi inicien. La seua decadència afectaria considerablement les altres seccions. Cal, doncs, desplegar idees imaginatives per tal de divulgar la pilota, un joc que atrapa si se'l coneix, especialment en directe. Cal guanyar espectadors, tant autòctons com forans. I l'estratègia del trinquet de Pelayo pot ser el model a seguir. La denominada *catedral de la pilota valenciana* ha efectuat una remodelació dels seus espais, la canxa i el bar adjunt, que li multipliquen l'atractiu i la projecció, no tan sols per la potència irradiadora del cap i casal, sinó per la manera amb què ha emprés l'obertura a la societat amb acostament als col·legis, campionats fallers, visites turístiques o descomptes en taquilla per a les fitxes federatives: uns camins bastant inexplorats encara. Altres opten per complementar les partides amb el contrapunt musical denominat *cançons al dau*. Són provatures per a enriquir l'espectacle.

Paral·lelament, la mateixa administració autonòmica que condemnà el nostre joc a la fosa en negre, potser per compensar l'atac perpetrat a una valencianitat que es vantava de defensar, uns mesos després declarà la pilota valenciana Bé d'Interès Cultural Immaterial. Un reconeixement més orientat a la preservació que al foment, però que pot ajudar a comprometre i justificar ajudes públiques i a estimular les privades per la via del mecenatge.

Al mateix temps no cessen les publicacions històriques sobre el nostre joc més preat, tant les de caràcter local, com les recents *Bellreguard, Una història de val i quinze*; *Dénia: el rovell de la pilota* i Xeraco, amb el monogràfic sobre el raspall de la revista *L'Escudella*; o l'aproximació sociològica a la pilota en els pobles de la Ribera de l'editorial Això és com Tot, impulsada pel malaguanyat Àngel Velasco. I d'altres d'abast més general com *El joc de pilota a través de la premsa valenciana 1790- 1909*, de Recaredo i Víctor Agulló, o *Pilota valenciana. Identitat*, d'Aureli López. I encara aproximacions interdisciplinàries com *La pilota valenciana. Pràctica, ciència, codi*, publicat per la Universitat de València. A més d'exposicions com la del Museu del Genovés, titulada "Papers", sobre el patrimoni gràfic de la pilota, amb butlletes d'entrades, talons de travesses, llibretes de jugadors i cartells anunciadors, on constatem, ai!, que l'ús del valencià als trinquets es limitava a l'oralitat; o la més general i itinerant "Faixa roja, faixa, blava", inaugurada al Museu Valencià d'Etnologia, totes dues amb els corresponents catàlegs.

Quant a l'espai comunicatiu, en absència de la televisió, les pàgines dels principals diaris valencians se'n fa un bon ressò, amb informacions, entrevistes i reportatges, a banda dels dos esplèndids exponents de la modernitat que acompanyen el nostre esport: el fresc i dinàmic diari digital *PilotaVeu* i la revista *Ferida*, una joia de col·leccionista pel seu disseny, contingut i qualitat d'impressió, i amb un marxandatge associat que reforça la marca. I col·lateralment, un còmic biogràfic de Paco Cabanes *el Genovés* que es presenta a l'Aula Magna de la Universitat i un documental de Pilota 2.0 sobre Puchol II i els seus mètodes d'entrenament, que es projecta a la Filmoteca de València. Unes activitats que remarquen l'acceptació i la receptivitat social del joc de pilota en l'actualitat.

També el nostre esport continua suscitant suggestives translacions a la literatura, amb el poemari de Juli Capilla titulat *Raspall*, Premi de Poesia Ciutat de València, que homenatja la pilota tot bastint una metàfora identitària i reivindicativa, i l'obra teatral *Cavallers*, de Purificació Mascarell, que honra la noblesa del nostre joc en la humanitat dels seus protagonistes. O a la fotografia i l'art mural, amb l'avantguardista exposició "Joc", del pintor urbà Vinz Feel Free i el fotoperiodista Txema Rodríguez al Centre del Carme aquest darrer estiu: onírica, eròtica, impactant, d'imaginació desbordant, on éssers mitològics nus amb cap d'ocell representen una faula sobre el joc de pilota en el temple del trinquet. Cal recordar també la innovadora desfilada de la col·lecció de moda de Miguel Vizcaíno, "Catalepsia", per les lloses del Pelayo l'any 2014, i, enguany mateix, la del Trinquet Fashion, amb diversos joves dissenyadors. O en l'apartat musical, el grup Orxata Sound System, que enregistrarà a Pelayo el seu videoclip "Colp a colp", on amalgamen imatges del joc i dels seus concerts més multitudinaris tot fent una oda a les noves tecnologies. O el tema "Juga al trinquet" de Bajoqueta Rock; o el disc *Travesses* del grup VaDeBo, amb el seu mestissatge de rock, ska i hip-hop i les seues lletres vindicatives. Ben bé podem dir que la pilota valenciana desprén una aura d'avantguarda ben llunyana de la folklorització estantissa a què en algun moment pareixia condemnada.

Una altra iniciativa valuosa i innovadora, aquesta vegada en la vessant acadèmica, és la signatura del conveni entre el Consell de la Generalitat Valenciana i la Facultat de Ciències de l'Activitat Física i l'Esport de la Universitat de València, que ha possibilitat la creació d'una càtedra de Pilota Valenciana, la qual té

com a objectiu la reflexió, el debat, la investigació i la divulgació a propòsit del nostre esport. És per això que, després de diverses reunions amb tots els sectors implicats, ha convocat el present congrés, “La pilota valenciana: reptes per al segle XXI”, on veus expertes, en les conferències, les comunicacions, les taules redones i els tallers programats, tractaran temes candents relacionats amb el seu futur: entre altres, les instal·lacions, la fabricació de les pilotes, l’entrenament i la prevenció de les lesions, les competicions, la internacionalització, la pilota en el món educatiu, la percepció social, les tècniques de màrqueting aplicables, la sostenibilitat i la planificació estratègica.

Per tant, podem ratificar que la pilota ja ha efectuat, en els més diversos àmbits, el trànsit entre la tradició i una modernitat arrelada i compromesa, la qual cosa li confereix la vitalitat necessària per a abordar amb èxit els indubtables problemes actuals.

Com hem pogut comprovar, Llorenç Millo no pogué preveure els canvis profunds que la pilota ha experimentat les darreres dècades. Hui quasi la totalitat dels trinquets són municipals, la Generalitat i la Universitat treballen unides per assegurar un esdevenidor al nostre esport i la llengua i el joc de pilota no són hegemònics, però s’han guanyat un espai de respecte, dignitat i pervivència en un món cada vegada més estandarditzat.

L’any 2000 Santi Vallés publicà un llibre de converses amb l’insigne valencianista Josep Lluís Bausset, que tot just complia els 90 anys. En el darrer capítol, titulat “Cavaller de la pilota i amant de les lletres”, tracten la seua faceta de cronista de la partida del dissabte a Pelayo, que ja feia 25 anys que publicava al diari *Levante*. L’entrevistador li pregunta: “Si la llengua ha sigut la seua primera passió, la pilota podem dir que és la segona. No ho creu?”. I Bausset respon: “Per a mi, la pilota és l’esport més noble que hi ha. M’ha agradat tota la vida i sempre li he tingut una gran veneració. Té molts ingredients que el fan un esport únic, sense comparança a cap altre que puga existir. A la pilota ningú riny i no hi ha violència. Si, a això, li afegeixes la bellesa plàstica, ja pots entendre per què m’apassiona tant”. Ara bé, quan li demana un diagnòstic sobre el seu futur, assevera sense vacil·lar: “A la pilota li queda el mateix que a la llengua: dues generacions”. Esperem que s’equivoque com també ho va fer Millo. I, en tot cas, als valencians actuals ens correspon maldar per tal d’evitar la possible desfeta. Però, significativament,

tots dos homenots insisteixen a associar en un mateix destí la llengua i la pilota perquè constitueixen una herència cultural irrenunciable que ens projecta cap al demà i són la millor garantia de no acabar convertits en els grisos habitants d'un racó indefinit del llevant peninsular.

Associacionisme i clubs de pilota. Reptes de futur

Francisco Orts Delgado

Doctor en Dret de l'Esport, Cap del Servei d'Activitats Esportives de l'FDM i

membre de l'Associació de Gestors de la CV

ÍNDIX

1. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'ASSOCIACIONISME ESPORTIU. EL CAS COMPARAT DE LA PILOTA VALENCIANA	24
- La gènesi de l'esport.....	24
- L'esport federat de competició	25
- La pilota valenciana i el seu cas particular d'evolució	29
2. L'ASSOCIACIONISME ACTUAL EN LA PILOTA VALENCIANA	35
- Associacions que promouen l'esport de la pilota	35
- Estat actual de l'associacionisme esportiu.....	35
- El marc legal que regula l'associacionisme esportiu a Espanya.....	37
- Règim jurídic de les entitats esportives sense ànim de lucre a la CV.....	43
3. REPTES DE FUTUR PER A L'ASSOCIACIONISME EN LA PILOTA ...	46
- Promoure l'associacionisme	46
- Accions de foment de l'associacionisme en la pilota valenciana	51
- Conveni de col·laboració amb els ajuntaments per a la promoció de la pilota valenciana	53
4. FONTS CONSULTADES	59

1. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'ASSOCIACIONISME ESPORTIU. EL CAS COMPARAT DE LA PILOTA VALENCIANA

La gènesi de l'esport

És curiós analitzar com sorgeix l'esport de competició tal com el coneixem avui dia. El seu origen es troba a Anglaterra, a principis i a mitjans del segle XIX. Les pràctiques de jocs tradicionals són adaptades i reglamentades pels professors d'alguns centres escolars i universitaris anglesos. Un d'ells, el Rugby College, és famós per la incorporació de aquests jocs rurals als plans de formació dels joves anglesos.

Citant el professor Gabriel Real Ferrer, de la Universitat d'Alacant, l'aparició de l'esport modern resulta d'un procés de socialització que comença sent un acte o esdeveniment puntual per a acabar constituint tota una successió d'actes que requereixen una estructura organitzativa estable al llarg del temps. Real Ferrer denomina aquest procés "la gènesi de l'esport"¹.

Es distingeixen tres fases en aquest procés:

1. *El fet, acte o esdeveniment esportiu*. Constitueix la primera fase d'aquesta gènesi. Es tracta d'una acotació espaciotemporal del joc o acte esportiu. En aquests moments, per a poder desenvolupar-se l'esdeveniment esportiu han de regir unes regles d'aquest acte. Naixen, així, les regles de joc. Encara no hi ha associació o aquesta és incipient.

2. *La competició*. Suposa la segona fase del procés. La competició és el resultat d'una successió concatenada d'actes orientada a la determinació del vencedor en el joc o acte esportiu. És necessari llavors un sistema normatiu que regule la relació entre els diferents actes per a decidir el vencedor. Apareixen, així, les normes de competició i normes disciplinàries. Comencen a aparèixer les associacions (clubs esportius) que serveixen d'estructura física per al desenvolupament d'aquests actes esportius.

¹ Concepte pres de G. Real Ferrer (1991), *Derecho público del deporte*. Civitas, Madrid.

3. *L'organització*. Suposa la tercera fase del procés. Quan les competicions creixen són necessaris òrgans que controlen i administren aquesta competició. Apareixen així les associacions esportives i més tard les federacions. Per a estabilitzar la competició es crea un altre sistema normatiu que té a veure amb la mateixa regulació. Així, apareixen les normes generals (reglament i estatuts) de funcionament, la majoria de les vegades a l'empara d'una associació o federació esportiva.

El pas del joc i de l'activitat física a les noves formes esportives va comportar la normativització i l'organització associativa de les pràctiques, en la mateixa mesura en què el complex marc social i polític que caracteritzava l'estat liberal naixent s'anava institucionalitzant i burocratitzant.

L'esport federat de competició

L'esport federat representa el model més tradicional de l'esport de competició, el màxim exponent del que anomenem *olimpisme*. Es tracta d'un esport que ha arribat als nostres països per la influència britànica (intercanvis comercials de finals del segle XIX i principis del XX). Té en el *club* la cèl·lula bàsica de la seua estructura. Els clubs van donant pas a les associacions de clubs i aquestes, a les federacions. Les federacions esportives regionals o autonòmiques (ací a Espanya) estan integrades en la federació nacional del seu país respectiu. Aquesta, s'incorpora a la federació internacional corresponent. Les competicions organitzades per aquestes federacions tenen com a objectiu aconseguir un guanyador. En els diferents campionats, lligues o trobades entre clubs i/o esportistes es van dirimir els guanyadors. Aquests ascendeixen de categoria per a enfrontar-se a altres clubs o esportistes que han adquirit aquesta categoria i així successivament fins a aconseguir un campió. La seua estructura, per tant, és "piramidal" i es basa en la selecció a través de la competició per a aconseguir el lloc de guanyador. Els campions regionals s'enfronten per a dirimir el campió nacional. Els campions nacionals s'enfronten per a dirimir el campió del món.

L'esport federat necessita l'associació o club per a ser reconegut socialment. La seua activitat és una activitat competitiva, necessita una estructura, club, associació que li ofereisca suport. Els valors que es desprenen de l'esport de competició són valors socials susceptibles de ser transmesos (sobretot, a la població més jove). Valors com el joc net, l'esportivitat, el respecte a les regles, el respecte als

agents que intervenen en la competició, etc. Són valors que converteixen l'esport en un instrument educatiu de primer ordre. Aquesta circumstància ha de tenir-se en compte, ja que confereix al sistema esportiu federat un interès general susceptible de rebre suport dels poders públics. Es justifiquen d'aquesta manera les ajudes que els ajuntaments, les diputacions i altres administracions concedeixen a aquestes entitats promotores de la pilota.

Tradicionalment, la constitució d'un club o associació esportiva ha estat lligada a una classe social determinada. Els primers clubs de la història solament permetien l'afiliació de determinades persones, provinents d'un estrat social alt (aristocràcia o burgesia emergent). A mesura que l'esport va anar estenent-se entre les altres classes socials, en l'època de la revolució industrial i amb l'aparició del temps lliure, els clubs van democratitzant-se i permetent l'afiliació de persones provinents de totes les classes socials. Sens dubte, el component de relació social ha marcat l'esport federat i és una de les característiques més representatives d'aquest sistema social.

L'esport federat troba el principal planter en les activitats competitives de l'esport recreatiu, aficionat, sobretot en l'esport escolar. Al seu torn, en algunes ocasions, els seus esportistes més destacats es traslladen cap al professionalisme. També és freqüent que, després del seu períple esportiu, els jugadors de pilota s'incorporen a l'esport per a tots, aficionat, i d'aquesta manera es tanca el cercle. En la pilota és bastant habitual veure que aquells jugadors que en el seu dia van eixir del carrer i es van incorporar al trinquet i arriben a ser professionals, més tard, en acabar la seua etapa de rendiment, tornen al seu lloc d'origen, el carrer.

La pilota valenciana està sotmesa al mateix procés de gènesi o esportivització. La diferència és que ho fa 100 anys més tard que alguns d'aquests esports d'ascendència anglesa que van començar a tenir presència a Espanya a finals del segle XIX i principis del XX.

La creació dels primers clubs en el sud d'Anglaterra a mitjan segle XVIII respon a la necessitat de reunió de sectors de la *gentry* amb la finalitat d'uniformitzar les regles per a desenvolupar pràctiques físiques amb travesses o bé simplement per a organitzar-les. Es el cas del *criquet*, l'*equitació* o la *lluïta*. No obstant això, l'especificitat social, política i cultural de cada regió fa possible models de sociabilitat i de desenvolupament de l'oci esportiu amb característiques distintives.

Igual que succeeix en països com França o Itàlia, la incorporació de les pràctiques de l'esport modern a Espanya es va iniciar durant la segona meitat del segle XIX, bàsicament a través de les zones urbanes, portuàries, industrials. Aquesta penetració esportiva ha de vincular-se amb les relacions comercials, diplomàtiques i professionals que es van establir pel procés industrialitzador ençat al segle XIX i a la capacitat d'irradiació de les noves formes d'oci dels centres urbans del país.

Hi ha llaços estrets entre l'aparició dels primers clubs esportius, l'origen dels seus promotors i l'àmbit territorial en el qual es van registrar, generalment urbà. Sens dubte, altres factors han de tenir-se en compte, com la demanda incipient d'oci urbà modern, ja visible a partir de 1860 en ciutats com Barcelona, Madrid, Bilbao o Sevilla, i molt centrat inicialment en pràctiques com el *billar*, l'*acrobàcia*, la *gimnàstica*, l'*esgrima* o l'*art eqüestre*. També la comercialització ràpida d'activitats físiques com el patinatge sobre gel en ciutats de l'interior, el bany de mar i onatge en la costa. En primer lloc, els clubs que inicialment fomentaven les pràctiques d'origen anglès eren institucions que s'organitzaven seguint les pautes estructurals de les entitats originàries d'Anglaterra o dels clubs europeus dirigits per l'elitisme aristocràtic i la burgesia emprenedora².

La institucionalització dels clubs esportius s'arreglava implícitament en la llei d'associacions de 1887, però la veritat és que és difícil conèixer amb exactitud quants dels primers clubs van arribar a registrar-se i quants van desaparèixer sense haver-ho fet. Aquesta relació es pot veure en el cas dels primers clubs futbolístics registrats en les ciutats espanyoles a finals del segle XIX i vinculats a població anglesa o d'altres nacionalitats del continent europeu: l'Athletic Club de Bilbao (1899), el Huelva Recreation Club (1889), el FC Barcelona (1899) o la mateixa Institución Libre de Enseñanza a Madrid. En síntesi, podem afirmar que

2 Cal distingir, doncs, entre societats de caràcter netament aristocràtic (com, per exemple, la Unió Velocipedista Espanyola (1896) de Madrid amb el marquès de Casa Alta com a president, el Lawn-Tennis Club Barcelona o Club Inglés (1899), situat a Sant Gervasi, allunyat del centre populós i que va celebrar la seua fusió amb el Catalunya Lawn Tennis Club de 1912 en la seu del Foment del Treball Nacional —l'organització patronal— o el Reial Club Nàutic de Barcelona (1909), impulsat per una junta composta pel comte de Figols, el vescomte de Güell i el comte de Bell-lloc, entre altres. Un altre caràcter de caire burgès menys elitista es pot observar en els inicis del Club Natació Barcelona (1907).

com va ocórrer en quasi tota l'Europa occidental, a Espanya el paper de les ciutats va ser central en la implantació dels primers clubs d'esports anglesos i fins i tot en l'adaptació a formes esportives modernes de pràctiques populars, d'arrelament rural, com la pilota.

Si bé es fa necessari distingir models de sociabilitat matisats, és evident que es tracta de clubs que s'articulaven en funció de la privadesa. La construcció d'hipòdroms a Madrid, Sevilla i Barcelona, per esmentar-ne alguns, va fomentar un tipus de sociabilitat esportiva molt específica, evidentment elitista, vinculada a l'estament militar i aristocràtic. No sorprén que, també a Madrid, l'hipòdrom de la Castellana fora utilitzat com a escenari poliesportiu, des dels inicis del segle XX, com per exemple per als primers partits de *baseball* en la capital.

Els orígens de l'esport a Espanya es van concentrar en els nuclis urbans i es van desenvolupar sobretot en els anys vint del segle passat. Aquesta és l'època en què es van fundar les estructures bàsiques de l'esport espanyol: clubs, associacions, federacions, COE, etc. El desenvolupament esportiu es va trobar amb la incomprensió en innombrables ocasions, i desgraciadament es va incorporar a la cultura de masses més com a espectacle que com a pràctica³.

A partir de 1910, i sobretot en els anys vint, l'esport es va popularitzar com a espectacle i, en molt menor grau, com a pràctica. A la fi del segle XIX, membres de l'aristocràcia i de la burgesia de Madrid i Barcelona van començar a practicar l'*sport* anglès com una activitat distingida i de signe social diferenciador. L'aparició del professionalisme en els clubs transforma completament la vida d'aquestes entitats. Els primers passos per a dissociar la figura del jugador de la del soci actiu d'una entitat es va començar a produir a Barcelona, els primers anys del segle XX. En la dècada de 1920, el procés s'havia precipitat, i el model de l'*sportman* com un home distingit havia deixat pas a la figura del jove triomfador, mite de les masses i símbol dels temps moderns. I aquest era, òbviament, professional. És llavors quan s'inicia la dinàmica de fitxatges, contractes, traspassos, drets de retenció dels clubs, que inicialment és reduïda, però que obri una nova dinàmica. A partir d'ací els clubs deixen d'estar pensats per a la pràctica i passen a ser gestionats pensant a generar espectacle.

3 A. Rivero Herraiz (2004), "Los orígenes del deporte español: el desarrollo de un nuevo componente cultural urbano", *Kronos*, 6, p. 29-33, juliol-desembre.

Posteriorment, la petita burgesia i la classe mitjana (professionals liberals, funcionaris, comerciants, administratius, empleats de la banca, etc.) dels nuclis urbans abans esmentats (i d'uns altres) van començar a exercitar-se en les pràctiques físiques i esportives. Era una forma d'emular les classes altes i d'acostar-se als hàbits de vida moderns i distingits que la societat anglosaxona, tan admirada llavors a Espanya, exportava a la resta del món: una finalitat higiènica i un cert prestigi social marcaven el sentit de les pràctiques esportives.

La pilota valenciana i el seu cas particular d'evolució

La gènesi de les associacions esportives a Europa no es pot analitzar únicament amb la constitució dels clubs segons el model anglès. El panorama actual és fruit d'una convergència de tradicions, les arrels de les quals, a més de l'esport anglès, es troben en la tradició popular, el moviment obrer, etc. La història de la pilota valenciana també mostra aquestes arrels diferenciades de l'associacionisme esportiu. Cada vegada més lluny de l'esport anglès, cal destacar els cercles lligats als esports tradicionals, com ara la pilota basca, la pilota valenciana; les bitlles, que connecten amb tradicions més antigues que l'esport anglès, són nuclis de cultiu de la masculinitat i en moltes ocasions associats a la gastronomia. Rarament en la seua denominació es contempla la paraula *club*⁴.

Durant el segle XIX, la pilota va ser l'esport rei dels valencians. En la majoria dels pobles de les comarques litorals i també a l'interior es jugava a pilota. Va ser el primer joc que es va convertir en esport, abans que es recuperara aquest terme, ja que es van elaborar normes i reglaments, ja en el segle XIX. No obstant això, van obtenir el qualificatiu d'esports moderns aquelles activitats estrangeres que provenien d'Anglaterra i d'Europa. La pilota va tenir una consideració social menor perquè, sobretot, els seus practicants i el públic procedien de les classes socials més baixes de la societat: camperols, artesans, jornalers, soldats, homes d'oficis...

D'altra banda, la pilota movia masses en aquella època. Centenars de persones es desplaçaven a la localitat que organitzava una partida. Famoses van ser les

4 N. Puig, A. Moreno i C. López (1996), "Propuesta de marco teórico interpretativo sobre el asociacionismo deportivo en España", *Motricidad*, 2, p. 75-92.

partides celebrades a Benifaió d'Espioca (1849) i a Ondara (1880), que segons les cròniques van congregar més de 4.000 persones i on les travesses foren quantiosíssimes. En algun cas, es constata que algunes partides duraven més d'un dia. Van aparéixer jugadors que es consideraven professionals. "Els pilotaris famosos eren reclamats en viles i ciutats per a les fires i les festes patronals, o per a partides de rivalitat, que immediatament generaven una gran expectació"⁵. Cada trinquet contractava temporalment un quadre de jugadors. En les partides organitzades pel trinqueter s'apostava diners, es cobraven entrades, consumicions. El material utilitzat (guants, pilotes, roba, sabatilles, etc.) va generar una activitat econòmica al voltant dels esdeveniments esportius. A València es van construir en aquesta època els trinquets de Santa Teresa (1843), el trinquet del Real (1853), Pelayo (1868) i Juan de Mena (1877). A partir de 1893, la pilota valenciana va competir amb la basca; tot i això, aquesta última no arrelà a València, segurament pels elevats preus que cobraven els frontons com el Jai Alai.

Les apostes constituïen el gran atractiu del joc de pilota. Jugar-se els diners va resultar atractiu per al llaurador amb dos duros a la butxaca, al comerciant adinerat, al terratinent que volia demostrar el seu poder econòmic. No obstant això, aquesta faceta mercantil va ser la que més desprestigiava la pilota. També cal destacar que les dones van ser excloses dels trinquets i que les autoritats civils o religioses solament acudien ocasionalment als trinquets.

Nombrosos documents històrics demostren que a la Comunitat Valenciana el joc de la pilota era una activitat molt practicada i alçava passions. Valencians il·lustres com sant Vicent Ferrer o Joan Lluís Vives elogien la pilota, que va comptar a València amb nombroses famílies nobles que posseïen un trinquet, on es reunien els cavallers per a recrear-se o *deportar-se*, com ho denominaven els antics. Però a pilota no solament es jugava en aquests trinquets de rics, sinó que la gent del camp i els més humils hi jugaven en carrers i places. Fins i tot, de la seua importància i penetració social se'n desprén el ban que prohibia el joc de pilota en els carrers de València (1391).

A principis del segle XX, el joc de pilota es trobava escampat per totes les comarques valencianes. A les festes majors dels pobles s'organitzaven desafiaments i

5 Generalitat Valenciana (2003), *La pilota valenciana: unitat didàctica*, Conselleria de Cultura i Educació, València, p. 30.

partides entre els jugadors més destres dels pobles veïns i es travessava de valent. Arribat el moment, la burgesia valenciana va abandonar el joc de la pilota per modes que venien de fora. El futbol, els automòbils, el polo, el tenis, etc. Activitats esportives que provenien de fora i que resultaven atractives com a models de distinció de classe social. En aquells moments la pilota es va refugiar en els pobles, en les mans dels joves camperols, jornalers, etc., que la van mantenir viva en els carrers dels pobles. Una prova del nul interès de la burgesia valenciana a principis del segle XX va ser l'Exposició Regional de 1909. No es va celebrar cap esdeveniment de pilota i, no obstant això, hi ha cròniques relatives a partits de futbol, carreres a peu, proves ciclistes, regates, etc.

El 1925 nasqué a Sant Sebastià la Confederació Espanyola de Pilota Basca, que funcionà fins a la Guerra Civil (1936). En acabar la contesa militar, el Consell Nacional d'Esports va crear la Federació Espanyola de Pilota, dins de la qual integraren la naixent Federació Valenciana de Pilota, ja que no sabien que s'hi jugava amb la mà.

La creació en 1938 del Consell Nacional d'Esports donà pas, en 1941, a la Delegació Nacional d'Esports. D'aquesta manera, les organitzacions esportives perdien el seu caràcter privat. El poder polític es va apropiat de l'esport, i el nou estat franquista va cedir el seu control concret a la Falange, en una línia teòrica que predicava el control absolut de la societat per part del partit únic. Els socis, formalment iguals, no tenien capacitat per a triar els dirigents de l'associació, ja que aquests eren nomenats directament per una instància superior: la federació regional de la seua especialitat. D'aquesta manera, no solament els clubs no tenien un funcionament democràtic, sinó que les federacions no tenien res a veure amb les que havien existit fins a 1936. Abans, constituïen el marc d'acord entre entitats lliures i iguals, mentre que ara les federacions tenien un clar paper de control sobre els clubs, i exercien una funció jeràrquica⁶.

En aquesta època es crea la Federació Nacional de Pilota, on s'integra el joc de pilota valenciana. Hi predomina la pilota basca, però a València els trinquets continuen organitzant partides que reuneixen una generació de magnífics jugadors (Quart, Lliria, Juliet, Rovellat, Eusebio i, més tard, Genovés,

6 X. Pujadas i C. Santacana (2003), "El club deportivo como marco de sociabilidad en España. Una visión histórica (1850-1975)", *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, p. 505-522.

entre altres). Durant els anys 60 es produïren una sèrie de canvis sociològics que perjudicaren la pilota. L'aparició de la televisió, amb la consegüent promoció dels esports anglesos (futbol, tenis, basquetbol, etc.); l'expansió del trànsit i l'especulació urbanística, sobretot a les ciutats; la construcció d'edificis amb vidrieres; la revolució dels sectors productius, els canvis d'horaris i hàbits socials, que passaren a engrossir el sector terciari i secundari en detriment de l'agricultura, on més arrelada estava la pilota; etc. Començaren a tancar-se trinquets mentre s'obrien els primers poliesportius municipals.

Ja un cop instaurada la democràcia, la Llei 13/1980, de 31 de març, general de la cultura física i l'esport, va dedicar la secció II del capítol II a les federacions esportives espanyoles, i preveia la possibilitat que hi haguera federacions territorials, l'àmbit de les quals coincidiria amb el territori de les comunitats autònomes respectives.

Després d'un llarg procés de segregació de la Federació Espanyola de Pilota, el 30 d'abril de 1985 es va constituir la Federació de Pilota Valenciana, amb la presidència de Victor Iñúrria. La Federació va abordar una modernització del joc en tots els seus aspectes. El camí que encetaren els federatius portava la pilota cap a l'esportivització. S'organitzaren nous campionats, s'establiren convenis amb entitats patrocinadores. Més tard començaren les retransmissions televisives i els contactes internacionals. Es promogueren les escoles de pilota i la relació amb el món universitari.

Anteriorment a la seua constitució oficial amb aquesta denominació, la Federació estava organitzada com a delegació provincial, dependent de la Federació Espanyola de Pilota. En aquesta delegació es jugava en totes les modalitats clàssiques de la pilota, incloses les pròpiament valencianes. El president de la Federació Valenciana de Pilota era Jacinto Quincoces. L'any 1977, la modalitat de frontenis es va incloure en la Delegació de València, com una especialitat més de la pilota. Les modalitats que es practicaven eren pilota valenciana (trinet i galotxa), pilota a mà, pala, paleta i frontenis. A partir d'ací el frontenis va adquirir predominança en la Federació⁷.

7 Alguns clubs de pilota valenciana (anterior a 1986), Vinalesa, Borbotó, Alfarp, Petrer, el Genovés, Godella, Llombai, Monserrat, Montroí, Riola... Font: Federació de Pilota de la CV.

En la data de constitució de la Federació (30/04/1985), segons consta en el llibre de registres de la Federació, no hi ha cap club. Però en 1986, primer any de constitució de la Federació, hi aparegueren un total d'11 clubs legalitzats. Exceptuant la lliga de galotxa (creada en 1976), la resta de campionats han sigut creats després de 1983. Abans s'arreglaven partides entre pobles veïns o entre jugadors d'una mateixa localitat de manera esporàdica, en festes, trofeus, etc.

En la nova llei de 15 d'octubre de 1990, de l'esport, desapareixen els termes *federacions nacionals* i *federacions territorials*. Es passa a parlar de federacions esportives espanyoles i federacions esportives d'àmbit autonòmic, en coherència amb la mateixa organització territorial i descentralitzada de l'Estat, en la qual les comunitats autònomes han assumit competències en matèria esportiva.

L'activitat federativa s'articula entorn dels campionats que organitza la federació. Hi ha competicions autonòmiques i provincials d'escala i corda, galotxa, raspall, frontó, llargues, palma i perxa. Aquests campionats han aconseguit promoure la pilota, els enfrontaments son regulars, hi ha un calendari i això fa que es consolide l'activitat esportiva. Pràcticament han desaparegut les traveses i l'al·licient ara és puntuar en la partida per pujar en la classificació general de la lliga (igual que en qualsevol altre esport convencional). Fins i tot apareix el fenomen dels fitxatges. Els clubs més adinerats ja no sols fan jugar els jugadors nadius, sinó amb el suport d'empreses i/o ajuntaments fitxen jugadors forasters.

A la ciutat de València s'ha experimentat un altre cas de promoció de la pilota protagonitzat pel món faller. El campionat faller creat en 1996 per la Junta Central Fallera i la Federació ha fet que es recupere el joc de la pilota a la ciutat. Ara són més de 500 els equips que participen en aquest campionat.

El creixement en nombre de jugadors, equips i clubs ha estat exponencial en els darrers 30 anys de vida que té la Federació. Si comparem els darrers 10 anys de les competicions escolars dels jocs esportius ens adonem que totes les modalitats tenen avui en dia representació i que la participació s'ha multiplicat per 10, per 20 o més. En canvi, les ajudes públiques en aquest cas s'han mantingut pràcticament igual, i això denota que l'esforç s'ha fet fonamentalment per la societat civil, que ha optat pel format federatiu de un esport modern.

COMPARACIÓ PARTICIPACIÓ JECV PER COMPETICIONS-MODALITATS											
	EQUIPS							INDIVIDUAL			
TEM- PORA- DA	RAS- PALL	FRON- TÓ	ONE WALL	GA- LOT- XA	E I C	GA- LOT- XE- TES	LLAR- GUES	RAS- PALL	FRON- TÓ	ONE WALL	E I C
1995- 1996	21	7	-	4	13	14	-	-	-	-	-
2015- 2016	355	322	207	142	109	48	23	873	777	537	259

Taula 1. Comparació de la participació en els JECV, competicions i modalitats⁸

RESUM DE PARTICIPACIÓ-SUBVENCIÓ JECV							
ANY	NRE. EQUIPS	NRE. JUG. IND.	TOT. INS.	NRE. ES- COLES	COMPETI- CIONS	CATEGO- RIES	SUBVEN- CIÓ GVA
1995-1996	59	-	59	22	5	10	6.000
2015-2016	1206	2446	3652	111	11	84	7.000

Taula 2. Resum de participació-subvenció GVA en els JECV⁹

Podem concloure, doncs, que l'aparició de la Federació ha estat un fet fonamental per a la expansió dels clubs de pilota i, per tant, de l'associacionisme, al voltant de l'activitat dels campionats d'aficionats i escolars.

⁸ Dades facilitades per la Federació de Pilota Valenciana de la CV.

⁹ Dades facilitades per la Federació de Pilota Valenciana de la CV.

2. L'ASSOCIACIONISME ACTUAL EN LA PILOTA VALENCIANA

Estat actual de l'associacionisme esportiu

En l'actualitat hi ha 279 clubs de pilota valenciana censats a la Federació de Pilota de la Comunitat Valenciana¹⁰. Alguns d'aquests clubs tenen escoles de pilota i a uns altres els agradaria disposar d'entrenadors per a iniciar un projecte d'escola esportiva. La principal activitat dels clubs és la competició federada. No obstant això, cada dia més, el club es converteix en un referent d'aquest esport en el municipi i abasta moltes altres activitats com partides de festes, trobades, activitats de promoció, col·laboracions amb centres escolars, federació, ajuntaments, etc. Però els clubs no son l'única entitat associativa que promou la pilota. En els centres escolars, sobretot de Primària, s'estenen les activitats extraescolars organitzades per AMPA, clubs o associacions d'estudiants que necessiten personal tècnic. Alguns d'aquests centres participen en competicions de la Federació. L'ideal és que aparega un club que pugua oferir continuïtat a la tasca de promoció del centre.

La Federació de Pilota es una associació de segon grau que agrupa els clubs i organitza campionats i activitats de promoció de la pilota valenciana. La seua tasca és de coordinació del món de la pilota amb l'objectiu de la promoció general i, concretament, l'organització de competicions oficials, formació, tecnificació, etc.

Les possibilitats per a practicar esport també s'han diversificat molt: gimnàs privat, associació d'esport per a tots, escola esportiva, servei municipal, centre recreatiu... i els grups informals que, amb l'ajuda de les agències turístiques (allotjament, viatge, monitors...) o sense aquestes, realitzen esport pel seu compte.

El 9,8 % de la població que practica esport a Espanya disposa almenys d'una llicència esportiva en vigor (els homes, 14,8 %, enfront del 5 % de les dones). Els valors més alts s'observen en els més joves, i arriben al màxim en el grup de 15 a 19 anys (25,7 %) i en la població estudiant (20,1 %). En la major part dels casos (el 85,5 %) solament disposen d'una llicència federativa i en el 14,5 % restant, més d'una.

¹⁰ Dades facilitades per la Federació de Pilota Valenciana de la CV.

Un 17,6 % de les persones practicants estan abonades a gimnasos o en són socis, i aquesta xifra se situa en l'11,6 % si es tracta de gimnasos públics i en el 6,5 % si es tracta de privats. Així mateix, un 12,7 % és abonat o soci d'un altre tipus de clubs esportius, el 7,3 % es tracta de públics i el 5,9 %, privats¹¹.

A Espanya, el moviment associatiu esportiu ha de posicionar-se respecte al sector públic. En alguns casos en depén molt (bàsicament a causa de subvencions que rep per una certa incapacitat de generar recursos propis), en altres queda anul·lat per aquest (el sector públic emprén iniciatives de promoció de l'esport i entra en competència amb les associacions) i, finalment, es donen circumstàncies de col·laboració (associacions i institucions públiques pacten formes de col·laboració).¹²

L'associació o club esportiu s'ha constituït en la cèl·lula bàsica del sistema esportiu i, per tant, del mateix concepte d'*especificitat de l'esport*¹³. L'esport s'ha vertebrat a través d'associacions o clubs que participen en competicions federades. El desenvolupament de l'esport ha caminat lligat a l'associacionisme esportiu, que s'ha mostrat com un element impulsor, de primer ordre, de l'esport en general. Aquesta activitat ha configurat un sistema particular que està regulat pel seu propi ordenament normatiu. Això ha estat igual a tot arreu del món, també al nostre país que, a més, n'ha desenvolupat algunes característiques pròpies.

11 Aquestes dades han estat extretes de l'enquesta d'hàbits esportius a Espanya 2015, elaborada per la Subdirecció General d'Estadística i Estudis, Secretaria General Tècnica del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport.

12 N. Puig i K. Heinemann (1995), "Institucions públiques i desenvolupament de l'esport a Catalunya. Proposta d'un marc teòric interpretatiu", *Acàcia*, 4, p. 123-143.

13 La Unió Europea va aprovar recentment el tractat de reforma institucional que preveu per primera vegada la noció de l'especificitat de l'esport. L'article 124.a del nou tractat especifica que la Unió Europea contribuirà a "fomentar els aspectes europeus de l'esport, tenint en compte les seues característiques específiques, les seues estructures basades en el voluntariat i la seua funció social i educativa".

Per tant, l'*especificitat de l'esport* es refereix a les característiques específiques o pròpies de l'esport, que el fan mereixedor d'una atenció especial i, en determinats supòsits, d'una regulació pròpia. De la mateixa manera, l'esport presenta particularitats en la seua estructura, com l'autonomia i diversitat de les organitzacions esportives, una estructura piramidal de les competicions, l'organització de l'esport sobre una base nacional i el principi que només existeix una única federació per esport.

Avui en dia es parla de la crisi del associacionisme esportiu a Espanya. Perquè una organització esportiva consolide la seua fase d'institucionalització ha de complir dues condicions¹⁴:

- 1) reconeixement jurídic, i
- 2) adhesió a una xarxa; que l'associació estiga vinculada a un teixit institucional i social que li dona poder, perquè ja no és una iniciativa aïllada sinó que hi ha altres associacions que persegueixen els mateixos objectius, i es transmet una idea a la qual s'adhereixen persones que hi combreguen. A més, a efectes institucionals, les federacions esportives, a més d'un sistema organitzatiu, són un moviment organitzat amb capacitat de pressió en l'àmbit polític.

El marc legal que regula l'associacionisme esportiu a Espanya

Tant en la Constitució de 1978 com en els diferents estatuts d'autonomia s'emfatitzava sobre la responsabilitat del sector públic en la millora de la qualitat de vida de la població. L'esport es va considerar un bé que contribueix al benestar col·lectiu i, per això, la mateixa Constitució de 1978 arreplega l'obligació dels poders públics de fomentar-lo (art. 43.3). El resultat és que el sector públic s'ha implicat en l'esport i, especialment, en l'àmbit de la promoció. Això fa que, probablement, de manera involuntària, haja ocupat l'espai que en altres països és de les associacions.

Les competències en matèria d'esports han estat delegades en les comunitats autònomes. La Comunitat Valenciana te competències exclusives en matèria d'esports i ha configurat el seu propi sistema esportiu. Lluny de mostrar diferències significatives, l'ordenament autonòmic segueix les pautes establertes per l'ordenament estatal. Finalment, i amb això ja ens situem en la dècada dels noranta, pot parlar-se d'una fase d'autonomia. Les esmentades associacions estan consolidades, funcionen autònomament i, en algunes ocasions, estableixen formes de col·laboració amb el sector públic assumint tasques que aquest els delega.

14 Nicola Porro, sociòleg italià, en la conferència de clausura del Congrés de l'AEISAD (Associació Espanyola d'Investigació Social Aplicada a l'Esport) celebrat a Valladolid a l'octubre de 1994.

La primera llei de l'esport de la Comunitat Valenciana (Llei 4/1993, actualment derogada) ja reconeixia la pilota valenciana com a esport autòcton. El Decret de 5 de desembre de 1983 regula la constitució de federacions valencianes d'esports autòctons com a instruments per a agrupar associacions i esportistes, tot impulsant-ne la pràctica i la promoció. A més, atribuïa a l'esport de la pilota i altres esports autòctons la condició de vertebradors socials i instava la societat en general a garantir la seua conservació: “Els nostres esports autòctons formen part de la nostra idiosincràsia com a poble, contribueixen a vertebrar la nostra Comunitat amb un encadenament amb la història i les nostres tradicions més sentides, però alhora, amb un present i un futur que hem de garantir com a llegat a les generacions futures.”

La societat ha anat mostrant, cada vegada més, un gran interès per la pilota valenciana i ha manifestat el seu desig de salvaguardar-la i promocionar-la. Un exemple d'aquest interès ha estat la promulgació del Decret 142/2014, de 5 de setembre, del Consell, pel qual va ser declarada Bé d'Interés Cultural Immaterial. La pilota valenciana, a més, d'activitat esportiva, suposa una manifestació cultural i social declarada Bé d'Interés Cultural Immaterial i patrimoni dels valencians i valencianes. Aquest ordenament insta les administracions públiques a fomentar l'esport autòcton i a garantir-ne la pervivència. Tal com especifica el decret, “les administracions públiques fomentaran la difusió d'aquest bé, en garantiran l'estudi i la documentació amb criteris científics i incorporaran els testimonis disponibles a suports materials que en garantisquen la pervivència”. A més, en l'article 3 s'estableix que “la Generalitat, juntament amb la Federació de Pilota Valenciana, vetllaran pel desenvolupament normal i la pervivència d'aquesta manifestació cultural i tutelaran la conservació dels seus valors tradicionals”.

Aquest decret confereix carta de naturalesa a la promoció de la pilota valenciana per part de les administracions. Hi ha, per tant, un *interés general*, públic, per aquesta manifestació esportiva, per la seua especial contribució al desenvolupament personal (educació, benestar, millora de la qualitat de vida, salut, etc.), social (convivència, integració, cohesió social, etc.), cultural (patrimoni històric i immaterial dels valencians) i també econòmic (desenvolupament d'activitats econòmiques).

La Llei 2/2011, d'11 de març, de l'esport i l'activitat física de la Comunitat Valenciana (LEAFCV) estableix en l'article 2.5 com un dels principis que regeixen

l'actuació de les administracions públiques en l'esport "la consideració del fenomen esportiu com una manifestació cultural, amb especial referència als esports autòctons com a patrimoni dels valencians".

A aquest principi rector s'uneix l'article 3.5, referit a les línies generals d'actuació, en què s'estableix que és obligació de les administracions públiques "protegir i difondre els esports i jocs autòctons, dins i fora de la Comunitat Valenciana, com a forma de promocionar i mantenir les tradicions esportives valencianes".

En l'article 46 es refereix a la promoció i protecció de la pilota valenciana i estableix que:

- “1. La Generalitat donarà suport i tutelarà l'esport de la pilota valenciana col·laborant amb la federació esportiva d'aquesta modalitat.
2. Així mateix, es garantirà el seu coneixement i pràctica, fonamentalment pels esportistes en edat escolar, i la seua difusió dins i fora de la Comunitat Valenciana.”

A més, la LEAFCV estableix entre els seus principis rectors “el reconeixement, el foment i la regulació de l'associacionisme esportiu com a base fonamental de participació i integració de caràcter social i esportiu” (art. 2.11). A més, impulsa “la col·laboració entre el sector públic i el privat per a garantir la més àmplia oferta esportiva” (art. 2.16).

Quant a les línies d'actuació de l'Administració, cal destacar l'article 3.18, que promou el foment, la protecció i la regulació de “l'associacionisme esportiu com a part integrant del teixit social i estructura idònia per al desenvolupament de l'esport i l'activitat física a la Comunitat Valenciana”. A més, propicia “la complementarietat entre el sector públic i el privat, estimulants la iniciativa d'aquest últim per a garantir la més àmplia oferta esportiva” (art. 3.9); fomenta el patrocini esportiu “impulsant el desenvolupament de mesures i beneficis que afavorisquen la participació del sector privat en el desenvolupament de l'esport” (art. 3.10), i recomana “atendre preferentment el desenvolupament de programes i actuacions en col·laboració amb les federacions esportives de la Comunitat Valenciana, a fi d'aconseguir de manera més eficaç i eficient els objectius inherents i comuns a ambdues organitzacions”.

Quant a les competències municipals, en relació amb l'associacionisme esportiu l'article 7.2.i n'estableix el foment. A més, l'article 7.8 estableix que els municipis col·laboraran amb les federacions esportives de la Comunitat Valenciana i els clubs esportius en la promoció de les competicions i activitats respectives. D'aquesta manera queda tancat el cercle al voltant del sistema organitzat per l'ordenament jurídic esportiu que promou l'associacionisme esportiu vinculant-lo a la promoció de la seua pròpia modalitat esportiva.

Pel que fa a les competències autonòmiques, l'article 8.2.i estableix que l'òrgan encarregat de fomentar l'esport a la Generalitat tindrà entre les seues funcions "concedir ajudes i subvencions a les federacions esportives i, si és el cas, a altres entitats esportives per al foment de l'esport". Així mateix, l'apartat c d'aquest article estableix les funcions de foment, suport i protecció de l'associacionisme esportiu.

S'ha de fer referència també a l'aspecte organitzatiu i de responsabilitat que recau sovint en el club esportiu o una altra entitat que es converteix en organitzadora. La LEAFCV estableix en els articles 28, 29 i 30 aquesta circumstància:

"Article 28. Els organitzadors

S'entén per organitzador en l'àmbit de l'esport i l'activitat física l'Administració pública o persona física o jurídica responsable de la convocatòria, organització i desenvolupament de l'activitat, per mitjà de la seua intervenció directa o per mitjà de qualsevol forma de delegació, contracte o cessió d'aquesta a un tercer, existisca o no contraprestació econòmica.

Article 29. Garanties i assegurances de riscos

1. L'organitzador estarà obligat a subscriure un contracte d'assegurança que cobrisca la responsabilitat civil de l'esportista, i també la responsabilitat civil per danys al públic assistent i a tercers, per l'activitat desenvolupada.
2. Igualment, haurà de garantir l'assistència sanitària en cas d'accident esportiu.
3. Així mateix, l'organitzador haurà de comptar amb les autoritzacions pertinents.

Article 30. Compliment de l'ordenament jurídic

L'Administració esportiva podrà demanar dels organitzadors l'acreditació del compliment dels requisits legals exigits."

La legislació de règim local també defensa la participació de la societat civil en la vida pública seguint el manament constitucional. L'objectiu públic ha de ser el de facilitar i acostar l'ús i aprofitament dels béns i serveis esportius municipals al veïnat. Així s'estableix, entre altres, en la Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les bases del règim local (LRBRL), l'article 18 de la qual diu:

“1. Són drets i deures dels veïns: [...] b) Participar en la gestió municipal d'acord amb el que es disposa en les lleis i, si és el cas, quan la col·laboració amb caràcter voluntari dels serveis siga interessada pels òrgans de govern i l'Administració municipal.”

A més, l'article 72 d'aquesta llei estableix que “les corporacions locals afavoreixen el desenvolupament de les associacions per a la defensa dels interessos generals o sectorials dels veïns, els faciliten la més àmplia informació sobre les seues activitats i, dins de les seues possibilitats, l'ús dels mitjans públics i l'accés a les ajudes econòmiques per a la realització de les seues activitats, i impulsen la seua participació en la gestió de la corporació en els termes del número 2 de l'article 69. A aquest efecte poden ser declarades d'utilitat pública”.

La incorporació del sector no lucratiu a la gestió pública de l'esport afavoreix la consolidació del teixit associatiu, que en tenir un major protagonisme en la prestació de serveis esportius contribueix al seu finançament econòmic per mitjà dels beneficis que resulten de la gestió de programes i instal·lacions esportives. D'altra banda, també s'afavoreix la participació ciutadana en la gestió pública de l'esport.

La Llei orgànica 1/2002, de 22 de març, reguladora del dret d'associació (LORDA), estableix en l'article 31.5 que les administracions públiques, en l'àmbit de les seues competències, poden establir amb les associacions que persegueixen objectius d'interés general convenis de col·laboració en programes d'interés social. Per tant, trobem legitimitat per a promoure un conveni de col·laboració entre l'ajuntament i l'entitat esportiva per tal de posar en marxa un programa esportiu com aquest, que té com a objecte la creació d'una escola esportiva de pilota valenciana en el municipi, un objectiu de clar interés general, com s'ha demostrat al llarg d'aquest capítol.

Diferents organismes internacionals de l'àmbit de l'esport han manifestat la importància de donar suport, des dels poders públics, a la creació i el desenvolupa-

ment d'un teixit associatiu esportiu. Per això serà necessari establir mecanismes i fórmules de col·laboració entre el sector públic i el sector privat no lucratiu. La Carta Europea de l'Esport (1992), en relació amb l'associacionisme esportiu, estableix el següent:

- “1. Atés que el paper dels poders públics és fonamentalment complementari de l'actuació dels moviments esportius, es fa indispensable l'estreta cooperació amb les organitzacions esportives no governamentals per a l'assoliment de les finalitats d'aquesta carta, com també, si és el cas, la implantació de mecanismes per al desenvolupament i la coordinació de l'esport.
2. Convindrà encoratjar i desenvolupar l'esperit i l'actuació del voluntariat, concretament afavorint l'activitat de les organitzacions esportives de caràcter voluntari.”

Són múltiples les associacions civils, de tot tipus, que desenvolupen aquesta important labor de dinamització social que, en el cas de l'esport, comprén aspectes relacionats amb la formació i la salut de la ciutadania, així com també la promoció dels valors culturals i socials de l'entorn on es desenvolupa. Les activitats esportives lligades a la pilota valenciana han d'anar adquirint, cada vegada amb més força, el concepte d'educació i salut integral de l'individu, a més de la transmissió dels valors culturals que comporta aquesta activitat. D'aquesta manera, i amb el suport públic de l'ajuntament, se situarà entre les activitats estables de l'associacionisme civil i formarà part d'un projecte educatiu continu i permanent que s'estén durant tota la vida de l'individu, precisament allí on l'individu gaudeix d'una manera espontània i natural del seu temps lliure: en l'àmbit de l'associacionisme més proper.

Aquestes associacions esportives, els clubs de pilota valenciana, es converteixen en autèntics col·laboradors de l'acció pública, capaços de complementar el servei esportiu municipal. Els municipis necessiten un teixit social organitzat per al desenvolupament de polítiques que impedisquen la tendència a la municipalització de l'esport. En la societat actual, no es pot concebre la gestió d'un servei esportiu local que no actue en estreta col·laboració amb les entitats civils que conformen el *tercer sector* del seu àmbit territorial, que descarreguen de tasques i funcions l'Administració.

Règim jurídic de les entitats esportives sense ànim de lucre a la CV

L'article 59 de la Llei 2/2011, LEAFCV, estableix que són clubs esportius, als efectes d'aquesta llei, les associacions privades sense ànim de lucre, amb personalitat jurídica i capacitat d'obrar integrades per persones físiques o jurídiques que tinguen com a fi exclusiu la promoció o pràctica d'una o diverses modalitats esportives i la participació en activitats o competicions en l'àmbit federat.

Segons estableix l'article 60, per a la constitució d'un club esportiu, els fundadors, amb la quantitat mínima de tres, hauran de subscriure una acta fundacional en document públic o privat en la qual conste la voluntat de constituir un club amb finalitat exclusivament esportiva.

Quan la constitució del club esportiu siga per mitjà d'acta fundacional en document privat, per a la seua inscripció en el Registre d'Entitats Esportives de la Comunitat Valenciana¹⁵ caldrà adjuntar a l'acta fundacional un certificat del secretari/ària del club, amb el vistiplau del president/a, que acredite la identitat dels socis fundadors.

A més de l'acta fundacional, i si és el cas el certificat esmentat en l'apartat anterior, els socis fundadors presentaran els estatuts per a la seua aprovació en el Registre d'Entitats Esportives de la Comunitat Valenciana, en els quals ha de constar:

15 Documentació necessària per a la inscripció d'un club esportiu:

- Instància de sol·licitud d'inscripció de l'entitat en el Registre.
- Acta de constitució en document privat o públic (signada en tots els fulls al marge per tots els socis fundadors, amb un mínim de 3 persones físiques, majors d'edat).
- Estatuts.
- Certificat d'adscripció del club a la federació o federacions autonòmiques a les quals s'adscriuen.
- Consulta del nom de l'entitat al Registre.
- Tota la documentació s'ha de presentar en tres exemplars.
- Fotocòpia del DNI del president/a i secretari/ària compulsada per funcionari/ària públic/a o notari/ària.

- a) Denominació, objecte i domicili del club, que haurà d'establir-se en l'àmbit de la Comunitat Valenciana.
- b) Modalitats o especialitats que constitueixen el seu objecte social, amb especificació de quina constitueix la seua modalitat o especialitat principal i la federació o federacions a les quals s'adscriu.
- c) Requisits i procediment d'adquisició i pèrdua de la condició de soci.
- d) Drets i deures dels socis.
- e) Òrgans de govern i representació, que seran, com a mínim, l'assemblea general, la junta directiva i el president o presidenta.
- f) Procediment d'elecció dels òrgans de govern i representació, a través de sufragi universal, lliure, personal, igual, directe i secret.
- g) Règim d'adopció d'acords i la seua impugnació.
- h) Procediment de cessament dels òrgans de govern, inclosa la moció de censura, que haurà de ser constructiva.
- i) Règim econòmic i financer.
- j) Règim documental, que comprendrà com a mínim el llibre de registre de socis, el d'actes i els de comptabilitat.
- k) Règim disciplinari.
- l) Procediment de modificació dels estatuts.
- m) Règim de dissolució.
- n) Els altres aspectes que es regulen reglamentàriament.

Els clubs esportius s'han d'adscriure a la federació o federacions corresponents a les seues modalitats esportives. Es regiran per aquesta llei, per les disposicions reglamentàries que la despleguen i pels seus propis estatuts i reglaments. Amb caràcter supletori, hi seran aplicables els estatuts i reglaments de la federació de la Comunitat Valenciana a la qual estigueren adscrits o, si no n'hi ha, els de la federació espanyola corresponent.

Els estatuts dels clubs poden incloure una clàusula d'arbitratge per la qual sotmeten a la decisió de la Junta de Mediació i Arbitratge Esportiu de la Comunitat Valenciana qualsevol controvèrsia que puga sorgir quant a la interpretació o validesa dels actes adoptats pels seus òrgans directius o de representació que no siguen de naturalesa disciplinària, competencial, electoral o no dispositiva.

La Llei 2/2011, LEAFCV, estableix en l'article 71 que són grups de recreació esportiva les associacions privades sense ànim de lucre, amb personalitat jurídica i capacitat d'obrar integrades per persones físiques que tinguen com a finalitat exclusiva la pràctica entre els seus associats d'una activitat física o esport al marge de l'àmbit federat. No podran organitzar competicions.

A més dels grups de recreació esportiva, altres entitats privades amb seu a la Comunitat Valenciana que tinguen personalitat jurídica pròpia i capacitat d'obrar i la finalitat o l'objecte social de les quals no siga exclusivament esportiu poden crear en el seu àmbit seccions esportives o seccions de recreació esportiva per a la pràctica dels seus membres integrants, sempre que la legislació a la qual s'acullen no ho impedisca. Les seccions esportives s'han d'integrar en la federació o federacions esportives corresponents. Les seccions de recreació esportiva desenvoluparan la pràctica esportiva al marge de l'àmbit federat (art. 75).

3. REPTES DE FUTUR PER A L'ASSOCIACIONISME EN LA PILOTA

Promoure l'associacionisme

Si l'objectiu es promoure l'associacionisme esportiu perquè servisca de suport al sistema de promoció general de la pilota, aquest objectiu s'ha d'integrar en un pla general (director, estratègic, d'actuació...), ja que totes les mesures que es prenguen en aquest àmbit tindran influència en els altres i a l'inrevés. En aquest sentit, posem com a exemple el Pla Director de Pilota Valenciana 2012-2016 (PLADIPIVA), elaborat per la Conselleria de Governació i Justícia, que proposa unes línies estratègiques, uns objectius i uns plans d'actuació que han de realitzar de manera conjunta tots els col·lectius implicats per a promoure l'esport de la pilota valenciana. Entre les seues línies estratègiques destaquem per l'interés en aquest cas les següents:

- Ordenar i sistematitzar la pràctica de la pilota valenciana (professionals).
- Expandir la pràctica i augmentar l'afició de l'esport de la pilota en la societat valenciana.

Dels plans d'acció que es deriven d'aquestes línies estratègiques, en destaquem el pla d'expansió de la pràctica de la pilota valenciana i el pla d'infraestructures. Quant als objectius associats a aquests plans, en destaquen:

- Consolidar el Programa Pilota a l'Escola.
- Potenciar les escoles de pilota i els centres de tecnificació i CESPIVA.
- Augmentar el nombre de practicants de pilota valenciana (dones, poblacions especials, immigrants...).
- Elaborar el mapa d'infraestructures de pilota i escometre les actuacions que resulten pertinents.
- Optimitzar l'ús de les instal·lacions esportives de pilota valenciana existents.

Caldria afegir a aquests objectius els següents:

- Inventariar, millorar i enfortir la xarxa de clubs existents.
- Fomentar i promocionar la pilota en aquells indrets on ara no s'hi juga.
- Incentivar els convenis de col·laboració entre els clubs locals i els ajuntaments per a crear escoles esportives.
- Elaborar i dur a terme un pla de formació que arribe a tots els agents promotors de la pilota: entrenadors i monitors, jutges, dirigents, professors d'EF, etc. Oferir beques i promoure la formació universitària.

No obstant això, per a dur a terme aquests objectius és necessari un pla d'actuació on es desenvolupen els objectius estratègics i es concreten en accions i mesures que es puguin avaluar. L'esquema d'aquest pla d'actuació podria ser el següent:

- Diagnòstic > Definició d'objectius > Necessitats que cal cobrir > Organització dels recursos humans i ús dels recursos materials > Pla de màrqueting i organització de les vies de comunicació > Pla de Finançament > Temporalització

Una de les primeres tasques que cal realitzar a l'hora d'abordar una problemàtica és delimitar els diferents àmbits d'actuació. En la meua opinió, hi ha diversos àmbits que haurien de diferenciar-se i tots ells s'influeixen entre si. S'hauria d'actuar de manera integral en tots i transversalment, perquè la promoció de l'associacionisme obtinga el millors resultat:

- Professionalisme > Esport federat, aficionat > L'esport escolar > Formació > Instal·lacions > Internacionalització

Quant a l'àmbit del professionalisme, el concepte que ha de resumir l'actuació és *espectacle*. Si salvem l'espectacle de la pilota professional (allò extraordinari que el comú de les persones no pot fer i que està reservat per a uns pocs privilegiats), farem un gran pas cap a la consolidació d'un esport nacional que identifique el poble valencià i al mateix temps farem possible la supervivència d'aquesta activitat.

L'*efecte espill* que es produeix en la promoció esportiva, i que provoquen els grans esportistes entre els més joves, és un efecte que s'ha d'explotar. L'esport

espectacle contribueix a promoure l'esport de base i l'afició a la pilota en general. No obstant això, no s'ha de confondre promoció amb formació. L'estructura professional s'ha d'allunyar de la base quant a la seua organització i funcionament.

Com a esport professional, l'espectacle de la pilota valenciana requereix una estructura empresarial. A l'horitzó, el que s'albira es una associació d'empresaris (franquícies) que, d'acord amb un producte (espectacle esportiu), comercialitzen aquest espectacle fent-lo rendible per a ells i atractiu per al públic. En aquests moments encara no es veu madur el panorama per a una figura purament empresarial, sobretot per l'escàs negoci que avui genera l'espectacle de la pilota, i més encara quan s'ha perdut el principal element de promoció i màrqueting: la televisió.

La pilota viu de subvencions: una figura empresarial, ara mateix, no seria viable (excepte millor criteri). Per això, seria necessari buscar una figura instrumental provisional que, a poc a poc, anara conduint la pilota cap al model autònom i empresarial. Podria ser una *fundació* on els patrons foren les administracions públiques, la Federació i determinades entitats privades amb responsabilitat social corporativa que hi vulguen participar. Aquesta entitat instrumental posseeix grans avantatges en els àmbits fiscal, tributari, democràtic i social. A mesura que l'espectacle puga anar oferint beneficis econòmics per als organitzadors (trinqueters), hauria de donar pas a una lliga professional o associació d'empresaris de la pilota (una nova forma d'associacionisme). L'activitat de la fundació hauria d'anar traslladant-se cap a altres indrets, com ara les escoles, els clubs, l'acció social, l'estímul econòmic, etc.

D'altra banda, l'estructura federativa és la que millor encaixa amb el món aficionat. No obstant això, la federació ha de modernitzar-se, ja que estan apareixent noves especialitats esportives (màdel, *one wall*, etc.) i, a més, existeix una faceta de l'esport, que és l'"esport recreatiu" no competitiu, que també hauria de ser atès per la federació. El nucli de l'esport aficionat i federatiu és el club. Per això, és necessari potenciar l'estructura de club. En l'actualitat, pocs clubs tenen la capacitat organitzativa suficient i autònoma per a consolidar-se com a autèntics promotors de la pilota.

És necessari, en un primer moment, coordinar l'acció dels clubs amb els ajuntaments i la federació. Ací, l'estratègia de formació dels dirigents i dotació

de recursos personals (entrenadors) i materials és imprescindible. Una idea que pugua ajudar a potenciar aquesta estructura és el conveni marc municipal entre ajuntaments i clubs. Promogut per la Federació, estableix una relació de contracte entre els clubs i els ajuntaments que garanteix el funcionament del club i les despeses generals. Aquest conveni obligaria la Federació i també les diputacions provincials a apostar per la formació dels directius i tècnics esportius (recursos imprescindibles del club).

És necessari ajudar els clubs a buscar finançament: a través de serveis propis que es puguin prestar (escoles esportives, campus d'estiu, competicions, dia de la pilota, etc.); a través del patrocini i/o mecenatge (patrocinador del club, col·laborador puntual, patrocinador habitual, etc.). També seria necessari formar els dirigents en les obligacions laborals, fiscals i comptables que han d'atendre. L'estructura del club, fonamental per al desenvolupament de l'esport (com passa en altres esports), solament es pot consolidar, actualment, amb l'ajuda de l'estament públic, inclosa la Federació. És necessari sustentar el model tutelant el club fins que siga autònom per si mateix. Els premis a la innovació, la gestió, etc. poden ser estímuls perquè el club progresse en el sentit de consolidar-se i ser autosuficient. El conveni ha d'arreplegar resultats de gestió que haurà de complir el club.

Seria molt interessant per als clubs regular el pas del món aficionat al professionalisme. L'estratègia ha d'estar lligada amb l'estructura professional, però dirigida per l'estructura federativa. La tecnificació haurà de dirigir-se des de la Federació i comptar amb l'assessorament del comitè tècnic de l'òrgan professional i del finançament provinent d'aquest òrgan i la federació en conjunt. Les competicions, a l'estil copa 2 o lliga 2, podran donar opció a altres trinquets (de segona, municipals, gestionats per clubs) que vulguen organitzar partides. A més, en un sistema desenvolupat d'esport professional, els mecanismes de solidaritat serveixen d'estímul per als clubs d'origen dels jugadors, que reben de l'empresa, fundació o federació compensacions per la formació dels jugadors.

D'altra banda, l'esport escolar ha de tenir, com una de les potes més importants de la seua estructura, el "club". Les altres potes han de ser l'escola, els ajuntaments, altres administracions i la Federació. De res ens serveixen les actuacions aïllades amb escolars si no hi ha continuïtat. Està molt bé que els escolars coneguen la

pilota, però aquest coneixement no pot ser anecdòtic. La vertadera promoció és aquella que aconsegueix resultats de continuïtat. Per a això és necessari coordinar aquest programa amb les escoles esportives municipals que, a través del conveni del club i l'ajuntament, oferiran una activitat esportiva de continuïtat als escolars. Ací és molt important la gestió, el moment de realitzar la promoció i els recursos que es destinen. Una vegada captats els xiquets i xiquetes, és imprescindible oferir-los la millor educació possible. Per a alguns, la iniciació serà més ràpida i necessitaran competicions escolars adaptades al seu nivell. Altres, simplement gaudiran del joc, dues o tres vegades per setmana. L'important és que ho passen bé i no abandonen la pilota. La tasca dels tècnics és fonamental. Aquests han de ser animadors i educadors. Els xiquets volen varietat, formes lúdiques i emocions. Alguns volen competir, però és necessari controlar els riscos de la competició en aquestes edats: no intensificar els entrenaments perquè no es produïsquen lesions cròniques, no especialitzar els xiquets, sinó que juguen a tot, plantejar el joc com un repte i controlar l'acció dels pares cercatalents.

Resulta imprescindible crear la escola de formació de tècnics esportius de pilota valenciana. Seria convenient incloure aquesta escola en la mateixa estructura de formació de la Generalitat. Donar rang oficial a la formació i garantir el treball dels aspirants en els diferents convenis club-ajuntament. D'aquesta manera, es compliria la llei de l'esport. Però si la formació de tècnics és importantíssima, la dels professors d'educació física també és necessària.

Així com la formació de dirigents de clubs és una de les accions més importants per a consolidar el sistema de l'esport base, haurien de ser les institucions (diputacions, Generalitat), en coordinació amb la Federació i altres organismes puntualment (universitats, ajuntaments...), les que promogueren un pla de formació. També ajudaria la promoció de la formació en els àmbits universitaris (grau en Ciències de l'Activitat Física; Magisteri, especialitat EF, etc.), cursos específics del CEFIRE, formació contínua dels professors, investigació, etc.

Pel que fa a les instal·lacions hem de ser prudents, ja que una política expansiva, sense estudi previ, podria conduir-nos a una situació de balafament com la que s'ha patit aquests últims anys en l'esport i altres àrees, i que tant s'ha criticat. Una política racional d'instal·lacions esportives hauria de partir d'un estudi de catalogació i avaluació de la funcionalitat de les instal·lacions existents. Una ve-

gada finalitzat l'estudi estic segur que ens sorprendrà la quantitat d'instal·lacions que tenim i com d'infrautilitzades estan. Per tant, crec que el millor seria esperar aquest estudi i després actuar en conseqüència. Algunes de les instal·lacions són recuperables amb poca inversió. Cal modernitzar-les i ajustar-les a la legalitat tant com siga possible. Augmentar la funcionalitat de les instal·lacions i, finalment, si és necessari, tancar determinats espais i construir-ne d'altres, però solament al final. També s'hauria de promoure un pla perquè aquestes instal·lacions foren gestionades pels clubs.

Per a dur a bon port aquesta tasca serà molt important crear una comissió d'experts multidisciplinària que pugui avaluar l'estudi i proposar un pla director a mitjà i llarg termini, amb actuacions que doten de modernitat, seguretat, funcionalitat i dinamisme les instal·lacions (cobrir instal·lacions, aprofitar espais irregulars, altres instal·lacions com el pàdel, etc.). Hem de fer ací un esment especial a les instal·lacions reservades per a l'espectacle esportiu. Tal com s'ha comentat anteriorment, és necessari homogeneïtzar les instal·lacions perquè l'espectacle millore.

Accions de foment de l'associacionisme en la pilota valenciana

Dues de les accions de foment que avui en dia es consideren més eficients per promoure l'associacionisme esportiu i l'esport en general són la *subvenció* i la *gestió participada d'instal·lacions*. Totes dues accions requereixen l'aprovació, per part de l'òrgan rector de l'administració corresponent, d'un *programa esportiu d'interés general*, per a garantir la funció pública de l'acció.

La subvenció està considerada l'instrument bàsic de l'acció administrativa de foment. Aquesta última està encaminada a protegir i/o promoure aquelles activitats degudes a particulars i que satisfan necessitats públiques. L'article 22 de la Llei 38/2003, de 17 de novembre, general de subvencions (LGS), estableix en l'apartat 2 que podran concedir-se de forma directa les subvencions següents:

“c) Amb caràcter excepcional, les altres subvencions en què s'acrediten raons d'interés públic, social, econòmic o humanitari, o altres degudament justificades que dificulten la convocatòria pública.”

L'article 28 es refereix a la concessió directa i estableix, en l'apartat 1, el següent: “La resolució de concessió i, si s'escau, els convenis a través dels quals es ca-

nalitzen aquestes subvencions han d'establir les condicions i els compromisos aplicables de conformitat amb el que disposa aquesta llei.”

Per tant, el conveni serà l'instrument habitual per a canalitzar les subvencions previstes nominativament en els pressupostos de les corporacions locals, sense perjudici del que establisca quant a això la seua normativa reguladora.

D'altra banda, és de vital importància per a la consolidació d'un club **la utilització de les instal·lacions esportives i l'exempció de l'IVA**. A més de l'aportació dinerària per al finançament de les activitats del club, l'acord municipal pot proporcionar a l'entitat esportiva la possibilitat d'obtenir una autorització d'ús d'espais i instal·lacions esportives públiques per al desenvolupament de les seues activitats esportives. A més, l'entitat esportiva pot obtenir, pel desenvolupament del seu objecte social i per la seua condició de mancança de finalitat lucrativa, uns beneficis fiscals, com ara l'exempció de l'IVA. Per a aconseguir-ho, el club ha de complir dos preceptes que estableix la norma vigent¹⁶:

- La falta de finalitat lucrativa i dedicar, si és el cas, els beneficis eventualment obtinguts al desenvolupament d'activitats exemptes d'identica naturalesa.
- Els càrrecs de president, patró o representant legal han de ser no remunerats i no tenir interès en els resultats econòmics de l'explotació per si mateixos o a través de persona interposada.

Un acord subscrit per l'Administració amb una entitat associativa (club) de caràcter no lucratiu suposa l'eliminació del benefici industrial i de l'IVA en qualsevol preu del servei que el club fixe als participants. Per a no incórrer en competència amb altres entitats que puguen estar en el mercat, l'objecte de l'activitat ha d'estar delimitat a través d'un *programa d'interès general* de l'ajuntament o al programa federatiu de gestió de la competició oficial, atribuïda *ex lege* a les fede-

16 En aquest sentit, l'article 68 de la Llei de pressupostos generals de l'Estat (Llei 17/2012) establia que, amb efectes de l'1 de gener de 2013, “les exempcions corresponents als serveis prestats per entitats o establiments de caràcter social que posseïsquen els requisits anteriors s'aplicaran amb independència de l'obtenció de la qualificació a què es refereix el paràgraf anterior, sempre que es complisquen les condicions que resulten aplicables en cada cas”.

racions, àmbits en els quals queda neutralitzat el perill d'una concurrència en el mercat que interferisca la lliure competència.

Conveni de col·laboració amb els ajuntaments per a la promoció de la pilota valenciana

L'instrument jurídic més adequat és l'acord o *conveni de col·laboració*, que es revela com a regulador de dues qüestions jurídiques bàsiques, a més del que s'ha esmentat en l'apartat anterior en referència a les subvencions directes: el procediment d'autorització de la cessió d'ús de la instal·lació pública i el control de l'activitat desenvolupada per a assegurar el compliment del programa i la seua submissió a les finalitats d'interés general.

Segons estableix l'article 47.1 de la Llei 40/2015, d'1 d'octubre, de règim jurídic del sector públic (LRJSP), “són convenis els acords amb efectes jurídics adoptats per les administracions públiques, els organismes públics i entitats de dret públic vinculats o dependents [...] entre si o amb subjectes de dret privat per a una finalitat comuna”.

A més, aquest article estableix que els convenis no poden tenir per objecte prestacions pròpies dels contractes.

L'article 48 es refereix als requisits de validesa i eficàcia dels convenis. En l'apartat 3, estableix que “la subscripció de convenis ha de millorar l'eficiència de la gestió pública, facilitar la utilització conjunta de mitjans i serveis públics, contribuir a la realització d'activitats d'utilitat pública i complir la legislació d'estabilitat pressupostària i sostenibilitat financera”.

Per tant, es pot observar que el conveni de col·laboració entre l'ajuntament (Administració pública) i l'entitat esportiva (subjecte de dret privat) compleix perfectament aquesta norma. A més, l'objecte de l'activitat (pilota valenciana) és exclusiu, té una finalitat social i esportiva, reconegut de utilitat pública i avalat per un programa d'interés general, per la qual cosa es troba fora de les prestacions dels contractes.

A més, el *programa d'interés general* aprovat per l'ajuntament compleix el requisit establert per l'article 50 d'aquesta llei. El programa es pot qualificar de memòria justificativa, ja que analitza la necessitat i l'oportunitat de promoure la pilota

valenciana, el seu impacte econòmic, el caràcter no contractual de l'activitat en qüestió i el compliment dels altres aspectes legals.

Quant als drets i obligacions de l'entitat organitzadora, aquesta té l'obligació de desenvolupar les activitats a través del seu personal tècnic, que ha de trobar-se en possessió de la titulació oficial corresponent i contractat laboralment per a complir, d'aquesta manera, la normativa esportiva, laboral, fiscal i també amb la Seguretat Social. A més, l'entitat organitzadora, en compliment de la LEAFCV, està obligada a assegurar l'activitat i els participants, i contractar una pòlissa d'assegurances de responsabilitat civil que cobrisca els participants i els danys produïts a tercers. També ha d'acreditar que els esportistes tenen garantida l'assistència sanitària en cas d'accident esportiu durant el transcurs de les activitats dirigides pel personal tècnic.

És obligació de l'entitat elaborar i desenvolupar el programa anual, coordinar el procés tècnic o didàctic i administratiu, avaluar les activitats i presentar una memòria final, tant a l'ajuntament com als altres actors. El dret a la informació s'estén a tots els subjectes que intervenen en l'acció de foment i queda, per tant, obligat l'organitzador a informar-ne periòdicament.

Una altra de les obligacions atribuïdes a l'entitat és la de recaptar el preu estipulat per al servei esportiu prestat als participants (per exemple, a les escoles esportives). Aquest preu contribuirà al finançament de l'activitat i es convertirà en un dret per a l'organitzador.

Pel que fa a l'ajuntament, les principals obligacions es resumeixen fonamentalment en les següents: d'una banda, la supervisió i control de les activitats, així com de la documentació lliurada per l'entitat, i d'altra banda, aportar la subvenció acordada que contribuïska al finançament del club de pilota i, a més, posar a la seua disposició les instal·lacions esportives necessàries.

Quant al règim econòmic és necessari fixar, en primer lloc, el pressupost per a fer front al cost de les activitats. Calcular ingressos i despeses, definir les fonts de finançament, entre les quals les quantitats econòmiques que hauran de ser aportades per l'ajuntament. També ha de fixar-se la forma o procediment, així com la periodicitat, per al lliurament i justificació de la subvenció. D'altra banda, ha de fixar-se el preu del servei que serà percebut per l'entitat esportiva, una vegada calculats els costos directes/indirectes produïts pel programa. A més, s'ha de pre-

veure la compensació dels costos per participants amb especials dificultats d'accés (econòmiques/socials), la forma d'accés d'aquests i qui n'assumirà el cost.

Respecte al règim sancionador, té l'objectiu de regular els possibles conflictes que puguem sorgir en el desenvolupament del programa i en la relació entre els diferents actors, sempre amb la finalitat última de protegir el correcte desenvolupament de les activitats i el servei als participants. S'han de definir les infraccions o incompliments d'obligacions que puguem produir-se al llarg del desenvolupament del programa. A més, s'establirà la sanció oportuna per a cada infracció, així com la seua graduació, el procediment de tramitació d'un expedient sancionador, etc.

Finalment, no s'han d'oblidar altres aspectes legals que es troben implicats en aquesta acció de foment: l'ús de logotips o escuts oficials de l'ajuntament i altres ha d'estar regulada; la publicitat que es realitze en relació amb els programes de col·laboració; la protecció de les dades dels participants recollides en processos d'inscripció; la cessió de dades a altres entitats com ara asseguradores, Federació, etc.; la jurisdicció competent en cas de conflicte entre les parts; etc.

Quant als drets i obligacions de l'entitat organitzadora, aquesta ha de complir les seues obligacions de caràcter fiscal i, respecte del personal al seu servei, les disposicions vigents en matèria laboral, de Seguretat Social i de seguretat i higiene en el treball, sota la seua responsabilitat específica i personal en tots els ordres, i l'ajuntament queda exonerat de responsabilitat en cas d'incompliment.

També ha de complir les obligacions documentals, les obligacions d'informació, programació i memòria/avaluació, manteniment i gestió de les instal·lacions esportives, així com els preceptes de la LEAFCV, sobretot pel que fa a les obligacions de l'organitzador.

Amb més concreció i quant a les obligacions comptables i fiscals, l'entitat es regirà per les estipulacions següents:

- Ha de complir l'ordenament vigent en matèria d'IAE, IVA i impost de societats.
- Aprovar anualment els comptes en assemblea general. L'entitat ha de portar una comptabilitat que permeti obtenir la imatge fidel del patri-

moni, del resultat i de la situació financera, així com de les activitats realitzades, i complir l'ordenament específic que regula les obligacions comptables.

- Disposar de la relació actualitzada de tots els associats.
- Arreplegar en un llibre d'actes les reunions dels seus òrgans de govern i representació.
- Permetre l'accés a tota la informació anterior a l'Administració i als seus associats, a través dels òrgans de representació i en els termes previstos en la Llei orgànica 15/1999, de protecció de dades (LOPD).

Pel que fa a les obligacions laborals de l'entitat, es regirà per les que, en cada moment, establisca la llei, i particularment per les estipulacions següents:

- Posseir un certificat digital per a tramitar amb les administracions, entre altres.
- Tenir un tauler d'anuncis i un calendari laboral.
- Donar d'alta els treballadors en la Seguretat Social.
- Tenir i aplicar un sistema de prevenció de riscos laborals.
- La relació ha d'estar reflectida en un contracte de treball legalment acceptat (a temps parcial, indefinit, de fixos discontinus, etc.).
- Les relacions entre l'entitat i el treballador (personal tècnic) estaran regulades pel conveni col·lectiu estatal d'instal·lacions esportives i gimnasos, en el qual es determinaran la jornada, la qualificació professional, salari (pagues extraordinàries), vacances, salut laboral, etc.
- L'entitat ha de lliurar a l'Administració, amb la periodicitat que s'establisca i davant de la comissió de seguiment del conveni, la documentació administrativa, entre la qual destaquen els formularis TC-2 o TC-1, certificat de l'entitat en el qual s'indique el personal, assegurança de responsabilitat civil, etc.
- El personal tècnic dirigirà les activitats esportives. Aquest personal, necessari per al desenvolupament de les activitats, pertanyerà a la mateixa

entitat i estarà compost pels tècnics i, si és necessari, pel director o coordinador esportiu. Els tècnics han d'estar en possessió de l'oportuna titulació esportiva oficial.

L'entitat ha de complir les seues obligacions documentals i presentar a l'ajuntament, quan aquest ho requerisca, la documentació següent:

- Llibre de registre de socis, en el qual han de constar els seus noms, cognoms, el DNI i, si és el cas, càrrecs de representació, govern o administració que exercisquen en l'entitat. També s'especificaran les dates d'altres i baixes i de presa de possessió i cessament dels càrrecs al·ludits.
- Llibre d'actes, on es consignaran les reunions que celebre l'assemblea general, la junta directiva i altres òrgans col·legiats de l'entitat, amb expressió de la data, assistents, assumptes tractats i acords adoptats. Les actes seran subscrietes, en tot cas, pel president o presidenta i el secretari o secretària de l'òrgan col·legiat.
- Llibres de comptabilitat, que permeten un seguiment cronològic de totes les seues operacions, així com obtenir una imatge fidel del patrimoni, de la situació financera i dels resultats de l'entitat. A més, el balanç de situació i els comptes dels seus ingressos i despeses, que posarà en coneixement de tots els seus socis i sòcies.

L'entitat està obligada a complir la Llei de protecció de dades. Tota persona o entitat que procedisca a la creació de fitxers de dades de caràcter personal està obligada a observar el que s'estableix en la Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre (LOPD), a fi de garantir i protegir el tractament de les dades personals. L'entitat ha de comunicar i dipositar a l'Agència de Protecció de Dades les característiques dels fitxers que l'entitat tinga en el seu poder, i realitzar un document de seguretat en el qual es reflectisquen totes les mesures preses per a salvaguardar aquesta informació, així com tenir-lo sempre actualitzat.

En el cas de constituir-se com a entitat de voluntariat, ha de complir les obligacions arrelades en la legislació sectorial vigent a cada moment. Les activitats voluntàries que pot desenvolupar l'entitat són les següents:

- Suport a les funcions que desenvolupen els òrgans de representació.
- Suport en funcions administratives o de comunicació (gestió del web, de les xarxes socials, confecció i distribució de publicitat o informació, inscripció d'alumnes, elaboració de llicències esportives, tramitació, etc.).
- Ajuda en activitats promocionals (exhibicions, tallers, etc.).
- Ajuda en tasques de suport a l'activitat esportiva (organització del material esportiu, col·locació de l'equipament, trasllat d'esportistes, trasllat d'equips, etc.).
- Ajuda en tasques de suport en la participació en la competició oficial (trasllat d'equips, funcions de delegat d'equip, atenció als esportistes, relació amb àrbitres, jutges, delegats de camp, delegats d'equip, etc.).
- Aquestes persones voluntàries no podran desenvolupar o substituir les funcions del tècnic esportiu. Poden, no obstant això, exercir les funcions d'ajudant, sempre sota la supervisió directa del tècnic esportiu.

A manera de conclusió...

La pilota valenciana es troba en un moment d'evolució social caracteritzat pel seu procés de modernització i/o esportivització. En aquest procés, el paper dels clubs és de vital importància, així com el de la mateixa Federació, que té com a principal tasca la coordinació del sistema esportiu.

El moviment esportiu ha crescut i s'ha estés per tot el món gràcies a una estructura associativa que li ha servit de suport i estructura. També en la pilota valenciana serà la promoció de l'associacionisme esportiu el factor més important en la consolidació d'un esport modern. Les administracions públiques han de promoure l'associacionisme en la pilota valenciana, sobretot en els primers moments, facilitant-los el camí cap a la plena autonomia, contribuint a la formació de dirigents i tècnics i establint acords de col·laboració amb els clubs que permeten el pas cap a un sistema associatiu fort, capaç d'abordar la promoció de l'esport per si mateix, en el futur pròxim.

4. FONTS CONSULTADES

- AGULLÓ, R., i AGULLÓ, V. (2009). *El 'joc de pilota' a través de la premsa valenciana, 1790-1909*, Diputació de València, Federació de Pilota Valenciana, València.
- CERDÀ, P., i MASCARELL, P. (2009). *La revolució va de bo!*, Universitat de València, València.
- GENERALITAT VALENCIANA (2003). *La pilota valenciana: unitat didàctica*, Conselleria de Cultura i Educació, València.
- GENERALITAT VALENCIANA (2012). Pla Director de Pilota Valenciana 2012-2016 (PLADIPIVA), Conselleria de Governació i Justícia.
- HONTANGAS, J., MESTRE, J., i ORTS, F. (2014). *La gestión participada en el deporte local*. Reus, Madrid.
- HONTANGAS, J., MESTRE, J., i ORTS, F. (2014). *El interés general como principio rector de la acción pública en el deporte local*. Reus, Madrid.
- LLOPIS BAUSET, F. (1999). *El joc de pilota valenciana*, Carena Editors, València.
- LÓPEZ, A. (1984). *La pilota valenciana, el deport d'un poble viu*, Gràfiques Alcañiz, Paterna.
- MESTRE, J. A., i ORTS F. (2011). *Gestión en el deporte*. Wanceulen Editorial Deportiva, Sevilla.
- MINISTERI D'EDUCACIÓ, CULTURA I ESPORT (2015). *Encuesta de hábitos deportivos en España 2015*. Subdirecció General d'Estadística i Estudis, Secretaria General Tècnica, Madrid.
- MILLO, L. (1976). *El trinquet*, Prometeo, València.
- ORTS, F. (2017). *Les escoles esportives de pilota valenciana*, Universitat de València, Càtedra de Pilota Valenciana, València.
- PUIG, N., i HEINEMANN, K. (1995). "Institucions públiques i desenvolupament de l'esport a Catalunya. Proposta d'un marc teòric interpretatiu", *Acàcia*, 4, p. 123-143.

- PUIG, N., MORENO, A., i LÓPEZ, C. (1996). “Propuesta de marco teórico interpretativo sobre el asociacionismo deportivo en España, *Motricidad*, 2, p. 75-92.
- PUJADAS, X., i SANTACANA, C. (2003). “El club deportivo como marco de sociabilidad en España. Una visión histórica (1850-1975)”, *Hispania*, LXIII/2, núm. 214, p. 502-522.
- REAL FERRER, G. (1991): *Derecho público del deporte*, Civitas, Madrid.
- RIVERO, A. (2004). “Los orígenes del deporte español: el desarrollo de un nuevo componente cultural urbano”, *Kronos*, 6, p. 29-33, juliol-deseembre.
- RODRÍGUEZ, J. (2008). *Historia del deporte*, INDE, Barcelona.
- ZAMBRANA, M. (2005). *Historia y breve evolución del deporte en España. Desde la educación física de Amorós a la gestión del siglo XXI*, Cuadernos Técnicos del Círculo de Gestores, Madrid.
- Web de la Federació de Pilota Valenciana, <<http://www.fedpival.es/>>.

La introducció de la pilota al món educatiu: orígens, actualitat i reptes cap al futur

Manolo Conca Pavia

Professor d'EF i formador en pilota valenciana

La pilota en l'educació

No és la primera vegada que em toca parlar i escriure sobre la pilota valenciana en el món educatiu i, igual que en les ocasions anteriors, no puc fer-ho d'una manera asèptica, externa, insensible i purament objectiva, ja que al llarg de la meua vida professional m'he vist absorbit i condicionat pel nostre esport. Així i tot intentaré elaborar un document constructiu que ajude a conèixer el passat i el present de la pilota en l'educació, al qual afegiré una proposta de futur.

Passat

Cap a la dècada dels vuitanta, quan l'educació física començà a ser considerada una assignatura com qualsevol altra i una sèrie de professionals ens incorporàrem als instituts amb les mateixes condicions que la resta de docents (professors de batxillerat amb oposicions), els referents curriculars de la nostra matèria eren mínims i genèrics (en un full del BOE hi cabien tots). Davant la poca concreció dels continguts que calia treballar i metodologia que s'havia d'emprar, els docents d'Educació Física ens veiérem en la necessitat d'elaborar les nostres programacions des del no-res o ben poc més. Aquest handicap l'aprofitàrem alguns, fent ús de l'accepció semàntica esportiva, per a intentar introduir legítimament la pilota valenciana com un contingut més per treballar en educació física (referenciat quasi sempre als jocs populars motrius).

Així doncs, se sap de gent que, a les classes d'Educació Física, introduïa alguns continguts de pilota. N'érem ben pocs, però molt ben rebuts per l'alumnat, independentment del lloc on es treballava: l'Alcoià, la Ribera, la Plana, l'Alt Palància... La formació específica d'aquest professorat era autodidacta, completada amb l'assistència als cursos de monitor de pilota valenciana organitzats per la Federació de Pilota Valenciana (constituïda en 1985).

Passaven els anys i cada vegada n'érem més, ja que des de la Federació, gràcies al secretari, Juli Sanchis i Aguado, se'ns facilitava material i contactes. Les seues gestions ens permeteren accedir a trinquets i a espais específics (Monòver) amb els nostres alumnes. A més a més, Juli feia tots els possibles perquè la pilota entrara a les escoles i instituts i quan qualsevol docent se li adreçava, ell el posava en contacte amb gent que ja feia anys que hi treballàvem. D'aquells moments és un escrit, del qual pense que és important reproduir-ne una part:

Des de la creació de la Federació de Pilota Valenciana, s'ha avançat molt en aquest camí; ara bé, considerem arribat el moment d'intervenir des de la vessant educativa intentant canviar o, millor dit, complementar allò d'escoles de pilota, per LA PILOTA A L'ESCOLA. Així doncs, aquestes són les paraules base del nostre projecte, ja que si la pilota entra a l'escola, sense imposicions, com una part més de les habilitats motrius que els discents treballaran i intentar assolir, aquesta, per la pròpia riquesa motora i emotiva, s'arrelarà entre els xiquets i xiquetes de la nostra societat i trencarà les tanques, recels i descrèdits que l'han mantinguda encaixonada durant molts anys.

Passà el temps i, abans d'arribar a l'aplicació de la primera reforma educativa (al pas del BUP a l'ESO), s'encetà un període de transició, on una sèrie de centres decidiren realitzar una incorporació anticipada a l'ESO. El nostre centre, l'institut Joan Fuster de Sueca, s'hi va acollir i entràrem en un procés de reunions del professorat, d'intercanvi d'experiències amb companys i companyes d'altres llocs, de discussions i recerca dels continguts que calia treballar, de cursos de formació... En fi, un període enriquidor que ens va permetre conèixer gent a qui interessava la nostra experiència d'introducció de la pilota, fins i tot s'ha de dir que se'ns va permetre impartir el primer curs d'introducció a la pilota valenciana per a docents, que celebràrem a les Jornades de Renovació Pedagògica a Manises. S'ha de dir que res no va ser fàcil: quan parlàvem de pilota i intentàvem introduir-la entre les unitats didàctiques que la Conselleria pensava enviar als centres com a material de suport per l'ensenyament, trobàvem més d'una oposició, fins i tot escoltàrem una teoria pseudodarwiniana on un "company" manifestava que "la pilota, com qualsevol activitat que la gent no practicava, calia aparcar-la, ja que no estava al dia i si desapareixia no passava res".

Passà el temps i les paraules *pilota valenciana* no apareixien en cap decret, sempre havíem d'usar referències indirectes. En trobem un exemple en el Decret 20/1992, del Govern Valencià, pel qual s'estableix el currículum de Primària a la nostra Comunitat:

"OBJECTIU D'ETAPA:

Conèixer el patrimoni cultural, participar en la seua conservació i millora i respectar la diversitat lingüística i cultural com un dret dels pobles i individus, i desenvolupar una actitud d'interés i respecte cap a l'exercici d'aquest dret.

OBJECTIU DIDÀCTIC:

Utilitzar els jocs de camp, els populars i tradicionals, etc. per al desenvolupament de diverses estratègies, i com a mitjà per a utilitzar el temps lliure.

CRITERIS D'AVALUACIÓ:

Llançar amb una mà un objecte conegut component un gest coordinat (avançar la cama contrària al braç de llançar). Anticipar-se a la trajectòria d'un objecte realitzant els moviments escaients per agafar-lo o colpejar-lo.”

Així doncs, a l'Institut Joan Fuster de Sueca, per a poder treballar la pilota d'una manera ordenada i estructurada dissenyarem una primera unitat didàctica, cercàrem referents legals i ens atrevirem a sol·licitar l'any 94 una optativa per a 3r o 4t d'ESO que s'anomenara Pilota Valenciana, i que no ens l'acceptaren amb aquest nom, però sí amb el de Cultura Popular (a la qual afegirem *motriu - pilota valenciana*). A continuació mostre algun apartat de la programació d'aquesta optativa:

CULTURA POPULAR MOTRIU (PILOTA VALENCIANA)**MATÈRIA OPTATIVA DE 4T D'ESO****“1. INTRODUCCIÓ**

La importància dels elements motrius, emotius, facilitadors de la relació entre generacions i el repte que suposa trencar tanques, esquemes i idees prèvies negatives fent d'aquest un esport participatiu i coeducatiu, on la gent quan està practicant-lo gaudeix del joc i recupera una part de la seua cultura, ens ha abocat a plantejar aquesta optativa. Així doncs, intentarem transmetre coneixements, sentiments i vivències que ens aboquen a valorar la pilota valenciana com es mereix, fent tots els possibles per acostar-la al món de l'educació i la cultura, donant-li la importància que ha de tenir un tret motriu que forma part de la nostra identitat.

2. OBJECTIUS GENERALS

2.1. Conèixer i diferenciar les modalitats, instal·lacions i material de la pilota valenciana.

2.2. Conèixer i comprendre els orígens, antecedents i distribució geogràfica del joc de pilota.

- 2.3. Analitzar críticament el fenomen sociocultural de la pilota valenciana.
- 2.4. Identificar, entendre i usar correctament les expressions que s'usen en la pilota.
- 2.5. Preveure les repercussions negatives que sobre l'organisme pot tenir la pràctica de la pilota retallant els factors de risc, actuant amb un treball de la condició física, l'entrenament invisible, l'ús de proteccions i la prevenció i tractament de lesions.
- 2.6. Planificar i dur a terme la gestió del club de pilota de l'institut (BADANA), a més de l'organització, direcció, control i promoció de qualsevol activitat relacionada amb la pilota valenciana.
- 2.7. Abordar la realització de tasques motrius específiques pròpies de la pilota (colps, etc.) amb un nivell òptim d'aptitud motriu que garantisca el mínim d'eficàcia exigible.
- 2.8. Convertir-se en un "enamorat" de la pilota amb tot el que aquesta expressió comporta.

3. OBJECTIUS D'APRENENTATGE

3.C. Conceptuals

- 3.C.1. Conèixer i diferenciar les modalitats de pilota valenciana següents: escala i corda, galotxa, galotxetes de Monòver, frontó valencià, raspall, rebot, llargues i perxa.
- 3.C.2. Conèixer les principals instal·lacions que s'usen en el joc de pilota.
- 3.C.3. Conèixer els materials i la seua elaboració.
- 3.C.4. Situar geogràficament les diferents modalitats de pilota valenciana.
- 3.C.5. Saber l'evolució del joc de pilota valenciana: orígens, antecedents i actualitat.
- 3.C.6. Conèixer l'estructura anatòmica del pilotaire.
- 3.C.7. Distingir les principals lesions. Tractament i prevenció.
- 3.C.8. Identificar i entendre les expressions que s'usen en el joc de pilota.
- 3.C.9. Distingir les qualitats físiques requerides en una partida de pilota.

3.C.10. Saber el procés de formació i gestió d'un club de pilota.

3.P. Procedimentals

3.P.1. Domini dels colps bàsics de totes les modalitats esmentades.

3.P.2. Saber desenvolupar-se en una partida de qualsevol modalitat, tant de marxador com de jugador.

3.P.3. Elaborar un pla de treball de la condició física del pilotaire.

3.P.4. Elaborar el material de protecció.

3.P.5. Organitzar campionats de pilota.

3.P.6. Promocionar entre companys la pràctica d'aquest esport.

3.P.7. Representar mitjançant l'expressió corporal situacions del món de la pilota.

3.A. Actitudinals

3.A.1. Arribar a l'“enamorament” de la pilota valenciana.

3.A.2. Respectar tothom independentment del seu nivell sociocultural.

3.A.3. Saber escoltar els majors.

3.A.4. Valorar la importància d'un joc sense fanatismes ni conflictes.

3.A.5. Diferenciar bé els diners del joc.

3.A.6. Assistir voluntàriament a actes de caire cultural relacionats amb el món de la pilota.”

Aquesta optativa la poguérem mantenir fins el curs 2013-2014, usant “enginyeria organitzativa i aquiescent” de l'equip directiu del centre. El curs 2014-2015 ja no ens la deixaren oferir (i va ser la més sol·licitada del centre), ni com a optativa instrumental ni com a res, mentre que els centres podien oferir “cultura xinesa”.

Ara bé, tot s'ha de dir, com que per a 4t d'ESO hi havia una matèria que es deia TMI (treball monogràfic d'investigació), des del Departament d'Educació Física l'oferírem, deixant clar que anàvem a realitzar investigació motriu del nostre esport nacional.

I tot això per a poder fer arribar al nostre alumnat la pilota valenciana d'una manera optativa.

A part d'aquest parèntesi de les optatives, cal dir que la legislació curricular referent als cursos ordinaris de secundària i batxillerat va anar millorant pel que fa a la introducció de la pilota valenciana, ja que en l'Ordre de 2 de març de 2000, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, que modifica l'Ordre de 15 de maig de 1992, per la qual s'aproven els programes de necessitats per a la redacció del projecte de construcció de centres, s'anomena per primera vegada i de manera oficial en l'àmbit educatiu la *pilota valenciana*:

“El joc de la **pilota valenciana** es troba arrelat en la història de la cultura del poble valencià. Preservar el llegat cultural que identifica el poble valencià és una tasca i objectiu que pretén aconseguir la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència tant en l'àmbit cultural com en l'educatiu. En el procés de recuperació que vivim en l'esport de **la pilota valenciana és objectiu prioritari, entre les noves generacions, el seu coneixement, pràctica i difusió entre la comunitat escolar.**

Per a això es requereix que els centres escolars de la Comunitat Valenciana puguin disposar de les **instal·lacions que permeten la seua pràctica**, al mateix nivell que qualsevol altre esport tradicionalment associat a l'activitat escolar; instal·lacions **on es fomenta des de molt joves les principals modalitats de la pilota valenciana (escala i corda, galotxa, raspall, llargues o frontó) i que, d'altra banda, el seu ús pugua estar disponible i obert a la comunitat extraescolar.**”

A partir del decret d'instal·lacions comencem a trobar-nos referents directes a la pilota valenciana. Així tenim:

“DECRET 39/2002, de 5 de març, del Govern Valencià, pel qual es modifica el Decret 47/1992, de 30 de març, del Govern Valencià, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Secundària Obligatoria a la Comunitat Valenciana”, i s'assenyalen, entre altres, com a objectius generals d'etapa els següents:

“Participar amb independència del nivell de destresa aconseguit en activitats físiques i esportives, desenrotllant actituds de cooperació i respecte, valorant els aspectes de relació que tenen les activitats físiques i **reconeixent com a valor cultural propi els esports i els jocs autòctons que el vinculen a la comunitat valenciana.**” (Objectiu general número 8 de l'Àrea d'Educació Física.)

Un dels continguts que cal treballar el trobem en el bloc de jocs i esports per a **segon curs d'ESO, Pràctica de jocs tradicionals de l'entorn pròxim i d'esports populars de la Comunitat Valenciana (pilota valenciana)**.

Aquest mateix any, la Conselleria de Cultura i Educació publica i envia a tots els centres, com a suport a l'ensenyament en valencià, la *Unitat didàctica de pilota valenciana*. Aquest document servirà de guia i ajut al professorat d'Educació Física que vulga incloure el nostre esport en el seu quefer professional.

Van passant els anys i anem millorant, i la pilota valenciana és l'únic esport esmentat de manera literal i específica en els nous decrets:

En el Decret 112/2007, de 20 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Secundària Obligatoria a la Comunitat Valenciana, trobem, en el **bloc de continguts de jocs i esports**, els referits a la pilota valenciana.

Primer curs

- Classificació dels jocs esportius: convencionals, tradicionals i recreatius.
- Pràctica de jocs regulats i adaptats, convencionals i modificats, populars i tradicionals, que faciliten l'aprenentatge dels fonaments tècnics/tàctics i les estratègies d'atac i defensa comuna als esports individuals, d'adversari i col·lectiu.

Segon curs

- Coneixement i pràctica de jocs i esports populars i tradicionals de la Comunitat Valenciana.
- Valoració dels jocs i esports populars i tradicionals de la Comunitat Valenciana, **amb especial atenció a la pilota valenciana en les seues modalitats més senzilles d'execució i pràctica**, com a part d'un patrimoni cultural que cal preservar.

Tercer curs

- Investigació, coneixement i pràctica dels jocs i esports populars i tradicionals a la Comunitat Valenciana. **Pràctica correcta de modalitats de pilota valenciana, com el raspall i pràctica amb paret, per ser més senzilles. Concepte correcte de les restants modalitats.**
- Pràctica de jocs del món en relació amb els jocs populars i tradicionals de la Comunitat Valenciana.

Quart curs

- **Coneixement i pràctica de les diferents modalitats de pilota valenciana, amb especial atenció a les modalitats més complexes de realització** dins de les pràctiques d'esports populars i tradicionals de la Comunitat Valenciana, com un mitjà de gaudi i conservació dels patrimoni cultural de la nostra comunitat.

En el DECRET 111/2007, de 20 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana, els continguts referits a la pilota valenciana els trobem en el bloc de jocs i esports.

Segon cicle

- Participació en jocs i esports tradicionals i populars de la Comunitat Valenciana, especialment en les modalitats més senzilles de **pilota valenciana**.

Tercer cicle

- Tipus de jocs i activitats esportives. Realització de jocs i activitats esportives de diverses modalitats i dificultat creixent, amb especial referència a les tradicionals i populars de la Comunitat Valenciana, com ara la **pilota valenciana**.

Finalment, i continuant en el passat, cal dir que en el Decret 102/2008, d'11 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum de Batxillerat a la Comunitat Valenciana, el referent continuava sent el de jocs i esports autòctons.

- Jocs i esports autòctons. Indagació i reconeixement de les formes culturals de caràcter físic practicades a la Comunitat Valenciana.

Paral·lelament a la progressiva incorporació referencial de la pilota valenciana, es important esmentar el paper de la **formació del professorat**, ja que a l'IVEF (FCAFE) i a Magisteri no existia, com a matèria, la pilota valenciana.

Durant un temps, a l'IVEF s'oferia un "seminari de pilota valenciana", que s'impartia des de la Federació de Pilota Valenciana i que pel temps passà a realitzar-se a Sueca, amb professorat titulat i amb continguts que ajudaren els futurs docents a conèixer el nostre esport. Amb la reforma universitària, aquest seminari desaparegué.

Així doncs, ens trobem que la gran majoria de docents no estan preparats per a treballar la pilota valenciana als seus centres, tinguen o no instal·lacions especí-

fiques de pilota. Davant aquesta situació, i com que ja havíem celebrat amb èxit alguna jornada i curs específic de pilota, els CEFIRE, en especial el de Castelló, amb Toni Torró al capdavant, començaren a programar cursos de formació a tot arreu del País Valencià. I així fou com formació i referents començaren a entrar als centres educatius, i a fer de la pilota valenciana un contingut més de l'Educació Física.

Present

Quant a l'actualitat, i pel que fa a referents, trobem de tot, ja que en Primària hem pegat un pas enrere, mentre que en Secundària tenim un marc ideal.

A Primària, en el **Decret 108/2014, de 4 de juliol, del Consell, pel qual estableix el currículum i desplega l'ordenació general de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana**, sols apareix dues vegades la pilota valenciana (per a 4t i per a 6é), barrejada amb moltes altres activitats, com una proposta de contingut, sense assignar-li cap criteri d'avaluació. Així tenim:

“4t. Participació en jocs d'iniciació esportiva o preesportius (p. ex., softbol, baló presoner, les deu passes, a primera base, els 4 cantons o *floorball*), alternatius (p. ex., *balonkorf* o *korfball*, *dodgeball*, *kinball*, *lacrosse*, *ultimate* o *xecball*), de malabars (plats xinesos, diàbolo o pilotes de malabars), modificats, amb implement, inclusivament, d'innovació, populars, tradicionals, multiculturalment, cooperatius i de ritme, amb especial referència a la modalitat autòctona de **pilota valenciana**.

6é. Participació en activitats esportives psicomotrius o individuals (p. ex., salt de llargada o llançament de javelina, disc i martell), d'oposició, de cooperació i de cooperació-oposició o col·lectives, amb especial referència a la modalitat autòctona de **pilota valenciana**.”

A Secundària, en el **Decret 87/2015, de 5 de juny, del Consell, pel qual estableix el currículum i desplega l'ordenació general de l'Educació Secundària Obligatoria i del Batxillerat a la Comunitat Valenciana**, trobem que la pilota valenciana figura en els continguts i criteris d'avaluació de tots els nivells educatius de Secundària i Batxillerat, i queda clar que qualsevol alumne/a d'aquests nivells educatius ha de conèixer i treballar la pilota valenciana. Tot s'ha de dir, aquest èxit ha esdevingut per la persistència de certs professionals de l'Educació

Física: professors, inspectors i teòrics, que coneixen, estimen i aprecien els valors educatius, culturals i motrius del nostre esport. A més a més, des de la Federació de Pilota Valenciana sempre han mostrat molt bona disposició per a realitzar tot tipus de gestions, i la seua implicació ha sigut total i convençuda. Així doncs, en la taula següent podem observar els referents de pilota valenciana que apareixen en la LOMQUE:

	1r ESO	2n ESO	3r ESO	4t ESO
Criteris d'avaluació	Realitzar colps específics de la pilota valenciana amb diferents mòbils i aplicar-los a un joc d'equip com el raspall bàsic.	Realitzar amb correcció diferents colps específics de la pilota valenciana i aplicar-los al nyago i les seues variants.	Utilitzar els colps específics i els elements tècnics, tàctics i reglamentaris de pilota valenciana en raspall al carrer i trinquet, nyago i frare.	Adaptar amb correcció els colps específics, la tàctica (traure i restar) i el reglament de pilota valenciana en les modalitats de raspall al carrer, al trinquet, a ratlles, nyago i frare.
Continguts	Colps específics de la pilota valenciana amb diferents mòbils i aplicació a un joc d'equip com el raspall bàsic. Història de la pilota valenciana, com a part d'un patrimoni cultural que cal preservar.	Utilització dels diferents colps específics de la pilota valenciana i aplicació a un joc específic com el nyago i les seues variants. Les instal·lacions de pilota valenciana, com a part d'un patrimoni cultural que cal preservar.	Els colps específics i els elements tècnics, tàctics i reglamentaris de les modalitats de pilota valenciana com raspall al carrer i trinquet, nyago i frare. Aspectes sociològics i culturals de la pilota valenciana en l'actualitat.	Els diferents colps específics, la tàctica (traure i restar) i el reglament de pilota valenciana en les modalitats de raspall al carrer, al trinquet, a ratlles, nyago i frare. La llengua i la pilota valenciana.
BATXILLERAT				
Criteris d'avaluació	Organitzar partides de pilota valenciana i jugar amb correcció a raspall al carrer, al trinquet, a ratlles, nyago, frare, escala i corda, galotxa.			
Continguts	Organització i participació en partides de pilota valenciana. Els diferents colps específics, la tàctica (traure i restar) i el reglament de les modalitats de pilota valenciana com ara raspall al carrer, al trinquet, a ratlles, nyago, frare, escala i corda i galotxa. Evolució històrica de les diferents modalitats de pilota valenciana.			

Quant a l'apartat de formació del professorat hem anat enrere, ja que des de la "reducció-semidesaparició" dels CEFIRE la vertebració s'ha volatilitzat i arribar a sensibilitzar els pocs "multicoordinadors" dels escassos CEFIRE és missió impossible. A més a més, les autoritats en formació del professorat ja fa temps que no fan massa cas de les propostes que se'ls presenten. Pareix ser que enguany n'hi ha un o dos cursos encetats, ubicats a Alacant, i amb algun contingut en línia.

Sí que s'ha millorat pel que fa a la pilota a la Universitat, ja que a Alacant, en el grau d'Educació Física, la pilota valenciana és una realitat, en el grau de Magisteri a València també es dona a conèixer el nostre esport als futurs mestres d'Educació Física i possiblement a Ontinyent, en el grau d'Educació Física iniciaran enguany aquest camí. La UCV, en alguns cursos del grau d'Educació Física, continua impartint pilota.

Un altre apartat fa referència al cas que fa el professorat dels continguts de pilota valenciana, així com el relatiu a l'ús i l'estat de les instal·lacions específiques de pilota construïdes a partir del decret del 2000. En puc afirmar poc, potser prompte en sabrem més, ja que actualment està realitzant-se un estudi-inventari de totes les instal·lacions "escolars" (ja fa 15 anys que estem sol·licitant-lo) i alguns treballs d'investigació sobre l'ensenyança de la pilota valenciana als centres educatius.

Finalment, no puc deixar d'esmentar el programa OFICIAL "Pilota a l'escola" (més informació en la web <<http://pilotaescola.es/informacio>>, programa indiscutible per alguns i objectable i controvertible per a altres, sobretot per als docents que coneixem i que fa temps que treballem la pilota als centres educatius.

Futur

En la filosofia il·lògica s'insisteix molt en el present, en el moment que estem vivint, en gaudir-lo sense interferències ni transferències, sols intentant obtenir els beneficis de l'experiència viscuda. Doncs bé, fem-los cas i pel que fa a referents curriculars gaudim del present, ja que els tenim perfectes i complets. A més a més, si en un desitjat futur torna l'Educació Física a 2n de Batxillerat, podem afirmar que la pilota valenciana estarà en el currículum d'aquest nivell (**activitats de pilota valenciana com l'elaboració de monogràfics teoricopràctics de les diferents modalitats**).

Quant a l'aplicació d'aquests referents, molts som els que tenim dubtes del cas que en fan un gran nombre de docents. La formació i l'assessorament continuats poden ajudar perquè la pilota bote pertot arreu.

Pel que fa a instal·lacions, si els estudis que s'han projectat i aplicat es completen (prospecció, obtenció de resultats, anàlisi i conclusions) i serveixen per a arranjar-les, millorar-les i fomentar-ne l'ús, podrem sentir-nos satisfets per mantenir-nos en la línia dels referents.

Dit això, tanmateix, no és sobrer plantejar una proposta que des del segle passat estem presentant a les institucions com a mesures de futur que ens ajudarien a reflexionar i millorar la situació de la pilota valenciana al món educatiu. Així tenim:

- Inventariar les instal·lacions escolars de pilota. Inspeccionar-les i controlar el seu acabament.
- Assessorament (jornades, consells, materials) de tot el professorat, especialment dels que estan a centres amb instal·lacions específiques de pilota.
- Dissenyar, dotar i fomentar l'aplicació de plans municipals d'incorporació progressiva de la pilota als centres educatius.
- Potenciar, convèncer i valorar l'aplicació del currículum d'Educació Física.
- Informar de les instal·lacions de pilota (escolars o no) pròximes als centres educatius.
- Facilitar l'adquisició del material de pilota (guant, didals, pilotes...).
- Introducció de la pilota valenciana com a optativa de 3r o 4t d'ESO, amb el seu disseny curricular elaborat per Conselleria.
- Introduir la pilota en la formació dels TAAFE.
- Cursos i jornades pràctiques de formació per al professorat.
- Matèria obligatòria a les FCAFE i Magisteri.
- Introducció obligatòria de la pilota valenciana en el procés d'oposicions.
- Elaboració, amb els nous referents, d'una unitat didàctica, considerant el treball amb instal·lacions específiques i sense.
- Introduir la pilota com a tema d'investigació en el tercer cicle de la Universitat.

- Promoció de la investigació específica sobre metodologia, material, modalitats, instal·lacions...
- Difondre la pilota valenciana enviant un dossier (unitat didàctica, enllaços...) a totes les facultats de Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport de l'Estat espanyol i a totes les universitats valencianes, i oferint la possibilitat de l'explicació presencial.
- Enviar la unitat a la Federació de Pilota Basca, Navarra, La Rioja, etc. a fi d'intentar establir contacte i intercanviar experiències amb la gent que porta el pla d'incorporació de la pilota als centres educatius.
- Difondre la pilota valenciana en congressos internacionals d'educació física.
- Elaboració i comercialització de materials específics que faciliten la pràctica i difusió del nostre esport (guants, equipaments-tanques com a muralles...).

Finalment, després d'exposar i proposar, voldria argumentar perquè s'ha de treballar la pilota als centres educatius, ja que referents i instal·lacions són importants, però no és sobrer destacar els aspectes i les raons que donen suport a la presència del nostre esport en el sistema educatiu:

A. Aspectes genèrics:

A1. Respectar la nostra cultura motriu, lluitar contra influències globalitzadores i comercials.

A2. Barrejar elements motrius i sentiments facilita la relació entre generacions.

A3. Gran riquesa motriu: diverses i diferents modalitats jugades en instal·lacions específiques.

A4. Recuperar el nostre patrimoni cultural.

A5. Fomentar la coeducació i el respecte.

A6. Promoure i donar importància a valors actitudinals com la bonhomia i l'honradesa, tan assumits pels nostres avantpassats.

B. Aspectes específics:

B1. PERCEPTIU:

B1.1. Sensorial: colp amb la mà. Sensacions agradables i enriquidores.

B1.2. Espacial: acoblar-se a la trajectòria del mòbil dirigit directament per l'adversari.

B2. ECONÒMIC:

B2.1. Material barat.

B2.2. S'adapta a qualsevol instal·lació.

B2.3. Ús escaient de les instal·lacions de pilota dels centres educatius.

B3. SOCIAL:

B3.1. Facilita la relació entre l'alumnat, ja que podem establir situacions molt diverses (xarxes de comunicació que van des de l'1 x 1 fins al 5 x 5, incloent-hi les partides amb desigualtat numèrica o altres opcions com 1 + 1 + 1 + 1 + 1 + 1 contra 1 + 1 + 1 + 1, etc.).

B3.2. Diferents nivells d'execució es poden integrar per a compensar i igualar les partides (pacte abans de la partida).

B4. MOTRIU:

B4.1. Moltes i variades modalitats donen riquesa motriu.

B4.2. Diferents elements tècnics i tàctics.

B4.3. Transferències a altres esports i per a altres esports.

B4.4. Treball multilateral.

B5. CONCEPTUAL:

B5.1. Lèxic específic.

B5.2. Història d'un poble.

B5.3. La llengua dels valencians.

B5.4. Coneixement del món rural.

B5.5. Instal·lacions específiques.

B6. Referents curriculars de compliment obligat.

Exemple d'un pla comarcal d'actuació directa per a treballar la pilota als centres educatius

- Informació del pla al professorat d'Educació Física, per mitjà de reunions als mateixos centres o en un centre pròxim i amb instal·lacions de pilota.
- Execució de les sessions expressades en la unitat didàctica o sessions específiques elaborades amb l'ajuda dels professors assessors.
- Competicions internes, municipals i comarcals de les modalitats més senzilles (nyago, raspall, etc.).
- Preparació de la jornada al trinquet. Elaboració d'un dossier que facilite el coneixement de la instal·lació específica per a jugar a pilota, amb la finalitat de facilitar una sessió pràctica en aquesta instal·lació.
- Vesprada al trinquet, presenciant dues partides didàctiques (una de raspall i una d'escala i corda) que es jugaran i s'explicaran d'una manera continuada.
- Visita al Museu de la Pilota (el Genovés).
- En cas de ser impossible abastar tota la població educativa de Secundària i el darrer cicle de Primària, caldria prioritzar considerant:
 - ❖ Interés del professorat i del centre.
 - ❖ Instal·lacions específiques de pilota al centre.
 - ❖ Arrelament de la pilota a la zona.
 - ❖ Disposició del professorat.
 - ❖ Disponibilitat del trinquet de la zona.
 - ❖ Altres.

Graella d'implicació legislativa de la pilota en l'àmbit educatiu:

LLEIS	ORDRES	REFERENTS LEGISLATIUS DE PILOTA
Llei general d'educació, LGE, 1970		
Llei orgànica reguladora de l'estatut de centres escolars, LOECE, 1980		
Llei orgànica del dret a l'educació, LODE, 1985		
Llei orgànica d'ordenació del sistema educatiu, LOGSE, 1990		No hi ha referents i cal usar referències indirectes, per mitjà dels esports.
	L'Ordre de 2 de març de 2000, de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, que modifica l'Ordre de 15 de maig de 1992, per la qual s'aproven els programes de necessitats per a la redacció del projecte de construcció de centres, s'esmenta per primera vegada i de manera oficial en l'àmbit educatiu la "pilota valenciana".	Apareixen per primera vegada les paraules <i>pilota valenciana</i> , referides a la construcció dels nous centres escolars del País Valencià.
Llei orgànica de qualitat de l'educació, LOQE, 2002	DECRET 39/2002, de 5 de març, del Govern Valencià pel qual es modifica el Decret 47/1992, de 30 de març, del Govern Valencià.	Apareix per primera vegada la paraula <i>pilota</i> en un decret com a contingut de 2n d'ESO.
	DECRET 112/2007, de 20 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Secundària Obligatoria a la Comunitat Valenciana.	En el currículum d'ESO apareix com a contingut explícit en 2n, 3r i 4t de l'ESO.
	DECRET 111/2007, de 20 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana.	En el currículum de Primària apareix com a contingut explícit en el 2n i 3r cicles.
	DECRET 102/2008, d'11 de juliol, del Consell, pel qual s'estableix el currículum de Batxillerat a la Comunitat Valenciana.	En el currículum de Batxillerat apareix de manera indirecta com a "jocs i esports autòctons".
	DECRET 108/2014, de 4 de juliol, del Consell, pel qual estableix el currículum i desplega l'ordenació general de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana.	En el currículum de Primària apareix com una recomanació de contingut (barrejat amb molts altres) per a 4t i 6é.
	DECRET 87/2015, de 5 de juny, del Consell, pel qual estableix el currículum i desplega l'ordenació general de l'Educació Secundària Obligatoria i del Batxillerat a la Comunitat Valenciana.	Apareix explícitament com a contingut i criteri d'avaluació en tots els cursos d'ESO i Batxillerat.

BLOC 2

COMUNICACIONS

Proposta d'un nou mètode per a la millora del rendiment en pilota valenciana: SIT

J. Koral¹, L. Ramos², R. Herrera³ i G. Millet⁴

¹Departament de Ciències de l'Activitat Física i l'Esport

Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir

²Escola de Doctorat

Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir

³Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir

⁴Departament de Cinesiologia

Universitat de Calgary, Canadà

RESUM

Durant els últims anys, s'ha incrementat l'entrenament amb treball de resistència usant mètodes intervàlics d'esprints de màxima intensitat (SIT). Diverses recerques han demostrat que amb SIT s'obtenen adaptacions similars o millors que amb l'entrenament continu, però amb un volum de treball molt reduït.

Aquest article té per objecte l'aplicació del mètode SIT per part dels entrenadors de pilota, perquè la necessitat de menys temps d'entrenament i dels pocs recursos materials necessaris permeten un entrenament més òptim en la millora de la resistència de l'esportista, de manera que s'arriba a mantindre la intensitat durant més temps i es poden repetir més activitats intenses durant el partit.

Aquest estudi no s'ha dut a terme en pilotaris, però proposa un mètode amb molta transferència al nostre esport. Concretament, van ser 16 subjectes corredors de muntanya entrenats ($21,2 \pm 2,6$ anys).

1. INTRODUCCIÓ

Estudis precedents (Rodas *et al.*, 2000; Parra *et al.*, 2002; Burgomaster *et al.*, 2005) han destacat el caràcter interessant de l'entrenament intervàlic basat en la repetició d'esprints de màxima intensitat (*sprints interval training* o SIT), així com entrenaments amb repeticions d'esprints de durada curta (30 s) a velocitat quasi màxima (*repeated sprints training* o RST), com defineixen Buchheit i Laursen (2013). Aquests tipus d'entrenaments SIT i/o RST reiterats entre unes setmanes i uns mesos permeten canvis importants al nivell del múscul esquelètic i provoquen, segons Ross i Leveritt (2001), adaptacions enzimàtiques en els tres sistemes energètics. Així mateix, Rodas *et al.* (2000) i MacDougall *et al.* (1998) destaquen un augment en l'activitat d'enzims glucolítics (hexocinasa, fosfofructocinasa) i del metabolisme aeròbic (citrat sintetasa i 3-hidroxiacil-CoA deshidrogenasa i malat deshidrogenasa). Parra *et al.* (2000) també troben millores en l'activitat de la creatina-cinasa, del piruvat-cinasa i lactat deshidrogenasa. Aquests resultats no són sorprenents tenint en compte la contribució significativa

del metabolisme aeròbic durant els SIT i RST demostrat per diferents estudis durant els noranta: Bogdanis *et al.* (1996), Trump *et al.* (1996), McKenna *et al.* (1997) i Parolin *et al.*, (1999).

Tenint en compte tots aquests resultats i els protocols precedents proposats per Parra *et al.* (2000) i Burgomaster *et al.* (2005), partim de la hipòtesi que sis sessions de SIT repartides aproximadament en dues setmanes amb 2 dies de descans entre cada sessió permet millorar el rendiment a curt termini en una activitat eminentment aeròbica, com és la dels 3.000 m llisos, a més de millorar al mateix temps la resistència aeròbica al 90 % de velocitat màxima aeròbica.

Però, a diferència de tots els estudis esmentats, s'ha desenvolupat un nou mètode d'entrenament en carrera a peu i en pista que seria susceptible de reproduir el nivell d'esforç al laboratori. Els resultats són semblants amb un mètode més senzill i menys costós pel que fa a recursos materials.

Aquestes dades ens possibiliten una transferència al nostre esport, en què els entrenadors poden guanyar temps en relació amb els mètodes continus i requereixen menys recursos materials, tan sols 6 cons.

2. METODOLOGIA

2.1 Subjectes

Setze subjectes voluntaris van participar en l'estudi ($21,2 \pm 2,6$ anys; $1,74 \pm 0,07$ m; $62 \pm 3,6$ kg), en què tots els corredors de muntanya entrenaven de 3 a 4 vegades a la setmana. A més, tots van signar un consentiment informat i es van sotmetre a una bateria de tests abans del protocol d'entrenament i després.

2.2 Familiarització preexperimental

Abans de mesurar el rendiment inicial dels subjectes, tots van participar en dues sessions:

- Una primera per a definir les diferents modalitats de les proves (test de velocitat màxima aeròbica, test de 300 m i test de temps límit al 90 % de VAM).
- Una segona de familiarització amb el protocol australià (fig. 2).

2.3 Detalls dels tests de mesura del rendiment

- **Test de velocitat màxima aeròbica:** Utilitzem el test de Leger-Boucher (DATA) per a pista amb increment d'1 km/h-1 cada 2 min. La velocitat de començament era de 8 km/h-1.
- **Test de temps límit al 90 % de VAM:** Es va demanar als subjectes que corregueren a una velocitat corresponent al 90 % de VAM durant el màxim temps possible.
- **Test de 3.000 m:** Es va demanar als subjectes que corregueren 3.000 m llisos a la màxima velocitat possible (és a dir, recórrer aquesta distància en el mínim temps possible).

2.4 Protocol experimental

El protocol va consistir en:

1. Una familiarització (vegeu el punt 2.2)
2. Una sèrie de pretests
3. 2 setmanes d'entrenament
4. Una sèrie de posttests

Pretests:

Les mesures del nivell base van consistir, en primer lloc, en un test VAM; en segon lloc, en un test de Tlim 90 % VAM, i en tercer lloc, en un test de 3.000 m (vegeu el punt 2.3). Entre cada test, es van respectar dos dies de repòs com es veu en la figura 1.

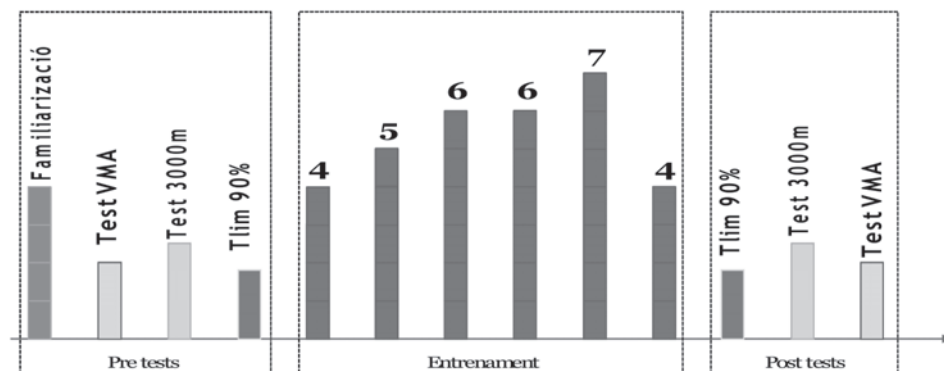

Fig. 1: Representació gràfica del protocol experimental

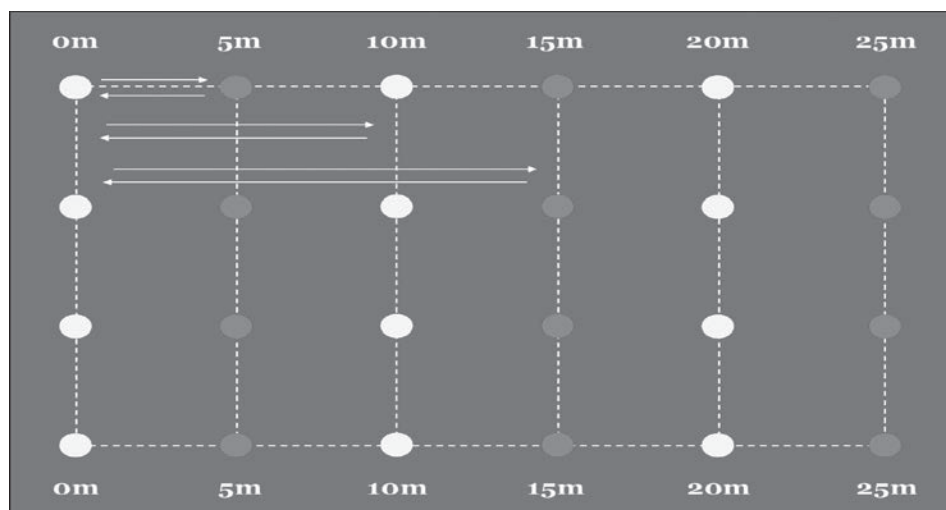

Fig. 2: Protocol australià

Entrenament:

S'inicia el protocol d'entrenament 3 dies després del test de Tlím 90 % VAM. Va consistir a fer 1 sessió d'entrenament cada 3 dies. És a dir, que vam donar 2 dies de descans entre cada sessió d'entrenament per un total de 6 sessions d'entrenament. En cada sessió d'entrenament els subjectes havien de repetir tests *all-out* segons el protocol australià. El test australià és un test *navette*, que consisteix a recórrer la màxima distància possible durant 30 s fent anades i tornades entre cons cada vegada més allunyats (5, 10, 15, 20 i 25 m).

El nombre de tests australians fets durant cada entrenament es va incrementar de 4 sessions fins a 7 durant les cinc primeres sessions. En la sisena i última sessió, només es van fer 4 repeticions, com es mostra en la figura 2. Els subjectes rebien indicacions verbals durant els 30 s d'esforç. Durant els 4 min de descans entre repeticions, els subjectes tenien la possibilitat de caminar lentament per a evitar les sensacions de nàusees.

Posttests

Una segona bateria de tests (respectivament Tlím 90 % VAM, test 3.000 m i test VAM) es va iniciar 2 dies després de l'última sessió d'entrenament.

Anàlisi estadística

Totes les dades es van utilitzar usant un test *t* de Student. El nivell de significativitat estadística es va fixar en $P < 0,05$. Totes les dades es presenten amb mitjanes i desviació estàndard.

3. RESULTATS

3.1. Metabolisme aeròbic

Encara que la mitjana va augmentar un poc ($15,5 \pm 1,9$ km/h-1 versus $15,9 \pm 1,8$ km/h-1), no hi ha diferència estadística entre el pretest i el posttest per a la velocitat aeròbica màxima.

Tlíim 90 % VAM

Després de l'entrenament, el rang de millores individuals en el Tlíim 90 % VAM va ser de 6,3 % a 206,2 % si comparem amb el nivell basal, excepte un subjecte (20 % de baixada). No obstant això, inclòs aquest subjecte, la millora mitjana en el Tlíim 90 % VAM ($n = 16$) va ser de 41,6 % si es compara amb el nivell basal (7 min 58 $\pm$ 3 min 05 versus 10 min 37 $\pm$ 4 min 02; $P < 0,05$).

Test 3.000 m

Tots els subjectes van millorar en el segon 3.000 m (posttest) en comparació del primer (pretest). Individualment, les millores van arribar als 6 s fins a 118 s (de 0,9 % fins a 13 % de millora). La millora mitjana en el 3.000 m ($n = 16$) va ser de 5,9 % comparant amb el nivell basal (14 min 20 $\pm$ 2 min 27 versus 13 min 30 $\pm$ 2 min 20; $P < 0,05$).

Metabolisme anaeròbic

Potència anaeròbica

La potència màxima va ser més alta en el posttest que durant el pretest ($131 \pm 9,6$ m versus $127,9 \pm 9,2$ m; $p < 0,05$). La potència pic de cada intent va ser més important en el posttest en les sèries 1 ($p < 0,05$), 3 ($p = 0,055$) i 4 ($p < 0,05$). Es nota una baixada de la potència en la sèrie 2, però sense diferència estadística.

Capacitat anaeròbica

La màxima distància recorreguda durant els 2 min de treball en el posttest va ser més important que durant el pretest ($509,8 \pm 32,3$ m versus $495,8 \pm 36,2$ m; $p < 0,05$).

Índex de resistència anaeròbica

En aquest paràmetre també es pot apreciar una millora després de l'entrenament (95 ± 4 % vs. 91 ± 9 %; $p < 0,05$).

4. DISCUSSIÓ

Les dades de l'estudi demostren que, com en estudis previs (Parra *et al.*, 2000, i Burgomaster *et al.*, 2005), esforços RST de curta durada (30 s) i repetits (4 a 7 vegades) sumant un temps d'exercici total de 16 minuts en no més de 2 setmanes, han millorat substancialment els metabolismes aeròbics i anaeròbics. Això ens permet afirmar que el mètode australià sembla, aleshores, un mètode efectiu per a treballar els RST igual que els mètodes de laboratori.

5. CONCLUSIÓ

Gràcies a aquest estudi, podem afirmar que:

- El mètode australià és igual d'eficaç que els mètodes de laboratori per a fer sessions de treball basades en RST, però és menys costós quant al material; per tant, podria arribar a ser més eficient.
- Un protocol d'entrenament RST de curta durada tant pel que fa a la sessió (2 a 3 min 30 de treball efectiu) com en el cicle de treball (16 dies) permet millorar el rendiment dels metabolismes aeròbic i anaeròbic d'un esportista ja entrenat. Aleshores, els avantatges i aplicacions són múltiples perquè podem utilitzar

aquest mètode durant el període de *tapering* per a augmentar la intensitat i, al mateix temps, baixar el volum de treball. A més, de qualsevol altre moment de l'any en què es busque evitar una sobrecàrrega muscular i/o osteoarticular sense sacrificar, per tant, la millora del rendiment.

6. REFERÈNCIES

- Bogdanis, G. C.; Nevill, M. E.; Boobis, L. H., i Lakomy, H. K. (1996): "Contribution of phosphocreatine and aerobic metabolism to energy supply during repeated sprint exercise". *J. Appl Physiol*, 80, p. 876-884.
- Buchheit, M., i Laursen, P. B. (2013): "High-intensity interval training, solutions to the programming puzzle: Part I: cardiopulmonary emphasis", *Sports Med*, 43(5), p. 313- 38.
- Burgomaster, K. A.; Hughes, S. C.; Heigenhauser, G. J.; Bradwell, S. N., i Gibala, M. J. (2005): "Six sessions of sprint interval training increases muscle oxidative potential and cycle endurance capacity in humans", *J Appl Physiol*, 98(6), 1985-90.
- Jacobs, I.; Esbjornsson, M.; Sylven, C.; Holm, I., i Jansson, E. (1987): "Sprint training effects on muscle myoglobin, enzymes, fiber types and blood lactate", *Med Sci Sports Exerc*, 19, p. 368-374.
- MacDougall, J. D.; Hicks, A. L.; MacDonald, J. R.; McKelvie, R. S.; Green, H. J., i Smith, K. M. (1998): "Muscle performance and enzymatic adaptations to sprint interval training", *J Appl Physiol*, 84(6), p. 2138-42.
- McKenna, M. J.; Heigenhauser, G. J.; McKelvie, R. S.; Obminski, G.; Mac-Dougall, J. D., i Jones, N. L. (1997): "Enhanced pulmonary and active skeletal muscle gas exchange during intense exercise after sprint training in men", *J Physiol*, 501, p. 703-716.
- Parolin, M. L.; Chesley, A.; Matsos, M. P.; Spriet, L. L.; Jones, N. L., i Heigenhauser, G. J. (1999): "Regulation of skeletal muscle glycogen phosphorylase

and PDH during maximal intermittent exercise”, *Am J Physiol Endocrinol Metab*, 277, E890-E900.

- Parra, J.; Cadefau, J.; Rodas, G.; Amigó, N., i Cussó R. (2000): “The distribution of rest periods affects performance and adaptations of energy metabolism induced by high-intensity training in human muscle”, *Acta Physiol Scand*, 169, p. 157-165.
- Rodas, G.; Ventura, J. L.; Cadefau, J. A.; Cussó, R., i Parra, J. (2000): “A short training programme for the rapid improvement of both aerobic and anaerobic metabolism”, *Eur J Appl Physiol*, 82(5-6), p. 480-6.
- Ross, A., i Leveritt, M. (2001), “Long-term metabolic and skeletal muscle adaptations to short-sprint training: implications for sprint training and tapering”, *Sports Med.*, 31(15), p. 1063-82.
- Trump, M. E.; Heigenhauser, G. J.; Putman, C. T., i Spriet, L. L. (1996), “Importance of muscle phosphocreatine during intermittent maximal cycling”, *J Appl Physiol*, 80, p. 1574-1580.

Anàlisi notacional en l'escala i corda

José Antonio Carbonell Martínez i Norberto Pascual Verdú

Universitat d'Alacant

RESUM

Aquest estudi ha tingut com a objectiu conèixer els factors de rendiment d'escala i corda per aconseguir, a partir d'aquests, un major èxit esportiu. Per això, hem fet una anàlisi de la càrrega externa pel que fa als patrons motrius dels diferents colps, en l'elit professional d'escala i corda, i hem comparat i contrastat les diferències en funció de la posició de joc. Per a fer-ho, s'ha portat a terme l'anàlisi de 26 partides de les competicions professionals oficials de 2007 a 2011, en què s'analitza la població total de jugadors professionals per mitjà del programari d'anàlisi SportsCode Elite V.8.5.2.

A partir d'aquest tipus d'anàlisi hem obtingut la quantificació dels diferents tipus de colp per posició de joc, els més efectius, amb què es produeixen més errors, tot això relacionat amb la zona del trinquet des d'on s'executen. Per tant, afirmem que l'anàlisi notacional en escala i corda, des dels avanços de les tecnologies, ens aporta una valuosa informació per a establir patrons d'entrenament específics.

1. Introducció

La modalitat en què hem desenvolupat l'estudi és l'escala i corda (modalitat professional de pilota valenciana). És una modalitat esportiva de pista dividida de colp sense implement de cooperació-oposició (Méndez Giménez, 2003). La participació dels jugadors es regeix per la regla de participació alternativa, es competeix, principalment, per equips de tres jugadors (encara que també hi ha campionats individuals i per parelles), que es col·loquen enfrontats i separats per una xarxa (*corda*) a 175 cm d'altura, que divideix el trinquet en dos. El trinquet és la pista específica d'aquest esport, que consisteix en un espai de joc rectangular tancat per quatre parets, i al llarg d'aquest s'ubica una grada (*escala*) amb quatre escalons, i el primer es troba a 90 cm d'alt.

En aquesta modalitat de tríos, es distingeixen tres posicions: rest o restador, jugador situat en la línia de joc més endarrerida respecte de la xarxa central; mitger, jugador situat en la línia mitjana; i punta o punter, jugador situat a la primera línia, que rep els colps de l'adversari amb menys temps de preparació.

Pel que fa a la competició esportiva, l'ús dels sistemes tecnològics observacionals, a través de metodologies de recollida de dades, són molt importants en l'ac-

tualitat de l'esportista, i se'n poden extraure dades importants per als entrenats. Sens dubte, l'anàlisi del rendiment esportiu és el procés significatiu d'extracció de dades que revertiran en un nou coneixement del rendiment en aquest esport.

Els sistemes d'anàlisi de videogravació faciliten el rendiment de l'esportista, per exemple, sobre l'execució tècnica, on té un paper clau per a la consolidació del gest tècnic. La combinació de tecnologies digitalitzades permet analitzar i investigar mentre es produeix la competició. D'aquesta manera, la informació que rep el jugador i l'entrenador està vinculada en una base de dades creada prèviament a l'aparició de les accions tècniques i tàctiques (Liebermann, Katz, Hughes *et al.*, 2002).

Des de mitjan anys 90, es van mostrar nous sistemes d'anàlisi del rendiment esportiu a través de la digitalització. Aquests sistemes presentaven l'anàlisi d'una mateixa imatge captada per diverses càmeres (mínim dues). Aquest control per mitjà dels ordinadors facilita, des d'un eix de coordenades, la informació en temps real d'aspectes tècnics, tàctics i físics de l'esport. Un d'aquests sistemes més conegut s'anomena Amisco, i el seu poder es troba en la integració de càmeres al voltant del terreny de joc i la seua anàlisi immediata de temps d'acció, distàncies, etc. de tots els esportistes. Aquest sistema es coneix en l'esport del futbol, però té un cost tan elevat que el fa quasi inaccessible per a altres esports amb menys recursos econòmics.

Per a portar a terme el nostre estudi ens hem basat en estudis similars fets en altres esports que tenen alguna semblança amb la pilota a mà com ara el tenis, en estudis fets per Hugues (2004) i en el voleibol de platja per Pérez Turpin *et al.* (2008). Hem utilitzat el programari SportsCode Elite V.8.5.2 per a obtenir informació sobre els factors de rendiment pel que fa a la càrrega externa, en concret, a la quantificació dels diferents colps en les diferents posicions de joc i la relació amb la consecució de cada colp.

2. Objectiu

L'objectiu d'aquesta investigació era conèixer els factors de rendiment d'escala i corda per a aconseguir un major èxit esportiu. Per a això, hem fet una anàlisi de la càrrega externa quant als patrons motrius dels diferents colps, en l'elit professional d'escala i corda, i hem comparat i contrastat les diferències en funció de la posició de joc.

3. Procés metodològic

L'estudi s'ha fet en els medis en què es produeix la competició, sense introduir cap manipulació experimental. Per tant, el disseny de la investigació es basa en el model observacional, on s'observa, es mesura i es registra, tal com passa realment, i es garanteix la naturalitat del context. Per a aquest estudi, la confiabilitat l'hem feta a través d'intraobservadors i interobservadors.

Es van filmar 26 partides dels campionats professionals per equips més importants:

<i>Màsters Ciutat de València</i>	<i>2007</i>
<i>Copa d'Escala i Corda President Diputació de València</i>	<i>2008</i>
<i>Lliga Professional d'Escala i Corda</i>	<i>2008-2009</i>
<i>Copa d'Escala i Corda President Diputació de València</i>	<i>2009</i>
<i>Lliga Professional d'Escala i Corda</i>	<i>2009-2010</i>
<i>Lliga Professional d'Escala i Corda</i>	<i>2010-2011</i>

Figura 1. Campionats en què es va fer la presa de dades.

Com que el trinquet és una instal·lació tancada per quatre parets, la situació de les càmeres no va ser senzilla per a poder obtenir una visió total de la zona de joc. Tot això sense trobar-se dins de la canxa de joc i intervindre en el desenvolupament normal de la partida. Vam optar per instal·lar dues càmeres de vídeo, que vam situar a les grades dels fons del trinquet: cada una grava la canxa contrària i ha obtingut una visió longitudinal del joc (Liebermann *et al.*, 2002). Aquest sistema també el va utilitzar Soler *et al.* (2004). Les dues càmeres van quedar sempre situades a una altura de 7 metres sobre la canxa de joc.

Cada càmera es va calibrar usant quatre marcadors, de manera que van permetre crear un marc de referència per a observar la pilota abans del colp i després en el cas que colpejara en les parets que tanquen, que formen part de la canxa de joc. Al seu torn, les càmeres es van sincronitzar per a fer l'anàlisi amb les dues gravacions al mateix temps.

Hem analitzat els diferents patrons motrius de colps en cada partida: volea, bot de braç, calbot, calbot al bot, bragueta, palma, bot i volea, manró, rebot, rebot a

colp i caiguda d'escala, i els hem categoritzat per braç executant, jugador que el realitza, zona des d'on s'efectua i conseqüència de cada un.

1. Participants

La selecció dels participants de la mostra s'estableix segons el nivell esportiu: s'ha seleccionat el màxim nivell, el de jugadors professionals, que participen en els campionats anteriorment descrits.

Els participants del nostre estudi van configurar la població total de jugadors professionals d'escala i corda en el moment que es va fer la presa de dades. Aquesta població està formada per un total de 35 jugadors, 13 jugadors de la posició de rest, 10 jugadors de la posició de mitger i 12 jugadors de la posició de punta.

2. Condicionants tècnics

Els diferents patrons motrius en els colps en què ens hem basat per a fer el nostre estudi en escala i corda formen el conjunt dels elements tècnics d'aquest esport juntament amb el carxot al bot, de manera que hem diferenciat el colp de carxot sense bot previ (a l'aire) i amb aquest.

3. Distribució dels jugadors dins de la canxa de joc i zones de joc

En primer lloc, distingim les dues canxes de joc dins del trinquet: la canxa del dau, on el rest rep el traure anomenat *ferida*, i la canxa del rest. Els jugadors punters se situen més prop de la corda; darrere seu es col·loquen els mitgers, i en la posició més endarrerida, els jugadors de la posició de rest, que se serveixen de les parets posteriors per a tornar la pilota a la canxa contrària.

Les diferents zones que diferencien la canxa de joc en són 9 per a cada mitja pista, i en amplària són 3 les zones que sol utilitzar cada posició de joc (com veiem en les zones pintades de la figura 3). Les zones laterals (muralla 1 - muralla 6 i escala 1 - escala 6) tenen menys amplària amb la intenció de diferenciar la dificultat dels colps que es fan al costat de la muralla i escala, pel mínim temps de preparació al colp si impacta en aquestes parets verticals.

Les zones 1, 2, 5 i 6 són més profundes, ja que en les zones 3 i 4, com que la corda està situada a 1,75 m, quasi no hi ha deixades; i a les zones 1 i 6, els jugadors de la posició de rest es recolzen en els rebots col·locant-se a una certa distància d'aquests. La resta de zones de color blanc pertany als tancaments laterals de l'espai de joc, on es diferencien 6 zones.

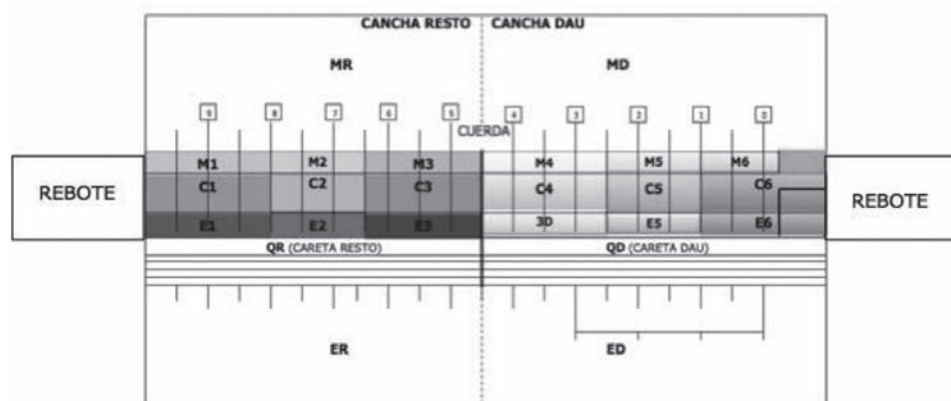

Figura 3. Zones de joc i murs verticals de possible impacte de la pilota.

4. Etapes metodològiques de l'anàlisi de dades

Les etapes que es van portar a terme van ser les següents:

- Gravació de les imatges, seguint la mateixa metodologia per a totes les partides, per a extraure'n les dades de la manera més fiable possible per tal de portar a terme el procés posterior d'anàlisi.
- Digitalització de les imatges. Per a poder fer el tractament de les imatges, vam digitalitzar les imatges a través del programari SportsCode per tal de treballar-les eficaçment.
- Creació de la matriu de codis, aplicada a aspectes tècnics. Creem un codi de matriu per a cada jugador (rest, mitger i punta de cada equip), per a agrupar tots els colps que poden fer (explicats anteriorment), des de la zona del trinquet on l'efectuaven (dau muralla, dau, dau escala, escala, rest escala, rest i rest muralla), el tipus de colp (en què es diferencia braç executant: dret o esquerre) i la conseqüència (punt directe, continuïtat, error forçat i error no forçat).

- d) Captura de les imatges per a cada codi de la matriu, i creació de les diferents línies de temps cronològiques per a cada jugador, amb la finalitat d'extraure'n els aspectes fonamentals dels factors de rendiment esportiu en escala i corda professional, i amb la obtenció no només de dades quantitatives, sinó també d'una pel·lícula independent per a cada un dels codis.
- e) Vam combinar els codis de les matrius per a obtenir les dades quantitatives rellevants per al nostre estudi i també les diferents informacions sobre els factors de rendiment esportiu en escala i corda.
- f) De cada combinació de codi de matriu, n'hem extret una seqüència de períodes de vídeo, en la qual podem analitzar de manera visual els factors de rendiment que considerem.

D'aquestes sis etapes, cal assenyalar que la captura d'imatges de les etapes *d* i *f* la van fer dos investigadors experimentats i entrenats que van visionar cada acció de joc 3 vegades per a evitar biaixos d'investigació.

5. Resultats

A continuació exposem un exemple de resultats obtinguts respecte de la posició de joc de rest.

8.1. Utilització dels diferents colps de la posició rest

El jugador de rest fa una mitjana de colps durant una partida d'escala i corda en la modalitat de trios, de $156 \pm 33,02$, amb un mínim de 96 i un màxim de 229. Seguint l'anàlisi, hem calculat les diferències en la utilització dels diferents colps, per a conèixer quins tipus de colps s'utilitzen en major percentatge en la posició de rest.

En la posició de rest (taula 1 i figura 4), hem obtingut que els patrons motrius de rebot i rebot a colp són els que més utilitzen, amb un 23 i 25 % i unes mitjanes de 30,04 i 32,96 colps de mitjana per partida respectivament. La caiguda d'escala apareix en tercer lloc, amb un 14 % i una mitjana de 18,5 colps; i amb un índex menor, els colps de calbot al bot, bot de braç, palma i volea amb 9, 7, 7 i 6 % i 11,54, 9,65, 9,25 i 8,42 colps de mitjana per partida respectivament. I els colps

menys utilitzats són la bragueta, el manró i el calbot, amb un percentatge de 4, 3 i 2 % dels totals dels cops per partida dels jugadors de la posició del rest.

D'aquestes sis etapes, cal assenyalar que la captura d'imatges de les etapes *d* i *f* les van fer dos investigadors experimentats i entrenats que van visionar cada acció de joc 3 vegades per a evitar biaixos d'investigació.

	Mínim	Màxim	Mitjana	DE
REBOT	12	50	30,04	9.135
REBOT A COLP	15	54	32,96	9.189
VOLEA	0	32	8,42	7.336
CARXOT	0	9	2,56	2.396
PALMA	0	28	9,25	5.924
BOT DE BRAÇ	0	27	9,65	7.871
CARXOT AL BOT	0	27	11,54	7.539
MANRÓ	0	14	4,62	3.408
BRAGUETA	10	38	18,5	5.859
CAIGUDA ESCALA	0	13	3,42	3.214
BOT I VOLEA	0	2	0,33	0.550

Taula 1. Cops utilitzats pel jugador de rest.

En el gràfic següent apreciem la distribució percentual de la mitjana de cops per partida del jugador de rest, on apreciem que els cops més utilitzats de rebot i rebot a colp ocupen quasi la meitat dels totals (48 %).

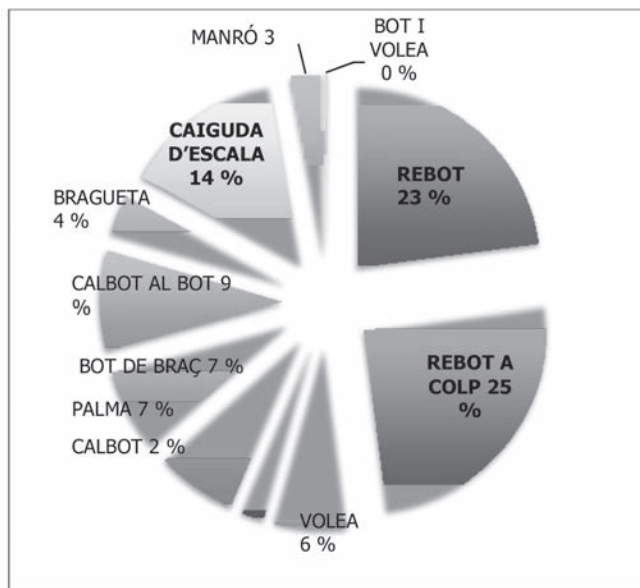

Figura 4. Gràfic de la distribució percentual dels cops del jugador de rest.

8.2. Relació dels punts directes i els errors forçats amb els tipus de colp del jugador de rest

Hem diferenciat 4 possibilitats després de cada colp: punt directe, continuïtat del joc, error forçat i error no forçat. A continuació, exposem l'efectivitat dels colps del jugador de rest. Aquest fa el màxim nombre de punts directes amb el colp de la caiguda d'escala, amb $2,6 \pm 1,97$. El rebot a colp i el rebot són els colps que segueixen l'anterior amb la major mitjana de punts directes, $2,42 \pm 1,65$ i $1,92 \pm 1,67$ respectivament. En quart lloc i amb un índex inferior, hem obtingut el calbot al bot amb $1,12 \pm 1,15$ (figura 12).

Si els comparem amb l'índex d'utilització de la taula 2, comprovem que es corresponen encara que en un ordre diferent, ja que en l'índex d'utilització el primer lloc l'ocupa el rebot a colp; el segon, el rebot; el tercer, la caiguda d'escala, i el quart, el calbot al bot.

	Mitjana	DE
REBOT	1,92	1,67
REBOT A COLP	2,42	1,65
VOLEA	0,38	0,63
CARXOT	0,27	0.45

PALMA	0,25	0,68
BOT DE BRAÇ	0.63	0.91
CARXOT AL BOT	1.12	1.15
MANRÓ	0.08	0.27
BRAGUETA	0.06	0.24
CAIGUDA ESCALA	2.6	1.97
BOT I VOLEA	0	0

Tabla 2. Mitjana i desviació estàndard dels colps de punt directe en la posició del rest.

Percentualment, en el gràfic següent (figura 5) observem que només amb els colps de caiguda d'escala, rebot i rebot a colp, el jugador fa una mitjana del 72 % dels punts directes per partida.

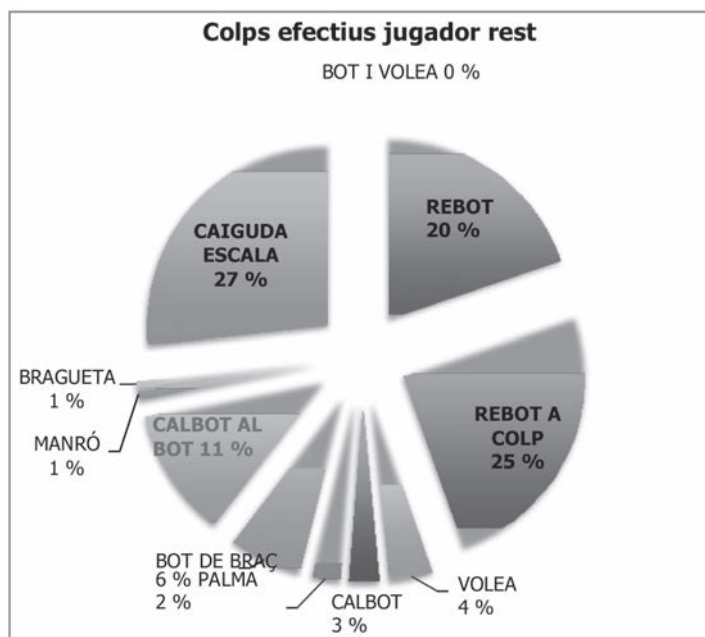

Figura 5. Distribució percentual dels colps efectius per tipus de colp en la posició de rest.

Pel que fa als errors forçats, en la taula 3 observem que el rebot té la mitjana més gran amb $4,04 \pm 1,93$ colps, seguit del rebot a colp amb $1,96 \pm 1,64$, i el de palma amb $1,48 \pm 1,13$. Ja, amb un índex menor, hem obtingut la volea, la bragueta i el manró; i la resta de colps ja ens han donat un nombre molt reduït de colps que donen lloc a errors forçats.

	Mitjana	DE
REBOT	4,04	1,93
REBOT A COLP	1,96	1,64
VOLEA	0,79	1,07

CARXOT	0,08	0,27
PALMA	1,48	1,13
BOT DE BRAÇ	0,17	0,51
CARXOT AL BOT	0,23	0,51
MANRÓ	0,58	0,67
BRAGUETA	0,65	0,84
CAIGUDA ESCALA	0,25	0,52
BOT I VOLEA	0,13	0,35

Taula 3. Mitjana i desviació estàndard dels errors forçats per tipus de colp en la posició del rest.

Quan passem les dades de les mitjanes anteriors a percentatges, en el gràfic següent (figura 6) observem que igual que passava amb els punts directes, només amb tres elements tècnics, rebot (39 %), rebot a colp (19 %) i palma (14 %) ocupen el 72 % del total de la mitjana dels errors forçats per partida.

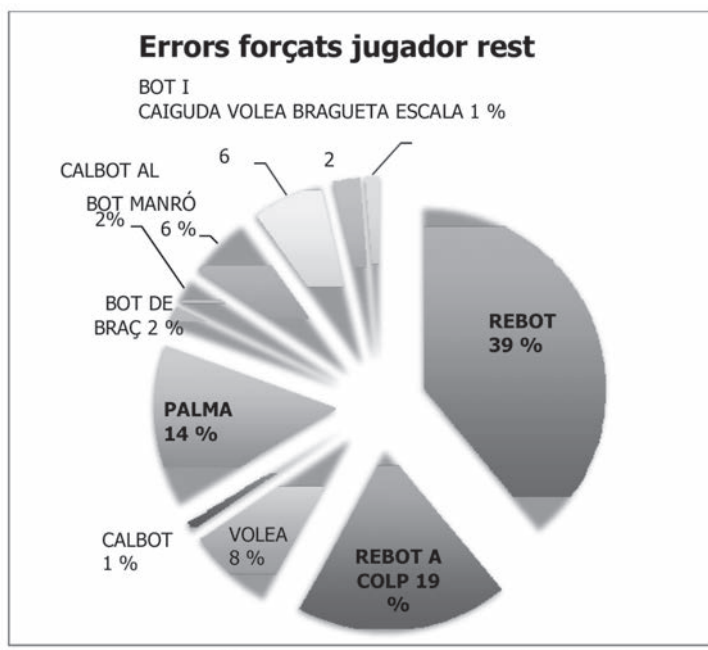

Figura 6. Distribució percentual dels errors forçats per tipus de colp en la posició de rest.

6. Aplicació

La utilització d'aquest sistema ens permet calcular la càrrega de colps de cada jugador durant la competició, diferenciar per tipus de colp i conèixer la consecució d'aquests, per a determinar l'efectivitat dels diferents colps per jugador.

Una altra informació que podem obtenir amb aquest sistema, entre altres, podria ser el lloc d'execució d'aquests i la relació amb els punts directes / errors forçats i les trajectòries dels colps i la relació amb els punts directes / errors forçats.

Amb tota aquesta informació facilitem a l'entrenador la valoració de les exigències de l'esportista i la planificació de l'entrenament quant a aspectes tècnics i tàctics que es donen en la competició. Tal com ja van afirmar Hughes i Franks (2004), aquests sistemes d'anàlisi notacional proporcionen dades fiables i com-

putades als entrenadors que, al seu torn, ofereixen una retroalimentació precisa als esportistes, i redueixen alhora la imprevisibilitat en la planificació de l'entrenament.

10. Bibliografia

- Alonso, J. I., i Argudo, F. (2006). “Análisis notacional informatizado del rendimiento del saque en frontenis olímpico masculino”. Ponència presentada en el IV Congrés Mundial de Ciència i Esports de Raqueta. Universitat Catòlica San Antonio de Murcia, Múrcia.
- Hughes, M. (1998). “The applications of notational analysis to racket sports”. En Lees, A.; Maynard, I.; Hughes, M., i Reilly, T., *Science and racket sports II*. Londres: E & FN Spon, 211-220.
- Hughes, M., i Barlett, R. (2002). “The use of performance indicators in performance analysis”. *Journal of Sports Sciences*, 20, 739-754.
- Liebermann, D.; Katz, L.; Hughes, M.; Bartlett, R. M.; McClements, J., i Franks, I. M. (2002). “Advances in the application of information technology to sport performance”. *Journal of Sports Sciences*, 20 (10), 755-769.
- Méndez Giménez, A. (2003). *Nuevas propuestas lúdicas para el desarrollo curricular de educación física*. Barcelona: Paidotribo.
- Moragues, S.; Navarro, R. C.; Soler, S., i Campos, J. F. (2004). “Estudio de la actividad física desarrollada por jugadores de *pilota valenciana* durante una competición oficial en la modalidad de *raspall*”. En *III Congrés de l'Associació Espanyola de Ciències de l'Esport*. València: Universitat de València.
- Pérez Turpin, J. A.; Cortell, J. M.; Cejuela, R.; Chinchilla, J. J., i Suárez, C. (2008). “Analysis of jump patterns in competition for elite male Beach Volleyball players”. *International Journal of Performance Analysis*, 8(2), 94-101.
- Sanchis Moysi, J. (1997). “Factores condicionales determinantes del rendimiento en el tenis”. *Revista de Entrenamiento Deportivo (RED)*, volum XI, 1.
- Soldado, A. (1998). *Joc de pilota. Historia de un deporte valenciano*. València: Diputació de València.

- Soler, S.; Navarro, R., i Brizuela, G. (2001). “Análisis biomecánico del juego de *pilota valenciana*: diferencias en la velocidad de salida de la pelota en dos tipos de saque de la modalidad de *raspall*”. En J. Campos, S. Llana i R. Aranda (ed.), *Nuevas aportaciones al estudio de la actividad física y el deporte*. Vol II. València: FCAFE, Universitat de València, 305-310.
- Soler, S.; Moragues, S., i Campos, J. (2007). “Estudi de situacions tàctiques en la modalitat de raspall”. En el II Congrés Mundial de Pilota a Mà. Federació de Pilota Valenciana, València.
- ValNet SL. “Calendario competiciones profesionales *escala i corda*”. <<http://valnetpilota.com>> [Consultat el 4 d'octubre de 2009].

La difusió del frare. Parlem d'una modalitat de futur

Lluís Ramos Santamaria

Escola de Doctorat

Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir

INTRODUCCIÓ

Cal plantejar-se la necessitat de mantindre pràctiques socioculturals i, en aquest cas concret, també esportives, i la seua cabuda en el segle XXI, en què les necessitats i demandes dels practicants han anat variant al llarg de les dècades anteriors.

En aquesta comunicació es donen a conèixer els principals esdeveniments que han envoltat aquesta modalitat en el segle XXI i, posteriorment, es plantegen propostes per a normalitzar, difondre i promocionar la modalitat del frare.

El camí per a la seua recuperació és llarg i pedregós, però considerem que és necessària la conservació d'aquest patrimoni, on les institucions competents han de jugar un paper clau.

METODOLOGIA

La informació per a aquesta comunicació s'ha extret fonamentalment per dues vies:

1. Informació proporcionada i revisada pels protagonistes. En algun cas, l'investigador com a protagonista.
2. Recerca de documentació: fonamentalment documents digitals i espais web.

LA DIFUSIÓ DEL FRARE

El període estudiat comença a principis d'aquest segle fins a l'actualitat, concretament 17 anys analitzats. Es daten els esdeveniments més significatius i s'esmenten els principals protagonistes que han contribuït a la difusió del frare durant aquests temps.

Actuacions en el segle XXI, els protagonistes

Dels primers anys del segle XXI, cal remarcar la figura de tres persones que van donar visibilitat a una modalitat desapareguda. Parlem d'Amador Peset de Traiguera i dels docents Manolo Conca i Dani Martos.

Les actuacions següents van suposar els primer passos en la difusió del frare:

- **Fundació Club de Pilota Valenciana de Traiguera:** amb activitat anterior (aproximadament 1995), es funda l'any 2001 i amb activitats fins al 2007, va

tindre uns 80 socis i escola de pilota. Ara inactiu, va tindre com a president Amador Peset Celma i de secretari, Santiago Salvador Llåtser. En l'inici es fa una gran tasca en la recuperació de la memòria oral a través d'entrevistes a gent gran de la comarca, se'n redacta un reglament oficial, se n'organitzen campionats locals i creen una pàgina oficial del Club Pilota Valenciana Traiguera, lloc web inoperatiu.

- **Publicacions especialitzades en pilota parlen del frare:** Agulló i Agulló (2009); Agulló i Llopis (2015); AVL (2010, 2012); Conca *et al.* (2003); Conca, Pérez i Naya (2005); Llopis i Bauset (1999); Mansanet (2007); Martos *et al.* (2007); Martos i Torrent (2011); Museu Valencià d'Etnografia (2013), i Ramos (2016).
- **Trinquet amb frares del Poblet de la Pilota:** construït a l'IES Joan Fuster de Sueca el 2005, s'emmarca dins l'Ordre de 2 de març del 2000 i per petició dels docents del centre es va reordenar el plànol inicial per a donar cabuda a un trinquet, un carrer, una galotxeta i un trinquet amb frares. Actualment, és l'únic reducte on la pràctica de la modalitat del frare continua viva durant tot l'any.
- **Formació:** la pilota entra a formar part dels currículums educatius (Decret 111/2007, Decret 112/2007 i els actuals) i alguns docents donen a conèixer les diferents modalitats de pilota a pesar que pocs parlen del frare. Sí que es dona a conèixer com a contingut en els cursos de monitor i entrenador, i en l'assignatura de Pilota Valenciana, de la llicenciatura i posteriorment grau en Ciències de l'Activitat Física i l'esport a la Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir i, uns anys després, a la Universitat d'Alacant.

Són destacables les actuacions recents per a difondre la modalitat del frare, ja que enceten un nou escenari per a aquesta modalitat on la Federació de Pilota Valenciana ha pres consciència de la importància de la conservació del patrimoni cultural i esportiu que representa el frare:

- **Reglament de joc del frare¹⁷:** redactat per Lluís Ramos i la Federació de Pilota Valenciana, a més de revisar-lo experts en pilota (Manolo Conca, Jordi Naya, Cèsar Beltran i Amador Peset) es publica al juny de 2017.

¹⁷ El podeu consultar en <http://fedpival.es/pdf/competicions/pdf_6744.pdf>.

- **I Campionat Autonòmic de Frare:** es va celebrar l'1 i 2 de juliol de 2017 al trinquet de Traiguera i al trinquet del barri d'Enroig (Xert). Aquest esdeveniment naix per iniciativa del Club Pilotari Castelló i fruit d'un treball conjunt amb la Federació de Pilota Valenciana i els ajuntaments de Traiguera i Xert. Cal destacar que va ser subvencionat, en part, per la Diputació de Castelló com a organitzador.
- **Projectes:** naixen projectes de clubs de pilota per a promocionar el frare, com el del Club Pilotari Castelló i el del CPV Xúquer. D'altra banda, la Federació de Pilota Valenciana adopta el compromís de normalitzar la modalitat i equiparar-la a la resta de les modalitats que tutela.

Propostes de futur

Si pretenem que els esdeveniments esmentats en l'apartat anterior tinguen continuïtat en el temps, i vertaderament la promoció del frare siga una realitat a través de la qual es pugui assolir la normalització del frare, ens queda pendent, per tant, un llarg camí on el propòsit fonamental ha de ser recuperar la modalitat i reactivar la pilota als pobles del nord de Castelló on la pràctica hui dia és quasi inexistent.

- Incloure la modalitat del frare dins del Comité de Frontó Valencià, on es tutelien les dues modalitats indirectes.
- Fomentar investigacions, publicacions i elaboració de materials didàctics i digitals envers el frare.
- Incloure, dins de les competicions escolars (JECV), la modalitat del frare.
- Organitzar encontres i campionats oficials i no oficials entre clubs i escoles de pilota.
- Adaptar galotxetes i frontons de dues parets laterals per a simular trinquets amb frares.
- Rehabilitar i recuperar trinquets, a més de catalogar els que hi ha.
- Incloure el frare com a contingut en les sessions de Pilota a l'Escola.
- Formació del personal docent a través de cursos del CEFIRE i cursos federatius. A més, ha de tindre presència en l'assignatura de pilota o jocs en els graus de Magisteri i Ciències de l'Activitat Física i l'Esport.

- Implicar les institucions competents en la recuperació del patrimoni lúdic, esportiu i cultural dels valencians.

CONCLUSIONS

D'una banda, es mostren les conclusions envers les actuacions ja fetes i, d'altra banda, les propostes de futur.

Les actuacions:

- L'altruisme d'aficionats i experts en pilota que han escrit sobre el frare ha sigut la principal via de promoció d'aquesta modalitat, on destaquen impulsors com Amador Peset, Manolo Conca, Daniel Martos i, actualment, Lluís Ramos.
- Les iniciatives dutes a terme pel Club de Pilota Valenciana de Traiguera marquen el primer pas en la difusió d'aquesta modalitat.
- La construcció del trinet amb frares a l'IES Joan Fuster de Sueca possibilita que molts alumnes del centre i de cursos de pilota coneguen i juguen a frare.
- La Federació de Pilota Valenciana, el Club Pilotari Castelló i el CPV Xúquer encapçalen les noves i actuals actuacions que pretenen normalitzar la modalitat.
- El desconeixement de la modalitat del frare es generalitza i cal més formació.

Les propostes:

- El camí per la recuperació de la modalitat del frare és complex, perquè el nombre de practicants en l'actualitat és molt baix i, a més, se suma la carència d'instal·lacions adients per a practicar-la.
- Són diverses les actuacions que es poden dur a terme i que ja s'han implantat en altres modalitats de pilota valenciana i donar resultats molt positius. Aquestes esdevindrien un futur millor pel frare.
- Al frare com a modalitat desconeguda li cal difusió i promoció.

El frare, modalitat autòctona “en perill d’extinció”

Lluís Ramos¹, Daniel Martos² i Pablo Vidal³

¹Escola de Doctorat

Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir

²Departament de Didàctica de l’Expressió Musical, Plàstica i Corporal

Universitat de València

³Departament de Ciències Socials i Humanes

Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir

INTRODUCCIÓ

Aquesta comunicació, emmarcada dins de la tesi doctoral titulada “El frare, un joc de la pilota valenciana. Una investigació qualitativa”, pretén apropar la situació actual per la qual viu la modalitat del frare i les seues instal·lacions.

Els jocs tradicionals “han sido transmitidos de generación en generación convirtiéndose en referentes de la evolución de la sociedad” (Usabiaga, 2011: 34) i, per això, el frare, com a joc tradicional, és una pràctica comunicada oralment, moltes vegades allunyada del coneixement acadèmic (Lavega, 2002). Malauradament, tot apunta al fet que la transmissió oral del frare, juntament amb la pràctica, ha decrescut considerablement en les últimes dècades; en paraules de Martos *et al.* (2007: 28) “el frare [...] resisteix a dures penes el pas del temps”.

Això ens porta a catalogar la modalitat “en perill d’extinció” i fa que l’estudi dels vestigis històrics i les pràctiques que resisteixen al voltant del frare siga encara més pertinent. Els objectius d’aquesta comunicació passen, doncs, per analitzar la situació actual del frare, i delimita l’àrea geogràfica i cataloga els trinquets amb frares en peu.

El frare, o com es juga

El frare és una especialitat¹⁸ esportiva del joc de pilota a mà, que està tutelada pels estatuts de la Federació de Pilota Valenciana i, per tant, considerada una modalitat de la pilota valenciana. Concretament, es tracta d’un joc que ha evolucionat de les pràctiques “a paret”, en les quals dos jugadors o equips en oposició competeixen colpejant alternativament la pilota contra una paret (frontis) amb la mà nua o amb proteccions lleugeres.

Es classifica, doncs, com un joc indirecte on es juga de bo¹⁹ i els jugadors comparteixen el mateix espai de joc, el trinet amb frares. Podem trobar enfrontaments individuals o per parelles, a pesar que es poden donar desafiaments d’1 contra 2.

El sistema de resultat és a punts, on cada *tanto* té el valor d’un punt. El compte es pactava a l’inici de la partida però el més comú, segons Conca (2013), era jugar 3 partides a 15 punts o, com a Traiguera, seguint Martos *et al.* (2007), partides a 30. Agulló i Llopis (2015) afirmen que generalment les partides eren a 32 punts.

18 CSD anomena *especialitat esportiva* el que en pilota coneguem com a *modalitat*.

19 Cal colpejar la pilota a l’aire o després del primer bot perquè es considere bona.

Trinquet amb frares, la instal·lació

La instal·lació on es juga s'anomena *trinquet amb frares* i es tracta d'una construcció rectangular tancada per 4 parets, composta pel frontis, muralles laterals i el rebot, i que aproximadament fa de llarg uns 20 metres amb una tolerància de ± 5 metres i 6-8 metres d'ample, a pesar que es troben instal·lacions més menudes. Al frontis trobem els frares, bisells verticals amb un caputxó a la part còncava de les cantonades, i que rep aquest nom per la semblança amb la caputxa d'un frare caputxí. D'altra banda, a la part posterior el rebot pot tindre una teulada i una escala baix, com es pot observar en la figura 1.

Cal destacar que cada trinquet té les seues peculiaritats i característiques i no es troba cap instal·lació idèntica.

Figura 1. Panoràmica del trinquet amb frares de Traiguera.

L'origen d'aquestes instal·lacions és incert; algunes teories encara en estudi apunten a la semblança i origen en el trinquet basc i francès (Agulló i Agulló, 2009; Agulló i Llopis, 2015; Club de Pilota Valenciana de Traiguera, 2001), sense descartar la possibilitat que les primeres pràctiques es donaren als corrals de les cases i les tavernes, on es construïen contraforts a les cantonades per a evitar que s'enderrocaren les parets alçades de pedra i fang.

METODOLOGIA

La recollida de dades del projecte del frare s'ha materialitzat per diverses vies:

- 40 entrevistes fetes, la major part individuals, però amb algun grup de discussió, que preveuen 18 poblacions diferents (taula 1).
- Visita dels espais de joc amb els informants.
- Recerca de documentació: fonamentalment documents digitals, treballs d'investigació en revistes locals i llibres especialitzats en pilota valenciana.

Comarca	Investigades	Pobles
El Baix Maestrat	Sant Mateu, Xert i barri d'Enroig, Benicarló, Rossell, la Salzadella i Canet lo Roig	6
L'Alt Maestrat	Vilafranca, Benassal i Tírig	3
L'Alcalatén	Atzeneta	1
La Plana Alta	Vilafamés, Sant Joan de Moró, la Pobla Tornesa, Benlloc, la Serra, Torreblanca, la Barona (la Vall d'Alba), Cabanes, Vilanova d'Alcolea	8

Taula 1. Pobles i comarques de l'estudi.

EL FRARE: L'ANÀLISI

Àrea geogràfica i trinquets

Sabem que aquest joc es coneixia en una àmplia àrea geogràfica, que coincideix en un territori catalanoparlant, i que forma part del territori del bisbat de Tortosa. Al País Valencià, la pràctica era freqüent a les comarques del nord (la Plana Alta, el Baix Maestrat i l'Alt Maestrat, els Ports i l'Alcalatén), mentre que a Catalunya es jugava al Montsià, les Terres de l'Ebre i el Camp de Tarragona (Agulló i Agulló, 2009; Llopis i Bauset, 1999; Martos i Torrent, 2011; Agulló i Llopis, 2015; Perea, 2013; Pubill, 2011). Actualment, són pocs els trinquets amb frares en peu, com hem constatat en el treball de camp, i com es pot observar en la taula 2.

Comarca	Trinquets amb frares útils	Trinquets amb frares en mal estat
Baix Ebre	Roquetes	
Alt Maestrat	Vilafranca	
Baix Maestrat	Barri d'Enroig (Xert) i Traiguera	Xert i la Salzadella
Plana Alta	Benlloc i Torreblanca	Sant Joan de Moró
Ribera Baixa	Sueca	

Taula 2. Trinquets amb frares en peu

Desaparició

Les dècades d'or del frare van ser les anteriors i posteriors al 1900, en què tots els pobles tenien trinet i bons jugadors de pilota, ja que era el joc més popular i les vesprades de pilota eren comunes en el temps d'oci.

Però la pilota desapareix de molts nuclis rurals per diverses causes i, malauradament, també passa això a les comarques del nord de Castelló, on aquesta modalitat va ser hegemònica. Entre totes les causes, podem destacar-ne les següents:

- La despoblació: “del 1910 al 1920 molts nuclis rurals perden població; això suposa la pèrdua de grans jugadors”. (Artur Aparici, sociòleg)
- La guerra, que fa que la dècada del 30 al 40 siga catastròfica per al frare, sobretot a les Terres de l'Ebre.
- El tancament i el deteriorament dels trinquets privats, en alguns casos venuts, reconvertits en sales de cinema, ball o magatzems.
- Gran ventall d'activitats d'esplai, especialment el futbol, i així la pilota quedava com un joc minoritari, en què cada vegada els jugadors eren menys.
- Trencament del mecanisme tradicional de transmissió del joc. El fet que es deixara de practicar i la inexistència d'escoles de pilota impedeix la transmissió de la tradició.
- La desatenció de les autoritats i del món de la pilota valenciana, inclosa la mateixa federació.

CONCLUSIONS

D'aquest estudi s'extrauen les conclusions següents:

- L'àrea geogràfica on s'ha jugat a frare va de Sant Joan de Moró (Castelló) a Ascó (Tarragona), segons les dades recopilades, i, a més, coincideix amb bona part de l'antic territori de la diòcesi de Tortosa.
- Només trobem 7 trinquets amb frares en bones condicions per al joc, la qual cosa limita la competició entre pobles.
- La pràctica del frare és quasi testimonial: tan sols es juga de manera regular al trinet amb frares de l'IES Joan Fuster de Sueca i, ocasionalment, a Traiguera i el barri d'Enroig (Xert).
- Les causes són diverses i complexes: despoblació, modernitat, tancament de trinquets, cessament de la pràctica o despreocupació de les institucions, organismes competents i la mateixa ciutadania.

- El frare passa de ser un joc popular a un joc minoritari i en vies de desaparició a les comarques del nord de Castelló, i que ha desaparegut del tot en terres catalanes.
- El mecanisme de transmissió generacional dels jocs tradicionals ha anat perdent-se i les escoles de pilota han tingut una vida curta al nord de Castelló. Unit als pocs clubs existents, dibuixen un panorama poc esperançador.

REFERÈNCIES

- Agulló, R., i Agulló, V. (2009). “El joc de pilota a través de la premsa valenciana 1790-1909”. València: Diputació de València, Federació de Pilota Valenciana.
- Agulló, V., i Llopis, R. (2015). “El frontó valencià: la modalitat de l’interior”. En V. Agulló, *Esport tradicional valencià i territori*, p. 40-43. València: Universitat de València.
- Club de Pilota Valenciana de Traiguera (12 / 2 / 2001). “Trinquet en frares”. Recollit del Club de Pilota Valenciana de Traiguera: <<http://www.traiguera.net/pilotavalenciana/>>.
- Conca, M. (2013). “Les modalitats”. En Museu Valencià d’Etnografia, *Faixa roja, faixa blava. La pilota valenciana*, p. 128-145. València: Museu Valencià d’Etnografia.
- Lavega, P. (3-5 d’octubre de 2002). “Juegos tradicionales y educación: Aprender a relacionarse. Relacionarse para aprender”. Trobada Internacional sobre els Jocs. Herència, Transmissió i Difusió dels Jocs Tradicionals. Història i Prospectiva. Nantes.
- Llopis i Bauset, F. (1999). *El joc de pilota valenciana*. València: Carena Editors.
- Martos, D., et al. (2007). “Mapa etnològic del joc de pilota valenciana i els mecanismes actuals de transmissió a les comarques valencianes. Memòria d’investigació”. València: Consell Valencià de l’Esport (sense editar).
- Martos, D., i Torrent, G. (2011). *Pilota valenciana. Propostes didàctiques per ensenyar i aprendre el nostre esport*. Païporta: Denes.

- Perea, E. (2013). “El joc de pilota al Camp de Tarragona (s. XV-XX)”. En J. Mallafrè, ed. *Jornades de la Secció Filològica de l’Institut d’Estudis Catalans a Reus. Homenatge a Ramon Amigó i Anglès*, p. 51-60. Reus: Institut d’Estudis Catalans i Fundació Privada Reddis. Recollit de <<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000200/00000050.pdf>>.
- Pubill, B. (2011). “Els trinquets a la Ribera d’Ebre i el paradigma d’Ascó”. *Miscel·lània del Centre d’Estudis de la Ribera d’Ebre*, 22, p. 219-339.
- Usabiaga, O. (2011). “El deporte frente al juego de pelota: el proceso de deportivización en Euskal Herria”. En D. Martos. *Actes del II Congrés de Pilota a Mà*, p. 34-44. València: Universitat Catòlica de València.

Dona, pilota i mitjans de comunicació

Miriam Civera Jorge

Teoria dels Llenguatges. Facultat de Filologia i Ciències de la Informació

Universitat de València

El tractament de la dona esportista en els mitjans de comunicació es caracteritza per una sèrie de trets que l'allunyen d'un tracte igualitari amb el de l'home, tant des del punt de vista quantitatiu com qualitatiu. I aquesta desigualtat es troba present en tots els esports, no només en la pilota valenciana. Es tracta d'una desigualtat estructural, no aliena al nostre esport.

Un exemple recent d'això va ocórrer aquest passat mes de juliol. Garbiñe Muguruza es proclamava campiona del trofeu de Wimbledon –la segona jugadora espanyola que aconseguia aquest títol– i pujava a la cinquena posició en el rànquing de la Women's Tennis Association (WTA). A pesar de les seues victòries esportives, el titular del diari *Periodista Digital*, que dirigeix Alfonso Rojo, va ser: “Garbiñe Muguruza, mucho tenis, bonitas piernas y pocos novios”. La notícia es va ser comentar en Twitter i van ser molts els que van criticar la doble vara de mesurar per a homes i dones, així com el fet que en el reportatge es parlara més del seu aspecte físic, de les relacions sentimentals i dels hàbits de consum que de les metes esportives aconseguides.

La desigualtat es fa patent en moltes notícies: “La LPGA prohíbe escotes y minifalda en el golf femenino” (*Diario As*), del 18/07/2017. En el mateix article es diu quines peces de roba “pròpies de la vestimenta femenina” no es poden utilitzar mentre es practica aquest esport –escots, falces curtes, collars...– i la multa de 1.000 dòlars si s'incompleix aquesta norma. El que hi és subjacent és el masclisme imperant en aquest esport, en el qual tradicionalment s'havia vetat la participació de les dones. El percentatge de jugadores que poden participar com a convidades en el Masters d'Augusta continua per davall del 15 % i, a pesar que algunes de les millors golfistes del món han exigit la celebració d'un Masters d'Augusta femení, la seua petició fins ara no ha tingut resposta en cap sentit.

En la presentació oficial, el 19/07/2017, de la FIBA Women's World Cup 2018, un torneig íntegrament per a dones, van posar la fotografia de 12 homes i una sola dona. Els exemples són diaris i reben contestació crítica d'una part molt minoritària de la societat. En les xarxes socials, especialment en Twitter, aquests exemples s'estan recollint amb el *hashtag* #CavernaAwards.

El nostre corpus d'anàlisi s'ha basat en l'estudi de quatre diaris de referència: els dos diaris de paper més llegits a la província de València –**Levante-EMV** i **Las Provincias**– i dos de digitals, **Valencia Plaza (Plaza Deportiva)** i **PilotaVeu (La Veu)**. El primer perquè és el mitjà digital pur més llegit a la Comunitat Valenciana

segons l'OJD i el segon per ser l'únic diari digital específic de pilota valenciana (**Pilota Veu**). El període d'anàlisi seria el mes de juny de 2017.

En el cas del tractament de la dona pilotari en els mitjans de comunicació, la desigualtat en el tracte és més quantitativa que qualitativa, ja que la seua presència és quasi testimonial i la majoria de vegades relacionada amb informació promociionada per la Federació de Pilota Valenciana o institucions públiques, com la Diputació de València. Però, quan apareixen cròniques de partides de dones l'estil és molt semblant, sobretot en *Pilota Veu*, per la qual cosa podem dir que en el nostre esport la diferenciació és més quantitativa que qualitativa.

En el cas de **Pilota Veu**, durant el mes de juny, hem comptabilitzat 210 notícies pròpies de pilota valenciana (a més de les repulades d'altres comptes de Twitter específics de la pilota). D'aquestes 210 notícies, només 6 eren protagonitzades per dones, i això suposa un 3 %. Quantitativament la desproporció és cridanera, però cal dir que les dones no formen part de la nòmina de jugadors professionals de pilota valenciana, ni apareixen en la classificació mensual que elabora la Federació de Pilota Valenciana, per la qual cosa cal tindre en compte les aparicions de les dones dins de les competicions de jugadores aficionades, no professionals. A més, a la Comunitat Valenciana només participen en les competicions oficials de raspall, i en cap altra especialitat (ni en escala i corda, ni llargues, perxa, galotxa o frontó). En canvi, sí que competeixen a escala europea en les modalitats de *one wall* o joc europeu, per exemple.

Pel que fa al tractament qualitatiu de la informació, cal dir que és molt semblant al dels homes. No hem trobat un llenguatge paternalista o masclista destacable com sí que ocorre amb altres esportistes d'altres esports, com els casos que comentàvem anteriorment. Els titulars d'aquestes informacions són objectius, i si es deixa la subjectivitat de l'opinió a banda:

27/06/2017: “Ana Puertes: Vull continuar aportant el meu granet de sorra al raspall femení”

26/06/2017: Frontó femení a Bonrepòs i Mirambell

21/06/2017: Ana defensa el títol de campiona individual de raspall

17/06/2017: Aida de Moixent, campiona individual infantil de raspall

8/06/2017: Victoria jugarà una partida de frontó femení a Logronyo

5/06/2017: Les dones van omplir el carrer de la pilota del Verger

Pel que fa a **Valencia Plaza (Plaza Deportiva)**, no hi trobem cap notícia de pilota valenciana en la seua hemeroteca del mes de juny de 2017. De les huit notícies que hi ha a l'hemeroteca, totes d'altres mesos, cap fa referència a les dones. L'atenció a la pilota valenciana en aquest mitjà és molt puntual i per a reportatges concrets; no segueix l'actualitat del dia a dia.

En el cas de **Levante-EMV**, que dedica informació quasi diària a la pilota valenciana i des del mes de juny íntegrament en valencià, de les 20 notícies que hem recollit a l'hemeroteca només una –que suposa un 5 %– està dedicada a les jugadores de pilota, en concret, una notícia del 30 de juny per a informar de les finals autonòmiques de raspall que acollia la localitat de Polinyà de Xúquer aquell cap de setmana. A més, es tracta d'una nota de premsa enviada per la Federació de Pilota Valenciana, per això les sigles de la signatura FPV, que trobem també en altres mitjans com per exemple *Pilota Veu*.

Las Provincias, a pesar de fer un seguiment de l'activitat professional de la pilota valenciana, no publica cap article en què les dones siguen les protagonistes durant el període analitzat.

A més, hem volgut tindre en compte la presència també en **televisió**. Dues cadenes programen partides de pilota valenciana, Mediterráneo TV i LevanteTV. La primera, amb un contracte de producció signat amb la Federació de Pilota Valenciana, va retransmetre la final del Campionat Autonòmic de Raspall Trios Femení de la primera categoria, l'1/07/2017. Aquesta és l'única partida de dones pilotaris que està programada per a retransmetre-la durant el 2017. LevanteTV no ha emés cap partida de dones el 2017 amb el contracte de producció que té signat amb la Conselleria de Cultura, Educació i Esport i que marcava les produccions per a televisar.

Amb totes aquestes dades, podem concloure que la presència de les dones pilotaris en els mitjans de comunicació és mínima, entre un 3 % i un 5 % de les notícies que es publiquen de pilota i només en dos dels quatre diaris analitzats. Cal afegir que el nombre de dones federades és molt inferior al d'homes, per la qual cosa el pes social tampoc és el mateix, òbviament.

Justament per la diferència històrica i el desequilibri social, cal implementar mesures per a corregir-ho. Des de les administracions públiques, la Federació de Pilota i els mitjans de comunicació han d'implementar mesures per a corregir-ho.

Proposta de model per a les competicions d'escala i corda

Domingo Miguel Palacios Nevado i Agustín Larré Casaña

Grup de treball Pilota 2.0

1. EL SISTEMA DE COMPETICIÓ PROFESSIONAL ACTUAL EN L'ESCALA I CORDA

El sistema actual de competicions en l'escala i corda professional presenta una sèrie de peculiaritats que fan únic aquest esport: els jugadors són treballadors assalariats d'una empresa; no hi ha un calendari de competicions al començament de l'any; els jugadors no assalariats no poden accedir lliurement a les diferents competicions; no hi ha un criteri de selecció objectiu per a l'accés a les competicions; la formació dels equips està supeditada a aconseguir una igualtat per al sistema de travesses. Es tracta d'un sistema heretat del principi de l'esport i al qual han anat introduint-se xicotetes modificacions. A pesar d'aquests canvis, no s'ha aconseguit ni augmentar la competitivitat dels jugadors, ni atraure inversió privada ni renovar o augmentar el nombre d'espectadors. Les competicions actuals no presenten pràcticament cap diferència respecte de les que es feien durant els anys 80. No obstant això, la societat actual no és la mateixa que la dels 80. Ara l'espectador esportiu no només vol presenciar un espectacle, sinó viure una experiència cada vegada que entra en una instal·lació esportiva. L'escala i corda no ha aconseguit generar aquest *engagement* en l'espectador, i això fa que no siga atractiu per a la inversió privada.

Per mitjà de l'esbós del model que proposem en aquesta comunicació pretenem dotar de serietat l'esport, situar-lo al mateix nivell d'altres espectacles esportius similars, fer-lo atractiu per a l'espectador i dotar-lo d'una estructura sòlida i fiable perquè siga la inversió privada, i no la pública, la que el mantinga principalment.

2. PROPOSTA D'UN NOU MODEL DE COMPETICIÓ: EL CEC (CIRCUIT D'ESCALA I CORDA)

Com a conseqüència de l'anàlisi feta en el punt anterior i tenint en compte que la modalitat d'escala i corda té una complexitat i unes característiques que la converteixen en un esport únic, proposem la creació d'un model de competició que anomenaríem Circuit d'Escala i Corda (CEC) i que pot servir tant com a espectacle per a promoure i potenciar la imatge de la pilota valenciana en conjunt com per a convertir-la en un esport d'entreteniment i de pràctica massiva en l'àmbit autonòmic.

Els fonaments bàsics sobre els quals se sustenta aquest nou model de competició són:

- **Una competició esportiva adaptada als nous temps.** Es pretén crear un producte atractiu amb una marca diferenciada i amb diferents competicions amb identitat pròpia. El circuit tindria un patrocinador principal i, d'altra banda, per a cada torneig, un patrocinador licitador. La competició esportiva en tots els tornejos es basaria, com en altres esports amb principis similars, en el concepte “passar de ronda”.
- **Guanyar per guanyar.** El sistema de competició està dissenyat al servei dels jugadors i pensant en ells com els principals protagonistes, partint de la idea que competir a un alt nivell és un treball dur i ho ha de ser. Un sistema en què el salari dels jugadors eixirà dels premis aconseguits per passar de ronda. Amb aquest sistema s'eliminarien els salaris fixos per participar, però augmentarien els premis per guanyar. D'aquesta manera, els 10 primers jugadors del rànquing augmentarien, en gran manera, els seus ingressos, mentre que la resta haurien d'augmentar la seua dedicació i esforç per a arribar al Top 10, per la qual cosa, i com a conseqüència, es milloraria l'espectacle del joc. D'altra banda, i en la línia de dignificar els jugadors i la seua professió, s'haurien d'implantar alguns serveis a la seua disposició com ara allotjament en les fases finals, ajudes per a transport i ajudes per a la contractació de l'equip tècnic i mèdic.
- **L'experiència dels fans ha de ser prioritària.** El nou sistema buscaria tant captar nous seguidors en el món professional com millorar l'*engagement* dels seguidors fidels a través de maximitzar la seua experiència de fan i d'oferir serveis de qualitat. Per a aconseguir-ho, cal donar importància a la comunicació audiovisual i generar contingut multimèdia a través de plataformes d'alta qualitat, web, xarxes socials i aplicacions mòbils.
- **Tenint un bon equip i una estructura sòlida i preparada.** En la taula 1 proposem l'estructura organitzativa del CEC per a assegurar la qualitat del producte d'entreteniment i de la competició esportiva. El finançament de l'estructura s'aconseguirà dels ingressos en la subhasta dels tornejos i les inscripcions als tornejos, així com pels patrocinadors licitadors, públics i privats.

ÀREA	FUNCIONS
DIRECCIÓ GENERAL	
ÀREA D'OPERACIONS	Negoci, eficiència, legislativa, seguretat, RH, serveis generals
ÀREA DE FINANCES I ADMINISTRACIÓ	Compte de resultats, pressupostos i seguiment, processos administratius, compres
ÀREA ESPORTIVA	Competició, reglamentació, <i>scouting</i> , jutges, innovació i investigació esportiva
ÀREA D'ESDEVENIMENTS I COMPETICIONS	Producció, televisió, gestió del circuit, negociació de contractes, relació amb trinqueters
ÀREA DE MARQUÈTING	Direcció estratègica i operativa, disseny gràfic, consultoria i assessorament
ÀREA DE COMUNICACIÓ	Generar i distribuir continguts audiovisuals, xarxes socials, mitjans no digitals...
ÀREA COMERCIAL	Gestió dels patrocinis, innovació i desenvolupament del negoci, relacions institucionals

Taula 1. Estructura organitzativa del CEC. **Font:** elaboració pròpia.

3. L'ESTRUCTURA TÈCNICA DEL CEC

Per la necessitat de la brevetat d'aquest treball, sintetitzarem alguns dels aspectes del CEC que, per la seua novetat en la pilota valenciana o per la seua importància dins del model, creiem que mereixen ser destacats. No obstant això, per a la implantació del model cal desenvolupar a fons, almenys, 4 documents normatius, com ara:

- Normativa tècnica del circuit.
- Manual d'implementació de cada torneig.
- Reglament de disciplina esportiva.
- Reglament de joc.
- Normativa de procediments i protocol.

1.1 Relacionats amb el calendari de competicions

El CEC seria el responsable de totes les competicions i del seu control, que inclouria:

- Elecció de les competicions per a incloure-les en el calendari oficial.
- Confirmació o designació de les dates de les competicions.
- Classificació i resolució de tots els conflictes que se susciten.

Cal crear els 4 òrgans funcionals següents dins del CEC per a poder controlar el bon funcionament de la competició:

- El comitè organitzador: format únicament per membres del CEC i encarregat de regular els aspectes organitzatius, logístics i econòmics.
- El comitè tècnic: format per representants del CEC, dels jugadors i de la Federació de Pilota i encarregat de fer complir la normativa i de la gestió general del circuit.
- El comitè de disciplina: format exclusivament per membres del CEC i encarregat de fer complir el Reglament de Disciplina Esportiva i imposar les sancions corresponents.
- El comitè d'apel·lació: format per representants del CEC i de la Federació i encarregat de donar resposta als recursos interposats en el Comitè de Disciplina.

Totes les competicions, tret de les partides del dia a dia o desafiaments, s'han d'aprovar durant la primera quinzena del mes de desembre de l'any anterior. El mètode de designació dels tornejos és la subhasta, i es prendrà com a preu d'eixida la quantitat estipulada per l'organització del CEC. Si la quantitat inicial se sobrepassa en la subhasta, el total de la diferència econòmica es destinaria als premis del torneig.

Per a l'any 2018 proposem que el CEC estiga compost per 14 tornejos més un nombre il·limitat de partides del dia a dia o desafiaments. En la taula 2 resumim la proposta.

Torneig	Equip	Punts	Seu	Quantitat	Dies	Participació	Composició dels equips	Sistema de competició
Promoció I (sub-23)	Individual	250	Diferents trinquets	1	21	Per inscripció	Lliure	Eliminatòria
Promoció E (sub-23)	Per equips	250	Diferents trinquets	1	28	Dret per rànquing	Per rànquing	Eliminatòria
Desafiaments	Per equips	0	1 trinquet	Sense límit	1	Designació pel trinquet	Elecció pel trinquet	Partida única
Obert	Per equips	500	1 trinquet	7	14	Per inscripció	Lliure	Eliminatòria
Màster	Per equips	1.000	1 trinquet CAT A	2	14	Per inscripció	Lliure	Eliminatòria
Copa	Per equips	1.500	Múltiple CAT A	1	28	Per inscripció	Lliure	Eliminatòria a doble partida
Lliga professional	Per equips	2.000	Múltiple CAT A	1	56	Dret per rànquing	Per rànquing	Lliga prèvia i eliminatòria
Trofeu individual	Individual	2.000	Múltiple CAT A	1	21	Per inscripció	Lliure	Eliminatòria

Taula 2. Tipus de tornejos i característiques diferenciadores. **Font:** elaboració pròpia.

A partir de la classificació de competicions i tenint en compte les característiques de cada torneig, el model dels últims anys, les condicions climàtiques de la nostra terra i amb la finalitat que els jugadors arriben al millor estat de forma a les principals competicions perquè oferisquen el major espectacle possible, distribuïm els tornejos en el calendari com podem veure en la figura 1.

Figura 1. Proposta de calendari del CEC per a l'any 2018.

3.2 Relacionats amb la catalogació dels trinquets

És necessària una catalogació de tots els trinquets disponibles per a poder disputar partides del CEC. Com a primer pas del procés, proposem diferenciar els trinquets que es consideren de categoria A (CAT A). Perquè un trinet es pugui considerar de CAT A ha de complir els requisits següents:

- Estar cobert i amb il·luminació artificial suficient per a jugar.
- Disposar d'una zona de calfament per a fer-lo abans de la partida.
- Disposar d'un paviment, muralles i escala en perfectes condicions per a la pràctica de la pilota.
- Amb totes les localitats numerades.
- Possibilitar que el públic pugui accedir a l'escala i les galeries sense passar per la canxa de joc.
- Respectar totes les mesures que determine el document de reglament de joc.

3.3 Relacionats amb les obligacions de l'organització del CEC

- Controlar les inscripcions en cada torneig i exercir les tasques de coordinació entre els trineters i els jugadors.
- Dissenyar el quadre de competició dels tornejos tenint en compte els caps de sèrie a partir de la posició de rànquing.
- Nomenar els jutges de totes les competicions puntuables per al rànquing. Cada competició ha de comptar amb 3 jutges, que no podran exercir altres tasques.
- Posar a la disposició de tots els jugadors que participen en una final de màster, copa, lliga o trofeu individual un hotel de 4 estrelles a règim de pensió completa per al dia anterior a la final i situat a menys de 30 km del trinet.
- Seleccionar 5 pilotes en bones condicions per a totes les partides puntuals per al rànquing. El dia anterior a totes les finals es farà una cerimònia d'elecció de les pilotes en l'acte de la roda de premsa.
- Pagar els premis que corresponen a cada jugador derivats del seu resultat en la competició.
- En totes les partides de qualsevol competició puntuable per al rànquing ha

d'estar present, almenys, una persona designada pel Comit  d'Organització del CEC per a vetlar pel compliment de tots els aspectes organitzatius. Les principals funcions d'aquest són:

- Conèixer les condicions mínimes per a l'organització del torneig especificades en el manual d'implementació i comprovar que es compleixen totes les obligacions marcades en els acords.
- Verificar que les instal lacions esportives estan preparades per a la celebració de la competició.
- Decidir si cal la suspensió d'una partida en cas de condicions meteorològiques adverses, quan es juga en trinquets descoberts, després de consultar amb el jutge principal.
- Comprovar que les pilotes i trofeus es troben a les instal lacions abans del començament de la competició.
- Coordinar i supervisar tot els aspectes relatius als serveis i les necessitats del jugador.
- Estar preparat per a resoldre qualsevol emergència que es presente durant la competició.

3.4 Relacionats amb les obligacions dels trinqueters

- Garantir les bones condicions de la instal laci .
- Complir la llei relacionada amb instal lacions esportives.
- Disposar d'una ambulància en qualsevol partida que siga una final i en qualsevol partida en què l'aforament supere les 400 persones.
- Triar els corredors de travesses de cada partida. Han d'estar uniformats i mai poden exercir tasques de jutges.
- Posar a la disposició dels jugadors en qualsevol partida puntuable per a rànquing aigua, begudes isotòniques, tovalles i neveres.
- Desallotjar el terreny de joc del trinet 15 minuts abans de començar la partida.
- Reservar 4 localitats del primer escal  del rest per al cos tècnic de cada equip.

- Oferir 6 entrades a cada jugador de la partida.
- Disposar d'una assegurança de responsabilitat civil que cobreixi qualsevol eventualitat que es produïska durant el torneig a la instal·lació.
- Gestionar la venda d'entrades. Juntament amb els serveis addicionals del trinquet i les travesses, són la seua font d'ingressos econòmics.

3.5 Relacionats amb les obligacions dels jutges

- Omplir l'acta de cada competició i lliurar-la al delegat del Comitè d'Organització del CEC.
- No permetre la participació de cap jugador que no haja abonat la inscripció o que estiga desqualificat.
- Notificar als jugadors el sistema i les condicions de joc.
- Decidir quan una partida ha de ser ajornada o represa.
- Aplicar el Reglament de disciplina.
- Determinar si els jugadors van correctament equipats.
- Donar la informació necessària sobre la partida a cada jugador.
- Sortejar el dau al principi de les partides.
- Donar al públic la informació pertinent durant la partida.
- Anunciar el tempteig d'acord amb les normes fixades.
- Controlar el públic i parar el joc, si cal, fins que es restablisca l'ordre.
- Controlar el canvi de pilotes i les pauses en el joc.
- Aplicar el Reglament de joc de forma activa o passiva segons corresponga.
- Aplicar el Reglament de disciplina esportiva.
- Resoldre, en primera instància, els conflictes que se susciten sobre l'aplicació de les regles de joc, i acceptar i garantir el dret que té el jugador de consultar el jutge principal.
- Determinar en tot moment si la canxa està en condicions de continuar el joc.
- Complir el protocol d'entrada i eixida de la canxa dels jugadors.

- Comentar amb els jugadors, quan calga, les interpretacions del Reglament de joc aplicades a situacions concretes del joc, sempre que se sol·liciten correctament i no s'estenguen més.
- Comportar-se sempre de manera professional i ètica.

3.6 Relacionats amb les obligacions dels jugadors

- Per a poder participar en qualsevol torneig de participació lliure cal que haja formalitzat, dins del termini, la sol·licitud d'inscripció i que haja abonat el dret d'inscripció en la quantitat establida.
- No poden participar en cap torneig puntuable per a rànkings jugadors menors de 18 anys.
- La participació en els tornejos de promoció I i lliga professional serà per dret d'acord amb el rànkings. En el dos participaran els 8 primers rests i els 8 primers mitgers del rànkings.
- És obligatori tindre la fitxa federativa en vigor per a poder disputar qualsevol tipus de partida.
- Confirmar a l'organització del CEC, en un termini màxim de 5 dies, si utilitzaran les entrades assignades.
- Durant els canvis de joc, els jugadors poden rebre instruccions relacionades amb el joc per part del seu equip tècnic segons marca el Reglament. Els membres s'han de presentar al jutge principal abans d'iniciar la partida i mentre dure, i no podran dirigir-se al jutge principal en cap moment.
- Els jugadors han de jugar correctament equipats segons marque el Reglament.
- Quan un jugador cause baixa per lesió una vegada iniciat el torneig, haurà d'acreditar-ho amb un informe d'un metge col·legiat. L'organització pot sol·licitar al jugador que el reconeixement mèdic el faça un metge designat pel mateix CEC, sempre que això no implique per al jugador cap tipus de despesa. Si no procedeix a justificar la seua absència o el Comitè de Disciplina considera que les raons exposades no són suficients, els components de l'equip seran sancionats. Si l'absència fora d'un sol component de l'equip, només aquest seria sancionat.
- Complir el protocol d'entrada i eixida al trinquet per a la disputa de les partides. El protocol es comunicarà prèviament a l'organització.

- Participar en la roda de premsa prèvia i posterior organitzada en totes les partides puntuables per a rànkung.
- Els jugadors vetllaran per la bona imatge del circuit CEC, i aniran amb compte que les declaracions que facen no en deterioreen la imatge.
- Per a poder arreplegar els premis en metàl·lic caldrà assistir a la cerimònia de clausura i lliurament de trofeus.

3.7 Relacionats amb els premis econòmics

- Els jugadors rebran, amb la presentació prèvia de la factura, la quantitat econòmica a què tinguen dret en funció de la seua classificació en el torneig.
- Els mateixos jugadors, per decisió pròpia i indicant-ho en el moment de la inscripció en el torneig, poden triar un repartiment no equitatiu del premi en metàl·lic.
- Els premis destinats a cada torneig s'estipularan al principi de la temporada en funció del tipus de torneig i del resultat de la subhasta, però han de ser proporcionals als punts en joc en el rànkung.
- Els premis en totes les competicions del CEC incloses en el calendari oficial han de mantindre la proporció següent pel que fa a la quantitat total destinada per a premis:
 - Campió: 30 %
 - Finalista: 20 %
 - Eliminats en semifinals: 15 %
 - Eliminats en quarts de final: 10 %
- El 25 % del total destinat a premis es repartirà entre els 10 primers jugadors del rànkung que hagen participat en el torneig, tal com podem veure en la taula 3.

LLOC RÀNKUNG	%	LLOC RÀNKUNG	%
1	25 %	6	8 %
2	20 %	7	5 %
3	14 %	8	3 %
4	12 %	9	2 %
5	10 %	10	1 %

Taula 3. Repartiment del 25 % del premi en funció de la posició en el rànkung. **Font:** elaboració pròpia.

3.8 Relacionats amb el rànquing

- El rànquing s'ha d'actualitzar tots els dilluns.
- La puntuació s'atorga a cada equip en funció de la ronda que aconseguix en cada torneig.
- El repartiment dels punts aconseguits, en cas de ser parella, és a parts iguals, i en el cas de jugar en trio, serà 40 % per al rest, 40 % per al mitger i 20 % per al punter.
- La puntuació que s'atorga als jugadors en funció de la ronda que aconseguixen en cada competició és la que es recull en la taula 4.
- D'altra banda, l'organització del CEC reservarà una quantitat econòmica per a repartir, en acabar l'any, seguint les proporcions de la taula 3.

Torneig	Equip guanyador	Equip finalista	Equip semifinalista	Equip 1/4	Equip 1/8
Promoció I (sub-23)	250	125	75	50	25
Promoció E (sub-23)	250	125	75	50	25
Obert	500	300	250	125	75
Màster	1000	600	400	200	100
Copa	1500	900	600	300	150
Lliga professional	2000	1200	700	400	200
Trofeu individual	2000	1200	700	400	200

Taula 4. Repartiment dels punts en cada torneig. **Font:** elaboració pròpia.

4. CONCLUSIONS

De manera generalitzada, encara que associant-ho a diferents motius, totes les persones que envolten el món de la pilota professional coincideixen amb el fet que el model actual de competició està esgotat. Per a nosaltres, la causa principal

és que el model no s'ha adaptat al present i el sistema ha evolucionat molt poc l'últim segle.

A partir d'una estructura d'organització sòlida, cal crear un model que s'adapte als hàbits de la societat actual, en què l'espectacle esportiu i l'*engagement* del públic siga prioritari. Tot això mantenint l'essència de la pilota valenciana i els aspectes culturals que la fan diferent de la resta d'esports.

En aquesta comunicació proposem un nou model (CEC) i destaquem que els aspectes principals que el diferencien de l'anterior són el disseny d'un calendari anual a l'inici de la temporada i la definició de les obligacions dels principals agents involucrats en la competició professional: organitzadors del circuit, trinqueters, jugadors, jutges i seguidors.

5. REFERÈNCIES

- Añó, V. (2000). "La organización de grandes eventos deportivos internacionales". *Arbor*, 165 (650), 265.
- Desbordes, M., i Falgoux, J. (2006). *Gestión y organización de un evento deportivo*, vol. 609. Barcelona: INDE.
- Jiménez Naranjo, H. V.; Sánchez Escobedo, M. C.; Gutiérrez Fernández, M.; Fernández Portillo, A., i Coca Pérez, J. L. (2017). "Impacto del World Padel Tour en la ciudad de Cáceres".
- Magaz-González, A. M., i Fanjul-Suárez, J. L. (2012). "Organización de eventos deportivos y gestión de proyectos: factores, fases y áreas". *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y del Deporte / International Journal of Medicine and Science of Physical Activity and Sport*, 12(45), p. 138-169.
- Monroy, A. J.; Sáez, G., i Cordente, C. A. (2009). "Los modelos de gestión en la organización de eventos deportivos en la actualidad". *Revista Kronos*, 8(16).
- Riba, A. (1996). "La estructura del tenis en España". *Apunts. Educación física y deportes*, 2(44-45), p. 19-23.
- Sanz, V. A. (2003). *Organización y gestión de actividades deportivas: los grandes eventos*, vol. 608. Barcelona: INDE.

El màdel, una modalitat adaptada als nous temps

Ricard Sentandreu Sebastian¹ i Guillem Sentandreu Sebastian²

¹Màster en Direcció i Gestió de l'Activitat Física i l'Esport

Universitat de València

²Màster en Educació Especial

Universitat de València

ÍNDIX

1. Què és el màdel?	137
2. Com s’hi juga?	138
3. Per què cal valorar-lo com a modalitat?	139
4. Casos exemplars	140
5. I Circuit Intercomarcal de Màdel	140
6. Futur de la modalitat	141
7. Referències	142

1. Què és el màdel?

El màdel és una nova modalitat de pilota a mà, que entroncaria amb la històrica modalitat de pilota grossa, que va nàixer el 2013 a la localitat de Castelló de la Ribera, la Ribera Alta, davant de l’evolució de la pilota valenciana i la necessitat d’aprofitar les instal·lacions disponibles, com les pistes de pàdel. Instal·lacions que s’han construït de manera massiva pertot arreu de les comarques valencianes a partir de la primera dècada del segle XXI i que mantenen clares semblances amb els trinquets de pilota grossa, instal·lacions en què, segons el recent estudi d’Agulló i Congost (2017), guardonat amb el II Premi d’Investigació i Assaig Antoni Lluís Carrió i Artigues de l’Institut d’Estudis de la Marina Alta, només hi ha 6 localitats on es pot practicar.

L’afició al màdel ha crescut amb força els darrers anys gràcies a la bona acollida rebuda entre els aficionats a la pilota i altres nous practicants, que hi veuen un valuós aparador per a conèixer el món de la pilota a mà i les diferents modalitats que integra.

Des de l’any 2013 els creadors del màdel, els pilotaris Ricard i Guillem Sentandreu, juntament amb nombrosos clubs de pilota, han organitzat tornejos, tallers, escoles i partides d’exhibició en multitud de localitats de les diferents comarques valencianes, amb una gran acceptació entre el públic de totes les edats i sexes. Alguns d’aquests tornejos s’han consolidat per a formar entre aquests el I Circuit Intercomarcal de Màdel 2017.

2. Com s'hi juga?

A màdel es pot jugar per parelles o individualment i es practica en una pista estàndard de pàdel rectangular de 10 metres d'amplària per 20 de llargària, dividida transversalment per una xarxa de 0,88 m d'alçària i envoltada per parets als fons i als extrems dels laterals i una reixa metàl·lica al llarg de tot el perímetre.

L'objectiu del joc és colpejar la pilota amb la mà en l'aire o al primer bot per a fer-la passar per damunt de la xarxa, de manera que l'adversari no puga tornar-la.

Figura 1: I Campionat 12 h de Picanya. Fotografia: Ajuntament de Picanya.

Hi ha un reglament oficial de màdel en què les normes més característiques són el fet de traure o la treta, que es fa amb la mà no dominant de cada jugador després de botar la pilota; i la manera de comptar, en què un equip guanya una partida de màdel quan arriba a 10 jocs (50 si es compta de 5 en 5), i després de passar per cada joc per 15, 30, val i joc. La resta del reglament, com la posició de jugadors i la zona de la canxa on pot colpejar la pilota, és molt similar al pàdel.

La pilota utilitzada és la pilota de màdel, similar a la pilota de badana (típica al començament de la pilota valenciana) però dissenyada específicament per al joc, tova, entre 40 i 42 grams amb un bot més reduït i amb un diàmetre més gran (Reglament oficial de màdel).

Figura 2: Pilotes de màdel. Fotografia: madelpilota.com

3. Per què cal valorar-lo com a modalitat?

- Els aficionats s’hi adapten ràpidament perquè és una modalitat molt divertida i fàcil de practicar.
- És un esport molt complet, ja que fomenta totes les qualitats físiques. Treballa tant el tren superior com l’inferior; i també la lateralitat (tant la part dreta com l’esquerra), ja que els colps es poden fer amb les dues mans.
- El component lúdic fa que tots aquells que s’hi inicien el vegem no només com un esport, sinó també com una activitat recreativa.
- Igual que la resta de modalitats de pilota valenciana té un nivell de socialització molt alt, basat en el tractament directe, l’honestedat i el respecte a l’adversari, uns valors que es fomenten gràcies a les característiques exclusives del joc i de les instal·lacions.
- Serveix d’eina de promoció lingüística perquè té tot un lèxic específic en valencià.
- No cal cap instrument per a jugar, simplement una pilota i gent disposada a desplaçar-se a una de les in comptables pistes de pàdel que hi ha. El plaer de sentir i dominar la pilota quan es colpeja amb les mans sense necessitat de protecció fa que tot el que practique màdel s’hi “enganxe” fàcilment (Sentandreu, 2016).

Totes aquestes característiques fan que familiaritzar-se amb el màdel siga una gran oportunitat per a la promoció social del joc de pilota i, a més a més, una eina

excel·lent per a la iniciació esportiva i l'aproximació al món de la pilota valenciana i les seues diferents modalitats.

4. Casos exemplars: Picanya, Miramar, Castelló de la Ribera i CRIS i CDD Sant Pau i Acova

Picanya, Miramar i Castelló de la Ribera són tres exemples, entre molts altres, de localitats amb molta tradició en la pilota valenciana, però actualment no tenen instal·lacions específiques per a practicar-la. Aquest fet ha sigut un dels principals factors de la davallada progressiva de la pràctica de la pilota en aquestes localitats. No obstant això, durant els darrers anys les noves generacions dels clubs d'aquestes poblacions s'han plantejat fer reviscolar l'afició i captar nous practicants a les seues localitats, procés en el qual el màdel ha tingut un paper fonamental en el sentit que hi ha pistes de pàdel als poliesportius respectius que els han servit com a primer impuls per a tornar a practicar altres modalitats com el raspall i la galotxa.

Un altre exemple ha sigut el dels *CRIS* (centres de rehabilitació i integració social) Sant Pau i Acova de València, dos centres que des de fa uns anys utilitzen la pilota valenciana com a pràctica esportiva inclusiva i recreativa amb els seus integrants i on el màdel és una de les modalitats practicades, amb el raspall i el frontó, per la facilitat d'aprenentatge i adaptació cap als practicants.

També s'utilitza el màdel com a modalitat d'iniciació i activitat recreativa en algunes escoles de pilota, centres educatius i escoles d'estiu d'arreu del territori valencià.

5. I Circuit Intercomarcal de Màdel

El present any 2017 ha tingut lloc el naixement del I Circuit Intercomarcal de Màdel, una aposta nova en el món de la pilota valenciana que ha tingut un total de 7 competicions en 7 localitats, repartides en 5 comarques diferents del País Valencià, i on 7 clubs que ja havien tingut experiència prèvia amb el màdel han volgut participar en l'organització de competicions pertanyents a aquest circuit coordinat pels seus creadors amb la marca *madelpilota.com*.

El I Circuit ha tingut un reglament intern d'organització fàcil de complir per a assegurar-ne la implicació dels clubs. Ha tingut un calendari conjunt de totes les competicions del circuit i un rànquing que ha anat actualitzant-se després de cada competició segons la posició dels diferents participants.

El I Circuit Intercomarcal de Màdel es va iniciar el 15 de gener a Picanya i va finalitzar el passat 15 d'octubre a Canals. 10 mesos de competicions durant els quals han participat més de 80 equips repartits en 4 categories, xiquets, tercera, segona i primera, més de 160 jugadors i jugadores entre 5 anys i 58. A més, el I Circuit ha comptat amb la participació de jugadors professionals de pilota com Sacha i Conillet d'Orba, Giner de Murla, Miravalles del Genovés, Ricard i Seve de Castelló de la Ribera, entre altres.

Un èxit de participació i d'implicació per part dels diferents clubs que ja esperen amb ganes l'organització del II Circuit Intercomarcal de Màdel.

6. Futur de la modalitat

Com diria Víctor Iñúrrria, primer president de la FPV, el futur del màdel serà el que el món de la pilota desitge. Són molts els clubs que utilitzen el màdel com un recurs més per a practicar la pilota i, gràcies a aquesta modalitat, molts aficionats nouvinguts coneixen la resta de modalitats.

Per aquest motiu, com a creadors de la modalitat plantejarem que es reconega com una nova modalitat per la Federació de Pilota Valenciana dins de les variants de pilota grossa (tampoc reconegudes oficialment per la Federació), ja que pensem que aquest reconeixement serà molt positiu per a la pilota.

Tot plegat, es presenta en l'horitzó una disjuntiva: integrar-se en la resta de modalitats de la pilota o encetar un camí en solitari. A nosaltres ens agradaria i pensem que seria el més idoni el reconeixement oficial federatiu. En cas contrari, la pilota valenciana perdrà una bona possibilitat de promoció entre amplis sectors de la població. En aquest escenari, el màdel seguirà un camí de manera independent com a nou esport i a partir del II Circuit Intercomarcal i amb multitud de possibles activitats per a promocionar-lo continuarà adquirint popularitat.

Figura 3: Torneig de Màdel de Castelló de la Ribera. Fotografia: madelpilota.com.

7. Referències

- Agulló, V., i Congost, J. (2019). “La pilota grossa”. Dénia: IECMA.
- Madelpilota.com. [en línia]. <<http://www.madelpilota.com>> [consultat el 05/09/17].
- PilotaViu. Reglament oficial de màdel [en línia]. <<http://www.pilotaviu.com>> [consultat el 03/09/17].
- Sentandreu, R. (2016). “El màdel”. En J. Remohí, *Pádel. Lo esencial. Nivel iniciación y medio*. València: Dato Variable SL.

La promoció de la dona

Begoña Castillo Alonso i Miguel Juan Fabra

Federació de Pilota Valenciana

ÍNDIX

1. INTRODUCCIÓ	146
2. CONTEXTUALITZACIÓ DE LA FEDERACIÓ DE PILOTA VALENCIANA	146
3. EVOLUCIÓ I PARTICIPACIÓ DE LA DONA EN L'ESPORT DE LA PILOTA VALENCIANA	147
3.1. Competicions de raspall de clubs	148
3.2. Competicions de <i>one wall</i> de clubs	148
3.3. Competicions de galotxa de clubs	148
3.4. Competicions de tecnificació femenines	149
3.5. Campionats femenins dels JECV	149
3.6. Projecte educatiu: Pilota a l'escola	150
3.7. Competicions internacionals femenines	151
3.8. Dia de la Dona	151
4. PROJECTES FUTURS EN L'ÀMBIT FEMENÍ	151
5. CONCLUSIONS	152
6. BIBLIOGRAFIA	152

1. INTRODUCCIÓ

A través d'aquesta comunicació es pretén donar a conèixer les accions desenvolupades per part de la Federació de Pilota Valenciana per a promocionar l'esport de la pilota valenciana entre les dones i valorar la situació actual de la dona en aquest esport.

Durant el segle XX, la presència de la dona en l'esport ha augmentat igual que en els altres àmbits de la vida social i laboral, i així ha passat del 17 % de pràctica el 1980 al 27 % el 2000. Aquest increment continua sent una realitat en ple segle XXI, després d'una dècada d'estabilitat, com demostren les dades dels estudis d'hàbits esportius a Espanya 2010 i 2015, ja que en aquests 5 anys s'ha produït un augment de pràctica d'esport de les dones fins al 47,5 %, un ascens del 16,5 % respecte del 2010. Aquest increment és superior al que s'ha registrat en l'activitat esportiva dels homes, que ha passat del 49 % del 2010 al 59,8 % del 2015. Per contra, les dones practiquen en un percentatge menor més d'un esport, el 73,6 % de les dones pel 83,4 % dels homes. Per tant, la pràctica esportiva de les dones és inferior a la dels homes, però s'incrementa a un ritme superior, de manera que disminueix la diferència entre la pràctica d'homes i dones fins a un 12 %, dada molt inferior al 18 % que es registrava el 2010 (García Ferrando i Llopis, 2010; i Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, 2015).

A pesar d'aquestes dades, la pilota valenciana es troba molt lluny de registrar una pràctica equitativa entre homes i dones igual que en senderisme o muntanyisme, o fins i tot superior com en esports com ara gimnàstica o natació i, actualment, a pesar dels augments constants i considerables de la seua pràctica per part de les dones, encara hi ha unes grans diferències com en altres esports com futbol 11 i 7.

2. CONTEXTUALITZACIÓ DE LA FEDERACIÓ DE PILOTA VALENCIANA

La Federació de Pilota Valenciana (FPV) es va crear l'any 1995 en deslligar-se de l'estatal i es tracta d'una associació privada sense ànim de lucre, amb personalitat jurídica i capacitat per a obrar. La finalitat prioritària d'aquesta és la promoció, tutela, organització i control de les modalitats i especialitats esportives que tenen adscrites, dins del territori de la Comunitat Valenciana.

Entre les modalitats de joc indirecte i directe, competència de la FPV, les principals modalitats de pràctica de la dona són raspall, *one wall*, frontó valència i galotxa.

3. EVOLUCIÓ I PARTICIPACIÓ DE LA DONA EN L'ESPORT DE LA PILOTA VALENCIANA

La participació de la dona en competicions de la FPV exclusivament per a dones es va iniciar l'any 2006 amb el programa “Pilota a l'escola”, mentre que la primera competició femenina de clubs es va crear el 2007, i així anteriorment havien de competir amb xics en competicions mixtes. Al seu torn, l'any 2010, amb motiu de l'europeu disputat a València es va iniciar la seua participació en competicions internacionals.

Actualment, i després d'onze anys, en el present 2017 les dones pilotaris competiran en un total de 18 competicions femenines oficials (8 de clubs, 3 de jocs esportius de la Comunitat Valenciana [JECV], 2 d'internacionals, 4 de tecnificació i pilota a l'escola), que sumen un total de 474 equips, a falta dels JECV de *one wall*, i sense comptar “Pilota a l'escola” ni les competicions internacionals, com s'observa en la figura 1. La FPV té un total de 132 llicències femenines, com s'observa en la figura 2, de les quals 124 són jugadores i 8 tècniques, a més de les diferents xiquetes que competeixen en els JECV amb la llicència corresponent dels JECV, les quals formen part de 41 escoles, on destaquen les 175 xiquetes que competeixen en els JECV de raspall.

D'altra banda, cal destacar el programa “Pilota a l'escola” que ha resultat clau per a promocionar la pilota valenciana, que ha acompanyat l'evolució de la dona en aquests 11 anys i ha permés que més de 39.000 xiques hagen conegut el joc de pilota valenciana en les 1.942 sessions organitzades per la FPV amb la col·laboració de la Generalitat.

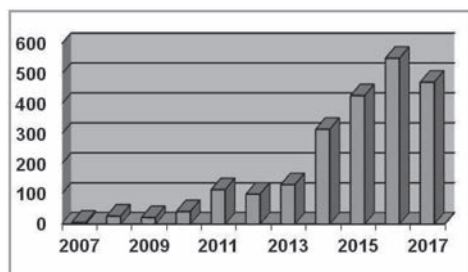

Figura 1. Equips per temporada.

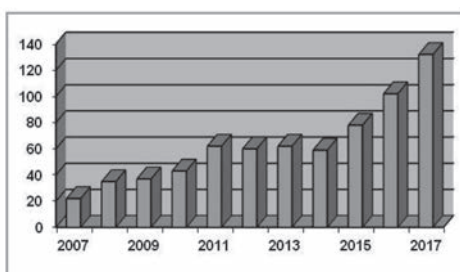

Figura 2. Evolució de llicències femenines.

3.1. Competicions de raspall de clubs

El raspall és la principal modalitat practicada pels equips femenins dels clubs de pilota valenciana, amb 4 competicions i un total de 116 equips. L'evolució, com es reflecteix en la figura 3, ha sigut constant des de l'any 2007, any en què van participar 6 equips en l'Autonòmic de Raspall Trios, i es va crear l'any següent la competició en l'Autonòmic de Raspall Parelles, mentre que la competició individual es va iniciar l'any 2011 amb 41 participants. Finalment, la Supercopa va nàixer l'any 2014, i enfronta els equips guanyadors dels campionats autonòmics de raspall trios i parelles.

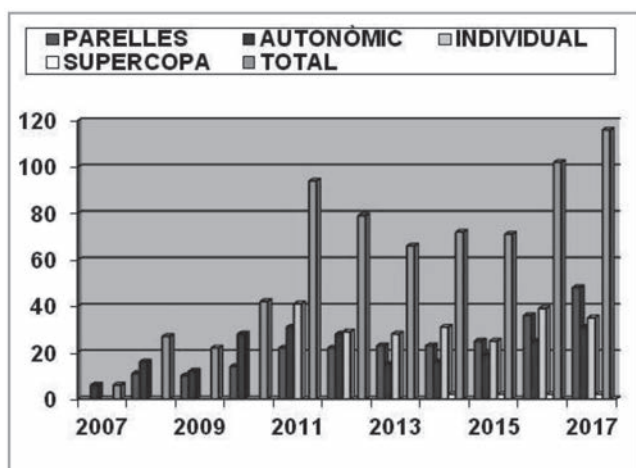

Figura 3. Evolució d'equips femenins en raspall.

3.2. Competicions de *one wall* de clubs

En la modalitat de *one wall*, les competicions femenines en l'àmbit de clubs es van iniciar l'any 2011 amb 21 participants. El nombre de participants s'ha mantingut constant i ha arribat als 25 de la temporada 2016-2017, en la qual s'ha iniciat la competició per parelles, per a combatre el descens en la participació que es va produir en l'individual de 2015. La competició en aquesta modalitat es va iniciar després de la celebració de l'EuroPilota 2010 a la Comunitat Valenciana.

3.3. Competicions de galotxa de clubs

Les competicions de galotxa femenines van sorgir l'any 2016 per a atendre una demanda dels equips femenins dels clubs de pilota valenciana i de les dones que

participaven en les categories masculines. Es tracta d'una nova mesura de la FPV per a promocionar la pilota valenciana entre el col·lectiu femení. En aquesta temporada 2017 s'ha doblat l'oferta, ja que l'Autonòmic de Galotxa El Corte Inglés també ha comptat amb categoria femenina, amb 7 equips i 31 jugadores, mentre que l'Edicom ha mantingut els 8 equips del primer campionat de galotxa de clubs femenins.

3.4. Competicions de tecnificació femenines

Un nou pas en l'expansió de la dona en l'esport de la pilota valenciana es va produir l'any 2015 amb la creació de la primera competició de tecnificació femenina.

La primera edició dels Individuals Sub-18 i Sub-23 de Raspall, competició que dona la condició d'esportista d'elit, va comptar amb 8 jugadores en cada una de les categories. L'any següent van nàixer dues competicions més de tecnificació, el Circuit Sub-18 i el Circuit Sub-23 de Raspall, fet que permet equiparar les dones amb els homes. Un nou pas serà la creació d'una escola de tecnificació femenina, complementària als entrenaments de les jugadores en els seus clubs, i que permetta un perfeccionament del seu nivell i de les seues qualitats tècniques i físiques.

Figura 4. Final Edicom Galotxa. **Figura 5.** Final Circuit Femení Sub-23.

3.5. Campionats femenins dels JECV

Les escoles de pilota valenciana són el motor de l'activitat esportiva, ja que ací s'inicia la pràctica esportiva dels més menuts i es fomenta la pràctica de la pilota valenciana. En l'actualitat hi ha 41 escoles amb representació femenina en les competicions dels JECV de les 115 existents, per tant, un 36 % d'aquestes participen tant en modalitats masculines com femenines.

L'inici de les competicions femenines dels JECV, com s'indica en la figura 7, se situa l'any 2013, quan en la modalitat de *one wall* van competir 47 xiquetes de 16 escoles, mentre que en l'última edició de 2016 han participat 109 xiquetes. En raspall l'evolució encara és més notòria, i ha passat de les 80 xiquetes de 21 escoles del 2014 a les 175 xiquetes de 41 escoles del 2017, és a dir, quasi s'ha doblat el nombre d'escoles participants, mentre que el nombre de jugadores s'ha incrementat un 119 %.

En definitiva, les accions de promoció i divulgació de la pilota valenciana sobre la base són les més rellevants, com es reflecteix en l'evolució de les participants de la temporada 2013-2014 a la 2016-2017, que passa de 193 a 440. A més, les xiquetes també poden competir de forma mixta en les altres competicions dels JECV, com també participen en les trobades de prebenjamins organitzades per la FPV.

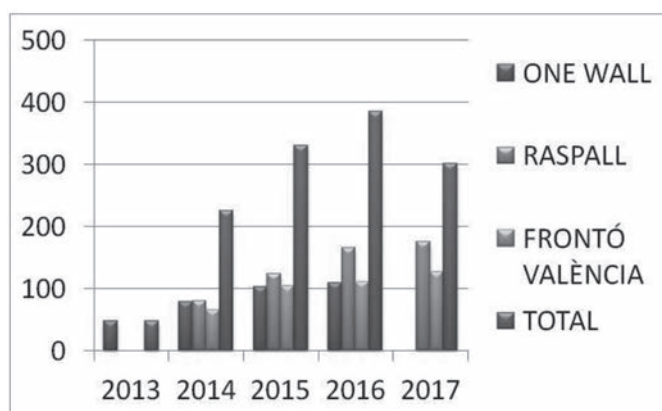

Figura 6. Evolució de la participació femenina en els JECV.

3.6. Projecte educatiu: “Pilota a l’escola”

El programa d'innovació educativa “Pilota a l’escola” es va iniciar l'any 2005 amb el suport de la Generalitat Valenciana. En l'edició de 2016-2017 es van dur a terme un total de 385 sessions, dada molt superior a les 43 sessions del curs 2006-2007. A més, en aquesta edició s'ha substituït la competició posterior a les sessions del programa per la realització de cinc trobades amistoses en què han participat un total de 669 xiquetes.

3.7. Competicions internacionals femenines

La selecció absoluta femenina competirà en el IX Campionat del Món de Pilota a Mà –Colòmbia 2017, que es disputarà del 17 al 27 de novembre d’aquest any. Les jugadores, campiones vigents d’Europa i subcampiones del món, competiran només en la modalitat de *one wall* a Colòmbia.

Pel que fa a les seleccions inferiors, la seua participació en competicions internacionals es va iniciar l’any 2013 amb motiu del I Eurojove-Ciney (Bèlgica). Des d’aquesta edició, les jugadores han progressat fins a acaparar quasi completament el medaller en l’Eurojove de Tavernes Blanques, on s’han proclamat campiones de Joc Internacional Sub-19, Raspall Sub-19 i One Wall Sub-17. A més, de subcampiones en One Wall Sub-17 i One Wall Sub-15.

3.8. Dia de la Dona

L’última iniciativa impulsada des de la FPV és el Dia de la Dona, que aquest 2017 ha viscut la primera edició. Aquest esdeveniment ha tingut com a objectiu principal augmentar la visibilitat de la dona, i s’hi ha pogut presenciar la primera partida mixta de raspall de la història amb jugadors professionals masculins i les millors jugadores femenines del moment, que han omplit el trinquet de Pelayo com en les grans ocasions.

4. PROJECTES FUTURS EN L’ÀMBIT FEMENÍ

Els principals objectius dels projectes de futur en l’àmbit femení són els següents:

- Continuar l’expansió de la participació femenina en l’esport de la pilota valenciana, amb unes oportunitats d’accés equitatives en la pràctica a les que tenen els homes, ja que com recopilen Moreno, Sicilia, Martínez i Alonso (2008), en un gran nombre de casos les dones en tenen menys.
- Promocionar tant la participació femenina en les competicions individuals dels JECV com en les competicions mixtes individual i per equips dels JECV, i deixar l’elecció de la participació en les seues mans, ja que segons la seua destresa i caràcter preferiran participar en una competició o una altra (Nicholls, 1984).

- Combatre els principals factors causants de l'abandonament de la pràctica esportiva com ara falta de temps, estudis i avorriment (Palou, Ponseti, Gili, Borràs i Vidal, 2005), així com la síndrome de *burnout* (García-Parra, González i Garcés de los Fayos, 2016).
- Potenciar la visió recreativa de la pilota a través de trobades i jornades de competició recreativa tant en xiquetes com en dones.
- Augmentar el nombre d'escoles de pilota amb alumnes i promocionar especialment les àrees geogràfiques amb més falta de jugadores.
- Crear una escola de tecnificació femenina, que permeta comptabilitzar els entrenaments de les xiquetes amb els dels seus clubs.

5. CONCLUSIONS

Les principals conclusions que en podem extraure són les següents:

- La participació de la dona en competicions femenines és ascendent, i passa d'una competició exclusiva femenina l'any 2005 a 18 competicions amb participació completa per part de les dones en la temporada 2017.
- Les modalitats practicades per les dones estan en una evolució constant, ja que l'any 2010 es van iniciar les competicions en la modalitat de *one wall*, mentre que el 2014 en frontó valencià, el 2016 en galotxa i el 2017 en joc internacional.
- L'expansió de la dona en el seu camí per a equiparar-se amb la participació masculina es reflecteix en el fet que, a més d'existir competicions de clubs femenins, també s'han creat competicions de la Selecció (2010), de JECV (2013) i de Tecnificació (2015).

6. BIBLIOGRAFÍA

- García Ferrando, M., i Llopis, R. (2011). *Ideal democrático y bienestar social. Encuesta sobre los hábitos deportivos en España 2010*. Madrid: Consejo Superior de Deportes i Centro de Investigaciones Sociológicas.

- García-Parra, N.; González, J., i Garcés de los Fayos, E. J. (2016). “Estado actual del estudio del síndrome de *burnout* en el deporte”. *Cuadernos de Psicología del Deporte*, 16 (2), p. 21-28.
- MECD (2015). “Encuesta de hábitos deportivos en España”. Madrid: MECD.
- Moreno, J. A.; Sicilia, A.; Martínez, C., i Alonso, N. (2008). “Coeducación y climas de aprendizaje en educación física. Aportaciones desde la teoría de metas de logro”. *International Journal of Sport Science*, 4 (11), p. 42-64.
- Nicholls, J. G. (1984). “Achievement motivation: conceptions of ability, subjective experience, task choice and performance”. *Psychological Review*, 91, p. 328-346.
- Palou, P.; Ponseti, X.; Gili, M., Borràs, P. A., i Vidal, J. “Motivos para el inicio, mantenimiento y abandono de la práctica deportiva de los preadolescentes de la isla de Mallorca”. *Apunts. Educación Física y Deportes*, 3 (81), p. 5-11.

Proposta d'un pla estratègic per a la comunicació i màrqueting per a la fundació

Guillermo Sanahuja Peris

Doctor en Ciències de la Comunicació

Universitat Jaume I

COM AUGMENTAR LA VISIBILITAT DE LA PILOTA I MILLORAR-NE LA IMATGE?

INTRODUCCIÓ

La jornada tècnica “La comunicació i el màrqueting en la pilota valenciana”, de la Càtedra de Pilota, va deixar clar a Borriana la importància que pot tindre la comunicació per al futur de l’esport valencià. Allò que no es veu no existeix, i possiblement la pilota valenciana ha tingut durant molts anys un espill en el qual només s’han mirat els protagonistes de la pilota.

En les conclusions de la jornada es plantejaven deu reptes específics i es posava a la taula la necessitat de diferents eines de gestió per tal d’assolir els diferents reptes per a curt termini o mitjà termini. Un pla estratègic de comunicació per la pilota valenciana n’era una. A continuació descrivim el concepte, el desenvolupament i la possible aplicació d’un pla estratègic.

SITUACIÓ

L’esport de la pilota no ha acabat mai de comptar amb un espai propi en els mitjans de comunicació. Tal com va concloure Tona Català en la jornada tècnica esmentada, “la manca de la creença als mitjans de comunicació de veure la pilota valenciana com un esport nacional ha fet que aquesta quede relegada a continguts de seccions especials o, simplement, a dies puntuals”. Els diferents periodistes que cobreixen la informació de la pilota acorden que la visibilitat de la pilota en els mitjans depén més de la predisposició que de l’interés de l’editor o del cap de secció. A pesar de tot, hui la pilota té espais regulars en la premsa escrita amb pàgines diàries en *Levante-EMV*, *Las Provincias* o *Superdeporte* i gaudeix del naixement d’una nova revista periòdica com *Ferida*.

En la ràdio són les emissores locals les que recullen el bot de la pilota a les ones. Cal destacar la figura d’Aureli López amb el seu *Cavallers, va de bo* i el també nou *El joc del poble*. En la xarxa, *Pilota Veu* és l’únic mitjà que segueix la pilota cada dia, més enllà dels comentaris i notícies que es reflecteixen en les xarxes socials.

La televisió és un cas a banda. Hui només es pot veure pilota en la televisió amb les retransmissions de partides en Levante TV i Mediterráneo TV. L'aparició de la nova À Punt els pròxims mesos és l'esperança per a obrir finestra al món de la pilota valenciana. Com diu Tona Català, "l'objectiu més important en la nova televisió valenciana ha de ser el de normalitzar la pilota valenciana entre els valencians. La necessitat per atraure nous aficionats i, sobretot, nous patrocinadors, parteix de la normalització de la pilota com un esport nacional, i que deixe d'estar en les seccions de folklore, tal com ocorria abans en el mitjà de comunicació valencià". Des de la jornada es proposava "la presència de l'esport valencià en màxima audiència en moments puntuals i l'aparició d'una notícia en cada bloc informatiu de la futura RTVV".

A més de la cobertura quantitativa que rep la pilota, caldria aprofundir en el tractament qualitatiu dels mitjans de comunicació, que ajuden a configurar la percepció que l'opinió pública i, per tant, els valencians, tenim del nostre esport. Aquest és moltes vegades un tractament folklòric, en ocasions en seccions fora de l'esport, que fa posicionar la pilota en un lloc diferent en la ment del lector, i en perjudica la imatge, i per tant, el futur d'aquesta. Si es reconeix que no es disposa actualment d'un diagnòstic sociològic precís i rigorós de la percepció de la pilota valenciana per part de la ciutadania –i aprofitant aquesta finestra per a suggerir-ne la necessitat– ens podem aventurar a afirmar que segons unes bàsiques observacions exploratòries, part de la població veu la pilota amb prejudicis i estigmes, i la valora com un esport masculista, ranci o tèrbol, ancorat al passat i clandestí.

Obrir la pilota als públics menys pròxims, aconseguir major cobertura i millor tractament per part dels mitjans i transformar les percepcions o imatges que els diferents públics tenen sobre la pilota són reptes majúsculs, però també ineludibles si volem parlar de "futur" del nostre esport. Un pla estratègic d'imatge i comunicació pot ajudar a assolir aquest gran repte que es juga a la canxa de l'opinió pública.

MARC TEÒRIC

En l'àmbit de la comunicació corporativa han sigut nombrosos els autors que han proposat models de gestió estratègica de la comunicació corporativa. Només

esmentant-ne algun dels més reconeguts, Sanz de la Tajada, en *Integración de la identidad y la imagen de la empresa* (2002), presenta un model de planificació de la imatge de l'empresa; Capriotti, en *Branding corporativo* (2009), fa el mateix amb la seua proposta de pla estratègic d'identitat corporativa; Villafañe, en *Gestión profesional de la imagen corporativa* (1999), planteja el MAGICO o manual de gestió d'imatge i comunicació.

Independentment de la denominació que adopte i dels matisos que incorpore, qualsevol model de planificació estratègica de la comunicació i imatge corporativa suposa “una declaración expresa de la política comunicativa de una organización, ya que contiene desde la estrategia plurianual de imagen fijada como reflejo de una determinada identidad hasta su concreción en los ámbitos de comunicación que han de ejecutar esta estrategia, pasando por el diseño orgánico y funcional del propio departamento de comunicación de la organización. El modelo contiene, además, el aparato normativo que regula cómo tiene que ser la praxis comunicativa, desde el punto de vista conceptual, formal y funcional para conseguir transmitir una imagen homogénea a través de su comunicación” (Villafañe, 1999: 57).

De fet, les seues funcions han de ser:

- Formalitzar la política de comunicació i imatge de l'organització durant un període.
- Consolidar un estil propi de comunicació per a identificar i diferenciar l'organització.
- Esquematitzar l'organització de la comunicació.

DESENVOLUPAMENT DEL PLA

Queda clar, per tant, en aquesta rapidíssima revisió teòrica que la missió global d'un pla estratègic d'imatge i comunicació és estructurar la comunicació per tal d'aconseguir una imatge positiva basada en una identitat definida i compartida.

Però, i com ho fem en la pilota valenciana? Abans d'anar a la descripció, convé recordar algunes de les qüestions cabdals que es van concloure a Borriana i que són, vertaderament, el marc on s'ha d'inserir el pla:

#Oportunitat: ara –amb el naixement d’una fundació i amb el renaixement de RTVV– és el moment idoni per a repensar la pilota valenciana, per a construir un nou model del nostre esport que siga sostenible i que siga, vertaderament, el model de la pilota en la societat de la informació, en la societat del segle XXI.

#Transformació: la pilota professional ha de començar un procés transformador. Serà sostenible i atractiva per a patrocinadors en la mesura que siga capaç d’atraure vetes de mercat no presents en el trinquet.

#Visibilitat: hem de transcendir la mateixa gent de la pilota. Els nostres pilotaris, que ara són uns i unes joves preparades, sanes, sacrificades, solidàries, han de ser models a seguir. Han de ser influenciadors.

#Relat: la pilota necessita un relat. Ara mateix seguim sense saber on anem. Vivim pendents d’uns diaris que no llegim quan tenim unes eines molt més potents per a fer arribar el nostre missatge.

#Digital: necessitat de buscar un públic, ni tan sols perdut. Un públic que no hem tingut mai. Es pot dir que allò que no es troba a la xarxa no existeix.

#RTVV: es reclamen retransmissions en directe, en una bona franja horària i amb una periodicitat rutinària; una notícia en cada informatiu; es reclama un programa setmanal modern. A més, cal difondre un contingut audiovisual de la pilota en uns canals *transmèdia* (mitjans digitals, xarxes socials, dispositius mòbils, etc.) i, ací sí, RTVV –ara À Punt– podrà ser el gran productor i contenidor de la pilota valenciana.

Amb tot aquest recorregut, es planteja –per fi i de manera sintètica– la resposta a cinc grans preguntes per a explicar i comprendre la utilitat i el desenvolupament d’un pla estratègic d’imatge i comunicació.

Què és un pla estratègic d’imatge i comunicació?

El pla estratègic d’imatge i comunicació seria l’eina que vehicularia el relat de la pilota per als pròxims anys. La “pilota valenciana” com a concepte o com a territori transcendeix les estructures òbvies i subjectes com ara federació, clubs, empresa o jugadors. És una marca. Tan simple com això. Per tant, cal un progra-

ma que ordene i fixe la promesa de l'experiència²⁰ (Hatch i Schultz, 2010) de la pilota valenciana, que gestione de manera “conjunta” la imatge de la pilota.

L'elaboració del pla consisteix a definir la identitat (els atributs i el posicionament), els eixos de comunicació, les estratègies de comunicació que cal emprar, la generació de continguts per tal de generar interès i el mapa de públic als quals ens dirigim (Villafañe, 1999). El pla, en definitiva, és l'eina que dota de coherència, ordre i eficiència la gestió de la marca “pilota valenciana”.

Per què és necessari?

Al llarg d'aquest document ja s'han manifestat nombroses raons per a elaborar aquest pla. En qualsevol cas, s'enumeren a continuació els principals objectius que cal assolir:

- Establir una eina que fixe la identitat i els atributs de la pilota.
- Coordinar, unificar i guiar el relat de la pilota en el temps.
- Associar la imatge de la pilota a la modernitat.
- Trencar els estigmes associats a la pilota.
- Emprar un llenguatge i un estil de comunicació actuals.
- Conquerir temps, espais i jerarquia en els mitjans.
- Botar la pilota digitalment.
- “Audiovisualitzar” la pilota.
- Convertir els jugadors en referents esportius.

Qui l'ha de desenvolupar?

Com es deia en línies anteriors, hi ha diferents agents, col·lectius o subjectes que formen part de la gran família de la pilota. Tots emeten missatges (comunicatius o conductuals) i participen, per tant, en la configuració pública de la imatge de la pilota. Però, qui hauria de ser organització que impulsara un pla estratègic per tal d'aconseguir més notorietat i millor imatge? Al setembre de 2017, i segons

20 Més enllà de la concepció primigènia de la “marca” com a signe distintiu que diferencia uns productes d'uns altres, hui es concep com la “promesa d'una experiència”. És a dir, com la garantia que el contacte amb la marca amb diferents possibles punts t'aportarà una determinada experiència.

les notícies aparegudes en els mitjans, és imminent la creació d'una "fundació" de la pilota valenciana –promoguda per diferents administracions públiques– que treballarà per promocionar la pilota i per regular el món professional. Així, es considera que aquesta fundació seria l'agent idoni per a impulsar el desenvolupament i l'aplicació de l'eina.

Com es desenvolupa?

Habitualment, aquests plans es desenvolupen de forma conjunta entre la mateixa organització que encarrega el treball i una consultora o agència especialitzada. En aquest cas concret hem recomanat l'impuls des de la Fundació, però com que la pilota valenciana no és una organització sinó un esport o una marca o un territori, seria idoni que aquesta organització creara una comissió de tècnics especialitzats en representació dels seus patrons per tal d'elaborar el pla. La concepció, redacció i aplicació sol durar molts mesos, però la vigència sol ser de cinc anys, que amb revisions i adaptacions pertinents es pot ampliar a dècades.

Quan és el moment?

El moment és ara. Amb la constitució de la Fundació i la celebració del congrés hi ha una gran oportunitat per a encetar una nova etapa, per a aplicar noves fórmules i per a reescriure el mot *pilota* i l'adjectiu *valenciana*.

CONCLUSIONS

Probablement, el món de la pilota quasi mai s'havia preocupat de compartir el tresor del seu joc entre els públics menys habituals als trinquets o entre les marques patrocinadores. Ara, dins de la societat de la informació i d'una desmesurada oferta d'espectacles esportius, resulta imprescindible crear una estratègia de comunicació per al concepte *pilota valenciana*.

Es planteja, per tant, l'elaboració d'un pla estratègic d'imatge i comunicació impulsat per la nova fundació, com a eina que ordene i regule la identitat i els missatges que cal emetre, que unifique i guie el relat positiu de la pilota valenciana durant la pròxima dècada, per tal d'aconseguir que el nostre esport penetre en sectors de la població que encara desconeixen la singularitat i la bellesa del joc, i guanyar espais i minuts en els mitjans de comunicació, especialment en l'àmbit digital i en la renaixent plataforma multimèdia À Punt. Només així es podrà

atraure l'atenció dels valencians i valencianes cap al conjunt del nostre esport i, posteriorment, l'interés de les marques patrocinadores. Com dues cares de la mateixa moneda.

BIBLIOGRAFIA

- Capriotti Peri, P. (2009). *'Branding' corporativo: fundamentos para la gestión estratégica de la identidad corporativa*. Santiago de Chile: Libros de Empresa.
- Hatch, M. J., i Schultz, M. (2010) *Esencia de marca*. Madrid: LID Editorial.
- Sanahuja, G., i Granell, V. (2016). *Jornada Tècnica "La comunicació i el màrqueting a la pilota valenciana". Conclusions*. Càtedra de la Pilota de la Universitat de València.
- Sanz de la Tajada, L. A. (2002). *Integración de la identidad y la imagen de la empresa*. Madrid: ESIC Editorial.
- Villafañe, J. (1999). *La gestión profesional de la imagen corporativa*. Madrid: Pirámide.

**Proposta d'un programa de patrocini per a
la pilota professional**

Guillermo Sanahuja Peris

Doctor en Ciències de la Comunicació

Universitat Jaume I

COM CAPTAR MÉS INGRESSOS PUBLICITARIS PER A LA PILOTA?

INTRODUCCIÓ

La jornada tècnica “La comunicació i el màrqueting en la pilota valenciana”, de la Càtedra de Pilota, va deixar clar a Borriana la necessitat d’aconseguir el suport a la pilota per part d’empreses privades i marques comercials. Només amb la implicació d’agents privats poden ser viables les competicions de caràcter professional tant en escala i corda com en raspall.

A les conclusions de la jornada es plantejaven deu reptes específics i es posava a la taula la necessitat de diferents eines de gestió per tal d’assolir els diferents reptes per a curt termini o mitjà termini. Un programa de patrocini per a la pilota valenciana professional n’era una.

SITUACIÓ

A partir de les conclusions exposades de la jornada tècnica, s’extrau que la situació actual del model de negoci de la pilota valenciana ha quedat caduc. En l’actualitat només hi ha un 20 % de les travesses que hi havia fa uns anys i l’ingrés per assistència als trinquets també ha baixat de manera considerable. Les aportacions per patrocini són notablement inferiors a les de l’època precrisi. Al seu torn, les institucions públiques han agafat el guant per a mantindre la pilota valenciana, però el futur ha de passar per l’obtenció de fons privats, i sobretot, la creació d’un model de negoci que puga mantindre l’esport de la pilota.

Mentrestant, hui hi ha una vertadera oportunitat per a captar patrocinadors, sempre que, òbviament, hi haja una promoció correcta, una notable visibilitat en els mitjans i una percepció positiva per part de l’opinió pública. Només així es pot atraure l’atenció dels valencians i valencianes cap al conjunt del nostre esport i, posteriorment, l’interés de les marques patrocinadores. Com dues cares de la mateixa moneda.

MARC TEÒRIC

Els ponts entre empresa i esport són cada vegada més nombrosos. Les últimes tendències en recursos humans fan per traslladar la capacitat de lideratge d’un

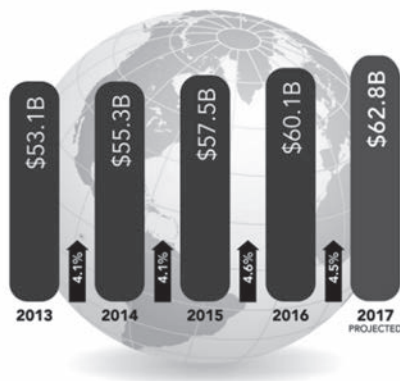
vestidor a les sales de reunions, a portar l'esperit de sacrifici d'un fondista en la carrera d'un professional. No obstant això, tradicionalment el principal llaç entre empresa i esport ha sigut i continua sent el patrocini.

Els orígens es remunten al món clàssic, en què era habitual que mercaders grecs col·laboraren econòmicament amb els atletes amb l'ànim de forjar vincles i augmentar les seues relacions comercials (Campos López, 1997). Segles més tard, i des de la segona revolució industrial, el patrocini modern ha estat creixent paral·lelament a la implantació i el desenvolupament de la publicitat i la comunicació organitzacional. De fet, en poc més d'un segle, el patrocini esportiu ha protagonitzat un viatge apassionant que l'ha transportat de les concepcions més bàsiques d'exposició d'una marca a sofisticades estratègies de generació de continguts i una relació amb diferents públics. Els últims anys, el declivi de la publicitat convencional, la saturació d'audiències o la vida multipantalla ha convidat moltes empreses a redistribuir la seua inversió en mitjans i a apostar per fórmules de comunicació amb els seus públics basades en l'experiència i la conversa. D'aquesta manera, el patrocini com a vehicle de comunicació per a organitzacions s'ha hagut de reinventar i, per això, hui és una tendència global que creix d'any en any.

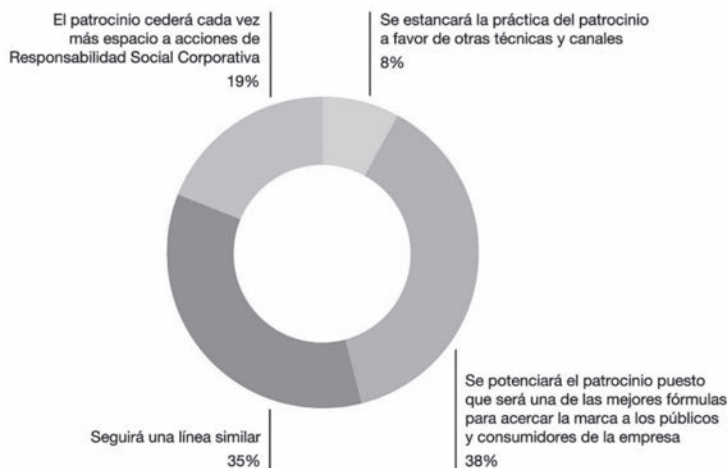
En aquest sentit, el patrocini –esportiu o no– sobrepassa els límits d'una eina o tècnica de comunicació per a convertir-se en una manifestació de la personalitat de la marca. Igual que hi ha persones que tenen predilecció per l'art, l'handbol o un festival de música, hi ha marques que tenen predilecció per aquests temes i en aquest context –l'art, l'handbol o un festival de música– és on comparteixen un territori amb un públic determinat que li permet entaular una conversa o aconseguir, com a mínim, una visibilitat i una identificació. Al voltant del fenomen cultural o esportiu sorgeixen nombroses accions comunicatives –conegudes com a *activació*– que pretenen generar el contingut que servisca d'enllaç entre patrocinat i públics. *Branded content*, *storytelling* o esdeveniments en són alguns.

Diferents propietats esportives com ara clubs, federacions, competicions, esdeveniments, esportistes d'un gran nombre de disciplines poden ser el millor soci perquè grans empreses multinacionals i també pimes aconseguisquen els seus objectius comunicatius, des d'àmbits locals fins a fites internacionals. Per a tancar aquest marc teòric, una xifra i una previsió per a delimitar la importància

del patrocini. La xifra: la consultora IEG (2017) va estimar que la inversió mundial en patrocini el 2017 seria de 62,7 milions de dòlars. Un 4,5 % més que l'any anterior.

La previsió: en el “I estudio sobre el estado del patrocinio en España” es considera que en els pròxims cinc anys:

Així, tot apunta que els pròxims anys el patrocini serà una eina de comunicació bàsica per les empreses a l'hora de promocionar-se. Un “programa de patrocini” pot ajudar a assolir aquest gran desafiament que es juga als despatxos de les grans empreses i en què competeixen tots els esports, totes les propostes culturals, amb equips professionals, experiència i rigor. Hi juguem?

DESENVOLUPAMENT DEL PROGRAMA

Queda clar, per tant, en aquesta breu revisió teòrica que l'esport pot ser el millor soci perquè grans empreses aconseguisquen els seus objectius comunicatius i que, al mateix temps, les propietats esportives han de ser capaces de respondre a les necessitats de les marques si volen sobreviure en el “mercat”.

I com ho fem en la pilota valenciana? Com podem captar més fons per a la pilota? Probablement, és la pregunta del milió. Aquesta comunicació no dona una resposta exacta –ja ens agradaria– però sí que dona alguns camins segurs pels quals transitar amb la descripció del programa de patrocinis. Abans de tractar-lo, convé recordar algunes de les qüestions sobre aquest tema que es van concloure a Borriana i que són el marc on el que hi ha s'insereix en el “programa”:

#Valorar la identitat de la pilota: es diu en màrqueting que hi ha alguna cosa millor que ser el millor: ser únic. Cal repetir les vegades que calga que la pilota valenciana és un esport singular i únic i, per tant, desitjable per a les marques.

#Ser un suport publicitari i de negoci eficaç: ser capaços d'aportar la notorietat, el posicionament, la imatge o les vendes que persegueixen els patrocinadors en qualsevol inversió publicitària o de negoci, és a dir, assegurar un retorn per a ells. Demanar només “ajuda” no funciona. També és una qüestió d'actitud.

#Parlar l'idioma de les marques: la pilota ha de saber parlar l'idioma del màrqueting per a atendre les necessitats de les empreses patrocinadores. Cal donar un servei professional per a les empreses. Cal transformar “demanar” per “proposar un servei”.

#Possibilitat de gestionar de manera unitària: no és habitual a Europa que una competició esportiva es pugui gestionar de manera conjunta en els vessants d'estratègia, comercialització i retransmissió. Les circumstàncies especials de la pilota (geografia i proximitat dels agents) ho fan possible. I és un gran avantatge.

Amb tot aquest recorregut, es planteja –per fi i de manera sintètica– la resposta a cinc grans preguntes per a explicar i comprendre la utilitat i el desenvolupament d'un “programa de patrocinis”.

Què és un “programa de patrocini”?

El “programa de patrocini” seria l’eina que definiria quines són les categories de patrocini, les prestacions que inclou i els imports de cada una. En aquest cas, es considera que tenint en compte la urgència, la prioritat i, per tant, l’àmbit d’actuació del programa seria el món professional. Els passos per a elaborar-lo no són complexos, però exigeixen un estudi previ, una estructuració i una visió de futur. Barrejant les propostes de Campos (1997) i Skildum-Reid i Grey (2012) ens trobem els passos següents en l’elaboració del programa:

- Quantificació de la presència en els mitjans de comunicació (tradicionals i digitals) i equivalència en valor publicitari del teu “producte” esportiu (*return on investment* o ROI).
- Coneixement quantitatiu i qualitatiu del teu “fan”.
- Anàlisi de totes les possibles prestacions publicitàries: suports visuals a les canxes de joc, indumentàries, mitjans propis, esdeveniments paral·lels, hospitalitat, etc.
- Configuració de paquets publicitaris o programes de patrocini jerarquitzats en funció de les competicions, prestacions i clients potencials que tens al teu voltant socioeconòmic. En aquest sentit, és determinant el “dibuix” previ d’una piràmide de patrocinadors.
- Identificació de patrocinadors potencials.

Exemple de piràmide de patrocinadors del FC Barcelona.

Per què és necessari?

Principals objectius que cal assolir en elaborar aquest programa:

- Establir una eina que servisca com a carta de presentació davant de patrocinadors.
- Presentar tota la informació d'una manera ordenada, comprensible i confiable.
- Parlar amb les dades i el llenguatge que requereixen els professionals de màrqueting a l'hora de valorar els diferents patrocinis.

Qui l'ha de desenvolupar?

Al setembre de 2017, i segons les notícies aparegudes, és imminent la creació d'una fundació de la pilota valenciana –promoguda per diferents administracions– que treballarà per a promocionar la pilota i per a regular el món professional. Així, es considera que aquesta fundació seria l'agent idoni per a impulsar l'aplicació de l'eina. A més, i tenint en compte les condicions d'una fundació permetria les deduccions fiscals (un 35 %!) per a rebre fons d'empreses.

Com es desenvolupa?

Habitualment, aquests programes es desenvolupen de manera conjunta per la mateixa propietat esportiva i una agència especialitzada. En aquest cas concret, hem recomanat l'impuls des de la Fundació. Seria idoni que aquesta organització creara una comissió de tècnics especialitzats en representació dels seus patrons per tal d'elaborar les línies mestres del programa. Línies, evidentment, derivades del calendari competitiu i de la configuració de les grans competicions esportives.

Quan és el moment?

El moment és ara. Amb la constitució de la fundació i la celebració del congrés hi ha una gran oportunitat per a aplicar noves fórmules i per a començar a “parlar l'idioma de les marques”.

CONCLUSIONS

Les oportunitats de la pilota valenciana en l'obtenció de patrocinadors en un entorn creixent passen per aprofitar algunes fortaleeses com ara la singularitat del “producte”, la poca densitat de marques i la capacitat de gestionar de manera

unitària, i donar per fet el treball i les condicions per a aconseguir visibilitat i projecció positiva.

Diuen que qui té un patrocinador té un tresor. Doncs la pilota valenciana ha de pensar, crear i seguir el mapa que ens conduïska al tresor. Aquest procés significa bàsicament fer una tasca d'anàlisi, de planificació, de coneixement del mercat i del llenguatge de les marques i d'adopció d'una actitud proactiva davant de les possibles empreses patrocinadores. És a dir, de “demandar ajuda” a “proposar negoci”. Per això, es proposa la implementació d'un “programa de patrocini en el món professional”. Serà l'eina que definisca quines són les categories de patrocini, les prestacions que inclou i les dades perquè els professionals puguin avaluar les propostes. Només des d'un vertader servei al patrocinador –aportant seguretat i confiança– es pot aconseguir la captació de fons, la sostenibilitat de la pilota i la majoria d'edat per al nostre esport.

BIBLIOGRAFIA

- Campos López, C. (1997). *Marketing y patrocinio deportivo*. Madrid: GPE Colección Gestión Deportiva.
- Informe IEG “Sponsorship Spending Report 2017”.
- Sanahuja, G.; Breva, E.; Campos, C., i Mut, M. (2015). “Primer estudio sobre el estado del patrocinio en España”. Madrid: Asociación de Directivos de Comunicación.
- Sanahuja, G., i Granell, V. (2016). *Jornada Tècnica “La comunicació i el màrqueting a la pilota valenciana”. Conclusions*. Càtedra de la Pilota de la Universitat de València.
- Skildum-Reid, K., i Grey, A. (2012). *The Corporate Sponsorship Toolkit*. McGraw-Hill, 2012.
- Skildum-Reid, K., i Grey, A. (2014). *The Sponsorship Seeker's Toolkit*, 4a edició. US: McGraw-Hill, 2014.

Proposta d'implantació d'un model de treball de comunicació i màrqueting per a la fundació

Guillermo Sanahuja Peris

Doctor en Ciències de la Comunicació

Universitat Jaume I

COM ES PODEN PROFESSIONALITZAR LA COMUNICACIÓ I EL MÀRQUETING EN LA PILOTA?

INTRODUCCIÓ

La jornada tècnica “La comunicació i el màrqueting en la pilota valenciana”, de la Càtedra de Pilota, va deixar clar a Borriana la necessitat de professionalitzar la gestió de la pilota. Mentre que la preparació que les figures fan a hores d’ara per afrontar les partides té un nivell igual a qualsevol esportista professional, el model de gestió de l’àmbit professional requereix una reflexió per tal de millorar les condicions de pilotaris, trinqueters, aficionats, espectadors, mitjans i patrocinadors.

En les conclusions de la jornada es plantejaven deu reptes específics i es posava a la taula la necessitat de diferents eines de gestió per tal d’assolir els diferents reptes per a curt termini o mitjà termini. La “implantació d’una àrea de comunicació i màrqueting” n’era una.

SITUACIÓ

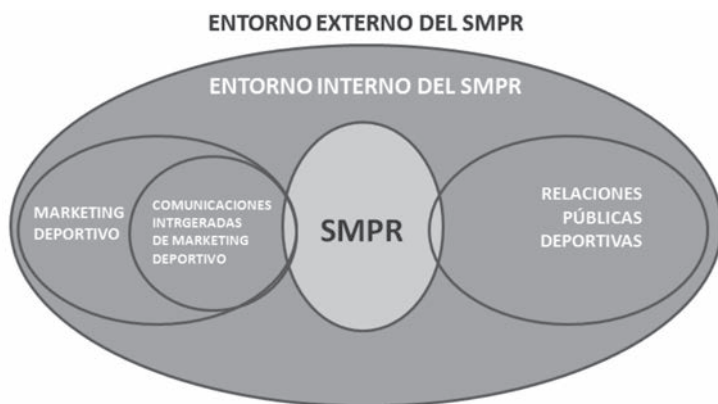
A hores d’ara, és la Federació de Pilota Valenciana qui té la competència de celebrar les diferents competicions professionals, encara que ha sigut l’empresa Val Net qui n’ha sigut l’organitzadora els últims quinze anys. Des del començament de l’any, Val Net guanya un concurs públic convocat per la Federació per a prestar el servei d’executar les competicions de caràcter professional d’escala i corda i raspall. Més enllà de l’embolic i de les incerteses de jugadors i aficionats patides l’últim hivern, aquest model passarà –en teoria– a la història quan la nova fundació de la pilota valenciana –promoguda per diferents administracions públiques i de creació imminent– es constituïska i prenga possessió de la gestió del món professional i de la missió de promocionar la pilota entre la societat valenciana.

Abans d’aprofundir en qüestions teòriques i en la mateixa proposta, cal esmentar la trajectòria de Frediesport. Tal com va narrar Tona Català en la jornada, Frediesport va ser a final dels noranta un projecte que pretenia i va aconseguir modernitzar la pilota professional. L’empresa es desdoblava en “agència de notícies de

pilota” i en “agència de publicitat per la pilota”. Les fites aconseguides en matèria de comunicació i màrqueting són indiscutibles i els salts que ha fet el nostre esport són, en gran manera, l’herència d’aquell projecte. Furtant les paraules de la mateixa Tona, “sense oblidar d’on venim i des del major dels respectes i també amb un punt d’irreverència, que mai ve malament”, es proposa una possible nova forma de treballar.

MARC TEÒRIC

La recerca sobre comunicació, esport i màrqueting de diferents fonts, la gran majoria d’aquestes anglosaxones, revela l’existència de diferents corrents al voltant del model de gestió en les entitats esportives. Aquesta qüestió, que en la literatura espanyola no ha rebut una especial atenció, sí que suscita interès al Regne Unit i als Estats Units. Els diferents corrents estan representats pel màrqueting clàssic (Mullin *et al.*, 1999; Masterman, 2009), el màrqueting relacional (Ferrand i McCarthy, 2009), el *management* esportiu (Chadwick *et al.*, 2010), relacions públiques (Slotd *et al.*, 2006), la comunicació esportiva (Pedersen *et al.*, 2007) i l’enfocament integrat de relacions públiques i màrqueting (Hopwood, 2005). L’autora anglesa mostra de manera gràfica el model de *sport marketing public relations* en la il·lustració següent.

Il·lustració 1. El model SMPR. Elaboració pròpia basada en Hopwood (2010: 58).

La perspectiva multidisciplinària en el model de gestió de comunicació i màrqueting una entitat esportiva deixa dues conclusions. Aquest àmbit teòric i pro-

fessional es troba en un procés d'efervescència constitutiva tenint en compte la seua arribada recent a les aules. A pesar de la seua ascendència teòrica, la gran majoria coincideix a assenyalar com a condició imprescindible la participació dels diferents públics en les decisions de l'organització a partir d'una comunicació bidireccional, independentment dels processos i vies per a aquest flux informatiu. Potser la consideració i el reconeixement dels grups d'interés serà aquest denominador comú.

DESENVOLUPAMENT DEL MODEL

La proposta que presentem a continuació és un model de gestió per a les disciplines de comunicació i màrqueting orientat cap a l'excel·lència al si d'unes organitzacions com són les esportives. La metodologia emprada per a trobar aquest model és una combinació de tècniques quantitatives i qualitatives davant d'un univers d'estudi format per les cinquanta-sis entitats esportives, una recopilació de les principals fonts documentals de procedència anglosaxona sobre la matèria. Com a resultat es proposen unes orientacions bàsiques, una representació gràfica del model i un conjunt de funcions.

La proposta d'aquest model de gestió inclou, al seu torn, dues qüestions. Indica en un primer terme els principis i les orientacions teòriques que guien el model; i darrerament descriu gràficament l'organització d'aquest model de gestió aplicat a la funció de comunicació i màrqueting d'una organització esportiva.

Principis i orientacions de la proposta del model

És convenient destacar les deu orientacions o objectius que ha de satisfer el model que en contextualitza la representació gràfica:

- **Estratègic:** el model respon a una planificació amb tres responsabilitats bàsiques.
- **Integrat:** comunicació i màrqueting es gestionen conjuntament. Són les dues cares de la mateixa moneda.
- **Corporatiu:** ha de formar part de l'organització i l'organització ha de formar part del model.
- **Multidireccional:** l'actualitat exigeix models de comunicació multidireccionals que siguen capaços d'emetre missatges i rebre'ls retornats posteriorment amb tots els públics.

- **Polivalent:** el model està subjecte a tot tipus d'organització i dimensió perquè proposa competències i no persones.
- **Multitècnic:** el model acull un ampli repertori de les tècniques de comunicació i màrqueting, que ha de ser capaç d'actuar sobre tots els mitjans i suports que hi ha en l'actualitat.
- **Generalista:** proposa una organització de la gestió des d'un prisma generalista.
- **Procedimental:** el conjunt d'eines constitueix un cos procedimental.
- **Creatiu:** el procés comunicatiu exigeix la creativitat. Ha de ser inherent al treball.
- **Ètic:** és imprescindible l'adopció de paràmetres ètics que assegurin un model de gestió sostenible i responsable. La veracitat i el respecte als públics són premisses bàsiques.

Descripció del model de comunicació estratègica i màrqueting per a una entitat esportiva

Revisats els principis bàsics i les orientacions que defineixen aquesta proposta és moment de descriure el model. Per a fer-ho, es plasma en la il·lustració de la pàgina següent i es desglossa a continuació.

Il·lustració 2: Proposta de model per a l'àrea de comunicació i màrqueting (Sanahuja, 2013).

El paradigma està configurat per nou variables: el pla general estratègic de l'entitat, la missió del departament, el pla estratègic d'imatge i comunicació, les responsabilitats professionals del dircom (director de comunicació), les eines i tècniques de comunicació, el repertori de funcions, les àrees de treball i els sistemes d'avaluació i retroalimentació.

De manera paral·lela a la formulació d'una missió per al departament de comunicació i màrqueting, el model estableix tres grans responsabilitats professionals per a complir-les, que s'assignen al cap de l'àrea, que haurà de:

- Dissenyar, sota la supervisió i col·laboració del patronat, el pla estratègic d'imatge i comunicació, i dirigir i controlar el seu desenvolupament.
- Coordinar totes les polítiques que afecten els recursos intangibles (imatge o marca o reputació) de l'entitat amb la finalitat d'obtindre sinergies i de facilitar-ne un desenvolupament coherent.
- Reconèixer i disposar tots els recursos d'explotació de l'entitat dirigits tant al teixit empresarial com a consumidors potencials. Tal com afirma Pascual Martínez, “el màrqueting no és un departament, és una actitud i una orientació de l'organització cap al mercat. En un símil amb els esports d'equip, l'atac no és qüestió de la línia atacant, sinó que comença en el porter i acaba en el davanter centre”.

En la il·lustració esquemàtica del model, eines i tècniques de comunicació es representen de manera vertical sota el paraigua del pla. Es pot dir que l'ús d'aquestes eines i tècniques es troben a la disposició de la direcció del departament i de l'apropiació del model. Les dues són un recurs la utilització del qual dependrà del grau d'exigència i excel·lència de l'organització. Aquesta “caixa d'eines” i les tècniques procedeixen de les dues disciplines. S'arreglen tant les més clàssiques de la imatge corporativa (mapa de públics, relacions informatives, generació de continguts o comunicació interna) com les eines i tècniques pròpies del màrqueting (plans de màrqueting, bases de dades, estudis del consumidor).

El vessant operatiu del model, situat al costat dret de la il·lustració, prossegueix amb el plantejament d'un repertori de funcions. S'esmenten, simplement, les dotze funcions assignades a una direcció de comunicació i màrqueting en una entitat esportiva i les àrees de treball corresponents a aquestes funcions:

- Àrea de comunicació institucional i esdeveniments.
- Àrea de generació de continguts informatius.
- Àrea d'anàlisi, dades i fidelització.
- Àrea de generació d'ingressos.

En aquesta descripció de funcions i àrees es visualitza aquesta imbricació de comunicació i màrqueting. Les funcions pròpies del màrqueting no desapareixen, sinó que s'inclouen en aquesta gran àrea. El rol d'aquesta disciplina s'assimila encara que puga haver-hi, en funció dels recursos humans de l'entitat, especialistes que desenvolupen aquestes tasques dins d'un marc genèric. En definitiva, es respon a la necessitat de ser els dos braços d'un mateix cos en lloc de “treballar braç a braç”.

Finalment, s'estableixen els sistemes d'auditoria i avaluació i retroalimentació. Aquests sistemes fomenten i canalitzen els fluxos d'informació multidireccional dels diferents públics cap a l'origen de l'organització. La seua habilitat per a trobar el discurs social permetrà retroalimentar els plans estratègics en dues dimensions entrelaçades tant a nivell de l'organització (PGE), com a nivell de comunicació (pla d'imatge i comunicació) i com a nivell de polítiques de mercat (programa de patrocini).

CONCLUSIONS

Durant tots aquests anys la pilota ha sabut reinventar-se, adaptar-se, professionalitzar-se. S'han creat escoles, competicions i els pilotaris s'han convertit en uns autèntics atletes. La pilota ha evolucionat i s'ha transformat, però la gestió de la comunicació i el màrqueting s'ha quedat aturada.

Per tal d'assolir els grans reptes que té la pilota valenciana en matèria de visibilitat, percepcions i ingressos —una vegada més, les dues cares de la mateixa moneda— cal recórrer a formes de gestió innovadores, planificades i rigoroses, en definitiva, professionals. Proposem la implantació d'un model de treball per a l'àrea de comunicació i màrqueting per a la futura fundació. Un model escalable que proposa competències i no persones, que conjuga les tècniques de comunicació i màrqueting, que presenta deu orientacions bàsiques del 2017 i que integra

tècniques, eines, funcions basades en l'avantguarda del *management* esportiu, la comunicació i el màrqueting del segle XXI.

BIBLIOGRAFIA

- Chadwick, S., i Hamil, S. (2010). *Managing Football an international perspective*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Ferrand, A., i McCarthy, S. (2009). *Marketing the sports organization. Building networks and relationships*. Oxon: Routledge
- Hopwood, M. (2005). "Applying the public relations function to the business sport". En *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship*, núm. 6, (175-188). Bristol: International Marketing Reports.
- Masterman, G. (2009). *Strategic Sports Event Management: Olympic Edition*. Londres: Elsevier-Butterworth Heinemann.
- Mullin, J.; Hardy, S., i Hutton, W. (1992). *Marketing deportivo*. Barcelona: Paidotribo.
- Pedersen, P.; Miloch, K., i Laucella, P. (2007). *Strategic sport communication*. Champaign: Human Kinetics.
- Sanahuja, G. (2013). "Propuesta de un modelo integrado de gestión de comunicación corporativa y *marketing* en los clubes deportivos profesionales españoles en comunicación", *Revista de Recerca i d'Anàlisi*. Barcelona: Societat Catalana de Comunicació.
- Sanz de la Tajada, L. A. (2002). *Integración de la identidad y la imagen de la empresa*. Madrid: ESIC Editorial.
- Slotd, G. C.; Dittmore, S. W., i Branvold. S. E. (2006). *Sport public relations. Managing organisational communication*. Champaign: Human Kinetics.
- Toyos, F., i Agudo, A. (2003). *Marketing del fútbol*. Madrid: Pirámide.
- Villafañe, J. (1999). *La gestión profesional de la imagen corporativa*. Madrid: Pirámide.

El joc de pilota valenciana: Valor educatiu i riquesa motriu

Jordi Naya Noguerols¹, Vicent Pérez Bernabeu² i Manolo Conca Pavia³

¹IES Serra Mariola de Muro d'Alcoi

²IES Joan Fuster de Sueca

³IES Joan Fuster de Sueca

RESUM

La pilota valenciana és un conjunt de jocs basats a colpejar una pilota amb el palmell de la mà. Hi ha moltes modalitats com a conseqüència de l'èxit i l'acceptació d'aquest joc en èpoques passades. En tot Espanya, el joc de pilota a mà va gaudir d'un gran auge i popularitat des del segle XIV fins al segle XVII. Durant el segle XVIII el joc directe "a llargues" queda reduït a terres basques, valencianes i canàries. "Però és a partir de la segona meitat del segle XIX quan els valencians quasi exclusivament mantenen viu el joc directe a llargues i creen també altres modalitats autòctones (G. Garcia i F. Llopis, 1991). Tal com acabem d'explicar, la gran majoria de modalitats de joc valencià es caracteritzen perquè els jugadors participen enfrontats de forma directa (colpegen directament cap a la direcció on es troba l'adversari) i són poques les modalitats basades en el joc indirecte (els jugadors primer colpegen cap a una paret). Des de l'àmbit de l'educació física fem una proposta de treball basada en els aspectes educatius i la riquesa motriu, que pensem que són inherents al nostre esport.

Paraules clau

Pilota valenciana, Modalitats, Bonhomia, Noblesa i Adaptacions.

ÍNDEX

1. Significat i definició de pilota valenciana	180
2. Classificació (modalitats).....	180
3. Valor educatiu i riquesa motriu	182
4. Referències bibliogràfiques	184

1. Significat i definició de *pilota valenciana*

Per a Recadero Agulló, la pilota ha sigut el joc per antonomàsia dels valencians des de finals del segle XIII fins a les primeres dècades del segle XX (R. Agulló i V. Agulló 2009).

Segons expliquen Gabriel Garcia Frasquet i Frederic Llopis Bauset (2002), durant els anys 60 es van produir una sèrie de canvis sociològics (aparició de la televisió amb nous costums, promoció d'altres esports, canvis en la fisonomia dels carrers, alteració dels horaris laborals, abandó del carrer com a espai de relació, oblit de les institucions públiques i la premsa...) que van afavorir l'arraconament del joc de pilota. Aquest pessimisme que es respirava va provocar que autors com Roberto Roselló, Jorge Trulock o Llorenç Millo afirmaren que el nostre joc, malgrat la seua bellesa i auge en èpoques passades, estava ferit de mort i tenia un futur incert. Però amb l'arribada de la democràcia i la creació de la federació les coses van anar canviant, es van iniciar noves competicions, es van establir convenis amb entitats patrocinadores, van començar les retransmissions d'algunes partides, es va fomentar la creació d'escoles de pilota i les il·lusions es renoven. En aquest context apareix una bonica definició com la de Toni Mollà (1988), la pilota és “el joc més recte, educat i respectuós que hem conegut, més emocionant i més elegant”.

Des d'una visió més relacionada amb l'educació física, definirem la pilota valenciana com un conjunt de jocs que tradicionalment s'han jugat en l'àmbit territorial valencià i que es basen en un enfrontament directe entre dos jugadors/ores o dos equips que tracten de colpejar de forma alternativa una pilota aproximadament de tres centímetres de diàmetre i uns 40 grams de pes, amb el palmell de la mà o els dits.

2. Classificació (modalitats)

Un dels aspectes més positius que té la pilota a mà a València és la gran quantitat de modalitats que hi ha i que destaquen per la gran riquesa motriu, les particularitats geogràfiques que les fan úniques, la falta d'informació i documentació, la importància de la seua recuperació i per ser una mostra clara de com es divertien en el seu temps d'oci molts dels nostres avantpassats.

Modalitats	Nom específic
Invasió	Nyago, raspall de carrer, raspall al trinquet , raspall a ratlles, llargues , curtes, palma , perxa neta o perxa esquerra, perxa (també anomenada <i>perxa amb bot</i> o <i>perxa bruta</i>), galotxa antiga, contramà, b racet.
Canxa dividida	Pilota blanca, escala i corda , rebot de Castelló, rebotet de l'Olleria, pilota grossa, galotxetes de Monòver , vareta de Borriol, galotxa moderna .
Mur	A paret, frontó valencià i frare .

Taula 1. Classificació de les diferents modalitats. **Font:** Elaboració pròpia.

En negreta, hem destacat les modalitats que actualment tenen competició federativa. De la resta de modalitats, algunes ja no se'n coneixen, d'altres estan en perill d'extinció i en el millor dels casos es practiquen d'una manera molt localitzada en un territori molt reduït. Per a seguir amb l'anàlisi de les modalitats, mostrarem una taula on podem comprovar les semblances (columna esquerra) i les diferències (columna dreta).

Elements comuns	Elements diferenciadors
- La majoria de modalitats es basen en el joc directe en què els/les jugadors/ores de cada equip estan enfrontats cara a cara.	- Els espais de joc o les instal·lacions: carrer, trinquet, frontó, paret, galotxeta, carrer artificial, trinquet de frares...
- La forma de comptar els punts: 15, 30, val i joc. - La forma de comptar els jocs: d'1 en 1, de 5 en 5 o de 7 en 7.	- L'ocupació de l'espai també es diferencia: hi ha modalitats d'invasió, de canxa dividida o de mur.
- El joc continua si la pilota es juga de bo, és a dir, en l'aire o al primer bot (excepte en la modalitat de raspall).	- L'inici del joc pot ser: a) Traure: inici amb força. b) Ferir: inici amb precisió.
- El mòbil, en la majoria de modalitats és la pilota de vaqueta, pilota autòctona elaborada a partir d'un nucli de borra (tèxtil a base de draps i llana vella) recobert per huit triangles esfèrics de pell de bou o vaca, cosits amb fil de cànem. Tot el procés d'elaboració és artesanal.	- L'estratègia: Joc en profunditat o a l'ample. Espais de difícil devolució. Buscar la mà no dominant. Buscar el jugador menys hàbil. Reduir el temps de reacció...

- El colp de la pilota es fa amb la mà i algunes proteccions. Mai s'utilitza una ferramenta per a ajudar en el colp.	- El nombre de jugadors i la seua funció. Bàsicament hi ha enfrontaments 1 x 1, 2 x 2, 3 x 2, 4 x 4, 5 x 5.
- Els colps emprats són els mateixos en quasi totes les modalitats. L'única excepció és el colp de la raspada, emprat només en la modalitat del raspall.	- El tipus d'esforç i la preparació física és molt diferent en funció de la demarcació o la modalitat.

Taula 2. Semblances i diferències de les modalitats. **Font:** elaboració pròpia.

3. Valor educatiu i riquesa motriu

Tradicionalment, els jocs populars i tradicionals s'han marginat en l'Educació Física i s'han enfrontat amb el tractament privilegiat dels esports de masses. Mai s'ha reflectit de manera tan explícita la nostra obligatorietat al treball de la pilota valenciana com hui. La justificació de la pilota valenciana com a contingut de l'àrea d'Educació Física es reflecteix en els decrets 108/2014 i 87/2015, de Primària i Secundària respectivament. Però una cosa és la legislació i una altra molt diferent són els sentiments de cada docent a l'hora de transmetre els valors propis del joc de la pilota valenciana. A continuació explicarem com es pot fer un plantejament didàctic basat a destacar aspectes educatius i motrius.

A **escala educativa**, els jocs de pilota a mà valencians ens poden ajudar a desenvolupar aspectes molt favorables per al desenvolupament ètic i social. A continuació enumerarem una llista d'arguments educatius per als docents de l'Educació Física.

- La recerca de la igualtat en els enfrontaments és una constant en el joc valencià i, per tant, es pot buscar la modificació de les regles perquè les partides estiguen més disputades. Aquest fet afavorirà la participació de l'alumnat menys hàbil.
- El respecte per l'adversari és un altre element que cal destacar. Sempre que es comença un punt cal avisar l'altre equip. Abans del partit, els jugadors dels dos equips es reuneixen al mateix vestidor i comparteixen amistosament el temps de preparació previ a l'enfrontament. També cal destacar que, quan acaba la partida de pilota, si has perdut, cal felicitar el guanyador, i si has guanyat, cal ser elegant i mostrar comprensió.

- L'ús d'un lèxic específic propi ajuda, sobretot, a mantindre viva la nostra llengua i afavoreix la integració de persones vingudes de fora.
- La noblesa, en el sentit de no permetre les trampes. Sempre es diu que la pilota és un esport de “cavallers” per referir-se al fet que no es poden fer trampes per resultar afavorit, ni dir mentides i, encara menys, discutir les decisions dels jutges, tot i que s'equivoquen. El nom dels jutges és *home bo*, la persona que ajuda perquè el desenvolupament de l'enfrontament discórrega pel bon camí. Els jutges, de vegades, quan tenen dubtes, arriben a demanar l'opinió del públic: “Cavallers, què és això, falta o bona?”.
- L'ús del joc de la pilota d'una forma coeducativa. Tradicionalment, la dona no ha jugat a pilota, un fet provocat per complexos i estereotips propis de les societats antigues. En l'actualitat, la dona ja està integrada en el món de la pilota amb les seues competicions pròpies. Nosaltres, des de l'Educació Física, hem d'advocar per una pràctica coeducativa de la pilota i extraure el tema del masclisme a debat.
- L'elaboració artesanal per a fer les pilotes o les proteccions és un element molt educatiu en aquesta era, en què tot ho tecnifiquem i no reciclem quasi res. Encara que actualment també cal reivindicar l'elaboració d'un guant comercial per a afavorir-ne la difusió.
- La pilota valenciana s'adapta fàcilment pràcticament a qualsevol espai gràcies a la riquesa de modalitats. Per tant, el fet de no disposar d'instal·lacions específiques al centre educatiu no ens ha de frenar.
- I, per acabar amb els elements educatius, un altre aspecte molt important és que la pilota pot servir com a vincle d'unió entre diferents generacions d'una mateixa família. Pensem que si fa 150 anys la pilota era l'activitat lúdica per excel·lència dels valencians, aleshores en moltes famílies hi haurà antecedents per a descobrir i destacar.

A ***escala motriu*** és un joc que afavoreix el desenvolupament dels alumnes. Ara descriurem alguns aspectes que el fan enriquidor. A l'hora de practicar la pilota necessitem:

- Fer córrer la pilota per dins de la mà, per a despertar sensacions propioceptives de plaer i gust, aspectes no desenvolupats en altres esports si utilitzem una eina.

- Calcular la velocitat a la qual ve la pilota fent ajustos continus espaciotemporals.
- Anticipar els desplaçaments i analitzar la posició de colp de l'adversari.
- Col·locar el cos en la posició adequada per a colpejar de manera precisa.
- Treballar la lateralitat, ja que ens facilita l'ús de les dues mans.
- Percebre la trajectòria de la pilota i altres variables que influiran notòriament sobre les condicions en què ens arribe la pilota a la mà.
- Respondre a diferents estímuls amb una ràpida interpretació, adaptació i resposta, ja que el temps de reacció és molt curt. Cal destacar en aquest sentit l'estudi fet per S. Soler Escorcia; R. C. Navarro Vidal i G. Brizuela (2001), en què es comproven que les velocitats d'eixida en el servei arriben fins als 190,02 quilòmetres per hora. D'altra banda, la pilota afavoreix la iniciació, les xarxes de comunicació, la diversitat de demarcacions, la incertesa del medi, la utilització de diferents estratègies o la transferència a altres esports. En resum, el colp a una pilota és una acció motriu molt complexa i, per tot el que s'ha expressat, podem afirmar que els jocs de pilota a mà són una proposta d'activitat física molt favorable i interessant per a les nostres classes, sempre considerant el nivell dels alumnes per planificar i fer les adaptacions adequades (velocitat del mòbil, espai de joc, progressions didàctiques, materials de protecció, duresa i pes de les pilotes). Tractar aquestes activitats suposa tindre una visió global i més ambiciosa, ja que a la vàlua de la nostra àrea (sempre amb la intervenció pedagògica adequada) s'afeg la vàlua cultural pròpia de la tradició.

4. Referències bibliogràfiques

- Agulló, R., i Agulló, V. (2009). *El 'joc de pilota' a través de la premsa valenciana 1790- 1909*. València: Diputació de València. Federació de Pilota Valenciana.
- Conca, M.; Garcia, G.; Gimeno, T.; Llopis, F.; Naya, J., i Pérez, V. (2003). *La pilota valenciana. Unitat didàctica*. València: Generalitat Valenciana.
- Conca, M., i Pérez, V. (1999). "Joc popular i tradicional valencià: la pilota valenciana". En M. Villamón (coord.). *Formación de los maestros especialistas en E. Física* (p. 187- 215). València: Generalitat Valenciana.

- Conca, M. (2013). “Les modalitats”. En Museu Valencià d’Etnologia (ed.). *Faixa roja, faixa blava. La pilota valenciana* (p. 128-145). València: Diputació de València.
- Garcia, G., i Llopis, F. (1991). *Vocabulari del joc de pilota*. València: Generalitat Valenciana.
- Mollà, T. (1988). “Jo també vaig al trinquet”, *El Temps*, suplement *Pilota Valenciana*, p. 24.
- Soler, S.; Navarro, R. C., i Brizuela, G. (2001). “Análisis biomecánico del juego de pelota valenciana: diferencias de velocidad de salida de la pelota en dos tipos de saque de la modalidad de *raspall*”. En J. Campos (coord.). *II Congreso de Ciencias de la Actividad Física y el Deporte. Nuevas aportaciones al estudio de la actividad física y el deporte*. València: Universitat de València.

Montcada: La ciutat i la pilota

Josep Andreu Bosch Valero

Departament de Ciències Bàsiques

Facultat de Ciències de l'Activitat Física i l'Esport

Universitat Catòlica de València Sant Vicent Màrtir

La ciutat de Montcada, situada a la comarca de l'Horta Nord, ha estat des de sempre molt vinculada al món de la pilota valenciana. A més de l'activitat pròpia originada a la localitat, la proximitat a poblacions com Alfara del Patriarca, Vinalesa o Borbotó, on la presència del nostre esport és encara més patent, ha fet que la seua flama entre els aficionats locals no s'apague a pesar de les dificultats.

La població va veure el naixement de grans pilotaris: Mora II, Alfonso *el Cot*, entre altres, que van ser figures professionals que van portar el nom de Montcada pels carrers i trinquets valencians, i entre tots ells destaca Mora I, el millor pilotari de la localitat.

Montcada tenia un trinet que va funcionar fins als anys seixanta, quan es va construir en aquest solar un col·legi. Una vegada desaparegut el trinet, les partides de pilota van passar a jugar-se en diferents carrers, fins a acabar al final del carrer Major, a la zona del poble coneguda com *el Ravalet*.

El 1989 es va fundar el Club de Pilota Valenciana, actualment integrat dins de l'organigrama de la Fundació Esportiva Municipal. El club, a més de competir, també té una escola de pilota tant per a xiquets com per a tot el que vulga introduir-se en el nostre esport.

Deixant de banda l'activitat esportiva, si Montcada ha estat vinculada darrerament a la pilota ha sigut, bàsicament, per ser la seu d'una de les instal·lacions esportives que millor poden definir l'estat actual del nostre esport: la Ciutat de la Pilota.

Per a la construcció, l'ajuntament de la localitat va oferir de manera gratuïta a la Generalitat Valenciana més de huit mil metres quadrats a la partida coneguda com *la Pelosa*, situada al costat del poliesportiu municipal i la zona residencial de les Masies. Els tècnics de la Direcció General de l'Esport van determinar que aquella era la millor ubicació de les possibles per a construir la nova "catedral" de la pilota.

L'11 de gener de 2001, el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana* publicava l'anunci fet per la Direcció General de Règim Econòmic de la Conselleria de Cultura i Educació per al concurs d'idees per a la redacció del projecte de construcció de la Ciutat de la Pilota.

El concurs, al qual es van presentar diferents estudis, el van guanyar els arquitectes Roberto Santatecla, Sara López, Nicolás Daudén, Luis Carratalá i José

Santatecla, amb el projecte anomenat “Quinze rere quinze”. Una de les seues peculiaritats era l’aprofitament de les característiques naturals del terreny.

El director del projecte, Roberto Santatecla, mentre parlava d’aquesta instal·lació feia menció a la seua creació no només per a jugar a la pilota, sinó també per a “viure” l’esport. En aquest sentit, arquitectònicament s’havia aprofitat el desnivell del terreny per a fer dos plans. El superior dedicat als espectadors i un nivell inferior reservat per als jugadors i per a la pràctica del joc i, per tant, d’accés restringit.

El macrocomplex esportiu constava de diferents instal·lacions: un trinquet per a escala i corda i raspall, un carrer de galotxa i llargues, un frontó de 25 metres, un altre de 30, sis galotxetes, un minitriquet i una plaça central per a poder disputar les modalitats de joc europeu a l’aire lliure. A més, la capacitat de les diferents canxes també era un fet destacat. Així, el trinquet tindria una capacitat per a 1.500 persones, els frontons per a 250 i la graderia correguda de les galotxetes podria albergar 200 espectadors.

El 14 d’abril de 2003, Eduardo Zaplana, expresident de la Generalitat Valenciana i en aquell moment ministre de Treball, va col·locar la primera pedra d’aquesta instal·lació, pressupostada en uns onze milions d’euros. Començava així la construcció d’una obra majestuosa que, sens dubte, anava a “potenciar el deporte autóctono” com deien les autoritats polítiques de l’època.

A pesar de l’anunci fet pel ministre que la instal·lació s’inauguraria el 2005, nombrosos retards en la construcció, per motius tècnics i sobretot econòmics, van obligar a allargar aquest termini fins que finalment es va inaugurar, només la primera fase i no tot el complex, el dia 6 de setembre de 2010, cinc anys després de la data prevista en un inici. Per acabar la primera fase es van reprendre les obres al setembre de 2009, després d’haver estat paralitzat el projecte des de l’any 2006.

L’acte inaugural va ser presidit pel conseller de Governació, Serafin Castellano, i la consellera de Cultura i Esport, Trinidad Miró. En aquest acte, Castellano va afirmar que les instal·lacions de la Ciutat de la Pilota, “es convertirien en un referent a nivell mundial del joc de pilota a mà”. Era la primera d’aquestes infraestructures amb grades, climatització i adaptada perquè els mitjans de comunicació pogueren retransmetre en directe les partides. El cost de la primera fase de la Ciutat de la Pilota es va dir que era de 5,6 milions d’euros.

Un dia després, aquestes instal·lacions van acollir la gala inaugural del campionat Europilota 2010, la competició internacional més important d'aquest any en el joc de pilota a mà, en què a més de València van participar Bèlgica, Itàlia, França, Holanda i Anglaterra. El campionat Europilota 2010 es va celebrar en terres valencianes entre el 7 i el 12 de setembre, i les localitats on es va disputar la competició van ser Xilxes, Montcada, Massamagrell, Calp i València.

La Ciutat de la Pilota va ser on es van jugar les partides de la modalitat de galotxa. La competició es va disputar el dia 9 de setembre. Els participants, dividits en dos grups, van ser Anglaterra, Bèlgica i la selecció valenciana, i d'altra banda França, Itàlia i els Països Baixos. A la final van arribar els valencians i els belgues, i va guanyar el combinat local per un marcador de 6-1.

Una vegada finalitzat el campionat europeu, el més normal hauria sigut la continuïtat de la construcció de la resta de parts de la instal·lació, bé per fases o completament. Doncs bé, res més lluny de la realitat. Després de la brillant Europilota 2010, de nou la paralització de les obres i l'abandó van arribar a la Ciutat de la Pilota.

Va tancar les portes i només es van tornar a obrir per a algun esdeveniment puntual. Fins i tot, el trinquet de la Ciutat de la Pilota va estar vetat per al club local, sense cap instal·lació alternativa a la localitat on poder dur a terme les seues activitats. De manera excepcional, alguns anys el trinquet va obrir les portes al públic per a presenciar la partida programada per les festes del poble el mes de setembre. Era l'única vegada en tot l'any que, després de la petició oportuna i amb el permís de la Conselleria de Governació, els membres del club local podien gaudir de l'ús. La impossibilitat d'utilitzar el trinquet, juntament amb la manca d'altres instal·lacions per a jugar a pilota a Montcada, va ser un gran entrebanc per als membres del col·lectiu local de jugadors i seguidors del nostre esport, els quals, amb tot, han mantingut l'afició.

La Ciutat de la Pilota de Montcada, des de març de 2011, acull també els alumnes del Centre d'Especialització de Pilota Valenciana (CESPIVA), l'equivalent al que seria un centre d'alt rendiment del nostre esport. Allí, els joves pilotaris que pertanyien a diferents escoles de Castelló, Alacant i València es preparen en les modalitats d'escala i corda. Aquest projecte té el suport de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esports.

Amb el canvi de govern a la Generalitat Valenciana a partir de les eleccions autonòmiques de 2015, van començar a aparèixer notícies en premsa, bàsicament relatives als costos de construcció del complex que contradeien les versions oficials fins a aquell moment.

Així, es va anunciar que tota la Ciutat de la Pilota costaria 13 milions d'euros. No obstant això, només la primera fase ja va costar 11 milions, enfront dels 6 previstos inicialment, segons explicava al novembre de 2016 Josep Miquel Moyà, director general d'Esports de la Conselleria, que calculava en 10 milions d'euros més els diners necessaris per a poder finalitzar totalment la construcció. Diners amb els quals, malauradament, el Govern valencià no compta en l'actualitat.

Desgraciadament, el complex de la Ciutat de la Pilota ha aparegut en els mitjans de comunicació, fins i tot en els d'àmbit estatal, durant els últims mesos per notícies relacionades amb diferents persones que van participar directament en la seua construcció. Així, el president de Cleop, la constructora que es va fer càrrec del projecte, Carlos Turró, va ser detingut en l'operació policial Taula. Casualment, en la foto de la inauguració l'acompanyava el que aleshores era conseller de Governació, Serafin Castellano, que també va ser detingut i imputat per un altre cas de corrupció.

Una altra de les "sorpreses" que acompanya aquesta edificació està relacionada amb l'absència de la llicència municipal d'activitat. Amb tot, com hem vist, el complex ha acollit les partides de l'Europilota el 2010 i altres finals com les del campionat individual, les del Circuit Bancaixa o de la Copa Edicom de galotxa. Si totes aquestes competicions s'han jugat a la Ciutat de la Pilota ha sigut per les pressions fetes des de l'àmbit polític, decisions preses de vegades en contra de les opinions dels tècnics de la Direcció General d'Esports.

La situació, de vegades, ha sigut pròpia d'una pel·lícula del genial director de cinema valencià Luis García Berlanga. Així, per exemple, el 24 de novembre de 2011, el president de la Federació de Pilota Valenciana (FPV), Daniel Sanjuán, va afirmar que la institució que ell presidia desconeixia del tot que la Ciutat de la Pilota, inaugurada el 2010 i seu de nombroses finals, algunes fins i tot amb la presència del president de la Generalitat en les partides, no tenia la llicència d'activitat, i tan sols se'n va assabentar després que el diari *Levante-EMV* ho publicara.

Actualment, des de la Conselleria es diu que les primeres accions que es faran pel que fa a la Ciutat de la Pilota aniran encaminades a fer les obres necessàries per aconseguir la llicència d'activitat per part de l'Ajuntament de Montcada.

De moment, el Club de Pilota de Montcada té concedit un permís provisional per a poder entrenar-se i disputar al trinquet de la Ciutat de la Pilota les competicions federatives.

Podem finalitzar dient que la Ciutat de la Pilota i la seua trajectòria no es pot entendre fora del context d'un País Valencià dirigit per uns polítics embogits pels grans projectes com Terra Mítica, la Ciutat de la Llum, l'aeroport de Castelló, la Ciutat de les Arts i les Ciències i els grans esdeveniments com la Copa de l'Amèrica, la Volvo Ocean Race o la Fórmula 1.

Per dissort, la Ciutat de la Pilota, de moment, i sembla que durant molt de temps, és una altra de les grans obres de l'època megalòmana de la política valenciana. Una macroinstal·lació plantejada sense tindre en compte les despeses, mal ubicada, comunicada d'una manera pèssima i que no responia a les vertaderes necessitats del món de la pilota valenciana.

Segurament, amb molts menys diners dels que es van invertir en el complex de Montcada s'haurien pogut millorar les condicions de moltes instal·lacions ja existents i haver-ne construït d'altres d'unes dimensions més reduïdes, però possiblement molt més pròximes als interessos dels jugadors i dels aficionats a la pilota.

Esperem aprendre dels errors i no repetir la història.

Bibliografia

- Abietar, J. (6 de setembre de 2010). "La pilota ya tiene nueva catedral". *Las Provincias*. Recuperat en <www.lasprovincias.es>.
- Andrés, R. (10 de novembre de 2016). "Los claroscuros de la *pilota valenciana*, un deporte que lucha por su supervivencia". *La Vanguardia*. Recuperat en <<http://www.lavanguardia.com>>.
- Andrés, R. (11 de novembre de 2016). "La Ciutat de la Pilota: otro resquicio de la época megalómana de la política valenciana". *La Vanguardia*. Recuperat en <<http://www.lavanguardia.com>>.

- Cano, J. (14 de març de 2103). “El escenario de las grandes citas”. *Superdeporte*. Recuperat en <www.superdeporte.es>.
- Contreras, V. (20 de juliol de 2017). “Ciutat de la Pilota de Moncada: sin acabar por dentro y abandonada por fuera”. *Levante - El Mercantil Valenciano*, p. 22.
- Lidón, I. (12 de juny de 2016). “La *pilota* professional, herida de muerte”. *El Mundo*. Recuperat en <www.elmundo.es>.
- Pérez, D. (15 d’abril de 2003). “Zaplana pone la primera piedra de la Ciutat de la Pilota en ausencia de Olivas y la alcaldesa”. *Levante - El Mercantil Valenciano*, p. 36.
- Rodríguez, M. (8 de juny de 2016). “La pilota abandonada a su suerte”. *Las Provincias*. Recuperat en <www.lasprovincias.es>.
- Soldado, A. (5 de setembre de 2010). “Ensayo general en Moncada”. *Levante - El Mercantil Valenciano*. Recuperat en <www.levante-emv.com>.
- Soldado, A. (8 de setembre de 2013). “Moncada o la historia inacabada”. *Levante - El Mercantil Valenciano*. Recuperat en <www.levante-emv.com>.
- Soldado, A. (23 de novembre de 2015). “La Ciutat de la Pilota de Moncada no dispone de licencia de actividad”. *Levante - El Mercantil Valenciano*. Recuperat en <www.levante-emv.com>.
- Soldado, A. (14 de gener de 2016). “El Consell reactiva la Ciutat de la Pilota con la construcción del aparcamiento”. *Levante - El Mercantil Valenciano*. Recuperat en <www.levante-emv.com>.
- Viñas, E. (26 de juny de 2015). “Salvar Pelayo no es salvar la pilota”. *Valencia Plaza*. Recuperat en *Valencia Plaza*.

El joc de la pilota dins del marc conceptual de la cultura popular

Rafael Tormo Cuenca i Aina Vidal Pérez

Això és com tot

Això és com tot és un projecte editorial que vol respectar els principis i valors generals de l'economia social, un espai a partir del qual inserim el nostre treball de crítica de la cultura popular contemporània des d'una visió perifèrica, per a oferir un punt de vista o més en tot allò que encara és viu, que és conflictiu i que no és visible del tot i, per descomptat, impossible de representar.

I en aquest projecte del joc de la pilota valenciana no ens interessa tant l'activitat esportiva que s'hi fa sinó el joc, les xarxes socials i afectives, el valor cultural i vertebrador que aquesta activitat genera, que pot crear o ha pogut fer.

Canviar lògiques; canviar les pràctiques

Sovint escoltem, molt dins del cos, veus que qüestionen les nostres pràctiques per pensar-nos críticament, en el tortuós entramat cultural al qual semblem estar sotmesos. I durant uns segons ens preguntem com podríem eixir d'aquell espai amb els nostres recursos i amb l'autonomia necessària per a no seguir llançant aigua sobre les cendres del que falta per vindre.

Per què cal fer alguna cosa? Per a qui? Amb quina idea?

Normalment, la majoria de projectes parteixen d'idees, les quals, en la constant anada i vinguda de la ingent programació cultural que ens assetja, arriben a desaparèixer en la convocatòria repetida i permanent. I això és el que no volem amb aquesta iniciativa, que és **això és com tot**: esbossar només unes idees, que es dissolguen ben prompte, com si res, i no deixen ni rastre. En canvi, volem partir d'allò que entenem per "urgències" i de l'intercanvi entre totes les persones que senten el fet d'estar o trobar-se en aquesta situació com un problema comú i vulguen compartir-ho; sense objectius *salvífics* ni venjances huitcentistes.

Això és com tot no només és un projecte de producció editorial, sinó que llancem una proposta que, des d'un posicionament crític, ens ajude a pensar amb el dispositiu de relacions, espais, institucions, lleis, regulacions, pensaments i tot allò que emergeix en un moment històric determinat.

En aquest sentit, allò que prioritzarem és el paper de les **xarxes afectives** –aquestes que possibiliten la socialització a partir de l'estimació o el lligam d'uns cap a altres, al cap i a la fi, propi de les necessitats de pertinença de l'ésser humà– que es donen en els espais dels camps culturals i polítics, així com intentar generar un discurs que possibiliti visions diverses del camp que cal treballar. I tot això, utilitzant la investigació i la mostra o el resultat d'aquesta en un relat visual, lite-

rari i expositiu, a més d'itinerant quan calga i allà on siga viu i present l'objecte del nostre treball.

Cultura popular i cultura contemporània

En primer lloc, en **això és com tot**, d'entrada, i considerant el context actual socioeconòmic i polític, ja ens fem les preguntes següents: importa la cultura? Per a què serveix? O, què entenem ara per cultura? Qui o què l'ha de generar? S'ha de "controlar", o protegir? I, sobretot, a qui hauria de preocupar? I, és clar, per què? Aquestes qüestions, que moltes vegades es formulen en termes massa simples, es troben enmig del debat actual sobre la cultura i l'edició (entesa la primera com a bé comú, i la segona com una font o agent cultural de primera magnitud), les indústries culturals i editorials o sobre el suport públic o privat en el sector cultural i editorial.

Ens uns moments actuals de confusió, de "crisi", el valor de la cultura acaba en moltes ocasions que és un motor de l'economia, o de cohesió social. Però aquests factors, segons ho veiem nosaltres, no és suficient ni abraça tot el concepte de cultura i la seua pràctica, ni explica del tot la contribució de la cultura a l'experiència humana. Entenem, doncs, que cal fugir d'aquestes interpretacions o justificacions utilitaristes o instrumentals, i que ens cal una pràctica que penetre en aspectes com la rellevància social, política i econòmica.

I en aquest marc cultural teòric que hem mirat de resumir, entenem per *cultura popular contemporània* l'espai des d'on tota societat és referència i es pensa críticament, saltant-nos qualsevol subalternitat o tradició vers modernitat; rural vers cosmopolita; analògica vers digital; nova vers antiga, etc. I la contemporaneïtat cal entendre-la com un concepte fluid, que es desplaça i es mou contínuament en el temps, sense parar-se i, per tant, impossible de fixar.

1.1 PROJECTE

1.1.1. INTRODUCCIÓ

El joc de la pilota és un dels jocs més antics que es coneix; i el de la pilota valenciana té també la pròpia història. I ben llarga... Una part d'aquesta està lligada a processos anteriors d'un deteriorament ràpid tant pel que fa a la imatge com a la pràctica, tant als carrers com als trinquets –reductes, si fa no fa, de la personalitat

valenciana més exquisida, especialment, un dels caus “oficials” durant molt de temps de la seua llengua.

I sempre ha pogut existir (o resistir), potser, com han apuntat alguns investigadors, pel caràcter popular que mai ha deixat de tindre. És a dir, pràcticament qualsevol “classe”, qualsevol braç de la societat.

El que és evident és que aquest joc va lligat a la cultura autòctona en què naix i es desenvolupa a través dels temps i la dota d’una personalitat determinada o molt singular. I, per tant, parlar de pilota valenciana vol dir igualment parlar de fer cultura, i no només com un aspecte erudit sinó entés com els espais des d’on (tota societat) cal pensar-se. En definitiva, mirar de respondre a preguntes com què té de cultura valenciana el joc de la pilota; què pot aportar a allò de pensar-nos junts contemporàniament en un nou espai mutant i en canvi constant; o sobre les xarxes socials i afectives que aquesta activitat ha produït, una mena de “comunitat d’afectes” que s’escapa sovint de determinats ordres institucionals o imposades. O, si voleu, quin sentit tenia i té a hores d’ara aquell fet d’ocupar els carrers i convertir-los en llocs de conflicte, joc i vida. I de quina manera aquelles pràctiques de sociabilitat han perfilat un seny i si aquests perfils encara ens serveixen.

En aquest sentit, ens plantegem aquest projecte: portar a terme un projecte de revisió, difusió i crítica d’un món de joc i cultural com és el món de la pilota valenciana; una altra manera d’abordar-la, potser, diferent de com s’ha fet fins ara. I per això, pensem que si comptem amb la participació i/o la mescla de disciplines com ara l’antropologia, la sociologia del joc o de l’esport, la filosofia, la lingüística, etc., podem oferir diferents punts de vista i que convergiran en un diàleg constant al voltant de l’objecte d’estudi que ens ocupa.

1.1.2. JUSTIFICACIÓ I PRESENTACIÓ DEL PROJECTE

La nostra tasca consisteix a fer una prospecció, una investigació o una anàlisi basant-se en el que hi ha hagut, el que hi ha en aquests moments, o allò que pot haver-hi dins del món de la pilota. I per aquest motiu, ens introduïm dins de les escoles de pilota, associacions o clubs de pilota, les federacions, jugadors, aficionats, trinqueters, massatgistes, pilotaris, o el món que queda i que representa aquell àmbit d’aquest joc: carrers o trinquets on es practica aquest joc, tipus de jugadors, relacions de la comunitat de la pilota, etc.

1.1.3. OBJECTIUS

Bàsicament, podem resumir-ho a fer una revisió, difusió i crítica dins del món del joc popular i cultural com és el món de la pilota valenciana.

1.1.4. METODOLOGIA

Les fases del projecte s'estructuren de la manera següent:

a. Anàlisi de la situació actual

En aquesta part analitzem la situació sociocultural del món de la pilota amb l'estudi de:

1r. L'entorn sociocultural, per tal de conèixer la realitat social de la pilota, per mitjà d'un *open space*, fet entre professionals, aficionats, persones del món de l'educació i gent que considerem que puga aportar altres punts, referències o preguntes. Amb aquest material es redactarà un relat de l'experiència, que s'editarà en la publicació.

2n. L'oferta actual, per a saber quines són les possibilitats reals de gaudir i practicar aquest joc.

3r. Les consideracions dels actors relacionats amb la pilota, per mitjà d'entrevistes a fons amb els responsables directes i indirectes d'aquesta activitat.

4t. Valoració i validació de les fonts del treball de camp amb els principals actors relacionats amb la pilota, directament i indirectament.

b. Publicació

Figura 1: Publicacions. Fotografia: Això és com tot

La publicació està determinada pel treball de recerca i reflexió que l'equip d'**això és com tot** portarà a terme durant el temps de prospecció per cada una de les localitats interessades a fer el projecte. Per cada projecte s'editen 300 exemplars enquadernats en rústica i amb contracoberta roja solapada. A més, el llibre forma part d'una carpeta on es podrà trobar l'edició de imatges vinculades al projecte, que ampliades i restaurades es posen en comú.

També es fa un gran mural de totes les mans i cossos que en l'actualitat mantenen el joc a la localitat. Aquest treball després formarà part del dispositiu expositiu a l'ús.

La publicació no només inclou parlar de "figures". Podrem referir-nos igualment a tot allò més "històric", com pot ser un espai rellevant com el carrer on s'ha jugat tota la vida, un trinquet famós de tots els temps, els "homes bons" de les partides, els marxadors, els postors, etc. En resum, un llibre conformat com un relat biogràfic, històric, amb un component literari, i variat en cada cas segons el que ens trobem en cada poble, i tot relacionat amb els aspectes teòrics o el marc teòric que treballem. En altres paraules, tot allò més significatiu, tant del passat com del present, o que apunte clarament al futur dins del món de la pilota, des d'un posicionament crític.

També es farà una jornada de treball amb alguns dels agents implicats en el joc, per a intentar saber més des del fet de pensar-nos en comú, per mitjà d'una pràctica d'*open space*, eina utilitzada per a resoldre conflictes de RH en empreses i que ha adaptat l'equip d'**això és com tot**.

El llibre recull uns breus assajos d'àmbit antropològic, sociològic, artístic, etc., que es basaran en l'estudi i la revisió de la tradició, amb reflexions sobre allò local / allò global; el joc de la pilota entès com a violació de la norma i apropiació del carrer; els orígens i els perquè de la pilota. Dins encara d'aquest volum, posaríem de manifest el debat al voltant de l'espai públic o component comú, de convivència o conflicte, que ocupa la pilota: les escoles, els carrers, els clubs, els trinquets, etc.

c. Exposició

El projecte com a centre o espai de l'acte contindrà diferents panells amb algunes de les imatges seleccionades per a representar des dels tres àmbits de la proposta, joc, espai i xarxa, l'estat de la qüestió a la població.

Figura 2: Exposició a Alcàntera de Xúquer. Fotografia: Això és com tot.

L'exposició dels materials produïts (fotografies, textos, instal·lació, reproducció d'àudio o vídeo, etc.) funciona com un element atractiu i referencial, perquè pretén generar un paisatge del que ha sigut i és a hores d'ara; sense oblidar la reflexió i la crítica, així com els debats oberts al voltant de la pilota valenciana.

La pilota valenciana: una fricció entre la tradició i la modernitat

Victor Durbà Cardo¹, Daniel Martos Garcia² i Alex Miquel Novajra³

¹IES Jorge Juan

²Universitat de València

³Universitat de les Illes Balears

L'anàlisi de la pilota valenciana ens fa comprendre millor el capitalisme contemporani, les contradiccions que conformen la globalitat i la vigència de tot el que és local (vegeu la figura 1).

El que Norbert Elias i Eric Duning²¹ anomenen la conversió dels passatems en esports que té lloc amb l'aparició dels estats nació i la industrialització no ha acabat de completar-se en la pilota valenciana, la qual cosa, en part, és atribuïble al fet que els valencians no tenen una consciència identitària pròpia, així com al fet que el teixit industrial valencià no és molt potent.

Els valencians, per tant, no han esportivitzat la pràctica en el vessant professional, que des de l'estructura jeràrquica esportiva és el més important i actua d'aparador de la base aficionada o *amateur*. L'esport contemporani, no debades, és un procés genuí de la revolució industrial (García Ferrando, 2009: 3).²²

De fet, la lògica interna de l'esport va paral·lela a la lògica de la producció capitalista, amb les lleis del mercat o amb la lògica del sistema de representació parlamentària. La societat esportivitzada acultura tot el que toca, per això mateix ha acabat amb tot el ventall de jocs tradicionals i autòctons que hi havia abans del procés d'esportivització moderna. Per a Saúl García Blanco²³ (2006: 86), l'esport engendrat als col·legis anglesos està impregnat per l'utilitarisme en què només s'accepten els valors del treball, la mecanització, etc. A partir d'això es dedueixen valors perfectament contemporanis que promouen l'esport com la igualtat, la lliure competència, la justícia, el progrés i el treball o la moral del triomf i de la salut. La percepció actual a partir del nostre treball de camp és que la pilota sí que és considerada com un esport tenint en compte els valors contemporanis (esmentats abans) però, contradictòriament, no es considera moderna.

L'aspiració per a assolir el rang d'esport modern és palesa en els agents de la pràctica, sobretot entre els jugadors, i això delata que vivim en una societat esportivitzada. Per aquesta raó, a hores d'ara, un pilotaire és considerat com un esportista que s'entrena i es cuida per a estar en plenes condicions per a jugar a pilota. Abans (fins a les dècades dels 80 i 90), en canvi, no havien assimilat

21 Elias, N., i Dunning, E. (1992). *Deporte y ocio en el proceso de civilización*. México DF: FCE.
Dunning, E. (1999). *El fenómeno deportivo*. Barcelona: Paidotribo.

22 García Ferrando, M. (2009). "La dualitat glocalitzadora de l'esport contemporani". *Apunts*. 97: 29-36.

23 García Blanco, S. (2006). "Joc i esport: aproximació conceptual". *Apunts*. 83: 82-89.

aquesta ideologia i la compatibilitat de la pràctica de la pilota amb una vida menys dedicada a l'esport estava normalitzada.

S'entrellacen les *tensions* entre esport i joc i, per extensió, entre innovació o modernitat i tradició. En un cas com el de la pilota valenciana trobem que si passara a ser un esport no mantindria la *fidelitat* a una cultura o forma històrica de fer. Aquesta cultura, *habitus*²⁴ o forma de fer es manté aliena a la societat de la qual forma part. La imatge, que és un món a banda, és més present que mai, ja que ja no es correspon amb els valors d'una cultura rural que va desaparèixer. La divergència amb la pilota valenciana i la ideologia imperant en la València del segle XXI s'apregona encara més, cosa que agreuja la marginalització de la pràctica.

Com a proposta de conversió de la pilota en esport, els poders valencians, a última hora, han creat el Pla director (2012-2016) que, segons Víctor Agulló²⁵ (2013: 89), és un impuls per a la pilota que es va elaborar de forma consensuada des de la Conselleria de Governació i Justícia amb la Federació de Pilota. L'objectiu, *a priori*, era tractar de dotar la pilota d'una estructura sòlida, així com regularitzar i protegir l'actuació dels professionals i sectors implicats (se sobreentén *trinqueters*, Federació i Val Net), i conciliar així tots els interessos d'aquests estaments que en formen part. Es busca una homogeneïtzació i, per tant, esportivització completa de les instal·lacions, així com potenciar la figura del mateix professional en les modalitats d'escala i corda i raspall, regular les competicions oficials, garantir la transparència del joc a través de la figura del jutge federatiu i aconseguir un bon funcionament de l'estructura del món professional (en decadència i en precari) a través de comitès tècnics. Com hem comprovat, però, a través del nostre treball de camp²⁶ una cosa és el que diuen i una altra, el que fan.

Dins del Pla director hi ha el CESPIVA, que és una escola d'elit on van els pilotaires joves més destacats fins als 18 anys. El que passa, però, és que darrere d'aquesta estructura moderna institucionalitzada per la Conselleria el que hi ha és l'estructura premoderna vigent encara en el món professional, és a dir, la figura

24 Segons Bourdieu, tracta d'estructures culturals basades en l'autoreproducció de valors estables. Bourdieu, P. (1991). *El sentido práctico*. Taurus: Madrid.

25 Agulló, V., i Castillo, B. (2013). "El joc de pilota: l'esport rei dels valencians". *Revista Valenciana d'Estudis Autònoms*. 58 (2), p. 75-95.

26 Aquesta comunicació es basa en la tesi doctoral del primer autor, que ha suposat un treball de camp de caire etnogràfic. Algunes de les dades d'aquest són les que sustenten aquest text.

del *trinqueter* decideix el que l'interessa per al seu *trinquet* i, aleshores, es donen les condicions perquè s'establisca la relació de *fissió-fusió*.²⁷

El tradicionalisme no qualla amb les innovacions més pròpies de la modernitat. Salvador Olaso²⁸ (1999: 92-3), encertadament, diferencia la ideologia esportiva i la lúdica de manera que el joc tradicional sorgeix de baix, té una estructura oberta, és comunicatiu, creatiu, espontani i intranscendent. En canvi, l'esport sorgeix de dalt, té una estructura tancada, és eminentment competitiu, alienant i té un afany transcendent. Amb la ideologia del joc tradicional s'identifiquen els agents o aficionats de la pràctica investigada, mentre que la ideologia esportiva no passa de ser un anhel. El joc com el del nostre estudi, amb l'etiqueta d'autòcton, popular i tradicional, que encara persisteix, està patint alteracions en els seus vincles amb el territori i amb la societat que el manté. Tot i això, segons Jonathan Friedman²⁹ (1994: 95), en períodes de crisi com l'actual té molt de pes el tradicionalisme, ja que proporciona valors i arrels necessaris per a mantindre la identitat.

Si fem una ullada a les partides quotidianes als *trinquets*, en les partides del *dia a dia*, l'espai i el temps no estan deslligats com quan hi ha els campionats oficials que imposa l'empresa –la *indústria*– i, en conseqüència, el temps separat de l'espai a través del marcador i el rellotge. Això no és més que una reminiscència d'una societat tradicional.

En els jocs i esports tradicionals com la pilota valenciana s'ha assumit aquesta problemàtica sense intentar canviar-la i, per això, no és agosarat pensar que el joc en si mateix està en risc de desaparèixer (en definitiva, és l'evolució dels jocs quan es modernitzen). Al capdavant, els riscos es poden entendre com a objectes la naturalesa dels quals (caràcter, magnitud, acceptabilitat) depén d'un anell de creença i acció humanes.

A hores d'ara, si partim del paradigma de la societat del risc cosmopolita d'Ulrich Beck³⁰, ens trobem davant d'oxímorons com que dins del País Valencià trobem una partida de llargues al carrer, al municipi de Sella (pràctica que es manté,

27 Categoria manllevada de l'antropòleg Evans Pritchard segons la qual jugador i *trinqueter* s'ajunten i/o se separen segons els convé. Evans Pritchard. E. E. (1977). *Los nuer*. Barcelona: Anagrama.

28 Olaso, S. 1999. "Els esports tradicionals. Aproximació antropològica". *Apunts*, 55: 92-6.

29 Friedman, J. (1994). *Cultural identity and global process*. Londres: Sage.

30 Beck, U. (1986). *La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós.

pràcticament, sense variacions des de l'edat mitjana) i a 30 km en direcció a la costa, a Benidorm, s'erigeix Terra Mítica (un parc temàtic d'atraccions), que en certa manera simbolitza el progrés. Pel que fa a l'ocupació del temps d'oci, per exemple, l'aficionat a pilota de Sella estaria més pròxim a un avantpassat del segle XIII que a un altre aficionat contemporani de qualsevol altre esport del segle XXI.

Les conclusions que es deriven de la situació actual són que la pràctica no es manté només sobre unes institucions o conselleries, sinó que és un complex entramat cultural configurat per una xarxa de persones que són les que formen part d'aquesta activitat i s'identifiquen amb aquesta. El fet, per tant, de construir instal·lacions per a la pràctica no garanteix la supervivència de la pilota.

Per a Peter Sloterdijk, les tendències globalitzadores atempten contra la normalitat de les societats fins hui dia: la vida en condicions sòlides, ètniques o nacionals de *container* i la llicència per a confondre territori i si-mateix.³¹ La mobilitat de les societats globalitzades fa que s'acosten alhora al pol nòmada, al si-mateix sense lloc i al pol desèrtic, a un lloc sense si-mateix com els aeroports i centres comercials. Es multiplica, per tant, el nombre dels *llocs de trànsit* respecte d'aquells on no és possible cap relació d'habitabilitat per als éssers humans que sovint passen per allà. Els lligams al territori, per tant, s'aflixen. Es forma un territori mitjà (a mig camí entre els dos pols), que s'encongeix progressivament, compost de cultures regionals madures i de satisfaccions arrelades a terra. (Sloterdijk, 2007:183). No debades, sovint es contraposen els valors de la pilota amb els de la modernitat més deshumanitzada (vegeu la figura 2).

La pilota valenciana, en aquest cas, funcionaria, en termes identitaris, com un referent estable segons Manuel Castells, com alguna cosa sòlida, segons Zygmunt Bauman, com el retrobament amb la seguretat ontològica segons Anthony Giddens. Davant dels *sotrats* continus que provoca la modernitat esdevé útil en un mapa on integrar les experiències d'un món líquid i insegur que sembla dissoldre's contínuament³² (vegeu l'encapçalament de la figura 1).

Aquesta pràctica, esdevé, al cap i a la fi, un element articulador d'una ideologia subalterna en què es contraposa el binomi poble/ciutat o allò rural i local amb allò urbà i cosmopolita. Així es poden establir diferències, per exemple, de com

31 La classificació sociològica d'Augé de "no-llocs" i "llocs antropològics" passa a ser alguna cosa més gràcies a l'aportació de l'antropologia filosòfica de Sloterdijk. En la figura 2 es mostra el contrari, és a dir, el lloc antropològic. Sloterdijk, P. (2007). *En el mundo interior del capital*. Madrid: Siruela.

32 Castells, M. (1998). *La era de la información. Economía, sociedad y cultura*. Vol. II: *El poder de la identidad*. Madrid: Alianza. Bauman, Z. (2005). *Identitat*. València: Universitat de València. Giddens, A. (1991). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.

els individus conceptualitzen i manegen el risc. El fet que en la pilota valenciana encara hi haja tota aquesta càrrega d'incertesa en el joc, que s'ha eliminat en els esports moderns, urbans i completament institucionalitzats, prové de la percepció que tenen els agents que configuren aquesta pràctica. Parlem, per tant, del que Deborah Lupton³³ anomena com a “risc rural”, en què la incertesa i l'atzar reixen. El camp, o allò rural, ha condicionat i encara, en part, condiona aquesta pràctica. No és cap novetat ni cap excepció.

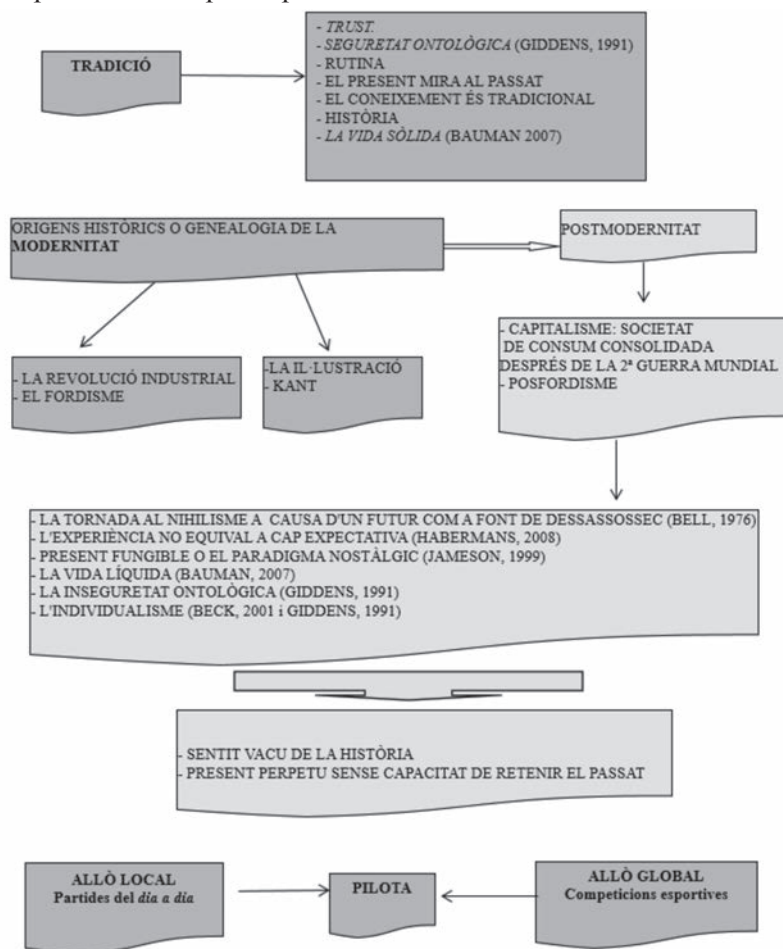

Figura 1: TRADICIÓ I MODERNITAT, a partir de Bell (1976)³⁴, Habermas (2008)³⁵, Jameson (1999)³⁶, Beck (1991, 2001), Bauman (2005) i Giddens (1991)³⁷

33 Lupton, D. (2006). “Sociology and risk”. En *Beyond the risk society*. G. Mythen, S. Walklate (comp.). Maidenhead: Open University Press.

34 Bell, D. (1976). *Las contradicciones culturales del capitalismo*. Madrid: Alianza Editorial.

35 Habermas J. (2008). *El discurso filosófico de la modernidad*. Katz. Madrid.

36 Jameson F. (1999). *El giro cultural*. Buenos Aires: Manantial.

37 *Op. cit.*

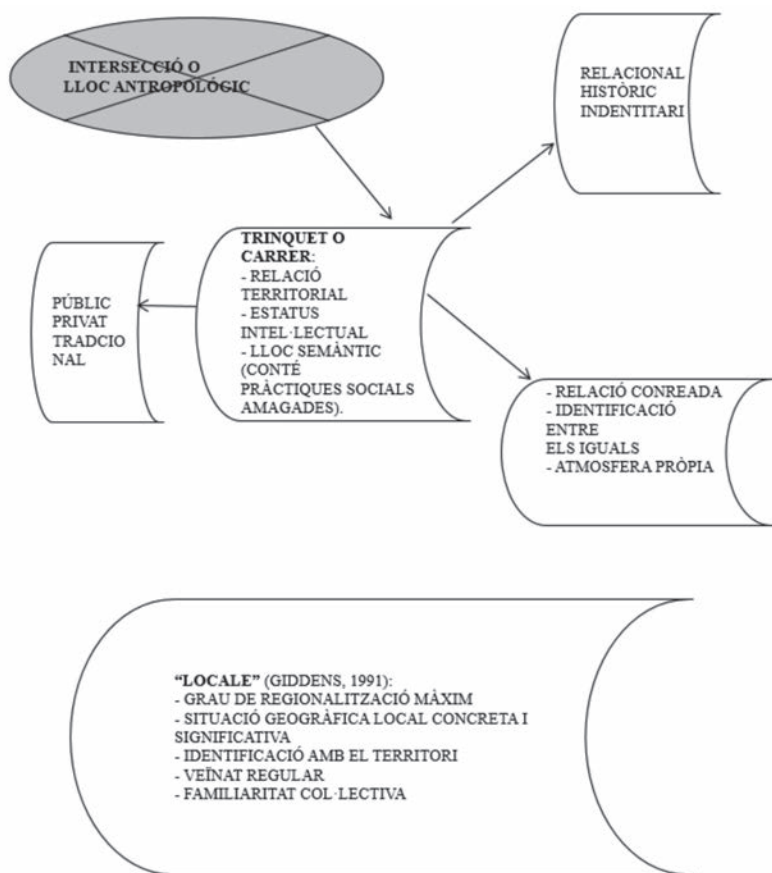

Figura 2: EL LLOC DE LA DIFERÈNCIA, a partir d'Augé (1998)³⁸ i Giddens (1991)³⁹

38 Augé, M. (1998). *Los no lugares. Espacios del anonimato*. Barcelona: Gedisa.

39 *Op. cit.*

Els artesans de la pilota, custodis de joc

Ricard Sentandreu Sebastian¹ i Víctor Agulló Calatayud²

¹ Màster en Direcció i Gestió de l'Activitat Física i l'Esport

Universitat de València

² Departament de Sociologia i Antropologia Social

Universitat de València

ÍNDIX

1. Introducció i antecedents històrics	211
2. Els artesans de la pilota al territori valencià hui: situació actual i perspectives de futur.....	212
3. Referències bibliogràfiques	214

1. Introducció i antecedents històrics

L'artesania és una de les particularitats que fa únic i especial l'esport de la pilota. Els diferents materials, pilotes, guants, planxetes i didals són creats per uns professionals, els artesans i artesanes de la pilota o piloters, que dediquen bona part de la vida –en molts casos– a l'elaboració d'aquests elements que són imprescindibles per a jugar a pilota.

Les referències històriques a la tipologia i la confecció de les pilotes per al joc són escasses. Tanmateix, una primera referència la trobem en l'obra *Diàlegs* (1538) de l'humanista valencià més universal, Joan Lluís Vives, quan compara el pes de les pilotes valencianes amb les de Lutècia (París) i on assenyala que les de la nostra terra serien sensiblement superiors a les que s'empraven als trinquets francesos.

L'origen de la pilota de vaqueta es perd, per tant, en la nit del temps, però sí que tenim constància que, durant el segle XIX, es va emprar amb profusió pels pobles i trinquets valencians (Agulló i Agulló, 2009). Cal recordar que l'escala i corda naix a final de segle XIX i que abans de la seua incorporació es jugava a ratlles dins dels trinquets. La modalitat de raspall també es practicava amb ratlles i serà a partir de la segona meitat del segle XX on evolucionarà progressivament fins a convertir-se en la modalitat que hui dia coneixem.

D'acord amb Llorenç Millo (1976) en la seua excepcional obra *El trinet*, “la pilota valenciana té en comú amb aquella que s'emprava als trinquets francesos el fet de comptar amb huit gallons: la valenciana s'ompli de borra mentre que amb l'antiga francesa es feia amb pell de gos”. Continua la seua descripció as-

senyalant que s'anomena *de vaqueta* per tal com es confecciona amb la pell del bescoll de la vaca o del bou, que consta de huit triangles i que una vegada cosits formen l'esfera. L'espessor de la pell sol ser d'uns huit mil·límetres i després de romandre en adob es queda pels volts dels 3 mil·límetres, ja apta per a cosir-la. Així, es deixa un orifici per a introduir els budells (sovint borra de llana) i es gira com un guant. Millo finalitza la seua descripció assenyalant que una pilota nova té l'aspecte d'una joia, que el diàmetre seria d'uns quaranta-quatre mil·límetres i que el pes va evolucionar dels 33 grams que va tindre durant bona part del segle XX fins als anys 60-70, quan els pilotaris que actuaven en la demarcació de rests van anar preferint progressivament pilotes amb un major pes fins als 45 grams.

2. Els artesans de la pilota al territori valencià hui: situació actual i perspectives de futur

En l'actualitat, i basant-se en els estudis qualitatius preliminars que s'estan començant a desenvolupar des de la recentment creada Càtedra de la Pilota Valenciana (Generalitat Valenciana - Universitat de València), es constata que, a l'octubre de 2017, hi hauria al voltant d'una cinquantena d'artesans de la pilota repartits per la geografia valenciana. Aquesta xifra ha disminuït sensiblement els darrers anys i es tracta d'una població sovint envellida. Davant d'aquesta situació, tant els poders públics com les instàncies del joc de pilota haurien de fer possible que s'implementaren, més tard que prompte, una bateria de mesures per a dignificar i garantir la deguda supervivència i actualització als nous temps d'aquesta centenària professió.

En el mapa 1 es pot veure la localització espacial dels diferents piloters. En primer lloc, cal destacar els piloters que elaboren pilotes de vaqueta ($n = 12$), en què destaca Àlvarez de Carcaixent com el més reconegut. Pel que fa a les pilotes de badana que s'empren en les competicions escolars i de les modalitats de ratlles (llargues, perxa, palma), en trobem 11 artesans, mentre que 9 són els piloters que poden elaborar pilotes de tec, que són les emprades en la modalitat de frontó valencià. Pel que fa a la confecció de guants, només en trobem ja 8 artesans capaços de garantir-ne la fabricació. Amb la irrupció de les noves proteccions de ferro o acer ha minvat molt

la seua fabricació, que ha acompanyat al llarg dels segles la pràctica del joc de pilota. Mentre estan així les coses, alguns ferrers locals ($n = 3$) s'han llançat a la fabricació de planxetes i proteccions metàl·liques per al palmell de la mà, així com les falanges. En última instància, cal apuntar a la confecció de didals específics per a la modalitat de raspall, que compta amb només 3 artesans (dos de cuir i un de plàstic).

Figura 1: Emilio Simarro de Silla elaborant una pilota de badana. Fotografia: Ulisses Ortiz

A continuació, i basant-se en diverses entrevistes semiestructurades desenvolupades entre març i juliol de 2017 a alguns artesans pilots representatius, exposem de manera sintetitzada les seues principals característiques i recomanacions.

La majoria dels artesans han conegut la pilota, així com l'elaboració dels diferents materials, principalment per transmissió directa dels familiars, per arrelament popular o proximitat al nucli d'activitat, una herència en forma de secret i que guarden amb compte com un tresor que tots valoren amb molta estima i que només transmetran a familiars o persones de molta confiança.

Generalment, la feina d'artesà en el món de la pilota és una feina poc remunerada que no dona per a viure, sinó que ho fan per afició. Els minsos beneficis són per a pagar el material de fabricació i només algun artesà de pilotes de vaqueta, algun de badana o de didals de plàstic aconsegueixen una certa rendibilitat. Generalment no solen estar donats d'alta en la Seguretat Social com a autònoms o si ho

estan ho fan de manera discontinua. Una altra conclusió preliminar dels estudis és que, entre ells, no solen tindre cap relació ni unió o fins i tot ni tan sols es coneixen entre ells. Igualment, no han rebut mai ajudes ni han fet per tindre'n, només han comptat amb la iniciativa personal i la seua pròpia inversió per a començar o seguir fent la tasca.

Atenent el futur en canvi i tenint en compte les difícils circumstàncies que travessa l'esport de la pilota en l'actualitat, valorarien positivament una unió entre aquests per aconseguir majors avantatges, reconeixement i visualització d'una feina que desenvolupem amb passió, però que sovint no veuen reconeguda degudament.

3. Referències bibliogràfiques

- Agulló Albuixech, Recaredo, i Agulló Calatayud, Víctor. *El joc de pilota a través de la premsa valenciana 1790-1909* (2009). València: Diputació de València i Federació de Pilota Valenciana.
- Millo i Casas, Llorenç. *El trinquet* (1976). València: Prometeo.
- Vives i March, Joan Lluís. *Linguae Latinae exercitatio. De conscribendis epistolis libellus vere aureus* (1538). Basilea.

BLOC 3

PÓSTERS

La Pilota Valenciana a l'Educació Física de la Ribera

Ernest Mortes Marqués i Daniel Martos García (Universitat de València)

INTRODUCCIÓ

La pilota valenciana forma part del currículum de la matèria d'Educació Física a la Comunitat Valenciana. En aquest sentit, s'ha volgut conèixer quina és la realitat d'aquesta pràctica als centres públics de Secundària de la Ribera durant el curs escolar 2016-2017.

La mostra són 51 docents on 48 (94,11%) han estat enquestats i 3 (5,89%) no han participat a l'estudi.

Els objectius de la investigació han sigut:

- Conèixer l'aplicació de la pilota valenciana als IES públics de la Ribera.
- Conèixer les diferents instal·lacions específiques dins dels centres.
- Conèixer la formació específica en pilota valenciana dels i les docents.
- Conèixer aspectes de la pràctica de la pilota valenciana als centres educatius.

METODOLOGIA

TÈCNICA DE RECOLLIDA DE DADES

Enquesta oberta

Formularis de google

Motius d'aquesta elecció:

- Arribar a tots/es els/les docents de la Ribera.
- Emplenar-la amb facilitat i poca durada.
- Donar peu a què s'expressen mitjançant les paraules.

ANÀLISI

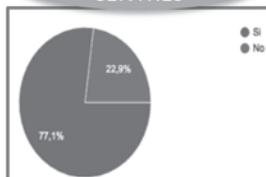
QUANTITATIU
(Dades numèriques)

QUALITATIU
(Dades textuais)

RESULTATS I DISCUSSIÓ

En 10 (41%) centres públics de Secundària a la Ribera hi ha instal·lació específica d'un total de 24.

PRÀCTICA ALS CENTRES

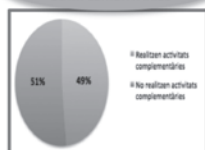
INSTAL·LACIONS ESPECÍFIQUES DE PILOTA

COMARCA	POBLACIÓ	NOM DE L'INSTITUT
RIBERA BAIXA	Albalat de la Ribera	IES Suero
	Almussafes	IES Almussafes
	Sollana	IES Sollana
	Sueca	IES Joan Fuster
	Alberic	IES Consol Aranda
RIBERA ALTA	Alginet	IES Eduardo Primo Marqués
	Catadau	IES Mestre Ramón Esteve
	Carcaixent	IES Arabista Ribera
	Guadassuar	IES Guadassuar
	Montserrat	IES Alcolans

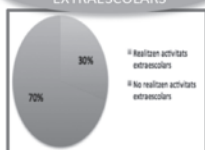
FORMACIÓ PERMANENT

ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES

ACTIVITATS EXTRAESCOLARS

"A la Pilota Valenciana cal preservar: el sentiment de ser el nostre esport nacional, la riquesa motriu i cultural, els valors educatius, la relació entre generacions i la llengua" (docent enquestat).

"Crec que estem davant d'una oportunitat meravellosa per fer-li aplegar el nostre esport a l'alumnat i relacionar-ho amb les tradicions i la història del poble valencià. Però faltes mitjos com les instal·lacions i la formació" (docent enquestat).

REFERÈNCIES

- BLÁZQUEZ, D. (2001). *La Educación Física*. Biblioteca Temática del Deporte. Barcelona: Inde.
- CONCA, M., GARCÍA, F., GIMENO, T., LLOPIS, F., NAYA, J., I PÉREZ, V. (2003). *La pilota valenciana: unitat didàctica*. Generalitat Valenciana. València.
- LLOPIS, F. (1999). *El Joc de Pilota Valenciana*. València: Carena Editors.
- MARTOS, D. I TORRRENT, G. (2011). *Pilota Valenciana. Propostes didàctiques per ensenyar i aprendre el nostre joc*. Paiporta: Denes Editorial.

CONGRÉS “LA PILOTA VALENCIANA: REPTES PER AL SEGLE XXI. VALÈNCIA 26,27 I 28 D'OCTUBRE DE 2017.

L'IMPACTE DE LA PILOTA EN LES REVISTES CIENTÍFIQUES D'ESPORT ESPANYOLES

Vicent Úbeda Pastor
(Departament d'Educació Física i Esportiva)
upasvi@alumni.uv.es

OBJECTIU

Extraure dades numèriques en quant als estudis científics existents sobre pilota valenciana i basca en Espanya.

MÈTODE

Es realitza una revisió bibliogràfica utilitzant 10 revistes espanyoles amb segell FECYT.

PASSOS:

- Es compta el total d'estudis que conté cada revista, des de 2007 fins 2016, així com quants estudis hi ha per any entre totes les revistes.
- S'analitza quants estudis hi ha relacionats amb la pilota valenciana o basca.

RESULTATS I CONCLUSIONS

	Total estudis	Estudis Pilota Valenciana	Estudis Pilota Basca		Total estudis	Estudis Pilota Valenciana	Estudis Pilota Basca
RPD	408	0	0	2007	254	0	0
RICYDE	297	2 (0,67%)	2 (0,67%)	2008	294	0	0
RIMCAFD	381	0	0	2009	321	1	0
ÁGORA	153	0	0	2010	352	2	0
APUNTS	467	3 (0,64%)	1 (0,21%)	2011	338	0	0
CCD	294	1 (0,34%)	1 (0,34%)	2012	325	4	0
MOTRICIDAD	181	0	0	2013	391	1	0
RETOS	474	1 (0,21)	0	2014	374	0	2
RIPED	216	0	0	2015	419	0	1
TÁNDEM	369	1 (0,27)	0	2016	172	0	0
Total	3240	8 (0,25%)	4 (0,12)				

La pilota valenciana a la televisió i el cinema

David Sarasol Moscardó (Director del Museu de la Pilota de El Genovès)

Victor Aguiló Calayut (Departament de Sociologia i Antropologia Social, Universitat de València)

La relació entre la pilota valenciana i el setè art o la vicietista pantalla és un tema al qual gairebé no se li ha parlat atenció. La pilota valenciana es troba molt lluny de la basca en aquest sentit. Tanmateix, d'uns anys ençà, alguns testimonis han quedat enregistrats a través d'alguna d'aquesta font documental de caràcter més recent. El primer enregistrament en suport vídeo d'un pilotari es remunta al 4 d'agost de 1958 i va servir ficat a l'acte triquet d'Ondar a la Marina Alta. Aquest honor correspon al pilotari darrer Antoni Reg «El Novellat». Les imatges van ser reproduïdes pel NO DO (Notícies i Documentals) del règim franquista (Sarasol, 2016). Més tard en el temps, ja en l'època democràtica (1982) trobem un altre precedent, en aquest cas el documental «**Trinquet trencat**», realitzat per Roldan Genset, i, més recentment, el documental «**El Trinquet**» de Jordi Viladell (darrer de cinema llarg del País Valencià). Enregistrat al Trinquet de Benissà (Camp de Túria) en el qual el director nos amb la bellesa i plenitud del joc amb l'actuació de pilotaris com Genovès, Pepe, Fede i Vicent Pataques (Dura, 1982).

Als anys 90 es va començar a mostrar la sèrie de **Benidorm** dirigida pel Rutven Tori Canet. Canet és un gran enamorat i activista del nostre esport (Rodríguez, 2016). En la mateixa participen actors de la talla de Rosaura Pastor, Álvaro Bagaena o Amalia Garmegui i un episodi està dedicat al nostre esport amb la participació de jugadors com Fredi (València) i Feliu (Benissà), representant en la ficció el duel valencian-argentí.

Durant els anys 90 del segle XX hi ha un incipient interès envers la pilota valenciana i se la vincula com un símbol destacat de la identitat valenciana. En aquest context, i com no podia ser d'un altra manera, agafa protagonisme a les pantalles la figura del mític Genovès, qui rodava diversos esports televisius publicitaris com ara un reportatge al valencià per a la entitat olímpica cultural del País Valencià, un altre per a la cadena TVE i, més recentment, el documental «**El Trinquet**» de Jordi Viladell. Aquests podrien ser esmentats que el 1997 Paco Cabanes «el Genovès» és novament el protagonista d'un documental «**Kaizen en Valencia**» per a la televisió frisona (Frison Palacios Bahadri) on es palesa la significació social de la pilota valenciana a partir de la seua figura i, entre altres, ho fan familiars i amics, amb Toni Molà, el seu biògraf.

Arribem al segle XXI i les noves tecnologies ajuden cada cop més a millorar les aparicions. En primer lloc es comença a destacar la recent tasca documental que va efectuar el programa específic de pilota «**Trinquet**» de Naraja Producciones que va ser conegut en diferents etapes per les periodistes Begoña Castillo i Maria José Berbegal. Temps abans del tancament de Canal 9 en 2013, va passar al regim canal de la Ràdio Televisió Valenciana, punt 2 i finalment es va eliminar de la gràfica tot i les seues bones dades d'audiència. A l'hora d'ara resultat del tot impensable que la pilota valenciana que s'emmagatzema en una base de la producció amb el consegüent risc de deteriorament o pèrdua irremediable.

Arriba al segle XXI, el 2003, la notícia es va que no és nada el primer curtmetratge de 18 minuts mitjà la pilota valenciana com a protagonista principal de la trama. Es tracta de la pel·lícula «**Baia**» (2003) dirigida per Jorge Iba i ambientada en l'època de la dècada de finals del segle XIX. El film es va rodar a l'històric Trinquet Tio Fina de Massamagrat (Porta Nord) i va comptar amb Pep Ricart, Anjanero Morant i Empar Canet com a principals protagonistes.

El 2004 novament Paco Cabanes «el Genovès» va agafar protagonisme a les pantalles. Amb motiu dels seus 50 anys es va rodar un documental sobre la seua vida on, tant el com un atleta de gent relacionada, exposava la seua figura. El documental va ser dirigit pel futbolista Jorge Figuera per encàrrec de l'Ajuntament del Genovès i el Museu de la Pilota. Sense dir-ho el format documental sobre la figura d'un pilotari cal destacar dues incursions que han vingut el 2017. La primera produïda pel grup Pilota 2.0 i el periodista Sergi Tarró glossa la figura del pilotari de València «El Porta Nord» Puchol II i els nombrosos vicentins d'entrenament esportiu aplicats a la pilota. El segon documental, que a l'hora d'ara està a punt d'estrenar-se, reivindica la trajectòria del pilotari i actual seleccionador del combinat valencian de pilota Regi i l'Qnena, Jock i partida. El seu director i guionista és José Miguel Sarmiento i l'edició com a càrrec de Produccions Reineia.

Ara bé, si hi ha una televisió la per excel·lència que haja dedicat una gran part del seu argument al joc de pilota, això és «**Olivera Blanca**». La sèrie valenciana que va arribar a tindre un share d'audiència de més de 500.000 televidents i comptava entre els seus guionistes amb Paco López (2013), gran aficionat al joc de pilota i admirador de El Genovès. López Olago va fer tot el possible per dignificar el joc i atorgar-li la presència i significació social que tenia el joc de pilota als pobles valencians dels anys cinquanta del segle passat quan està ambientada la sèrie. Així, a més de nombrosos aparicions, el seu principal protagonista Jaume Sanja (Factor Miguel Barber), és una destacada pilota de carrer i triquet que, fins i tot, arriba a enfrontar-se als millors pilotes bàscos. Una partida destacada comptant amb la presència del pilotari Genovès II i la presència d'altres il·lustres com Novellat. Sense abandonar les sèries, en 2012 trobem una altra vicietista aparició del joc de pilota aquesta vegada en la minisèrie «**Entre dos reinos**» dirigida per Miguel Perelló. Ambientada en la València medieval de Sant Vicent Ferrer (interpretat per Jaume Linares) i el pare sofert (Jaume Gual) hi ha una escena entre aquestes actors on disposen una partida a claustr de convent de Sant Jeroni de Cotabá (La Safor).

Un altre exemple de la presència de la pilota en una sèrie anglesa la trobem en la comèdia britànica «**Benidorm**» (2017), hi ha un capítol on els equips de Benidorm i Polop juguen una enconada partida de pilota. Pere Cremades, fill de Benidorm, n'és un dels responsables de la sèrie. En la mateixa podem veure el triquet d'Enric Alcega i pilotes alacantines com Pere Ricart, els germans Pablo i Jesús de Sella o Dani de la Nucia.

D'altra banda és menester posar en valor la tasca de divulgació popular efectuada per la televisió catalana TV3. Així en programes com ara «**Capdors de països**» (2007), conegut per Roger de Gràcia, es dedicava un capítol al vocabulari emprat al joc de pilota, on apareixien Paco Cabanes «el Genovès» i Feliu, així com Toni Molà. També al programa «**Cosins germans**» (2014) es dedica un dels seus capítols a la pilota valenciana. Amb el títol de «**Castells**», va de bon, Ferran Torrens i Empar Moliner s'endinsen al món de la pilota de la mà del Genovès, a més de gaudir d'una partida de rasquet a Benifotem.

Finalment, el 2016, trobem la contribució més destacada a la promoció exterior del joc de pilota. Pel Rodríguez director català originari de Quatretondetà (el Comtat), en la seua obra prima, el llargmetratge homònim al seu poble natal, inclou uns escenes on es juga una partida de pilota on podem veure a Factor Sergi López emprant-se a fora amb la seua. En una reivindicació de la dignitat dels orígens en un món cada cop més impersonal, la pilota valenciana ocupa un lloc especial en el imaginari col·lectiu d'aquest poble d'arrels mediterrànies. Els figurants són jugadors del Club de Pilota Valenciana de Cocentaina i polles dels voltants. En el film apareixen actors de la talla de José Sacristán i Laia Marull.

Tot plegat, gràcies audiovisuals en diferents suports com ara espais publicitaris, sèries de televisió, programes específics a, àdhuc, pel·lícules, constitueixen, si se n'assigura la seua adequada conservació, fonts de gran interès i valor per a la comprensió i l'anàlisi de la situació de la pilota valenciana en els darrers dècades amb documents excepcionals en relació amb la memòria present i, sobre tot, futura, de la pilota valenciana.

Bibliografia

- Dura, Paco (2002). *Trinquet trencat*. Guion premiat en la Diputació. Publicat a: Diario de Valencia 15-01-2002.
- González, Sergio i Aguiló, Víctor (2016). *La investigación histórica i documental sobre el joc de pilota* pp. 33-40. Dins de: La Pilota Valenciana. Història, cultura i societat. València: Servei de Publicacions de la Universitat de València.
- López Olago, Paco (2013). *La pilota i l'Olivera Blanca* pp. 374-377. Dins de: *Olivera Blanca*, la pilota valenciana. València: Museu d'Història d'Empor.
- Rodríguez, Miquel (2016). *Un vell en Polop* com. Toni Canet «*Olivera Blanca* trobar la pilota en arrels en un documental». Publicat a: Las Provincias 18-06-2016. Consultat el 05-09-2017.
- Sarmiento, David (2016). *La pilota valenciana i el seu llegat* que han fet d'actors. Publicat al diari digital Heraldo el 19-03-2016. Consultat el 05-09-2017.

Genovès II junt a alguns dels protagonistes de l'Olivera Blanca.

Alcega a la pilota presentant pel tancament de Canal 9 (Pilotes).

La periodista d'Olive Maria José Berbegal, presentadora Trinquet.

Benifotem i Entre dos Reinos, sèries on la pilota ha estat present.

Waldó i Genovès II van posicionar-se contra el tancament de canal 9.

Cartel promocional del film Quatretondetà.

L'actor Sergi López amb el Club de pilota de Cocentaina.

El triquetador Toni Canet, actor de la pilota.

Imatge del rodatge de l'Olivera Blanca.

Retall de premsa de 1982, Paco Dura.

El Genovès, fent costat a la Benja i a l'Olivera Blanca.

Els artesans de la pilota: custodis del joc

Ricard Sentandreu Sebastian (Màster en Direcció i Gestió de l'Activitat Física i l'Esport, Universitat de València)
Victor Aguiló Calatayud (Departament de Sociologia i Antropologia Social, Universitat de València)

L'artesania és una de les particularitats que fa únic i especial l'esport de la pilota. Els diferents materials, pilotes, guants, planxetes i didals són creats per uns professionals, els artesans de la pilota o piloters, que dediquen bona part de la seua vida -en molts casos- a l'elaboració d'aquests elements que són imprescindibles per a jugar a pilota.

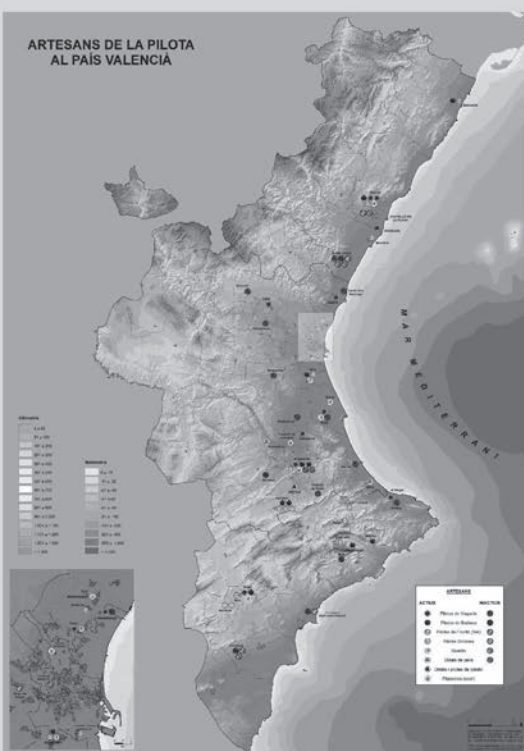

Dalt de dreta a esquerra. 1. Ramon de Sumazarren (didals) 2. Vanessa i Rosabel Biosca (didals i pilotes de plàstic) 3. Emilio Giner (Guants) 4. Carlos de Riola (pilotes) 5. Emilio Simarro (pilotes de badana) 6. Vicent Monleón (planxetes de ferro) Fotografia: PilotarViu

Emilio Simarro elaborant una pilota de badana. Fotografia: Ulisses Orús PilotarViu

ARTESANS DE LA PILOTA AL PAÍS VALENCIÀ

Futur del sector

Donades les difícils circumstàncies que travessa l'esport de la pilota en la actualitat, els artesans valorarien positivament una unió entre ells per aconseguir majors avantatges, reconeixement i visualització d'una feina que desenvolupem amb passió però que sovint no veuen degudament reconeguda.

Davant d'aquesta situació tant els poders públics com les instàncies del joc de pilota, caldria que implementaren, més tard que prompte, una bateria de mesures per a dignificar i garantir la supervivència i actualització als nous temps d'aquesta centenària professió.

Antecedents històrics

Les referències històriques a la tipologia i confecció material per al joc són escasses. Tanmateix una primera referència la trobem a l'obra *Diàlegs* (1538) de l'humanista valencià Joan Lluís Vives, on es compara el pes de les pilotes valencianes amb les de Lutècia (París).

L'origen de la pilota de vaqueta és perd, per tant, en la nit del temps però sí que tenim constància que durant el segle XIX es va emprar amb profusió pels pobles i trinquets valencians (Aguiló i Aguiló, 2009). Cal recordar que l'escala i corda naix a finals de segle XIX i que abans de la seua incorporació es jugava a ratlles dins dels trinquets. La modalitat de raspall també es practicava amb ratlles i serà a partir de la segona meitat del segle XX que evolucionarà progressivament fins convertir-se en la modalitat que hui en dia coneixem.

D'acord amb Llorenç Millo (1976) en la seua excepcional obra *El Trinquet* «la pilota valenciana té en comú amb aquella que s'emprava als trinquets francesos el fet de comptar amb huit gallons. Millo assenyalava que una pilota nova té l'aspecte d'una joia, que el seu diàmetre seria d'uns quaranta quatre mil·límetres i que el seu pes va evolucionar dels 33 grams que va tenir durant bona part del segle XX fins als anys 60-70 ja que els pilotaris que actuaven en la demarcació de rest van anar preferint progressivament pilotes amb un major pes fins als 45 grams.

Situació actual

En l'actualitat i a partir dels estudis de la Catedra de la Pilota Valenciana (Generalitat Valenciana-Universitat de València) es constata que a data d'octubre de 2017, hi ha al voltant d'una cinquantena d'artesans de la pilota repartits per la geografia valenciana. Aquesta xifra ha disminuït sensiblement els darrers anys i es tracta d'una població sovint envellida.

En el mapa 1 es pot contemplar la localització espacial dels diferents artesans de pilotes, podem trobar 12 de pilotes de vaqueta utilitzades (raspall, escala i corda i galotxa), 11 de badana (món escolar, modalitats a ratlles i frare), 9 de pilotes de tek (frontó valencià) i 7 artesans de pilota grossa (modalitats de pilota grossa). Pel que fa la protecció de les mans al mapa podem trobar 8 artesans de guants de pell, 3 artesans de planxetes de ferro, 2 artesans de didals de pell per al raspall i un artesà de didals de plàstic que també elabora pilotes de plàstic.

La majoria d'aquests artesans han conegut la pilota, així com l'elaboració dels diferents materials, principalment per transmissió directa dels familiars, per arrelament popular o proximitat al nucli d'activitat, una herència en forma de secret que guarden amb cura com un tresor que tots valoren amb gran estima i que sols transmetran a familiars o gent de molta confiança.

Generalment la feina d'artesà al món de la pilota és una feina poc remunerada que no dóna per a viure, sinó que ho fan per hobby o afició. Els minims beneficis són per a pagar el material de fabricació i sols alguns artesans de pilotes de vaqueta, algun de badana o de didals de plàstic aconsegueixen una certa rendibilitat. Generalment no solen estar donats d'alta en la Seguretat Social com a autònoms o si ho estan ho fan de manera discontinua. Una altra conclusió preliminar dels estudis és que entre ells no solen tindre cap relació ni unió o fins i tot ni tan sols es coneixen entre ells, igualment, no han rebut mai ajudes ni han fet per tenir-ne, sols han comptat amb la seua iniciativa personal i la seua pròpia inversió per començar o seguir realitzant la tasca.

Pilataris i salut dental

Berta García Mira. Odontòloga. Professora del Departament d'Estomatologia de la Universitat de València.
Victor Aguiló Calayado. Sociòleg. Unitat d'Investigació Social i Sanitària (UISVS), Universitat de València-CSIC.

La higiene bucodental és un aspecte fonamental per tenir cura de la nostra salut. Una mala qualitat de salut oral pot convertir-se en un important problema que pot causar un ampli ventall de malalties. Igualment, efectes negatius sobre l'aparència o efectes psico-socials que poden afectar l'autoconsciència i la qualitat de vida (1). Tanmateix, es tracta sovint d'un aspecte de la salut personal al qual no hi ha pretesa sobre la suficient atenció i en el cas de l'esport de la pilota valenciana tampoc ha estat una excepció.

En primer lloc, convé assenyalar que la salut dental ha d'estar acompanyada d'una alimentació equilibrada i uns hàbits saludables i no sedentaris, igualment resulta fonamental l'adquisició d'hàbits adequats per a la salut oral en la infància, que s'ha demostrat com una de les estratègies més importants per avançar en les possibilitats d'èxit dels futurs esportistes (2).

Partint d'aquests antecedents i considerant els diferents estils de vida personal cal recordar que els pilataris serien un col·lectiu amb diversos factors de risc que podrien afectar la seua salut bucodental. Deuen igualment reduir la ingesta d'aliments, analgèsics o anti-inflamatoris. Els esportistes tenen una major propensió a patir lesions dentals i la seua salut bucodental afecta de manera directa en la seua forma física i rendiment (3). A tall d'exemple, un estudi realitzat al Regne Unit el 2013 sobre l'estat bucal de 187 jugadors de futbol professionals (4) va reportar en el 37% dels jugadors càries dental actives, en el 53% erosió de les superfícies dentàries i en el 5% malaltia periodontal entre moderada i severa. El 45% dels jugadors va manifestar sentir-se molt amb el seu estat bucal, en el 20% hi va haver repercussió sobre la seua qualitat de vida i en el 7% es va veure afectat el seu entrenament i rendiment físic. Altres estudis recents també desenvolupats a la Gran Bretanya són consistents i mostren resultats similars entre esportistes d'elit: 13% dels adults tenen càries i una quarta part (24%) tenen periodontitis inflammatòria crònica (5).

A més a més, la ingesta continuada de carbohidrats com els que trobem sovint en les dietes dels esportistes és un dels factors causants de les càries dentals més àmpliament documentats (6). De manera paral·lela, els aliments i begudes àcides són els principals factors que provoquen erosió dental (7). Els pilataris, per realitzar un exercici físic tan intens en modalitats com ara el rasquet, solen consumir aliments rics en carbohidrats, productes de nutrició esportiva i begudes energètiques enmarcades que també contenen carbohidrats àcids. S'ha informat que la immensa majoria de les begudes energètiques i isotòniques destinades a l'àmbit esportiu contenen un alt nivell d'acidesa (8). Per tant en aquest tipus de pacients és important reforçar les tècniques d'higiene oral i utilitzar pastes de dents fluorades i vermells tòpics de fluorur. A més l'edibondada amb aigua o una beguda neutra després de l'exposició a productes carbohidrats i begudes energètiques pot reduir el temps de contacte d'aquests productes amb la superfície de les dents i neutralitzar els nivells de pH oral més ràpidament, reduint el risc de càries i erosió.

A més a més, la ingesta continuada de carbohidrats com els que trobem sovint en les dietes dels esportistes és un dels factors causants de les càries dentals més àmpliament documentats (6). De manera paral·lela, els aliments i begudes àcides són els principals factors que provoquen erosió dental (7). Els pilataris, per realitzar un exercici físic tan intens en modalitats com ara el rasquet, solen consumir aliments rics en carbohidrats, productes de nutrició esportiva i begudes energètiques enmarcades que també contenen carbohidrats àcids. S'ha informat que la immensa majoria de les begudes energètiques i isotòniques destinades a l'àmbit esportiu contenen un alt nivell d'acidesa (8). Per tant en aquest tipus de pacients és important reforçar les tècniques d'higiene oral i utilitzar pastes de dents fluorades i vermells tòpics de fluorur. A més l'edibondada amb aigua o una beguda neutra després de l'exposició a productes carbohidrats i begudes energètiques pot reduir el temps de contacte d'aquests productes amb la superfície de les dents i neutralitzar els nivells de pH oral més ràpidament, reduint el risc de càries i erosió.

Per al tractament de les malalties dentals resulta molt important el seu diagnòstic precoc pel que, amb caràcter general, es recomana acudir al dentista per a una revisió bianual, com també així és preceptiu per a nombrosos equips esportius d'altres especialitats. Cal recordar que, a més dels hàbits culturals de cada població, l'accés als programes de prevenció de la salut oral de cada país i la diferent promoció de la salut dental per part dels clubs o federacions pot influir en l'estat de salut bucal dels esportistes (9). Tot plegat recomanem igualment incidir en estratègies de prevenció i promoció de la salut a més de futures estratègies d'investigació.

Bibliografia:

1. Loe H. Biting and health: a conceptual framework. *Community Dent Health*. 2008; 5:9-13.
2. Tsuchida M, Muraoka M, Saitoh T, Ruzic K, Katsukawa K, Watanabe M, Higawa Y, Tagami R. *Early and Late Plaque Associated with Poor Oral-Hygiene Behavior among Adolescent Children: A Cross-Sectional Study in Miyagi, Japan*. *Journal of Experimental Medicine*. 2017; 212(2):131-138.
3. Newbman L, Ashley E, Fink R, Halliday L, Lourenco M, de Medeiros A, Davies N, Spewin T, van Sommeren K, Khosravi R, Saper R, Mueller S, Chen S, Simmons M, Brown L, Haddad J, Mills E, Foster S. *Oral health and elite sport performance*. *British Journal of Sports Medicine*. 2015; 49(12):14.
4. Newbman L, Ashley E, Spewin T, Fink R, Halliday L, Lourenco M, de Medeiros A, Davies N, Spewin T, van Sommeren K, Khosravi R, Saper R, Mueller S, Chen S, Simmons M, Brown L, Haddad J, Mills E, Foster S. *Oral health and elite sport performance*. *British Journal of Sports Medicine*. 2015; 49(12):14.
5. Ashley E, Taylor R. *Oral health including active centres in 187 UK professional male football players: clinical dental examination performed by dentists*. *Br J Sports Med*. 2016; 50(40):1181-4.
6. Gallagher C. *Oral health of 18 athletes and impact on performance*. *Br J Sports Med*. 2017; 51:100-101.
7. Mynochan R, Kelly SA. *Effect on caries of restricting sugary intake: systematic review to inform WHO guidelines*. *Cochrane Database*. 2014; 9(3):1-10.
8. Newbman L, Ashley E, Fink R, et al. *Oral health and impact on performance of athletes participating in the London 2012 Olympic Games: a cross-sectional study*. *Br J Sports Med*. 2013; 47:1034-6.
9. van Loveren C, Schone WB, Elsmore MB. *Sports diet and oral health*. *Nutr Topics*. 2009; 13:139-140.
10. Broad EM, Ray LA. *Do current sports nutrition guidelines conflict with good oral health?* *Gen Dent*. 2013 Nov-Dec; 63(12):123.

El consum de begudes alcohòliques té una incidència molt negativa en la salut de l'esportista (David Saraso)

Les begudes isotòniques contenen carbohidrats àcids que han de ser neutralitzats amb begudes neutres (David Saraso)

El consum de tabac és un mal hàbit de salut que caldrà desterrar per sempre del ritm (David Saraso)

La pilota valenciana deu fer un esforç per garantir que els seus pilataris gaudeixen d'una adequada salut dental (Anis FPV)

Els pilataris professionals, com els de la modalitat de rasquet, solen consumir aliments rics en carbohidrats, productes de nutrició esportiva i begudes energètiques enmarcades amb alt nivell d'acidesa per la qual cosa haurem de reforçar les tècniques d'higiene oral (David Saraso)

La salut dental ha d'estar acompanyada d'una alimentació equilibrada i uns hàbits de vida saludables i no sedentaris

Per al tractament de les malalties periodontals resulta molt important el seu diagnòstic precoc pel que es recomana acudir al dentista per a una revisió amb caràcter bianual (Clínica dental Torre de Francia-València).

Cada esportista té una necessitat dietètica individual. El dentista s'ha de coordinar amb el nutricionista per a la planificació esportiva del pilotar (David Saraso)

La salut bucodental ha d'introduir-se en les escoles de pilota des de les edats més primerenques (Anis FPV)

La pilota grossa, perspectives de passat i futur

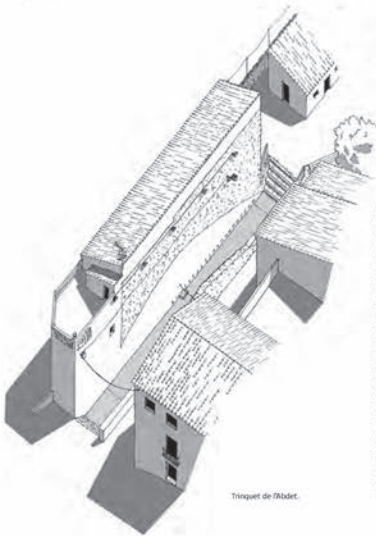
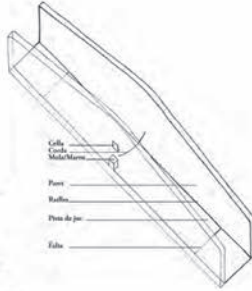
Victor Aguiló Calarçayud (Departament de Sociologia i Antropologia Social, Universitat de València)

Josep Maria Congost Timoner (Arquitecte, M. en conservació del patrimoni)

La pilota grossa és una modalitat pròpia de les comarques centrals valencianes que es practica en un trinquet de reduïdes dimensions, al voltant de 3 metres d'amplada per 18 de llargària. Es tracta d'un joc directe amb una corda partida i terreny de joc. La treta s'efectua fent-hi contra una seña en la pariet per a que després bote sobre una mola. Els equips solen ser de 2 jugadors encara que de vegades poden jugar 3 o 4 individualsment. El trinquet és el mateix que en la resta de modalitats però agrupant-se els jocs en cotos. El joc varia tant de vegades catles o rebots.

La distribució geogràfica s'ubica fonamentalment en les comarques de la Marina Alta, la Marina Baixa i el Comtat. El trinquet més antic del qual hi ha constància es localitza a l'Albufera (Cofrades) i data del 1772 enguany se al·l en la instal·lació esportiva més antiga del País Valencià. Hem pogut documentar l'existència de més de 20 trinquets tot i que només en mitja dotzena d'ells es pot practicar la modalitat en l'actualitat.

La pilota té un pes que oscil·la entre els 90 i els 180 grams i un diàmetre també molt variable. Utilitza articularment a base de draps i bores, recobrint-se amb cuir de diverses procedències. Es tracta del tipus de pilota que menys persones (artisans) queden que la fabriquen confectioant. La pilota bota molt poc i pel seu pes, de vegades, es pot col·locar en les dues mans alhora. Generalment no s'empenta cap protecció per a les mans.

Trinquet de l'Albufera.

Peri que fa als jugadors cal destacar que alguns dels millors jugadors de la història de la pilota valenciana la van practicar des de ben menuts. El primer cas que podem destacar és el del Noi de Muria del que fins i tot hi ha documentada una partida de pilota grossa en Monóver el 1892. Altres grans pilotes del segle XX també van practicar la disciplina com ara Cervera de l'Uvegar, Penya de Benimeli, Ferrer i de Miramar, Jijó de El Robal d'Almudena, El Puertal d'Olla, Llana de Muria o Rowlett. Cal destacar que en la modalitat a l'Albufera de Benimeli com un dels grans especialistes tot i que també va reinar en les Illes Balears.

Els trinquets es trobaven generalment vinculats a una altra edificació, donant un servei auxiliar ja fóra en una fonda,asca o venta així com en una casa particular. També hem pogut documentar casos en els quals es vinculava a un establiment religiós. De vegades funcionaven com instal·lacions independents. Aquestes situacions fan que la construcció dels trinquets sovint agrofara altres elements ja construïts o desinvol·lats per a facilitar el seu bastiment. Els materials emprats eren els comuns de l'arquitectura popular de la zona: murs de maçonaria, arrebossats de calç i paviments de fang o terra salfada.

Actualment es tracta d'una de les modalitats menys practicades del joc de pilota juntament amb el fons: per causa de la forta davallada en la seua pràctica que va tenir lloc després de la Guerra Civil. Tanmateix per la seua facilitat de pràctica, qualitat educativa i potencialitats psicopedagògiques, per la senzillesa de les instal·lacions i pel fet que es puga jugar a qualsevol edat pensem que és una modalitat que caldrà recolzar amb excels donat que és una idèia per a tots els públics i entronca molt bé amb la concepció actual d'estendre l'esport com a diversament popular. Sense oblidar tot el seu valor patrimonial transversal: cultural, arquitectònic, esportiu i social.

Detall del trinquet de pilota grossa d'Ondara.

Exterior del trinquet de Benimeli.

Partida en Parcent, abril de 2017.

Pilota antiga conservada en Galanes.

Imatge present/pastat on es veu el trinquet d'El Castell de Guadalest.

Tonico de Muria, jugador de Illes Balears i pilota grossa.

Juan Nadal, el Salat, mestre artesà pilotes en el dia del casament Miguel-Nico, l'últim trinquet de La Nucia.

Miguel Noya, jugador d'artesà pilotes de l'Albufera. A la dreta l'artista Glòria, Biel de Benimeli, reconegut jugador de pilota grossa.

La pilota valenciana i la toponímia

Victor Aguiló Calatayud (Departament de Sociologia i Antropologia Social, Universitat de València)

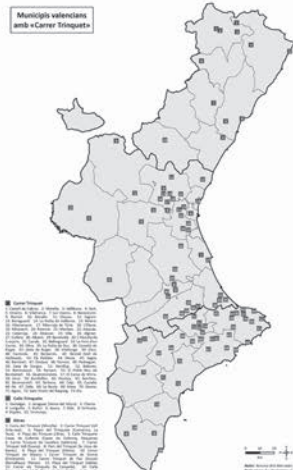
Josep Maria Congost Timoner (Arquitecte, M. en conservació del patrimoni)

1 Introducció

La toponímia és una branca de l'onomàstica que estudia els noms de lloc. Els noms propis de lloc (topònims) constitueixen una font d'informació històrica, geogràfica i etnològica que podem qualificar com a transversal, en el sentit que són testimonis escrits que poden procedir tant de documents d'arxius com de fonts bibliogràfiques. La primera referència a la toponímia del joc de pilota en territori valencià està documentada gràcies al cronista d'Alcoi Rogelio Sanchi, quan afirma que, a conseqüència de l'expulsió de la ciutat per part d'Alfonso en 1276, i al·legant en les primeres dècades del segle XIV unes muralles en forma d'arc que, a la part que requeria al raval, formaven tres plaçetes. Una d'aquestes es va anomenar la plaçeta del jugador de pilota.

Més avant en el temps, gràcies a l'obra del segle XVIII de Ferruñt Marc Antoni d'Orellana (1923) sabem que a la ciutat de València varen existir nombrosos trinquets i que, fins i tot, alguns van donar nom a carrers i places de la ciutat. Alguns dels trinquets que anomena són:

- Trinquet de Mossèn Olcina, mencionat ja el 1488.
- Trinquet d'en Curiana, ja esmentat en un escrit de 1571, situat a l'actual plaça de la Mercé.
- Trinquet dels Pilots o dels Mascos. Es troba documentat el 1534.
- Trinquet del Trabucquet, probablement amb anterioritat es va conèixer pel trinquet del Bordell dels Negres i també com a trinquet de Mossèn Cots. Ja és citat el 1525.

2 Metodologia

Una vegada hem contextualitzat el nostre objecte d'estudi, en el següent pòster analitzem la presència de toponims relacionats amb el joc de pilota als pobles valencians. La metodologia emprada ha estat basada en l'anàlisi i la recopilació documental i universitària i la consulta de bibliografia especialitzada.

3 El joc de pilota en la toponímia urbana

En primer lloc, cal destacar que un total de 153 pobles valencians disposen almenys d'un carrer dedicat al joc de pilota. Per provincies, la distribució es concentra de la següent manera: més de la meitat d'aquelles carrers es localitzen a la província de València (52,3%), per un 32,2% a Alacant i un 15,5% a Castelló. Per àmbit lingüístic, 132 correspondrien a l'àmbit de predomini lingüístic del valencià (83% dels pobles valencians parlants) i 19 pobles estarien en zones castellanoparlants (13% dels pobles valencians parlants). Paral·lelament, hem identificat 23 denominacions de vies urbanes directament vinculades al joc de pilota, de les quals la més comuna, amb excels, és trinquet (n=14) o trinquette (n=14) (segons map 1). Igualment habituals són carrer de la pilota (n=24), frontó (n=9) i, ja a molta distància, bot, botó o 'pallero' (n=6) i altres. Pel que fa a les comarques, destaquem de manera notable els nombrosos pobles de la Marina Alta (n=16), la Vall d'Aiguà (n=12) i el Camp de Túria (n=11) que disposen de carrers dedicats al joc de pilota, nom per destacar, a més a més que, a excepció de la comarca del Racó d'Ademús, la resta de comarques valencianes presenten almenys un carrer dedicat al joc de pilota.

4 Reflexions finals

El present estudi ens ha permès documentar de manera profunda la presència de toponims relacionats amb el joc de pilota en el territori valencià. Aquestes dades ens permeten, d'una banda, localitzar amb exactitud els llocs on s'ubiquen antics trinquets en la trama urbana, delimitar sovint els espais públics on preferentment es juga, així com conèixer de manera acurada la distribució implantació territorial de les diferents modalitats, fins i tot constatant, malauradament, l'extinció d'algunes d'aquestes.

Hem pogut documentar que més d'una quarta part dels pobles valencians (28%) disposen d'un carrer dedicat a l'esport valencià per excel·lència, alfa que el trinquet, i més substancialment als pobles valencianoparlants (23%), cosa que en palesa l'estreta relació, que ja va ser apuntada per altres autors, com ara Llorenç Milla (1970) o Frederic Uguis (2007).

Una altra consideració que es deriva del nostre estudi és que nombrosos pobles valencians han perdut les seues denominacions relacionades amb el joc. Seria desitjable recuperar les antigues denominacions derivades del joc de pilota en els diferents contextos urbans i, des d'aquestes línies, hem una crida a les autoritats polítiques i municipals en aquest sentit. Es pal·la una vegada més que la pilota valenciana va més enllà del seu caràcter estrictament esportiu per imbuir-se en el patrimoni cultural immaterial del poble valencià.

Bibliografia

- Aguiló, Miquel, i Ferruñt, Aguiló Calatayud, Víctor (2006). *El joc de pilota a través de la premsa valenciana 1700-1900*. València: Diputació de València - Federació de Poble Valencianista.
- Alonso Vives, Francesc (1980). *El juego de pelota en Valencia*. València: Sociedad Valenciana Fomento del Turismo.
- Carrià i Franquet, Gabriel, i Uguis i Basset, Frederic (1981). *Vocabulari del joc de pilota*. València: Consell de Cultura. Edicions de la Universitat de València.
- Marín Montaner, Víctor (1987). *La pilota valenciana*. Andorra: present (Aurora, 34), València, pp. 35-36.
- Uguis i Basset, Frederic (1987). *El joc de pilota valenciana*. València: Ajuntament de València.
- Milla Cases, Llorenç (1970). *El trinquet*. València: Promotora.
- Ortiz, Marc Antoni d' (1923). *València antiga y moderna. Historia y descripción de las calles, plazas y edificios de Valencia*. València: Asocio Bibliografía Valenciana.

Taulells ceràmics on antigament es situava el trinquet, Biar.

Carrer Trinquet de Benifato.

Carrer comercial en el Carrer Els Trinquets de La Canyada.

Carrer Trinquet de Camp de Mirra.

Carrer Trinquet de Caricalla.

Carrer Trinquet de Torrons.

Carrer Trinquet d'Orcos.

Carrer del Bot de Caricalla.

Carrer del Bot de Albalade.

Carrer Trinquet de Gomis, Ontinyent.

Carrer del Bot de Montjuer.

Carrer de la Plota de Guadalupe.

La pilota valenciana als mitjans de comunicació

Ricard Sentandreu Sebastian (Màster en Direcció i Gestió de l'Activitat Física i l'Esport, Universitat de València)
Ulisses Ortiz Badal (Redacció i Gestió de xarxes. PilotaVeu)

Moltes vegades s'ha dit que allò que no apareix als mitjans de comunicació no existeix, i més si parlem del nostre esport.

Si analitzem la situació, és cert que al llarg de la història sempre ha sigut poca la presència d'informació al voltant de la pilota als diferents mitjans. No obstant això, gràcies a multitud de periodistes, no ha deixat mai de tenir el seu xicotet espai als mitjans i s'ha pogut, així, mantenir encesa la flama de la pilota.

Els mitjans de comunicació en la Final de la Lliga de Rasputi 2016 a Oliva. Fotografia: David Sarasol

Segle XX

En la dècada dels anys 20 i 30 es produeix un canvi i d'una manera lenta, però contínua, comencen a publicar-se referències a partides celebrades arreu de la geografia valenciana, especialment en aquelles localitats on existeix una llarga tradició, però, igualment, les grans partides tenen lloc al Pelayo o al trinquet Levante i són ressenyades per un periodista anomenat Guante.

La Guerra Civil (1936-1939) va suposar un gran trauma per a la societat valenciana i durant les tres següents dècades a penes hi ha referències del nostre esport.

Entre ells cal assenyalor Llorenç Millo i la seua "Partida del dissabte". Va publicar el seu primer reportatge un 24 d'octubre de 1959 al diari *Las Provincias*.

La dècada dels 70 està dominada per Miguel Àngel López Ego, que ens va brindar pàgines memorables amb les biografies de desenes de piloters: Paco Durà, en els vuitanta, va cobrir una etapa crucial, especialment, al periòdic *Haja del Lunes*, a la comarca del Camp de Morvedre, al *Levante EMV* i en la revista *L'Esport i Temps Lliure*. L'humanista Josep Lluís Bausset, de l'Alcúdia, va ser un exemple de fidelitat a una terra, una llengua i una passió fins que ens va deixar amb 101 anys el 2012. A més a més, cal destacar també Alberto Soldado, que fa més de 40 anys que escriu al diari *Levante EMV*.

Portada i contraportada de "Pilota Valenciana. Entrevistes i reportajes" (1976)

Mitjans digitals

La falta d'informació als mitjans tradicionals ha sigut en part salvada gràcies a l'aparició de mitjans digitals específics i les xarxes socials que han agafat un gran protagonisme en el món de la pilota valenciana en els darrers anys, especialment des del tancament de Canal 9 el 29 de novembre del 2013.

Cal destacar la figura de Vicent Gibert "Tagarinet", que va impulsar tagarinet.pilota.com el primer blog/web entre 2003 i 2007 i d'una manera aficcionada va intentar donar la màxima informació del nostre esport. El 2005 naix el portal pilota.valenciano.com lligat a l'empresa de pilota Fredesport i que fins el 2015 ens aproximava informació, principalment, sobre el món professional, com també ho fan les pàgines valnetpilota.com (Empresa Valnet) des de 2005 i fedpilot.com (Federació de Pilota Valenciana) que compta amb pàgina web des de 1998. A més a més recentment, gràcies a la col·laboració del diari digital PilotaVeu.com, mitjans com el *Diari la Veu*, *Racó Català*, *La Vanguardia*, *La Revista Forbury*, *manista.com* i *21guies* publiquen regularment sobre pilota.

Final Individual d'Escola i corda el 2012 a Montcada retransmesa per RTVV. Fotografia: Fredesport

D'on venim?

Gràcies als estudis de Recaredo Aguiló, Víctor Aguiló, David Sarasol i Paco Durà, podem saber que la pilota mai ha tingut una repercussió rellevant al llarg dels anys, però sí que ha tingut presència, i aquesta presència ens trasllada a la primera crònica de pilota, que es va publicar, concretament, el 18 de desembre de l'any 1849 al *Diario Mercantil Valenciano*.

Al llarg de la segona meitat del segle XIX, les referències al joc de pilota es limiten a anunciar la celebració d'una partida coincident amb la fira de la població o la inauguració d'un trinquet –per exemple, l'agost de 1868, amb l'obertura del trinquet de la Gallina, actual Trinquet Pelayo. En aquest repàs cal igualment destacar una altra partida memorable que es va disputar a Ondara (la Marina Alta) el 26 de novembre de 1880, entre els millors jugadors de la Marina i la Safor.

A partir de 1893, amb l'obertura del Jai Alai al cap i casal, on es juga a la pilota basca, les cròniques ens parlaran dels enfrontaments entre bascos i valencians

Trinquet de Pelayo any 1981. Fotografia: Anxo Paco Durà

Segle XXI

Actualment, periodistes com Tona Català, Fernando Milana, Guillem Sanchis, Rafael Mora, J. Antonio Monteagudo, Silvia Soría, Pedro Campos, Moisés Rodríguez, Juan Carlos Rodríguez, Pedro Valero, Salvador Talens, Raquel Andrés o M. Carmen Montes col·laboren o han col·laborat amb diaris com *El Levante EMV*, *Las Provincias*, *El Mundo*, *La Vanguardia* i *Superdeporte*.

Pel que fa a la ràdio, ha destacat la tasca de Ràdio 9 fins 2013, amb Pedro Navarro al capdavant, les locucions d'Aureli López amb més de 20 anys al front de la 97.7 i més recentment els programes amb format podcast *Colp a colp* i *el Joc del Poble*.

Quant a revistes en paper cal destacar-ne tres, la revista *Traure* al 1987, que sols va poder aguantar 7 edicions mensuals; la *Revista Saó*, un referent cultural que ha comptat amb algun article de pilota; i recentment la revista trimestral *Ferido*, que va aparèixer a finals del 2016 i ha tingut molt bona acceptació.

Pel que fa la televisió, cal destacar Begoña Castillo, al capdavant del programa *Trinquet* en la televisió valenciana, així com les retransmissions d'Alberto Soldado, Vicent Tavallo, Joan Tur, Paco Nadal, Toni Mari, Josep Lluís Fito, Miriam Civera, Salvador Campos o Xavier Alberola, entre d'altres, també a càrrec de Miriam Civera i Juan Carlos Rodríguez les retransmissions i el programa *Tot Pilota*, actualment *Va de bo*, de Levante TV, i recentment les retransmissions de *Mediterráneo TV* amb Xavi Blasco i el projecte online *pilota.valenciano.tv* d'Oscar Gomar. Amb *A Punt*, el nou projecte de RTVV a l'horitzó, els valencians esperem el fusió d'una major presència de la pilota en la seua graella.

PilotaVeu

El 9 d'octubre de 2014 va nàixer el web PilotaVeu.com. Aquest mitjà digital dona a conèixer, amb un sol clic, tota l'actualitat de la pilota d'una manera innovadora, plural i objectiva, sense deixar de banda cap modalitat de pilota, gràcies a la participació oberta i l'aportació dels nombrosos col·laboradors, que fan que es pugui mantenir el web actualitzat a cada instant.

PilotaVeu és un mitjà de referència i un nexe d'unió informatiu per a tot el món de la pilota, amb una forta presència a les xarxes socials, per contribuir així en la màxima promoció i difusió del nostre esport.

BLOC 4
ALTRES

**Les jornades tècniques per a la preparació del congrés:
diagnòstics i idees compartides**

Pablo Giménez Font

Universitat d'Alacant

En primer lloc voldria agrair als organitzadors del congrés que hagen comptat amb nosaltres, i vull parlar amb plural perquè estic com a representant de l'Ajuntament de Sella i del seu club de pilota, organitzadors ara fa un any d'una de les quatre jornades preparatòries d'aquest congrés "La pilota valenciana: reptes per al segle XXI".

Tampoc, per què no dir-ho, puc evitar dirigir-me a vosaltres com a docent d'universitat; i és que és un motiu de satisfacció i d'esperança descobrir que per fi l'acadèmia, i en concret la Universitat de València, ha entés el valor intrínsec de la pilota valenciana i la necessitat de repensar el nostre esport en un moment francament delicat i decisiu.

Amb bon criteri, fa un any la càtedra va proposar l'organització d'una sèrie de jornades tècniques al voltant de quatre eixos principals: l'educatiu, amb les exitoses jornades sobre escoles esportives celebrades a València; el ric i variat món aficionat al voltant dels clubs i les diferents modalitats que s'hi practiquen, en les jornades celebrades a Sella; la comunicació i el màrqueting, amb la fructífera sessió desenvolupada a Borriana, i finalment el món professional, el més sensible i complex, reunit a Oliva.

Totes van elaborar uns documents de conclusions, disponibles tant en el web de la Conselleria i la Càtedra com en *PilotaViu* –que va fer un seguiment exhaustiu de cada esdeveniment– que, ara com ara, a compleixen l'objectiu per al qual es van pensar: és a dir, elaborar un diagnòstic bastant acurat de l'estat actual de la pilota des de molts punts de vista. Fet i fet, en les jornades van participar més de 180 persones entre jugadors, directius, periodistes, polítics, empresaris, educadors, artistes, investigadors i, per descomptat, aficionats. Els formats més emprats van ser les ponències, taules redones i taules de treball, amb un esperit col·laboratiu i constructiu molt encoratjador. Hi ha tantes anàlisis de la situació actual com propostes de millora, la qual cosa parla positivament de l'estat del nostre esport, que si en molts àmbits presenta una situació preocupant, conté un capital humà destacable amb ganes de fer coses i d'innovar.

Com es pot imaginar, en els documents esmentats les conclusions són molt nombroses i variades, però jo voldria elaborar ací una síntesi transversal tan completa com siga possible amb les qüestions coincidents –que en són moltes– i també amb les particularitats que s'han extret de cada línia temàtica. Prèviament, però, faré un breu resum dels aspectes més destacats de cada una de les jornades.

Les jornades tècniques

En la de les escoles esportives es va treballar el model de gestió de les escoles, les fases per a posar-les en marxa i els aspectes didàctics que calia tindre en compte, així com també qüestions relatives als avanços en biomecànica del gest aplicats a l'aprenentatge més eficient del joc de pilota. Es van analitzar l'estructura i l'organització de trobades i competicions esportives per a escolars, així com aspectes relatius a la detecció de talent esportiu, tot i la prioritat de pensar àmpliament en la pilota com a esport recreatiu no competitiu, sense oblidar que ens trobem davant de la primera etapa de generació de jugadors. Van ser jornades especialment enriquidores per la capacitat propositiva que mostraren els participants. Cada una de les parcel·les treballades va finalitzar amb una bateria de propostes de millora que tractarem d'integrar més tard en la síntesi final.

En les jornades de Sella, relatives als clubs i al món aficionat, on trobem representades totes les disciplines del nostre esport, va quedar palesa la gran heterogeneïtat i casuística present en la pilota, segons municipis i modalitats. Les jornades van permetre avaluar el paper fonamental dels clubs com a ens d'interés social i cultural per a la preservació i la garantia de futur de la pilota valenciana. Sens dubte, els clubs formen el cor del nostre esport, són elements bàsics de difusió de la pilota i mantenen les escoles de les quals eixiran els aficionats i jugadors del futur. La seua retroalimentació amb el món de les escoles i el món professional és indiscutible.

En les jornades es va treballar al voltant del paper dels clubs i del món aficionat en la visibilitat de la pilota, tant des del vessant divulgador com en el de l'educació. No obstant això, es van fer patents els problemes de comunicació que hi havia al voltant de la intensa activitat social i educativa que, de vegades, fan els clubs, que amb una bona estratègia de màrqueting permetria incrementar el nombre de xiquets. Igualment es va parlar del funcionament intern d'aquestes associacions: un funcionament dispar, amb multitud d'exemples diferents, però que en moltes ocasions recau excessivament en una persona o dues persones, i això, lògicament, posa en perill la continuïtat dels projectes una vegada que els líders ja no hi estan al capdavant. També es va parlar de les dificultats de finançament, les assegurances, el funcionament de la Federació i la necessitat de normativitzar correctament totes les modalitats –especialment les minoritàries com frares, rebot o galotxetes.

Evidentment, va haver-hi un intens debat al voltant de les instal·lacions, des de la manca d'aquestes o l'estat de deteriorament fins als problemes derivats de l'ús del carrer. Algunes preguntes van quedar obertes per al debat futur: els carrers artificials han restat visibilitat i, per tant, coneixement al joc de pilota? Alguns carrers naturals caldria considerar-los també com a instal·lacions esportives en el planejament municipal o a l'hora d'accedir a subvencions?

La comunicació i el màrqueting van ser els temes tractats en la jornada de novembre a Borriana, amb una nombrosa i diversa participació i un document de conclusions molt valuós. Allí es va tractar la presència de la pilota en els mitjans de comunicació (premsa, ràdio i televisió), un tema nuclear en què, tret d'alguns mitjans com *PilotaViu* o emissores locals, encara carrega amb una certa marginalitat en la secció d'esports en la majoria dels mitjans, i amb un tractament de la informació poc professional quan no certament folklòrica. La irrupció de les xarxes socials ha donat una nova dimensió a la comunicació, que ara és més complexa d'entendre i analitzar. En tot cas, va quedar palesa la necessitat d'aconseguir la màxima notorietat possible de la pilota en els mitjans de comunicació valencians; un aspecte que necessàriament passa per professionalitzar els periodistes i pel retorn d'una ràdio i televisió públiques que permeten, com a servei públic, prestigiar l'esport amb noves estratègies de màrqueting.

Lògicament, es va parlar molt del projecte de la nova RTVV, i es van destacar una sèrie d'objectius substancials:

En primer lloc, normalitzar la pilota entre els valencians i valencianes; així es podran atraure nous aficionats i, tot d'una, s'aconseguiran nous patrocinadors. Òbviament, per a assolir els objectius la televisió ha d'apostar per horaris de màxima audiència, notícies diàries en els informatius, però també es fa necessari un nou model de negoci, ja que l'actual es considera caduc. En aquest nou model caldria, segons l'opinió dels experts, innovar en una nova imatge en què es barrejara tradició i autenticitat amb modernitat, i tractar els jugadors com el que són, esportistes d'elit, professionals que també són personatges públics. Per això es va parlar també de la necessitat de professionalitzar la marca digital dels pilotaris en les xarxes.

Reprenent el nou model de negoci o de màrqueting, destinat a captar nous patrocinadors, els experts consideren que el patrocini de moltes empreses es dirigeix actualment a estratègies d'acostar la marca al consumidor i consolidar els senyals

d'identitat i els valors corporatius, molts dels quals van associats al territori i a la cultura local per tal de veure el producte com una cosa nostra. En aquest sentit la pilota valenciana compta –llig textualment– “amb valors molt definitius amb els quals pot obtindre resultats importants, amb camps per explotar per marques que busquen territoris no saturats, el suport i lideratge de causes úniques i l'oportunitat de créixer al voltant d'un patrocinador amb activisme corporatiu. Tot això es pot aconseguir sempre que el món de la pilota es base en la seriositat de l'organització i planificació de la competició, i es deixen de banda els estereotips més folklòrics i es base en una programació i reglamentació concreta per a la celebració de partides, lligues i trofeus”.

Directament vinculada a aquestes qüestions tractades a Borriana, la jornada sobre el món professional celebrada al desembre a Oliva va ser la que va mostrar la visió més realista i, per què no dir-ho, la més pessimista de les quatre. Cal insistir en la situació delicada en què es troba el món professional, el cim de la piràmide del nostre esport, la part més exposada i l'espill on miren jugadors i aficionats. A la jornada acudiren Puchol II i Fageca en representació dels jugadors d'escala i corda i Juanjo Sala en representació dels jugadors de raspall, juntament amb entrenadors, periodistes, trinquetes, representants de Val Net i Generalitat Valenciana. Bàsicament, la sessió es va centrar en la llarga llista de condicions que van exposar els jugadors. Són difícils de resumir ací: una gestió esportiva eficient, que programe les partides i campionats amb la base de rànquings estandarditzats de jugadors i instal·lacions, millorar els reglaments, les estratègies de màrqueting, incrementar els patrocinadors, millorar l'atenció als jugadors, regular la incorporació de les joves promeses... En definitiva: modernitzar, professionalitzar i dignificar la pràctica de la pilota com un treball que, com a mínim, done per a viure dignament i en proporció al sacrifici que, actualment, significa competir al màxim nivell. Els jugadors són clars en diverses ocasions; ells volen dedicar-se a entrenar-se i a jugar. La solució als problemes actuals del món de la pilota s'han d'afrontar per totes les parts de manera conjunta i coordinada. Aquesta és una de les principals raons que s'extrauen de tots els documents de les jornades.

Idees compartides

Per això, ara tractaré, com he dit al principi, d'elaborar una mena de document final amb tots els punts de convergència que he trobat en cada un dels documents,

en cada una de les línies temàtiques tractades en les jornades tècniques preparatòries d'aquest congrés: les escoles esportives, els clubs i modalitats del món aficionat, la comunicació i el màrqueting i el món professional.

Gran part d'aquestes idees compartides es recullen en els 10 reptes a què s'enfronta la pilota valenciana "si vol transformar-se en un esport modern, professional i sostenible", reptes que es plantegen des de la perspectiva de la comunicació i el màrqueting però que coincideixen plenament amb la resta de camps. Ací inserim les experiències d'èxit desenvolupades en totes les jornades; experiències que han servit per a veure exemples positius de bon funcionament.

Un concepte que ha sorgit de manera generalitzada és el de la necessitat de col·laboració entre totes les parts involucrades i, per això, és necessari un contacte major i més permanent, un corporativisme clar i decidit de tot el món de la pilota. Per a complir aquest objectiu, en diverses ocasions ha sorgit la proposta de crear una fundació. En el model de gestió de les escoles esportives, es proposa fer un conveni de la col·laboració entre centres escolars, clubs i administracions, fonamentalment municipals, amb el suport de la Generalitat per a impulsar estratègies complementàries per a una major promoció de les escoles i els jocs esportius. Es plantegen, com a exemple d'èxit, les escoles de pilota basca, el model de pilota a l'escola o les experiències renovadores que han tirat avant a Sueca.

Augmentar la imatge i visibilitat de la pilota: incrementar el reconeixement i el prestigi, i també el seu valor en el camp educatiu. Els clubs ací tenen molt a dir: el cas del Puig pot resultar una experiència d'èxit de la qual es pot aprendre molt.

És necessari, també, associar la pilota a modernitat, sense perdre els llaços amb la potent història de l'esport –que el dota de mites– i el seu caràcter únic i autèntic. Per aquesta raó, cal presentar la pilota com un esport de futur, obert a tots els sexes i edats.

Per a aconseguir l'objectiu anterior s'ha d'emprar un llenguatge i estil de comunicació actual, bàsicament digital i audiovisual, més enllà de la mateixa televisió pública, i conquerir temps, espai i jerarquia en tots els mitjans de comunicació possibles: televisió, ràdio, premsa, portals web i xarxes socials. El cas de *Pilota-Viu* està resultant ben positiu, tant a escala professional com a escala de clubs i modalitats *amateurs*.

Per a aquest objectiu, “la pilota ha de tindre un relat propi”, que treballe al voltant d’una imatge corporativa amb atributs positius, amb els jugadors professionals com a protagonistes, vertaders personatges públics i referents socials. Si s’aconsegueix traslladar aquesta imatge i assolir notorietat, aleshores els patrocinadors hi mostraran interès. Per a aconseguir-ho també s’ha de “parlar l’idioma de les marques”, i transformar el fet de “demanar” pel de “proposar un servei” únic. En aquest cas, en les jornades es va analitzar l’estratègia de comunicació de Sacha Kruithof, per exemple, al voltant del *one wall* i la seua projecció internacional que li ha permés atraure patrocinadors.

Aspectes que, en definitiva, estan lligats a un nou model de negoci, com hem comentat, en què els patrocinadors adopten un paper destacat en el camp professional. L’Administració pot espentar des de baix, i ajudar escoles i clubs i afavorir que la nova radiotelevisió pública aporte la visibilitat necessària al nostre esport i el normalitze entre els valencians. Perquè això fructifiqui són necessaris canvis en els narradors –amb la professionalització dels periodistes– i la imatge, més modernitzada i actual, que potencie les fortaleces visuals i els valors de la pilota, la imatge dels jugadors, l’espectacularitat de les grans finals, la grandesa del joc. Una modernització fonamental per a atraure patrocinadors, base per a la professionalització definitiva de l’esport en totes les branques i, en definitiva, la dignificació de la pilota valenciana.

Aquestes són, en resum, les conclusions generals que podem extraure de les quatre jornades tècniques que van permetre organitzar aquest primer congrés. Acabe com he començat: la modernització i la dignificació de la qual tant hem parlat, comença també per la universitat, que ha d’estar sempre al capdavant de la innovació i la generació de noves idees que asseguren el futur del nostre esport.

Estudi diagnòstic: La percepció dels grups d'influència sobre la situació actual de la pilota valenciana

Daniel Martos

Càtedra de Pilota Valenciana. Universitat de València

1. Introducció

Ara hi ha molts caps pensants, molts. Però cap es para a pensar l'opinió de certes persones que han viscut la part bona, la menys bona i la més roïna [...] i jo treballo en la pilota, en la base. Què li he d'aconsellar jo a un xiquet?

(jugador professional)

No fa ni deu anys semblava que la consolidació del joc de la pilota valenciana, ara esport, era definitiva, entre altres coses, perquè passava d'una tradició ancestral a una activitat esportiva moderna. Els poders públics, la televisió valenciana, l'empresa i fins i tot el color dels trinquets es posaven a la disposició del naixement d'una nova pilota, la moderna del segle XXI. Així ho anunciava el llibre *La revolució va de bo*, de Paco Cerdà i Purificació Mascarell, editat el 2009.

Tan sols una dècada després, res del que es va profetitzat s'ha complert; el panorama no podia ser més fosc. L'empresa Val Net (creada el 2005) va fer fallida i s'ha hagut de mantindre en el món professional amb diners públics, la televisió pública va tancar les portes i les emissions i, aquesta, les retransmissions de partides en directe; la revolució, en definitiva, se'n va anar en orris.

El declivi del món professional no és cap secret per a les persones que viuen el dia a dia de la pilota valenciana, però sembla que durant els últims anys el procés de precarització s'ha agreujat. Si el 2009 podíem llegir que les màximes figures del trinet “pertanyen a una empresa de pilota que els proporciona un salari fix [...], baixa mèdica remunerada, cotització a la Seguretat Social, vacances pagades i dret a l'atur (Cerdà i Mascarell, 2009: 15), recentment dues notícies ens han alertat sobre la manca d'eixides econòmiques viables per als joves jugadors. En primer lloc, Sacha Kruithof, el jove jugador d'Orba, anunciava en una entrevista al diari *Levante* que “el meu repte és guanyar-me la vida jugant a Amèrica” (*Levante-EMV* del dilluns 31 de juliol de 2017), mentre que en *Las Provincias* Puchol II manifestava: “Mi objetivo es ingresar más por publicidad que por la ficha deportiva” (<<http://www.lasprovincias.es/deportes/Pilota-Valenciana/puchol-objetivo-ingresar-20170806152858-nt.html>>).

Els dos testimonis fan palesa una situació preocupant al si del professionalisme. A pesar d'això, la pilota valenciana no és només activitat professional, perquè hi ha altres activitats i sectors. El gran planter del professionalisme el constitueix, sens dubte, l'àmbit aficionat, en què cada setmana milers de valencianes i valencians practiquen el joc mil·lenari. Totes aquestes persones, i sobretot les que fan possible que els clubs dispersos arreu del País funcionen, tenen molt a dir sobre el present i el futur del nostre joc, del nostre esport.

Des d'un punt de vista numèric, sembla indiscutible que l'àmbit aficionat ha sigut el sostenidor de la pilota valenciana els últims anys. Les dades són aclaparadores; segons xifres oferides per l'actual president de la Federació de Pilota Valenciana, el nombre de clubs ha augmentat des dels 126 de l'any 2000 fins als 251 de l'actualitat (Sanjuán, 2013) i els equips que participen en competicions regulars de galotxa, raspall, llargues, palma i perxa, escala i corda i frontó, van sumar un total de 1.026 equips l'any 2012. Malgrat la bondat d'aquestes dades, una anàlisi més refinada destaca elements de preocupació que no ens han de fer defugir l'esforç constant per consolidar-ne la recuperació: davant de la crisi del món professional serà la base de la piràmide prou ampla per a suportar els sotracos? Cerdà i Mascarell (2009) apunten alguns elements per a la reflexió, per exemple, en constatar que només un 25 % dels pobles valencians compta amb equips de pilota, un fet que minva considerablement a les comarques castel·lenques. L'augment considerable de la pràctica *amateur* no pot enlluernar-nos fins a la ceguera, perquè no hem d'oblidar que el punt de partida era temeràriament baix. Algunes dades no enganyen: la pilota valenciana és una activitat molt minoritària, almenys si la comparem amb les dades que ens arriben de segles anteriors, quan la pilota de vaqueta era hegemònica i rodava per tots i cada un dels pobles valencians. Una dada: mentre que l'any 2004 el futbol tenia 678.788 fitxes federatives, 305.842 el bàsquet i 256.117 el golf (en el conjunt de l'Estat espanyol), la pilota valenciana en tenia 1.572 l'any 2010 (Martos-García i Usabiaga, 2014).

Si mantenim la piràmide com a figura geomètrica per a l'anàlisi, la base estarà formada per les edats més primerenques: en aquests àmbits els avanços són espectaculars, a pesar d'acceptar molts matisos. Per exemple, en l'àmbit escolar, la pilota valenciana ha guanyat presència en els currículums educatius de l'assignatura d'Educació Física (EF):

[...] des de l'any 1992 els diferents currículums educatius d'Educació Física vénen recollint una sensibilitat creixent cap al joc tradicional valencià fins que, l'any 2007, la pilota es prescriu en els decrets de les dues etapes educatives obligatòries, concretament en els tres cicles de l'etapa de Primària (Decret 111/2007) i en els tres últims cursos en Secundària (Decret 112/2007)

(Martos-Garcia i Naya Nogueroles, 2010)

Tot i que els decrets derivats de la LOMQE (2013) no han suposat cap retrocés en aquest sentit, la presència de la pilota valenciana en les programacions d'aula no està garantida pel fet de ser prescriptiva legalment. Malauradament, no disposem d'estudis que investiguen aquesta qüestió: no sabem on ni com s'imparteix la pilota en EF. En un estudi senzill, que investiga aquest fet entre tots els docents d'EF dels centres públics de Secundària de la Ribera Alta i la Ribera Baixa, el docent Ernest Mortes (2017) va trobar que un 77 % del professorat afirmava impartir la pilota valenciana, una dada sorprenentment alta si tenim en compte que tradicionalment els i les professionals de l'EF no tenen cap formació, almenys inicial, en aquest contingut. En aquest sentit, la meitat dels i de les enquestades afirmaven no tindre cap formació en pilota valenciana. Això fa sospitar que en molts casos les condicions de pràctica per part de l'alumnat no seran les millors.

Afortunadament, ja hi ha en el mercat diverses publicacions de caire didàctic que poden servir d'ajuda als i les professors d'EF. A això podem sumar com des dels CEFIRE s'organitzen cursos de formació permanent cada any. A més, la presència de la pilota valenciana és un fet a la Universitat d'Alacant, la Catòlica de València i als estudis de mestre de Primària de la Universitat de València. També s'enceta la docència en els estudis de Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport (abans IVEF) d'aquesta última entitat, tant al campus d'Ontinyent com al de València, encara que siga com una optativa. Pot ser que alguns comencen a fer cas a les paraules de Paco Orts en aquell interessant pròleg al lúcid llibre de Llopis i Bauset (1999): “És incomprendible com a l'Institut Valencià d'Educació Física no té cabuda, entre les seues assignatures, l'ensenyament de la pilota” (p. XXIX).

La incorporació gradual de la pilota valenciana a les institucions d'educació superior pot impulsar la investigació científica sobre el nostre joc. A pesar que els jocs tradicionals han patit tradicionalment una desatenció per part de la ciència (Lavega *et al.*, 2006; Parlebas, 2001), les dades sobre publicacions al voltant de la pilota valenciana mostren evidències afortunadament altes, almenys si ens fixem en les xifres que ofereixen González-Alcaide, Agulló-Calatayud, Valderrama-Zu-

rián i Aleixandre-Benavent (2010). Els autors destaquen l'eclosió produïda en publicacions diverses a partir dels anys 80 del segle passat. Pot ser que siguen fruit d'aquesta eclosió els diferents congressos mundials de pilota a mà, simposis i seminaris organitzats des d'ençà amb l'objectiu de rescatar la pilota de l'oblit.

Un altre element de reflexió esdevé la creixent participació de xiquetes i xiquets en les competicions escolars que s'organitzen i, paral·lelament, la seua incorporació a les escoles de pilota valenciana que, en horari extraescolar, mantenen viva la pràctica. L'any 2010, Martos-García i Naya Nogueroles apuntaven:

[...] a la pilota valenciana s'ha generalitzat la creació d'escoles municipals, en part gràcies a la construcció d'instal·lacions específiques, que arriba a 87 escoles el 2008. En aquesta direcció, segons Cerdà i Mascarell (2009), la pilota valenciana compta amb competicions en edat escolar des de l'any 1987, quan deu equips s'inscrivien en la competició de raspall i quatre a la de frontó, i això no arribaria a més de 40 jugadors. Vint-i-dos anys després, en la temporada 2008-2009 hi ha hagut 860 equips i més de 2.600 xiquets i xiquetes jugant a sis modalitats, davant de les dues inicials.

És cert que la consolidació d'una pràctica generalitzada a la base de la piràmide afavoreix no només una quantitat òptima de practicants, sinó que possibilita l'aparició futura de grans figures que servisquen de referent al cim d'aquesta, i pal·liar així "la falta de jòvens pilotaires" (Millo, 1982: 102). En aquesta direcció, els esforços organitzatius des de la Federació de Pilota Valenciana, a més de la posada en marxa d'un pla de formació d'entrenadors i entrenadores al mateix nivell que la resta d'esports, han fet possible el manteniment cada any de xifres de participació que no s'havien vist mai. Malauradament, tampoc en aquest punt podem despistar-nos ja que, també en aquest punt, les xifres de participació en els anys 80 del segle passat eren irrisòries. El joc de pilota valenciana està deixant de ser-ho per a passar de ple a la categoria d'esports i això, entre moltes altres conseqüències, fa que la manera de transmissió, adés tradicional, siga ara fruit de processos de formació sistemàtics i certament estandarditzats, desenvolupats a centres específics (les escoles municipals), atesos per personal especialitzat (Martos-García i Naya Nogueroles, 2010). Aquest fet, a primera vista desitjable, ha corregut paral·lel a la desaparició de les partides de pilota valenciana dels nostres carrers, on es produïa aquesta transmissió tradicional, de iaïos a nets. La repercussió de la pilota, per tant, ha minvat considerablement, i queda en molts casos reclosa a trinquets o carrers artificials ubicats als afores, a la perifèria literal i simbòlica.

Aquest informe⁴⁰ tracta d'esdevindre un esforç humil per sumar reflexions al procés de canvi que està vivint la pilota valenciana. La nostra intenció no és cap altra que la de fer palesa l'ambigüitat de les dades que, d'una banda, apunten els camins del futur però, d'altra banda, anuncien els perills d'aquest viatge. El vell joc de pilota, quasi mil·lenari, ja no encaixa en una societat, la valenciana, allunyada dels antics esquemes de l'edat mitjana (Sanchis, 2013), de manera que necessita canvis profunds i urgents. Altrament, juntament amb els canvis, es fan necessaris els processos de reflexió i crítica adients, per tal de consolidar uns canvis que afavorisquen l'herència rebuda.

2. Informe dels resultats

2.1. *El diagnòstic de les persones implicades*

En aquest inici, la primera pregunta que cal destacar, i que hem llançat de formes diferents però atenent la mateixa intenció, ha sigut: “Quina és la situació en què es troba la pilota valenciana?” Les respostes de la major part de les persones entrevistades, tot i que hi ha matisos que a continuació detallarem, apunten a dues situacions molt distants entre si.

En primer lloc, si ens referim a l'estat de la pilota valenciana **a escala professional**, tots els al·ludits han coincidit a manifestar una situació desastrosa, la pitjor de la història, crítica:

Açò està molt malament, molt malament... estem anant molt enrere (professional retirat d'escala i corda⁴¹).

... actualment han canviat un poc les circumstàncies... vas veient com cada volta, amb el pas dels anys, a menys, a menys, a menys... (professional retirat del raspall)

En el pitjor de la història, per descomptat, no és una opinió meua, és un fet contrastat (membre d'un club).

40 Aquest informe és fruit de l'esforç investigador de diverses persones reunides per la Càtedra de la Pilota de la Universitat de València, amb la intenció de fer un estudi diagnòstic sobre la situació del joc. Aquesta primera part s'ha fet a partir d'entrevistes a fons individuals i grupals, atenent els paràmetres que l'epistemologia interpretativa preveu per a la recollida de dades, l'anàlisi d'aquestes i els criteris ètics i de credibilitat. Per qüestions d'espais s'ha decidit obviar el detall de la informació metodològica.

41 En la majoria dels casos, les citacions literals provinents de les entrevistes s'han incorporat sense el nom de la persona concreta que les ha fetes, a pesar que totes les persones van acceptar aparéixer amb el seu nom. Aquesta decisió es basa en el fet que considerem que el més important és allò que es diu, independentment de qui ho diu.

La coincidència en les respostes ens fa concloure que, efectivament, el vessant professional de la pilota valenciana considera que no passa per un dels millors moments. Crida l'atenció que les persones entrevistades fan atribucions tant a factors externs (que no podem controlar) com a factors interns (que més ens interessen per a poder modificar-los). En el primer grup podíem anomenar la crisi econòmica, que ha minvat considerablement el poder adquisitiu dels aficionats i, consegüentment, ha allunyat molts diners de les tradicionals travesses: “Hi ha hagut èpoques bones en què els diners entraven, part de l'agricultura, l'època bona de la taronja [...] i això està acabant. Ja no hi ha una font d'entrada”. El descens dels ingressos als trinquets ho ha trastocat tot, i ha deixat en evidència la forta dependència que la pilota valenciana ha tingut sempre de les travesses, fins al punt de posar en qüestió la mateixa existència de jugadors professionals:

La pilota professional és quasi professional [...] el jugador professional, per desgràcia, ha de buscar alternatives, no es pot considerar un professional al cent per cent (jugador retirat d'escala i corda).

...exclusivament a la pilota no pots dedicar-te, has de tindre alguna cosa més, no hi ha uns diners... professional no pots ser (jugador veterà de raspall).

Aquesta situació contrasta amb èpoques passades en què l'existència de figures de primer nivell que es guanyaven la vida com a pilotaris arrossegaven la resta, ja que servien de referent motivador per als joves jugadors: “Jo m'he considerat professional [...] he viscut durant 22 anys i no he tingut cap problema a viuré bé de la pilota”. Aquesta bonança de l'escala i corda es donava també en el raspall, on un jugador de primera fila podia guanyar “entre 1.200 i 1.500 € al mes i hi havia mesos que més; arribava el mes d'agost i havies guanyat més diners”.

En l'actualitat trobem que molts joves pilotaris s'han trobat que les nòmines han baixat notablement, de manera que no albiren un bon futur: “Els jugadors cada volta intentem preparar-nos més, però no hi ha un futur [...], vull dir-te, vas vivint el dia a dia, no tens una cosa que guanyaràs per al futur” (jugador jove d'escala i corda). L'argument posa damunt de la taula la contradicció que suposa formar part del que sempre s'ha considerat com a “professional” en la pilota valenciana, i desenvolupar una preparació com a tal i, paradoxalment, no rebre les contraprestacions adequades a aquesta posició:

Hui en dia hi ha molts jugadors que s'entrenen, que es deixen moltes coses de banda per la pilota, però després aquesta retribució econòmica que és el que al final el fa a un dedicar-se a una professió, no està com a tal (jugador d'escala i corda).

L'altre element que han remarcat diverses persones de les entrevistades ha sigut el tancament de RTVV i, amb aquesta, un dels motors del canvi: "...des del tancament de Canal 9 hem perdut la finestra al gran públic...". L'aposta econòmica de les retransmissions era clara, a través de la publicitat, però en tancar RTVV totes les previsions van fallar.

La paraula *fallida* és subjacent en moltes de les declaracions dels pilotaris professionals, joves, veterans o ja retirats i que, d'una manera o altra, continuen vinculats a la pilota, ja siga com a entrenadors, pares o simplement com a aficionats. Des del començament del segle XXI, amb tots els esdeveniments que ha viscut la pilota en l'àmbit professional, la sensació generalitzada és que els poders públics i privats que han pres les decisions sobre el rumb del nostre joc no han fet sinó decebre els jugadors:

Promeses? N'hem tingut des del primer dia [...] i no veig cap canvi, cap proposta (jugador retirat de raspall).

[...] la pilota va pegar un baixó i després et diuen: sí, tot tornarà a estar igual, l'empresa intentarà això i [...] realment, no fan res, sí que estan fent però de tot el que es podia fer no estan fent molt perquè digues: mira sí, seguiré en la pilota (jugador jove d'escala i corda).

La sensació, en certa manera, és derrotista: "els jugadors estan cansats... La sensació és de desànim" (jugador d'escala i corda), perquè pensen que ells són la clau de la recuperació de la pilota: "el cim de la piràmide ha de ser el professional".

Els dos grans factors externs (bàsicament, la crisi econòmica i el tancament de RTVV), tot i que són elements que se'ns escapen, ens poden fer reflexionar sobre la gran dependència que ha tingut la pilota envers els ingressos de les travesses o la publicitat derivada de les retransmissions. L'altre grup de factors que han aparegut en les converses tenen un caràcter més intern, és a dir, podem dir que són controlats més directament per les persones que formen la pilota valenciana. És ací on, sobretot els jugadors professionals, han fet una certa autocrítica.

Tot i estar tots d'acord, tant els jugadors de raspall com d'escala i corda, en el fet que ells han complert les exigències atribuïbles al professional de l'esport modern (preparació física adequada, atenció mèdica especialitzada, dieta supervisada, etc.), la situació en què desenvolupen actualment la seua activitat no és la millor, sobretot a nivell econòmic. Part de la culpa se l'atribueixen a ells mateixos, en certa manera per no haver estat units i haver defensat els seus interessos, davant dels trinqueters, l'empresa o els poder públics.

No tenim unitat de res, hem estat dos mesos en el tema dels contractes, que si els fèiem, que si no els fèiem [...] no hi ha una unitat per a dir no, estan una altra volta enganyant-nos [...] però clar, som autònoms, jo mire per mi, ell per ell... (jugador de raspall).

Però de la mateixa manera que els pilotaris s'han llançat pedres sobre la seua teulada, també ho han fet a la dels altres, per exemple, a la dels trinqueters, a qui acusen de rebutjar qualsevol innovació i no mirar només que pels seus guanys:

Hi ha molts dels trinqueters que encara tenen una mentalitat de fa molts anys (jugador retirat de raspall).

El trinqueter està enfocat molt, encara que siguen joves, al dia a dia (jugador retirat d'escala i corda).

Els poders públics, en aquest cas, els polítics que s'han posat enmig, tampoc s'han salvat de rebre fortes crítiques:

Ara hi ha molts caps pensants, molts. Però cap es para a pensar l'opinió de certes persones. Ací ve un de fora que és un gran aficionat, i el més respectable del món, però compte, no s'ha ficat a la nostra pell (jugador retirat d'escala i corda).

Els polítics? Venen a les 4 finals, s'asseuen i es fan 4 fotos i s'ha acabat. Ells no volen saber res de la pilota, no volen embolics (jugador de raspall).

De tota manera, no sempre han fet al·lusió a la seua desunió *enfront* dels altres, sinó que han manifestat la necessitat de mostrar tots els agents una acció conjunta en favor dels interessos comuns:

Si anàrem realment tots a l'una i hi haguera una estratègia conjunta com toca, que en el seu dia la va poder fer l'empresa, Val Net, però no la va fer pel motiu que fora, aleshores sí que aniríem tots a l'una (jugador d'escala i corda).

Canviant d'àmbit, pararem ara atenció a la situació de la pilota valenciana pel que fa a **les competicions d'aficionats i aficionades** i, per extensió, a **la situació dels clubs**. A grans trets, les opinions que han vessat les persones pertanyents a diferents clubs de pilota valenciana són bones pel que fa a la situació en què es troben:

Quan parlem de clubs, cada vegada s'estan creant més clubs, cada vegada s'estan creant noves coses, noves modalitats, estan fent campionats per a promocionar la pilota... Jo crec que estan treballant bastant bé per la pilota.

Les entrevistes desenvolupades a persones relacionades amb clubs de pilota valenciana estan plenes d'exemples a seguir, clubs de pobles concrets on un bon treball en equip ha aconseguit aglutinar molta gent al voltant de la pilota valen-

ciana: Bicorp, el Puig, Ondara, Xeraco o Oliva. En el primer cas, sembla que la tradicional afició a la pilota, juntament amb la situació geogràfica i social del poble, han ajudat a consolidar-lo com un referent a la Canal de Navarrés:

...es un pueblo de 500 habitantes censados [...] pero claro, tiene una tradición desde hace muchos años con la *pilota* [...] es algo que se ha trasmitido de mayores a pequeños durante toda la vida.

En el cas del Puig, les raons de l'èxit no les trobem tant en factors demogràfics, sinó en el treball constant d'un grup de persones que, amb una bona organització, han aconseguit desenvolupar un club referent:

...som actualment 215-220 socis, tots pagant la seua quota [...] també tenim una directiva, fèrem una directiva amb ganes de treballar, som 8 directius, i ací busquem patrocinadors, busquem empreses que puguem d'alguna manera, durant tot l'any...

El treball en equip sembla estar darrere del bon funcionament d'un club; després, els èxits es van arrebegant: campionats de promoció, bons entrenadors, molts equips i alta participació, festes i gales, finals federades, etc. Malgrat aquest panorama, certament positiu, hi ha una altra realitat no tan enlluernadora, ja que molts clubs llangueixen eternament: "...no hi ha ningú que done suport a això, del club al final la gent es cansa perquè ens fem majors i...". Aquesta nova perspectiva ens fa aterrar en la realitat de moltes entitats on la feina la tiren endavant dues persones o tres, que treballen gratuïtament per l'amor que senten per la pilota valenciana, però que no tenen la capacitat de fer una gestió adequada de la seua activitat, com en els casos dels dos pobles esmentats.

L'apartat dels clubs acceptaria, a més, un parell de queixes. D'una banda, no totes les modalitats albiren la mateixa situació: "el frontó està vivint un moment crític perquè pràcticament han desaparegut clubs molt importants i queden individualitats que porten algun frontó i poca cosa més". Per a concloure el tema dels clubs, si hem de ser justos, no podem passar per alt les complicades relacions entre els clubs i els estaments que formen l'anomenat *món professional*, per exemple, les escoles de tecnificació, el CESPIVA o la mateixa Val Net i els trinqueters. Què passa amb el treball de formació que fan els clubs? I els drets de formació? Qui decideix la trajectòria d'una promesa? Algunes de les frases extretes de les entrevistes fan palesa aquesta preocupació:

...el tema del CESPIVA i la tecnificació cada volta m'està agradant menys, perquè el fet que un jugador que s'ha format en el club, que assoleix un nivell important de joc, i que als 14-15 anys

ja deixe el club [...] es va acordar que els jugadors que anaven al Cespiva o a tecnificació, haurien de jugar obligatòriament les competicions de clubs. Això està pactat i parlat i no es compleix.

...i a la millor com que als 14 anys han passat a tecnificació, pareix que s'hagen format en tecnificació i [...] es queixava el monitor que pareix que els anys que han passat en una escola no han servit o no existeixen. Que es regule i que es reconega.

La realitat és complexa i els interessos variats, alguns d'aquests contraposats, com el fet de formar un jugador respectant les fases biològiques de l'entrenament davant de la necessitat de jugar per a guanyar diners. L'existència del problema l'han reconegut també els responsables del CESPIVA: "Això s'estava veient en els jugadors promeses [...] és que em sap greu dir-li que no [es refereix als trinqueters], anava a un lloc, a l'altre, a l'altre, es feia mal... Ja no el volia ningú [...] això és un problema que vam detectar nosaltres també en la federació i el vam haver de tallar i al final, nosaltres vam haver de repartir les partides de manera que vingueren a entrenar-se i després jugaren".

Passem en aquest punt a tractar les categories inferiors de les escoles municipals de pilota valenciana. De l'anàlisi de les dades de les entrevistes fa la sensació que les opinions favorables augmenten a mesura que descendim en la piràmide, fins al punt que hi ha molta coincidència en afirmar que **la pilota valenciana a nivell escolar** (tant dins de l'escola com fora) està passant pel millor moment de la seua història:

...d'altra banda, el món aficionat, el món escolar. En comparació, molt bé, tal vegada no està estructurat com caldria, no ho sé, però hi ha molts jugadors, sobretot el món escolar està bastant potent.

Quan parlem de la base, tot el que són els xiquets, cada vegada hi ha més escoles, les escoles estan més poblades, cada vegada els xiquets... els agrada jugar a pilota.

De tota manera, no sempre les realitats són estàtiques i accepten matisos que ens donen una imatge més diversa i que, en aquest cas, aporten exemples menys agradables. En general, s'han vessat les crítiques següents:

- Els diners públics s'han dedicat, en gran manera, a mantindre el món professional.
- Hi ha una saturació de campionats per als xiquets i les xiquetes, i no sempre la temporada està organitzada d'una manera coherent.
- La trajectòria de les promeses no té una estructura adient, de manera que mol-

tes vegades el desig de *vestir-se de blanc* es troba per damunt dels interessos formatius o dels clubs.

- Les instal·lacions dels centres educatius haurien d'estar a l'abast de les escoles municipals.
- Tot i haver crescut, la presència de la pilota valenciana en l'Educació Primària i Secundària és una assignatura pendent de millora.
- Es fa palesa la necessitat que la pilota forme part dels plans d'estudis de les universitats, sobretot dels graus relacionats amb l'Educació Física.

Un altre element que destaquem i que mereix un apartat específic està relacionat amb la **participació femenina** en el nostre esport, una novetat històrica que desafia els rols tradicionals que han ocupat en el joc, com ara ser les responsables del bar, acompanyar els marits o cosir pilotes. Afortunadament, això ha canviat i moltes dones són les que juguen a pilota valenciana. Les opinions en les entrevistes, en aquest sentit, són molt positives:

Les hem tractades d'igual a igual, competeixen amb la mateixa intensitat que els xics, totalment igual... no són un afegit del club, són la part més important del nostre club.

Se fueron animando, se fueron apuntado más chicas, les fue gustando también, ahora hay unas cuantas chicas que juegan muy bien, y se creó en el club, no una sección, porque está unida, el club femenino y masculino está todo unido.

En aquest punt és fonamental tindre en compte l'opinió de les mateixes jugadores, qui en molts casos han hagut d'obrir-se camí en un món tan masculí com el de la pilota valenciana:

...vas a un trinquet a jugar una partida i els homes majors [...] et veuen eixir i diuen: "però això com pot ser una xica jugant", saps, jo que sé, són comentaris que, que tu no li dones importància perquè fas el que t'agrada i tu estàs allí perquè vols i ja està.

Malgrat la denúncia, hi ha matisos que fan albirar un futur millor:

Ara mateix en l'àmbit de les escoles municipals i jocs esportius hi ha una *burrà* de xiquetes. Una *burrà*, o siga, en ma vida havia vist tantes xiquetes... que estes xiquetes que en un futur seran com nosaltres i hi haurà un campionat de raspall o fins i tot de galotxa o escala i corda...

El comentari fa al·lusió al fet que les dones juguen quasi exclusivament al raspall, perquè és la modalitat que sol usar-se com a introducció. Com que les dones

juguen des de fa poc i en són menys impossibilita que accedisquen a modalitats tècnicament més complicades, com ara la galotxa o l'escala i corda. Però aquesta situació, per la pressió de l'avanç dels temps, comença a ser desagradable i, necessàriament, ha de canviar:

Sempre juguem les mateixes contra les mateixes. Les partides ja estan. Vull dir, són molt repetides. No hi ha molta gent que entre...

Les referències a les **instal·lacions** han estat recurrents en les entrevistes desenvolupades, i això fa pensar que l'existència d'una instal·lació adequada és una de les claus del fet que l'activitat es mantinga: “jo pense que les institucions el que han de fer és... facilitar unes instal·lacions coincidents, ben cuidades...”. Òbviament, com que els carrers són ara impracticables per al joc de pilota, l'existència d'un trinquet o carrer artificial és fonamental. Ara bé, a més del fet que la instal·lació per si sola no promou la pilota, el diagnòstic posa de manifest la deixadesa de certes canxes o la mala construcció d'aquestes. En aquest sentit, d'opinions n'hi ha per a tots els gustos:

...als jugadors els agrada el de Guadassuar, com a instal·lació per a jugar, com a instal·lació per al públic, no.

[Sobre l'accessibilitat per a persones amb diversitat funcional] L'únic trinquet on no tenim cap dificultat és el d'Oliva, perquè és nou. Però en la resta, sempre trobem alguna mancança. Per exemple, el trinquet de Piles també està bastant bé.

Les queixes es fan ressò de la mala execució de les obres fetes als centres educatius de nova planta, moltes mal dissenyades: “...en todos los que he estado no está bien ninguno. Igual en la zona de la muralla hay ventanas... no es una instalación en la que se pueda jugar, de normal están muy mal hechos todos”. Aquesta deficiència generalitzada juga en contra del seu ús per part de les escoles municipals i els clubs de pilota, com reclama un entrenador: “afavorir l'ús de les instal·lacions dels centres educatius en tornejos comarcals, que després puguen nodrir les competicions federades”.

2.2. Les propostes per a guanyar el futur

La veritat és que resulta complicat, quan no injust, fer una selecció de les propostes de millora vessades, perquè totes són legítimes. A continuació presentem, de manera esquemàtica, les que ens han semblat més rellevants:

- L'àmbit professional necessita un canvi de model (són paraules textuais d'alguns jugadors professionals), més enllà de retocs i canvis superficials. En

aquesta línia, una de les propostes que més consens ha recollit ha sigut l'eliminació de les partides del dia a dia, entre setmana, per a concentrar l'activitat dels trinquets el cap de setmana, com fan en la resta d'esports. Només d'aquesta manera es podria garantir: *a)* la presència de públic al trinet, *b)* la necessitat i la possibilitat que els pilotaris jugaren al cent per cent. En consonància amb aquesta proposta, els professionals entrevistats, tant els de raspall com els d'escala i corda, han coincidit en la necessitat d'omplir els trinquets i que els ingressos per entrades siguen el principal pilar de l'activitat, i substituir així les tradicionals travesses. D'aquesta manera, pensen, es podria: *a)* dignificar la nòmina dels jugadors, convèncer els més joves que l'esforç paga la pena, i *b)* deixar la dependència dels diners públics i les subvencions, i aconseguir que la pilota professional genere els seus ingressos.

- Aquesta proposta exigeix empresaris valents i innovadors, que deixen arrere els esquemes del passat i aposten pels canvis. Per exemple, han parlat d'apostar per les partides del cap de setmana, per a fer més còmodes i accessibles les instal·lacions, per a dissenyar partides o desafiaments motivadors, per a potenciar les campanyes de màrqueting.
- Òbviament, han relatat que una condició indispensable per a la recuperació social de la pilota valenciana és l'existència de la televisió pública, i que tornen les retransmissions en directe de partides.
- La pilota valenciana necessita explotar noves vies d'incorporació de la societat al seu si, com ara la participació de la dona tant jugant a pilota com assistint com a espectadora. Moltes persones han denunciat com és d'impossible tindre una bona implantació social si es dona l'esquena a la meitat de la població. Aquests esforços requereixen associar el nostre esport a àmbits diferents de la població com, per exemple, les persones amb diversitat funcional.
- S'han vessat moltes crítiques al procés d'internacionalització, identificat sobretot amb la introducció de modalitats com ara el *one wall*. Així, moltes persones han exigit dedicar més atenció a les modalitats tradicionals i després, si cal, parar atenció a aquestes pràctiques més modernes.
- Els esforços a nivell escolar semblen satisfactoris, tot i que hi ha millores pendents. Per exemple, s'ha de formar més i millor els i les docents d'Educació Física, tant en la formació permanent com, sobretot, en la inicial. En aquest

àmbit, el programa Pilota a l'Escola necessita avaluar-se sistemàticament per aconseguir que no siga una activitat aïllada i puntual, sinó part d'una sinergia entre diferents sectors.

- A nivell d'escoles de pilota valenciana les demandes són diverses. Tot i que es valoren els esforços pel que fa a la formació dels i les entrenadores, els agents demanen: *a)* millor organització dels campionats que eviten la saturació i facen més lògic el calendari, *b)* millora a les instal·lacions, per exemple, que poden usar les dels centres educatius, *c)* desenvolupar una organització comarcal, sempre que això siga necessari i possible, *d)* incorporar les xiquetes en igualtat de condicions que els seus companys, *e)* destinar més fons públics a la promoció de la pilota, o *f)* assegurar una certa presència en els mitjans de comunicació.
- Els clubs són entitats privades, i això no implica que no tinguen també necessitats. Potser caldria organitzar algun tipus de formació en la gestió dels clubs, per exemple, a l'hora de desenvolupar les tasques administratives o en la recerca de diners. Ara bé, la principal demanda dels clubs ha sigut en relació amb la forma de planificar la carrera esportiva de les joves promeses. Aquest fet demana una certa coordinació entre els clubs i la federació, per tal d'assegurar que els criteris formatius estiguen per damunt dels econòmics.

Malgrat tot, si hi calguera explicitar una única conclusió, aquesta seria, sens dubte, que **la pilota valenciana necessita un canvi profund per tal de guanyar el futur**. El problema rau a decidir qui o quines persones decidiran aquest canvi. Òbviament, la resposta de consens seria: totes les persones que formen la pilota. Però com que això sembla inversemblant, recollim en aquest punt la demanda que han fet algunes persones sobre la necessitat que hi haja una autoritat que regule i coordine aquest canvi:

...jo sí que crec que hauria d'estar la figura d'una persona que coordinara tot això, crec que és un paper fonamental.

...falta al final que algú prenga la decisió i comence a trencar amb tot el que ha sigut anterior i que vaja creant un nou sistema.

3. Limitacions (i algunes propostes de futur)

Un estudi d'aquestes característiques ha de lluitar amb una realitat social complexa, variable i dinàmica que es presta poc a fotografies d'un instant. Les opinions en són moltes, totes imprescindibles, i la quantitat de dades ingent. En aquest cas, hem identificat les limitacions següents que cal tindre en compte:

- Caldria haver sumat altres agents, rellevants en el món de la pilota valenciana, com ara els responsables federatius o membres del poder polític.
- Tot i que la part interpretativa resulta interessant, la solució als problemes de la pilota valenciana exigeix posar en pràctica processos participatius on tots els agents assumisquen la seua responsabilitat. Des del punt de vista de la investigació, la investigació-acció seria una proposta adient; un primer pas, en aquest cas, seria haver dissenyat grups de discussió mixtos, on persones de diferents àmbits puguen discutir conjuntament.

Referències bibliogràfiques

- Cerdà, P., i Mascarell, P. (2009). *La revolució va de bo! La modernització de la pilota valenciana*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- González Alcaide, G.; Agulló-Calatayud, V.; Valderrama-Zurián, J., i Aleixandre-Benavent, R. (2010). “El desenvolupament de la investigació sobre pilota valenciana: guia bibliogràfica i fonts d'informació”. *Apunts: Educació Física i Esports*, 99(1), p. 5-12.
- Lavega, P., *et al.* (2006). “Los juegos y deportes tradicionales en Europa: entre la tradición y la modernidad”. *Apunts: Educación Física y Deportes*, 85, p. 68-81.
- Llei orgànica 8/2013, de 9 de desembre, per a la millora de la qualitat educativa». *Boletín Oficial del Estado* (10 de desembre de 2013), núm. 295, p. 97858-97921.
- Llopis Bauset, F. (1999). *El joc de pilota valenciana*. València: Carena Editors.
- Martos, D., i Naya, J. (2010). “Des del joc a l'esport. Un estudi etnològic del cas de la pilota valenciana i els seus mecanismes de transmissió”. *Actas del V*

Congreso Internacional y XXVI Nacional de Educación Física. Barcelona.

- Martos-García, D., i Usabiaga, O. (2014). “Los juegos directos de pelota vascos y valencianos y el proceso de conversión en deporte: una aproximación cualitativa”. *Recorde: Revista de História do Esporte Artigo*, 7(2), p. 1-32.
- Millo, L. (1982). *El joc de pilota*. València: Quaderns 3 i 4.
- Mortes, E. (2018). “La pilota valenciana en l'Educació Física de la Ribera”. Treball final de màster (document sense editar).
- Ordre de 2 de març de 2000, de la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana. DOGV 3703.
- Parlebas, P. (2001). *Juegos, deportes y sociedades. Léxico de praxiología motriz*. Barcelona: Paidotribo.
- Sanchis, G. (2013). “El negoci empresarial de la pilota valenciana”. Dins DA, *Faixa roja, faixa blava. La pilota valenciana* (p.194-201). València: Museu Valencià d'Etnologia.
- Sanjuán, J. D. (2013). “La Federació de Pilota Valenciana en l'actualitat”. Dins DA, *Faixa roja, faixa blava. La pilota valenciana* (p.188-193). València: Museu Valencià d'Etnologia.

**AJUNTAMENT
DE VALÈNCIA**

**Fundación
Deportiva
Municipal**
València

Bankia

**caixa
popular**